

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Ars Semper Gaudendi

Demonstrata Ex Sola Consideratione Divinae Providentiae Et Per
Adventuales Conciones

Laetitiae Perfectae Artificium In Conscientiae Recta Efformatione
inuentum, & per Adventuales Conciones expositum ac demonstratum

Sarasa, Alfonsus Antonius de

Antverpiae, 1667

Primum Officium Conscientiae Dirigere actiones faciendas aufugiendas.

urn:nbn:de:hbz:466:1-11367

PRIMUM OFFICIUM CONSCIENTIÆ

Dirigere actiones faciendas aut fugiendas.

TRACTATUS III.

DE CONSCIENTIA CERTA,
ETIAMSI SIT ERRONEA.

Omne quod ex fide non est, peccatum est. *ad Rom. 14. v. 23.*

Conscientiæ certa actionem aliquam imperanti, semper parendum esse: permittentem verò licitum esse sequi, siue ex vero iudicio Conscientiæ egerit, siue ex errore inculpato.

P R O O E M I V M.

T omnia, quæ tam varia sunt, Conscientiæ officia exponantur accuratiùs, atque ordine minimè perturbato; istud repetendum est, Conscientiæ munus esse, primò quidem de actione quæ præ manibus est ferre iudicium, licitane sit an illicita: deinde verò, cùm peracta fuerit, statuere an quod factum est, factum sit benè an verò perperam. Primum explicare nunc aggredior, & verò etiam præcipuum, atque adeo difficillimum Conscientiæ officium. Facile est enim de re actâ benè discernere, si quid agendum fuerit, liquidò constet. Itaque vt tota deinceps ordine suo fluat oratio, istud ostendendum est primò, quantum

quantum à Deo Conscientiæ in voluntate dirigendâ concessum sit jus & imperium. Quod quidem tantum esse demonstrabitur, vt ei certò rem aliquam imperanti, semper sit obsequendum: sin verò permittat vt licitam, quamuis reipsâ sit illicita, (si modò bonâ fide agitur) ei etiam credatur inculpate: & vt erret Conscientia, voluntatem tamen, sine crimine, malè ducentem sequi. Verùm eùm hæc omnia à iudicio Conscientiæ certo & indubitato, bonâque iudicantis fide dependeant, istud ante omnia exponendum est, quod demum sit iudicium certum & indubitatum, & quæ bona censenda sit fides; ne, dum benè rem volumus exponere, malè fortassis intelligamur.

§. I.

Varia diuisiones Conscientiæ. Quid sit Conscientia certa, quid opinans aut probabilis, quid dubia, quid scrupulosa.

- I. **I**llud itaque constitutum eùm jam sit, Conscientiam esse iudicium actu & reipsâ decernens, quid hîc & nunc agendum sit aut fugiendum; & res peracta si sit, an actum ratione bonâ & benè, an verò peruersè: istud, vt tota Conscientiæ materia rectè percipiatur, sedulò attendendum est, iudicium quod mens fert, varium posse esse & multiplex; vnde etiam varia Conscientiæ obtingunt nomina, prout varia est iudicii natura aut conditio. Potest enim iudicium illud esse certum, ratum & firmum: illudque est eiusmodi, vt mens sibi constet, iudicii sui sinceritati prorsus adhæreat, neque de sententiæ latæ bonitate vllo modo dubitet; sic vt ne minimâ quidem aut fallaciæ aut falsitatis suspicionem tangatur, sui prorsus secura & sententiæ. Atque hæc dicitur *Conscientia certa*. Sic quî pridie Paschatis, prouectâ nocte, horæ duodecimæ signum audiit, singulosque campanæ ictus sedulò numeravit; atque exinde sic secum statuit, & horam Paschatis inchoatam, & se ieiunii legibus absolutum, neque quidquam de malè numeratis horis dubitat: is & iudicium planè certum, & certam proinde Conscientiam habere censendus est. Neque verò hic quidquam refert, malè fortasse, vti fit sæpissimè, horarum computum fuisse inicum, & non nisi vndecimam à campanâ

Ex iurum varietate, oritur Conscientiarum differentia.

Quid sit Conscientia certa.

G

fuisse

fuisse designatam, ubi præproperus hic iudex sibi duodecimam efformavit. Nam demus sanè, malè numerassè: si tamen nullum ipsi de errore à se commissò incidat aut dubium aut suspicio; sanè certum habet (licèt falsum sit) de horâ duodecimâ jam transactâ iudicium; ac proinde & certam Conscientiam, jejunii legibus se non teneri. Certitudo enim hæc de quâ agimus, non à veritate existentis aut non existentis rei petenda est; sed ab intellectu, iudicio suo acquiescentis fiduciâ, minimeque dubitantis quin ratione bonâ iudicauerit esse duodecimam; ratio autem cui innititur, est, quòd fide bonâ seduloque numerauerit.

*Conscientia
probabilis
quid sit.*

Potest deinde contingere, vt iudicium quod de bonitate aut malitiâ actionis aut exercendæ aut iam exhibitæ fertur, non planè certum sit, neque illi penitus mens acquiescat. Nam licèt sese quædam, eæque satis prægnantes rationes offerant, quibus actionis bonitas defendatur, tamen etiam aliæ ex aduerso sunt & quidem non futiles, quæ peruersam esse suadent: quas cum non detur planè diluere, non ita adhæret suæ sententiæ intellectus, vt de eiusdem falsitate non formidet, aut saltem formidare vt non possit, ad eas mentem si aduerterit. Certitudinem itaque non habet verumne sit an falsum, quòd tamen, non leuis momenti & ponderis rationibus inductus, verum esse aut falsum opinatur. Atque hæc opinio, non vanis & futilibus, sed iis quæ viro moderato & frugi, rerumque experto probantur, nixa fundamentis, quamuis non omninò certis & euidētibus, *Conscientia probabilis* passim appellatur. Non quòd hæc opinio Conscientia verè sit, sed quòd ex eâ, Conscientia seu rei agendæ iudicium practicum legitime efformetur, vt suo loco euidenter demonstrabimus.

*Conscientia
dubia quid
sit.*

Quòd si verò incertitudo aut hæsitantia iudicii ferendi, exinde proueniat, quòd nulla prorsus in vtramuis partem inclinandi sese offert ratio; aut tam exilis, vt in medio posita, nihil quidquam mens possit discernere; tunc sanè dubia dicenda est mens & Conscientia. Sic nempè nocte concubiâ quis subito expergiscitur; nescit prorsus quousque deuoluta sit nox; atque adeò, si Sacerdos sit, & sequenti die statuerit sacris operari, secum ipse nequit statuere, an sitim quâ exurit, ipsi liceat potu extinguere an non liceat; dubius hîc prorsus est, hæret animo; neque sanum proferre iudicium in manu eius est, quòd nullus rationis pondere,

in

in hanc potius quàm in aduersam partem queat inclinari. Mens sic constituta, *Conscientia dubia* dicitur. Et quamuis verè & propriè Conscientia non sit, cùm Conscientia sit iudicium, hîc verò iudicii omnis suspensio intercedat; tamen etiam Conscientia appellatur, sed impropiè.

4. Denique contingit sæpenumerò, vt quis iudicium & firmum & Conscientia scrupulosa quid sit. verum, quinimò etiam euidens habeat de actionis suæ aut peractæ, aut peragendæ malitiâ aut bonitate; & tamen aculeis grauissimis vrgeatur, rem ita se non habere prout iudicat; imò prout certò scit se habere. Neque tamen vllius momenti rationes sunt quarum obiectu terreatur, sed mera phantasmata, aut rationes adeo falsæ, vt ridiculæ sint si detegantur. Is sanè *Conscientiâ scrupulosâ* agi & vrgeri dicitur. Quæ quamuis rursus Conscientia nullo modo sit, cùm ne speciem quidem vllam habeat iudicii aut sententiæ, (vnde à Castro-Palao meritò dicitur umbra Conscientiæ,) tamen Conscientia dicitur, quia veræ Conscientiæ veris iudiciis innascitur tanquam lolium depasturum veras segetes, & ad iudicium ferendum paulatim hominem disponit. Interim Conscientiæ felicem cursum retardat; & veluti immisso stipite sufflaminantur curruum rotæ, ita interjectis hisce phantasmatis, peccatorumque apprehensorum falsis imaginibus, animæ vires implicantur, ac denique delassantur. Demum vocantur scrupuli, & non immeritò: nam vti hi, exigua scruta sunt & lapilli, qui calceo sese inferentes, ambulantis pedem non leuiter afficiunt, neque incessum ita sinunt liberum, quin præ doloris acumine viator claudicet, & in latus affectum corpus componat; ita profectò, vbi phantasmata illa, velut scrupuli, menti insederint, præpeditur solita expeditaque vis animi, quâ Regius Propheta Dauid *viam mandatorum Dei currebat*, cùm dilatatum habebat cor: constringitur autem panico timore percussus animus, hæret ad singula; & quidem in deteriorem partem inflectit omnia quæ perturbatæ scrupulis menti occurrunt, & ipsas mali fanatici suspiciones, grauissima esse scelera stultè existimat.
5. Et hæc quidem celebriores sunt Conscientiæ differentiæ. Istud porrò nunc explicandum est, quæ voluntatis partes sint: & ram varia cùm sint Conscientiæ iudicia, quo pacto sese voluntas ad singula debeat inflectere. Sex id deinceps tractatibus

Castro-Palao to.
1. Tract. 1.
disp. 1. par.
1. n. 2.

Psal. 118.
v. 32.

expediemus. Nunc verò id agendum est, quâ ratione Conscientiæ, certò & sine hæsitatione vllâ aut formidine diiudicanti, sit obsequendum.

§. II.

Conscientiæ certæ, ad actionis alicuius præstationem obliganti, etiamsi erret, semper parendum esse ostenditur.

ATque id præmittendum est, Conscientiam versari posse aut circa rem agendam, aut circa fugiendam & omittendam. Et quidem dum de exhibendâ actione agitur, iudicat sese ad id obstringi, actionemque à Deo esse præceptam: cum verò de fugiendâ & omittendâ; iudicat eam esse aut prohibitam, aut verò permissam & licitam. Et quamuis vtriusque eadem sit ratio, claritatis tamen causâ primum hoc & sequenti paragrapho, tertio autem secundum expediemus.

Parendum est Conscientiæ obliganti etiam per errorem.

Primò igitur istud assero, quòd si rem aliquam (quàm quidem agere vel non agere, in tuo positum sit arbitrio) Conscientia certò iudicat aut exhibendam esse aut omittendam, voluntati onus parendi incumbere, à quo sese sine scelere non expedit, nisi Conscientiæ sic obliganti promptè obsequatur. Quod quidem adeò verum est, vt quamuis nulla esset Dei lex, aut præceptum vllum, quo ad ieiunium obseruandum, exempli gratiâ hodierno die obstringeremur; istud tamen si Conscientia per errorem diiudicet, ieiunii sacras esse ferias; nihilominùs & illæ obseruandæ & à carniū esu abstinendum prorsus sit, non secùs quàm si præceptum Dei aut Ecclesiæ tunc obstringeret. Obligat enim Conscientia, & legem denuntiat. Contrà verò, si lex Dei aut quæuis alia verè rem imperet, Conscientia autem per errorem, vt vocant, inuincibilem, nullam legem de hâc aut illâ actione exhibendâ latam esse; aut si lata sit, hâc tamen sese hoc rerum statu non comprehendi certò iudicet; sine vllò crimine, Conscientiæ suæ obsequitur, & à legis onere, domestici tribunalis iudicio, absoluitur. Breuiter itaque dico, cum de rei alicuius faciendæ obligatione disceptatur, semper Conscientiæ dictamini esse inhærendum, illudque mandandum executioni, siue iudicium

judicium verum tulerit, siue falsum & malum, modò non malâ fide.

8. Et quidem si verè præceptum subsit, nemo ibit inficias, Conscientiæ tunc omnino parendum esse. Sic est inquit; ast tum non Conscientiæ sed legislatori obeditur; neque tunc temporis à Conscientiâ, sed à lege latâ oritur parendi obligatio. Fateor ita est: si obligationem remotam spectes, à legislatore nascitur obligandi vis; sed si proximam, legis nempe applicationem, sanè à Conscientiâ rectè dicitur exoriri. Iuuat rem hanc ipsis D. Thomæ verbis expedire, è quibus fiet manifestum quâ ratione verum sit, ne Dei quidem legem, nisi per Conscientiam obligare. Dilucidè rem explanat comparatione è vinculis, corporumque obligatione, eleganter petitâ. *Ita, inquit, se habet imperium alicuius gubernantis, ad ligandum in rebus voluntariis illo modo ligationis qui voluntati accidere potest, sicut se habet actio corporalis ad ligandum res corporales necessitate coactionis. Actio autem corporalis agentis, numquam inducit necessitatem in rem aliam, nisi per contactum coactionis ipsius ad rem, in quâ agit. Vnde nec ex imperio alicuius Regis, vel Domini ligatur aliquis, nisi imperium attingat ipsum cui imperatur: attingit autem ipsum per scientiam. Vnde nullus ligatur per præceptum aliquod, nisi mediante scientiâ illius præcepti. Et idè ille qui non est capax notitiæ, præcepto non ligatur. Nec aliquis ignorans præceptum Dei, ligatur ad præceptum faciendum, nisi quatenus tenetur scire præceptum. Si autem non teneatur scire, nec sciat, nullo modo ex præcepto ligatur. Sicut in corporalibus, agens corporale non agit nisi per contactum; ita & in spiritualibus, præceptum non ligat nisi per scientiam. Et idè sicut est eadem vis quâ tactus agit, & quâ virtus agentis agit, cum tactus non agat nisi virtute agentis; & virtus agentis, non nisi mediante tactu: ita eadem virtus est quâ præceptum ligat, & quâ Conscientia ligat; cum præceptum non liget nisi per virtutem Scientiæ, nec Scientia nisi per virtutem præcepti. Vnde cum Conscientia nihil aliud sit, quàm applicatio notitiæ ad actum, constat quod Conscientia ligare dicitur, vi præcepti Diuini. Ergo dicendum quòd homo non facit sibi legem; sed per actum sue cognitionis quâ legem ab alio factam cognoscit, ligatur ad legem implendam. Ita Sanctus hîc Doctor. Nihil sanè poterat dici illustrius, ad declarandam totam rem, & præcipuè vnde tanta sit, quæ à Conscientiâ voluntati imponitur, parendi necessitas.*

Obligandi vis quam habet Conscientia, ab auctoritate & lege Dei est.

Omnem à Dei lege existere obligandi vim.

D.T.q.17.
de ver.a.3.

*Eandem
vim habet
Conscientia
dum in pro-
ponendâ lege
Dei errat
bonâ fide.*

At quid si præceptum nullum sit inquires, an etiam erranti Conscientiæ præstanda est obedientia? & quo jure? Mox id videbimus. Præstandam verò prorsus esse, & erranti, quamdiu latet error, obsequendum esse, est Catholicorum omnium cum D. Thomâ, qui mentem suam variis exponit locis, constans stabilisque sententia. Adedò ut oppositam D. Thomas vocet *irrationabilem*; Adrianus verò & Corduba hæreticam, ut quæ D. Paulo, cuius sententiam mox referemus, manifestè aduersetur; neque ab hac censurâ abhorret Vasquez, ut qui eam dicit *hæreticam ab omnibus jure censori*. Quidquid de hæresis notâ sit, satis constat eam sine temeritate non posse defendi; neque etiam ab vilo Catholico scio jam propugnari. Ostendendum est igitur, ut clarè loquar (neque enim hæc iis solum scribo qui Theologicis quæstionibus assueti, generatim tantum assertiones sibi proponi postulant) ostendendum inquam, quòd qui peccatum esse iudicat id, quod verè peccatum non est, ab eo si non abstinet, non minùs se scelere malè apprehenso polluere, Deumque offendere, quàm si re ipsâ Diuinis legibus esset prohibitum. Sic si ceræ particulam è templo ablatam profanis vsibus applicare, furtum sacrilegum esse censueris; aut diem veneris cum Iouis die designatione tuâ commutaris, ac propterea eo die abstinendum carnibus iudicaris; (quæ non nisi errantis Conscientiæ sunt iudicia) iis tamen ita voluntas constringitur, ac si veram de iis actionibus sententiam tulisset. Et qui mendacium nulli noxium, lethale crimen esse statuit, profectò quoties mentitur, lethali sese crimini reddit obnoxium, quamdiu errore suo mens implicatur.

*Probat ex
S. Paulo.*

Et verò ipsissimum id esse D. Pauli dogma, ob quod contrariam sententiam hæresis arguebat Adrianus, non renitente Vasquezio, hæc ipsius verba satis indicant. *Scio & confido in Domino Jesu quia nihil commune per ipsum, nisi ei qui existimat quid commune esse; ipsi commune est.* Et aliquibus interjectis. *Tu fidem habes? penes te ipsum habet coram Deo. Beatus qui non iudicat semetipsum in eo quod probat. Qui autem discernit, si manducauerit, damnatus est, quia non ex fide. Omne autem quod non est ex fide, peccatum est.* Atque ut hujus oraculi sensus & vis melius percipiatur, istud est reuocandum in memoriam, plurima ciborum genera Israëliticæ genti Diuinâ lege fuisse prohibita, puta carnes porcinas, farcimina sanguine animalium tarta, aliaque huius generis; quæ quia gentili-

9.

D. T. q. 17.
de verit.
2. 4. 1. 2. q.
19. a. 5. &
6.
Vasq. in 1.
2. disp. 59.
c. 2.

10.
Ad Rom.
14. v. 14.
v. 22.

gentilibus erant promiscuè vsitata, *Communia* dicebantur à Iudæis, aut etiam *immunda*: sicque, *Commune* aut *immundum*, non aliud Iudæis significabat, quàm vetitum. Iam verò Christianos inter, qui ex Iudaismo Christi sacra susceperant, plurimi existimabant, sese etiam Baptismo jam suscepto, nihilominus à gentili-um cibis prohiberi: aut quod iudicarent antiquatæ legis ceremoniis adhuc implicari se; aut sanè cibos illos esse vetitos, quòd naturâ suâ verè *immundi* essent; & spurcitiem quandam naturæ contrariam continerent. Vt ut sit, manifesto tenebantur errore, & nihilominus ita sententiæ mordicus adhærebant, vt Christianos alios Iudæos, sine discrimine vllò cibis gentili-um vescen-tes contemnerent, sceleris arguerent, & ob inolitam ab ipsâ infantia ab eiusmodi cibis alienationem animi, etiam iis sine crimine nunc vtentes, non sine magno Christianæ charitatis detrimento & labe, publicè quoque auersarentur. Huic incommodo occurrit Apostolus, & inquit, *scio & confido*, id est fidenter assero, nihil commune, id est nullum cibum Christianis prohibitum esse *per ipsum*, id est per Christi legem. Ei verò *qui existimat quid commune esse*, aut prohibitum, *ipsi commune id est*, hoc est, prohibitum. Tum verò eos qui erranti Conscientiæ tantopere inhærebant, aggrediens, *Tu fidem habes*, inquit? id est, Tu tuam habes Conscientiam cui obsequeris? Ita fit. Sed *penes temetipsum habe coram Deo*; hoc est, secundùm tuæ Conscientiæ dictamen actiones tuas moderare, sed ne dirige, aut cura, aut iudica alienas; felicior enim est, qui seipsum non condemnat, neque scrupulos dum comedit mouet, neque vllum discrimen cibis inter-jicit. *Qui autem discernit*, hoc est qui differentiam facit cibos inter, quasi vetiti quidam essent, quidam autem permitti, & nihilominus promiscuè iis vescitur, *damnatus est, quia non ex fide*, id est non ex Conscientiæ dictamine cibis vtitur. Atque hæc omnia demum concludit peruulgatissimâ illâ sententiâ, *Omne autem quod non est ex fide, peccatum est*: id est, omne quod non est ex Conscientiâ, aut vt passim dicimus, quod non fit bonâ fide, peccatum est. Per fidem autem, Conscientiam intelligi, mens est passim Sanctorum Patrum. Certè de fide Christianâ quâ Christo creditur hîc non agi, ex ipso sententiæ contextu patet: neque sanè vltima primis satis aptè cohærent. Vides itaque hîc, Christianos, per merum errorem, malè de ciborum delectu judi-
cantes;

Expositio D.
Pauli.

cartes; & tamen etiam non prohibitis vescentes, *condemnatos* dici ab Apostolo, hoc est lethali crimini obnoxium; non quòd Diuinæ legis imperium infregissent, sed quòd Conscientiæ dictamini, quantumcumque errantis non essent obsecuti. Planum itaque jam est, & D. Pauli auctoritate obfirmatum, Conscientiam, etiam errantem, jus dicere, cui oblectari temerarium non tantùm sit, sed & nefarium.

*Inquiritur
vnde Con-
scientia er-
rantis tanta
sit auctori-
tas.*

Verùm inquires, vnde tanta obuenit Conscientiæ auctoritas, vt contra se, etiam dum errat agentē, lethalis criminis statuat reum, æternisque suppliciis obnoxium? an tanti momenti res est sola Conscientiæ lex infracta? Sola inquam; nam vt supponimus, errat Conscientia, & præceptum Dei fingit, quod nusquam est. Hic ratio petitur, & jus obligantis per errorem Conscientiæ. Respondet P. Scildere, *quòd forma per se formaliter obligans voluntatem, semper sequenda est: cum impossibile sit, vt forma obligatoria sit in subiecto, & non obliget. Atqui forma formaliter obligans, non est aliud quam Conscientia ergo illa semper sequenda est. Ita ille. Alii passim dicunt, rationem à priori esse, quia rationis dictamen seu Conscientia, est immediata humanorum actuum regula: ideoque voluntas debet sibi conformari regulæ; & discordans à regulâ suâ deflectit, atque adeò peccabit.* Verùm vt hæc dicantur non omninò incongruè; tamen non prorsus satisfaciunt. Fortassis enim negare quis posset, Conscientiam errantem esse *formam formaliter obligantem*; hoc enim probandum erat, cum in eo stet omnis controuersia. Nam si vt paulò antè ex D. Thomâ diximus *Conscientia tantùm liget vi præcepti Diuini*, à quo virtutem seu vim obligandi omnem accipit, vt idem Doctor egregiè exponit, quo pacto formaliter obligabit, vbi præceptum Dei nullum est? Rursus si vt idem Doctor, *dicendum quòd homo non facit sibi legem, sed per actum cognitionis quâ legem ab alio factam cognoscit, ligatur ad legem implendam*, quo iure obstringi diceretur voluntas à Conscientiâ, quæ legem à Deo factam non cognoscit, sed ipsamet legem sibi per errorem facit? Deinde, vtcumque adhuc aliqua sit voluntatis ad obsequendum Conscientiæ erranti obligatio, an illa ex naturâ suâ tanta est, vt debeat æternis ignibus castigari? Certè si aliqua Conscientiæ lex est, humana tantummodo videtur, nec tantis suppliciis, si infringatur, expianda. Neque refert quòd iudicet actionem suam à Deo prohibitam, atque adeò non minori dignam suppli-

*Proponun-
tur quædam
difficultates,
contra alle-
gatas ratio-
nes.*

I I.

Scildere
Tract. 1.
de Consc.
n. 8.

suppli-

Scildere
tract. 1. de
Consc. n.
15. & 18.

supplicio : falsò enim primum istud iudicat ; neque enim prohibetur nisi ab errante Conscientiâ ; quæ si sibi lex est , certè humana est ; & vt præclare P. Scildere. *Legislatores humani non solent imponere pœnas , nisi transgressoribus veræ legis.* Vnde inquit & recte. *Is qui falsò putat alicui actui annexam esse excommunicationem , & illum ponit , non incurrit excommunicationem.* Hæc cum ita sint , cur supplicii æterni erit reus , qui actum posuit quem pœnis illis esse obnoxium falsò iudicabat ? Alterum verò quod afferebatur , nimirum Conscientiæ sine scelere non obtemperari , eò quòd ipsa sit immediata humanorum actuum regula ; fateor ita esse , cum superior Dei lex actioni faciendæ verè applicatur. At , quam demum Dei legem Conscientia errans voluntati applicat , vbi nullum , vt supponitur , præceptum Dei de hæc actione ponendâ , puta de seruando ieiunio diè iouis , sit , & vt D. Thomas ait : *Homo non faciat sibi legem , sed per actum cognitionis quâ legem ab alio factam cognoscit , ligetur ad legem implendam ?* Atque hæc quidem non idcirco attuli , quòd a grauissimorum Theologorum iudicio velim discedere , sed vt difficultatibus propositis magis dilucidetur tota res. Hoc vt agam , aliâ lubet viâ insistere.

12.

Fateor itaque , à Conscientiâ , etiam errante , obligationem existere , eamque esse proximam & immediatam humanorum actuum regulam , cui penitus obsequendum sit : At verò obligandi jus , non à Conscientiæ naturâ aut dignitate ; sed à legislatoris Dei auctoritate penitus prouenire assero , cuius lex & imperium à Conscientiâ solâ , voluntati humanæ legitimè denuntiatur. Itaque si ab alieno abstinendas esse manus iudicat Conscientia , illi iudicio prorsùs acquiescere tenetur voluntas : eique dum paret , Deo paret , cuius veram legitimamque legem voluntati exhibuit Conscientia. Iam verò , cum res aliqua quasi à Deo præcepta , quæ tamen minimè præcepta est , à Conscientiâ proponitur , istud cum discernere voluntas minimè possit , sanè si rem sic propositam non exequatur , eique sese exhibeat refractariam ; satis reipsâ jam demonstrat , sese imperia Dei flocci pendere , & legislatoris contemnere auctoritatem , etiamsi verum esset , quod à Conscientiâ falsò proponitur , Dei imperium. Non enim alio modo exhiberetur voluntati si verum esset præceptum , quàm quò nunc id quod falsum est , per errorem exhibetur. Hinc optimè D. Tho-

*Resoluitur,
totam Con-
scientia obli-
gantis vim ,
etiam cum
errat , à Dei
auctoritate
esse , etiamsi
non sit Dei
lex qua pro-
ponitur.*

D. T. de
verit. q.
17. a. 4.

H mas

mas: *Non igitur propter hoc Conscientia (scilicet errans) dicitur ad aliquid ligare, quòd si illud fiat ex tali Conscientiâ, bonum sit (si cæteroquin malum sit aut indifferens, vt mox se explicat) sed quia si non fiat, peccatum incurritur.* At ex quo capite, cum non sit lata lex? Audi. *Non videtur autem possibile, quòd aliquis peccatum euadat, si Conscientia quantumcumque errans dicitet aliquod esse præceptum Dei, quòd est indifferens siue per se malum, si contrarium tali Conscientiâ manente agere disponat. Quantum enim ex se est, ex hoc ipso habet voluntatem legem Dei non obseruandi, vnde mortaliter peccat.* Sic ergo, qui die iouis quem credit esse veneris, Conscientiâ licet per errorem denuntiantem abstinendum esse carnibus, iis nihilominus vescitur, ita constitutus est animo, vt legitimum imperium seu Dei seu Ecclesiæ excussurus sit, si verò veneris die mandatum proponatur, non aliter sanè quàm nunc voluntati proponendum. Et sic verè & propriè voluntati Diuinæ humana refragatur, non quidem illi quâ die iouis abstineri vult à carnibus, nam id verè non vult; sed quâ auctoritatem suam non patitur pessum dari, voluntatemque diuinam contemni, etiamsi per errorem Conscientiæ, alia quàm sit, animæ proponatur. Sic sanè qui per errorem, aulicum habet ludibrio, quem sibi Regem esse alienus error persuaferat, Regem ipsum contumeliâ affecisse censendus est. Et qui Regis mandata & litteras, de quarum fide non dubitat, vtpotè quæ sigillo solito munitæ sunt, & eius qui ab epistolis est conscriptæ manu, nihilominus abjicit & contemnit; eandem Regi iniuriam impegisse dicitur, seu veræ fuerint Regis litteræ, seu per errorem à Scribâ confictæ. Sic ergo, integra stat Conscientiæ etiam erranti auctoritas; quam illa non à se, sed ab ipso Deo habet; cum eius imperia voluntati repræsentare, legitimum Conscientiæ sit officium. Voluntatis autem cum non sit, vera à falsis discernere; certè eadem semper est, Conscientiæ mandata Dei deferentis auctoritas, atque eadem voluntatis, ei obsequendi obligatio. Falli igitur vt possit Conscientia, voluntas tamen errare minimè potest; cum sese semper Diuinæ, quæ per Conscientiam repræsentatur, auctoritati accomodet & subjiciat: sin minus, eam potiùs, quàm Conscientiam suam contemnat ac vilipendat; quod prorsus est nefarium.

S. III.

Ponuntur conditiones quædam necessariae ut quis peccet, agens contra Conscientiam errantem, seu obligantem per errorem.

13. **I**stud igitur in confesso sit, verè peccari, Dei que auctoritatem proteri, dum dictamen Conscientiæ, etiam falsò peccatum esse iudicanti ubi peccatum non est; aut lethale esse per errorem statuenti, veniale cum sit, voluntas nihilominus refragatur. Et ideò inconsultò admodum, imò & malè eos credo, siue parentes, siue nutrices, siue puerorum institutores agere, qui ut eorum teneras adhuc mentes à scelerum contagio auertant, eadem aut exaggerant, aut etiam iis actionibus affingunt quæ sceleratæ non sunt, aut sanè non adeò sceleratæ. Nihil non esse lethale crimen, pueris persuadent nutrices quædam oppidò imprudentes. Si panem in terram projiciat petulans pufio, illicò mortale crimen id esse exclamant; si parenti infantes sint immorigeri, si leui mendacio, ut sit, veritati refragentur, inferni ignes promeruisse debiterant; & plurima in hunc modum instituendis pueris congerunt terriculamenta. Interim erroribus imbuatur mens tenera & credula; & cum ætate errores crescunt, iisque implicita Conscientia sæpè occasionem præbet peccandi, ubi cæteroquin nulla peccandi est materia. Aliud sanè est, contra bonos mores agere, aliud verò mortale crimen committere. Neque verò ut boni ingerantur mores, malique dedoceantur, ad scelera lethalia, ignisque æterni supplicia recurrendum est. Alia terriculamenta suppetunt, aliæ pueris infligi solitæ, ad manum sunt pœnæ, quibus ab inhonestis actionibus arceantur, quàm exaggeratæ peccatorum hyperbolæ, per quas in errorem inducantur infantes; & cum succreuerint, in vera scelera. Sufficit enim, uti jam dixi, iudicare crimen esse id quòd agis, ut verè committas crimen, etiam ubi mali non est species.
14. Ne tamen quis sese peccasse non obediendo erranti Conscientiæ facillè suspicetur, & credat temerè; duo dicenda sunt quæ rem explanent. Et *Primò* quidem Conscientiam cui resistit voluntas,

*Impruidè
parentes in-
fantium vi-
tia nonnum-
quam exag-
gerant.*

*Ut quis pec-
cet contra
Conscientiã
errantem,
debet iudiciũ*

*Conscientia
esse certum
& indubitatum.*

luntas, firmam debere esse sibi que constantem. Judicium, inquam, debere certum esse & indubitatum, peccari in eo quod agitur, aut sine peccato omitti non posse quod proponitur. Nam si certa sit de actione sua mens, & nihilominus inter agendum suspicionibus exortis de rei malitia agitetur, quomuis institutam actionem promoueat, non idcirco Conscientiæ non censetur obsecuta. Suspiciones enim judicia non sunt, atque adeo ad Conscientiam minimè spectant. Sic qui die jouis mensæ accumbit, & cum cæteris conuiuis carne vescitur, si suspicionibus agi cœperit, forsitan diem esse veneris, Ephemerides inspiciendas antequam pergat, conuiuas fortassis esse hæreticos, è quorum exemplo dijudicari non possit jouisnè dies sit an veneris, vt qui vtroque perinde vescantur carnibus: hisce, inquam, si mali imaginibus agitetur, nihil quidquam sanè de institutâ comedendi ratione intermittat; neque quidquam contra errantem Conscientiam sese commississe existimet. Nulla enim hîc Conscientiæ vestigia sunt, cuius est non suspicari, sed certò & indubitatum ferre de malo sententiam.

*Deinde debet
esse in erran-
te libertas ad
ponendum
vel non po-
nendum a-
ctionem cir-
ca quam er-
ratur.*

Alterum quoque sedulo est attendendum: nempè, neque verè
neque falso iudicantem Conscientiam obstringere, nisi res impe-
rata in libero hominis posita sit arbitrio, sic vt in manu eius sit
eam ponere aut non ponere, prout paragrafo secundo diceba-
mus. Nemo enim peccat in eo, quod ipsi vitio non potest verti
& vituperio: huius autem fundamentum esse, libertatem agendi
aut non agendi, res omnibus in confesso est. Itaque si quis deten-
tus carcere aut lecto affixus, iudicet mortale crimen se commit-
tere, si die Dominicâ sacris non intersit, atque adeo per errorem
ei sacrum hunc cultum imperet Conscientia; nullo modo is contra
Conscientiam errantem peccasse censendus est, quantumcumque
id sibi per errorem persuadeat, neque de hac re vlla facienda est
exomologesis. Nulla enim ne Dei quidem vera lex obstringere
quemquam potest, vt id agat quod in manu eius non est agere.
Quantò igitur minùs obligabit lex putatitia?

15.

*Sanch. l. 1.
in Decal.
c. 11. n. 3.*

*Multos à
peccato ex-
cusat defe-
ctus liberi
arbitrii circa
quasdam
materia.*

Atque hinc ad graues difficultates, quas non pauci patiuntur, patet responsio. Plurimos esse constat, qui cum ab omni actione quæ vel speciem peccati grauioris præ se fert maximè abhorrent, interim tamen aut obscœnis luduntur imaginibus, aut cogitationibus blasphemis & hæreticis grauissimè agitantur. Nullum quidem

16.

dem iis consensum præbent; sed tamen vel præbere sibi falso credunt; vel etiam cogitationibus tam horrendis tangi, grande per errorem, iudicant piaculum. An hosce, saltem ob Conscientiam errantem, peccare quis dixerit? Minimè verò. Nam quamuis Conscientia dicter, peccari quoties eiusmodi cogitatio in mentem venit, tamen obligatio nulla inde voluntati exoritur; cum & præter, imò & contra voluntatem ea phantasmata, imagines, & cogitationes in mentis adyta, quasi per vim soleant irumpere; sic vt voluntas hisce præpedita, libertate solitâ exuatur, easque, vtcumque velit, minimè tamen possit repellere. Neque refert quod iis etiam consensum præbuisse sibi videantur; nam & hoc falsum est; & vt consensum aliquem præstiterint excipiendis hospitibus tam importunis, hunc ipsum non dedere liberè, cum in eo statu non esset anima phantasmatis tam vehementibus implicata, vt vires omnes quantæ ad libertatem requiruntur, posset explicare. Atque hoc argumento ductus, virginem quandam à peccati noxâ, iudicio suo excepit P. Nicolaus Baldellus Societatis nostræ Theologus acutissimus. Rem placet eius verbis describere, vt ad manum sit narratio, quæ Confessariis, iisque qui animarum, & quidem piarum præcipuè, curam gerunt, maximo futura est vsui. Plurimum enim, dæmonis artificio, interpias mentes grassatur hæc contagio. „ Ex hoc capite, inquit, amissæ libertatis & potentie ad oppositum, aliàs censui esse excusandam ab omni culpâ nobilem virginem Romanam, quæ quamuis à primis annis vitæ innocentiam semper seruasset, & pietati & virtutibus semper vacasset, tamen ex naturali melancholiâ eò deuenit, vt videretur sibi perpetuò irasci contra Deum & contra Beatissimam Virginem, omnesque Angelos aut Sanctos Dei, eosque prosequi pessimo odio, & blasphemias omninò turpissimas, atque grauissimas in corde suo in eos iactare, & mala omnia pro quacumque occasione iis velle. Vt videretur sibi v. g. pedibus ipsis velle eos calcare ac terere, cum ambularet; acubus velle pungere ac transfodere, cum fortè acu operaretur; cultris ac gladiis velle discindere, cum ad mensam sederet, & cibos cultro diuideret; ipsa ventris excrementa velle illis in os ingerere, cum ventrem exoneraret; & huiusmodi alia. Et ex his omnibus maximam capiebat molestiam, seque perpetuis lachrymis conficiebat; eò quod sentiret, vt

H 3

„ ipsa

Baldellus
l. 4. disp.
4. n. 2.

*Exemplum
Virginis bla-
phemia &
tamen inno-
centis.*

„ ipsa dicebat, non solum hæc sibi esse in imaginatione aut
 „ mente, sed etiam pertingere vsque ad cor, seque omnia corde
 „ admittere, vereque velle, & verum assensum iis præbere. Et
 „ tamen præterea addebat, cupere se omnia opposita, & velle
 „ his omnibus assensum negare, non tamen posse. Quod enim
 „ hæc virgo in his omnibus omni culpâ vacaret, ex eo visum
 „ est mihi patere: quia omnes illæ prauæ apprehensiones pro-
 „ ueniunt ex nimia intentione & efficacitate phantasmatum
 „ notabiliter deprauatorum per habitus, & vapores melancholi-
 „ cos, & ex nimis importunâ illorum accursione. Et idem, quia
 „ non poterat cum illis existere rectus vsus rationis & mentis,
 „ neque etiam poterat simul consistere vera libertas; quæ tamen
 „ semper est necessaria ad contrahendam malitiam & ad pec-
 „ candum. Et cum misella illa bene aduerteret, & ore proprio
 „ confiteretur, se non posse cogitationes illas abjicere, & actus
 „ odii non elicere, illud tamen non capiebat, quod ex hoc ipso
 „ capite impotentia, esset immunis ab omni culpâ; & quia
 „ maxime angebatur, dignissima erat omni commiseratione.
 „ Hactenus Baldellus.

Atque hæc quamuis fusiùs descripta adferre placuit, ut anima-
 rum directores non mirentur, si in eiusmodi genios & ingenia
 incidèrint: non enim existimo deprauatos melancholicosque
 fumos omnes in hæc virgine fuisse absumptos; nec diabolicas
 artes iis in rem suam egregiè abutentes, penitus in diuexandâ
 hæc animâ exhaustos esse. Certè in vnam incidi, cuius historia
 erat huic persimilis, præterquam quod in multis esset non parum
 magis deridicula, quamuis non illi ipsi quæ errantis Conscien-
 tiæ aculeis torquebatur. Neque sceminarum tantummodò sunt
 hæc miseria; habent & viri suos fumos, habent & umbras suas.
 Etenim noui ego virum sani cæteroquin cerebri, hominem frugi
 & insignem probitate, qui quæ & priuatas agebat res, imò &
 publicas, mente serenâ & placidâ; qui tamen in hanc deuenerat
 opinionem, se sputo suo hominem posse conficere; adeò enim
 id esse virulentum, ut quisquis illud transgrederetur, illicò cor-
 reprim iri sibi certò persuaderet. Itaque hæc mente sese templa
 adire profitebatur vbi multus erat populus; & ne ictum falleret,
 ad vasculum in quo aqua benedicta populo proponitur accedere,
 ibique excreare, ut certior esset aliquem vnum saltem, sputum
 recens

17.

*Item viri
 committun-
 tur plurima
 homicidia.*

recens transgressorum, cuius veneno sic correpto tandem contabesceret. Et quidem quinquaginta tria, eo modo, à se numerabat perpetrata virorum præcipuorum eâ in vrbe homicidia. Rogatus à me, eecur ab excreatione, aliis tam cruentâ, non abstineret? Respondebat candidè, id verò non esse in manu suâ; vrgeri se nimium homines trucidandi libidine. Erat interim homo mitissimus. An autem peccasse quis credat virum illum, saltem ex Conscientiâ erroneâ, cum ab actione non abstinet, quàm sine summo scelere non posse confici Conscientia dictabat? Numquàm id sanè crediderim: præpeditam enim habebat in hâc parte mentem, sui libertatisque suæ non satis competentem; & sic defectu libertatis, nulla erat Conscientiæ obligatio; quæ iure suo excidit, quoties incidit in voluntatem non omnimodis liberam, & ad agendum aut non agendum penitus expeditam.

§. I V.

Conscientiæ sine hesitatione vllâ actionem aliquam permittenti, etiamsi erret, modò inuincibiliter, impunè creditur, & absque peccato eam sequitur voluntas.

18. **H**is ita ritè expositis, ad secundam partem accingamur. Et siquidem ostensum jam est, eam esse Conscientiæ auctoritatem à Deo, quasi voluntatis suæ interpreti & denuntiatori legitimo concessam, vt quæcumque ab eâ etiam per errorem mandata deferuntur, vim suæ legis obtineant, cui nefas sit obedientiam denegare, licèt cæteroquin res nec prohibita esset nec illicita: istud modò inquirendum est, an etiam vice versâ, Conscientia actionem aliquam voluntati possit permittere quasi licitam, cum tamen à Diuinis legibus, aut naturæ, aut etiam humanis prorsus sit prohibita; & an hoc modo rem proponendo, voluntatem ab omni obligatione liberet, sic vt actionem illam naturâ suâ malam, sine vllò tamen crimine impunè committat. Res est scitu pernecessaria, vt quæ sese humanis actionibus sæpissimè intermiscet.

Dico

*Conscientia ex inuincibili errore a-
liam aliam
malam per-
mittenti, pa-
retur abique
peccato.*

Dico igitur secundò, quotiescumque Conscientia bonâ fide, 19.
 & absque vllâ formidine dicat actionem aliquam licitè exerceri,
 nullius malitiæ conscia, quæ tamen in actione ponendâ, reipsâ
 est; voluntatem tali Conscientiæ rectè acquiescere, neque vlli
 esse crimini obnoxiam. Nam si D. Paulo teste *omne quod ex fide* Ad Rom.
non est, peccatum est, certè vicissim quod ex fide bonâ, seu Con- 14. v. 23.
 scientiâ est aut fit, peccatum non esse, videtur D. Pauli sententiæ
 & menti admodum congruere; imò & rationi. Quæ sanè ad-
 modum debet esse perspicua, cum eam Catholicorum omnium
*Est commu-
nis Catholi-
corum sen-
tentia.* *Scholasticorum, & Papæ Scholâs & Ecclesijs*, communem fuisse,
 etiam suo tempore Lutherus, uti mox videbimus, infulsè lamen-
 tetur. Et verò, si nulla prorsus lex, uti omnibus juris tam Diui-
*Probat
primò ex ma-
turâ legis
ignorata aut
non denun-
tiata.* ni quam humani consultis in confesso est, Rem-publicam ob-
 stringit nisi legitimè fuerit proclamata & verò etiam denuncia-
 ta; neque peculiaria majorum imperia à priuato homine iure
 possint exigi, nisi ratione bonâ & legitimè ad eum perlata fue-
 rint; quo quæso ex capite, voluntatis Diuinæ aut humanæ legis
 rea dicetur mens, si nulla legis ei facta est legitima denuntiatio?
 Atqui legem illam legitimè voluntati patefacere sic ut obliget, id
 quidem solius est Conscientiæ, quod nemo negauerit: itaque si
 illa silet, neque rei malitiam aut prohibitionem vllam exponat,
 nullum sanè, si actio illa ponitur, hîc video crimen posse com-
 mitti. Silet enim Conscientia bonâ fide, eò quòd præceptum
 omne ignoret ex hypothesi, & sic nulla est in illo silentio malitia.
 Voluntas verò minimè peccat, Conscientiam innocentem in-
 nocens ipsa nec mali appetens, bonâ fide ducentem dum sequi-
 tur; alium enim, cuius vestigiis insistat, non habet ducem. Mul-
 tò autem euidentiùs à scelere eximitur voluntas, si Conscientia
 non tantum malitiam actionis non exhibet, sed præterea, uti fit
 sæpissimè, positiuè, ut aiunt, peccatum non esse iudicet quod ta-
 men verè peccatum est.

*Et licet verè
erret, erras
tamen sine
culpâ aut
scelere.*

Ast, errat inquit Conscientia. Fateor; at quid deinde? errat 20.
 tamen innoxie. Et sic errantem si sequatur voluntas, parata sequi
 etiam non errantem, tu scelus dicis? Audi. Tu me perperam
 agere criminaberis, si Regis imperia, quæ mihi per Scribæ qui
 ei semper est à litteris, legitimas verasque tabulas deferuntur,
 promptè & sine cunctatione vllâ, aut animi dubio executioni
 mandauerim; tu inquam Regi iniurium me fuisse dixeris, eò
 quòd

quod per Scribæ errorem aut ignorantiam, alia ad me mandata delata sint, quàm quæ Rex ipse mente conceperat, & à me voluisset facta dari? Cerrè si id quod egi, Regiæ menti non responderit; egi tamen ea, quæ, quin ejus voluntati congruerent, minimè dubitabam. Quinimò obedientem me, etiam errando demonstro, Regiæque voluntatis admodùm obseruantem, qui Regis assessori & Scribæ tam facilè & tam exactè pareo. Idem prorsùs hîc contingit: tantùm immutanda sunt Regis & Scribæ, inserendaque Dei Conscientiæque nomina, & res est eadem. Nam vtrumque Diuina lex & voluntas, manifesta sit & euidens; tamen id etiam constat, eâ non obstringi me, nisi mihi manifesta sit, & innotuerit. Voluntas autem naturâ suâ cœca est; neque vllam rerum agendarum habet scientiam, nisi quam ei præstat Conscientia: Conscientia verò aut nullum voluntatis Diuinæ affert mandatum, aut affert per errorem immutatum. Sequitur istud humana voluntas. Quid quæso hîc agit abs re, aut quâ in parte sese voluntati Diuinæ opponit? Quòd rem agat, inquis, à Deo prohibitam. Prohibitam si voces, eò quòd actionem illam, si Dei præceptum ei innotesceret, minimè licitum esset exhibere, fateor esse prohibitam. Prohibitam verò, sic vt hæc de quâ agimus Voluntas, eam hoc in statu in quo est, licitè & sine scelere non possit exequi, id verò prorsùs nego. En verò quàm sit innocens voluntas; sanè ita constituta est, vt ne latum quidem vnguem à Dei voluntate velit discedere. Quid igitur acturam existimas, si vel minima mali species sese offerret? abstinere sine dubio à re propositâ: & perire mallet, quàm tam justis Dei imperiis refragari. Itaque quod agit, bonâ fide agit; & bonâ fide Conscientia id agi permittit, aut etiam agendum iudicat; itaque omnia cum hîc fiant fide optimâ, sanè peccatum non est, nec à Conscientiâ, nec à voluntate.

*Quomodo
talis actio di-
censia sit vo-
luntati cum
non prohibi-
ta.*

2 I. Rem omnem exemplis declaro. Certum licèt sit, mendacium omne Diuinâ lege prohiberi, si tamen Conscientia mihi in euidenti periculo mortis constituto, sine vllâ hæsitacione dictet, mentiri posse me, vt morti injustè inferendæ, me, aut quemuis alium eripiam; sanè mendacium proferre possum sine crimine, imò & debeo, vt charitatis aut misericordiæ, quæ mihi exhibentur, præcepta obseruem. Quinimò eo in casu, vt egregiè docet Castro-Palao, Deus ipse præcipit esse mentiendum, non quidem

*Exponitur
per casus
particulares
hac senten-
tia.*

Castro-
Palao de
Consc.
disp. 1. pun.
2. ad 3.

absolutè, inquit, sed ex suppositione quòd Conscientia errans id dicit.

Rursum quamvis Ecclesiæ præceptum sit, abstinendum esse à carnibus die veneris, si per ignorantiam iudico non esse diem veneris; ac proinde eam me tunc lege non teneri, impunè vescor carnibus. Aut si ratione bonâ, aut medici iudicio inductus, planè iudico carniem esum valetudini prorsus esse necessarium, quamvis reipsâ non conducatur; non tantùm possum, sed & manifestè obstringor edictum errantis sequi Conscientiæ; modò sic constitutus sit animus, ut nullâ malitiæ fortè latentis suspitione agitetur; & ab omni esu carniem paratus sit abstinere, si vel minima Dei offensâ actioni suæ foret intermixta.

Probat 2.
ex naturâ
voluntarij,
quod ad pec-
candum re-
quiratur.

Ut verò eorum quæ jam dicta sunt penitiùs asseram fundamentum, & rationem, è quâ sententiæ allatæ pateat euidentiâ; istud certè nemo Theologorum negauerit, ad constituendum peccatum, si non requiritur, ut planè sit liberum istud committere, aut non committere, saltem ut minimum requiri, ut sit voluntarium. Ita sentiunt omnes scholæ nullâ penitus dissentiente. Atqui error hic de quo agimus, aut ignorantia inuincibilis, tollit omne voluntarium; igitur & peccatum. Hypothesis, manifesta est D. Thomæ sententiâ, & porrò communis omnium sensus. Audi Doctorem Angelicum, totam rem dilucidè explanantem. *Dicendum, inquit, quòd cum de ratione peccati sit, ut sit voluntarium, intantum ignorantia habet excusare peccatum in toto vel in parte, inquantum tollit voluntarium.... Cum autem ignorantia sit in intellectu, ordo ignorantie considerari potest ex ordine intellectus ad voluntatem. Precedit enim ex necessitate actus intellectus actum voluntatis; quia bonum intellectus, est voluntatis objectum. Et idè sublatâ cognitione intellectus per ignorantiam, auferitur voluntatis actus; & sic tollitur voluntarium quantum ad hoc quod est ignoratum. Vnde si in eodem actu aliquid sit ignoratum & aliquid scitum, potest esse voluntarium quantum ad hoc quod est scitum; semper tamen est inuoluntarium quantum ad hoc quod est ignoratum: siue ignoretur deformitas actus (puta cum aliquis nescit fornicationem esse peccatum, voluntariè quidem facit fornicationem, sed non voluntariè facit peccatum) siue ignoretur circumstantia actus; sicut si aliquis accedit ad mulierem quam credit esse suam; voluntariè quidem accedit ad mulierem, sed non voluntariè ad non suam.*

En

En vt Sanctus Doctor sine vlllo discrimine loquatur de ignorantia juris naturalis aut Diuini, in primo casu, & de ignorantia vt vocant facti, in secundo; quod mox nobis erit vsui. Enumeratis deinde aliquot ignorantia affectata & voluntaria generibus, quibus docet minui quidem aliquando; non tamen penitus tolli voluntarium, tandem sic ad rem meam concludit articulum. *Si autem ignorantia nullo predictorum modorum sit voluntaria, puta cum est inuincibilis, & tamen est absque omni inordinatione voluntatis, tunc totaliter facit actum sequentem inuoluntarium.* Tollit tunc igitur ex mente D. Thomæ, omne peccatum. Deinde vt se, & auctoritatem D. Ambrosij, quam sibi opposuerat, explanet, ita pergit. *Ad primum ergo dicendum, quod verbum illud Ambrosij sic solet exponi: Grauisimè peccas, si ignoras; id est periculosissimè: quia dum nescis te peccare, remedium non queris. Vel loquitur de ignorantia affectata, quã aliquis ignorare vult, ne à peccato retrahatur.* Hæc mens est D. Thomæ, hæc sententia plana & dilucida. Non habeo quod apponam.

S. V.

Exponuntur tres modi quibus error inuincibilis committi possit à Conscientiã, qui tamen ei culpa veri non possit.

- 2.4. **I** Stud tamen explicandum adhuc restat, quo pacto error ille qui peccatum excuset, Conscientiæ possit obrepere, sic vt de errore saltem ipso, non possit à Deo conueniri. Nam si dolo malo, aut per conniuentiam sceleris affectata est ignorantia, certum id est perperam agi omnia. Aliqua enim sine dubio peruersitas menti occurrit; quam ignorare dum satagis, ipso ignorandi studio, eam te aliquouſque percepisse confiteris. Hoc autem non est penitus ignorare malum: & sic non agitur bonâ fide, sed prorsus malâ & peruersâ. De hâc verò hîc non agimus. Dicendum est igitur quis error ille sit, & quot modis Conscientiæ obuēniat; is, inquam, qui & ipse inculpatus sit, & qui malam licet actionem exhibendam voluntati proponat, eam tamen à peccato absoluat.

Error positivum.

Tribus illum modis intellectui video posse irrepere. *Primo* quidem per rationes falsas quæ menti occurrunt, aut etiam ab alio proponuntur: rursus per aliena exempla quibus ab ipsâ pueritiâ quis est innutritus, potest animus in errorem induci; sic ut iudicium sincerum ferat in dubitatò rem esse licitam, quæ tamè est illicita. In errore, quem quidem *positivum & affirmativum* vocare possumus, tunc proculdubiò versatur Conscientia. Non tamen est voluntarius; nam nec voluntate quæsitus est, nec etiam voluntate nutritur aut continuatur, sed meris rationibus; quas cum non possit dissolvere; imò cum nequidem de earum falsitate vel minima ei incidat suspicio, iudicio suo fide optimâ acquiescit animus, ac propterea inculpate.

25.

Ignorantia invincibilis.

Potest etiam *Secundo* iudicium istud falsum menti insidere, ex merâ legis ignorantia, utpotè cuius ne prima quidem vestigia ei aut inciderint aliquando, aut à quoquam fuerint per denuntiationem impressa. Et hic error passim dicitur, *Ignorantia invincibilis*, utpotè quam in manu ignorantis non sit vllò modo deponere aut luperare. In errore rursus est Conscientia, at rursus inculpate. Nec enim ex ipsâ est quòd fallitur; nec per ipsam stat, quo minùs ab errore extricetur.

26.

IncoGITANTIA inculpata.

Tertio denique quamvis legis sic sit conscia, ut si mentem adverteret, legislatoris voluntatem non ignoraret; sit tamen ut aut obliuione merâ, aut alijs cogitationibus innocenter immerfa mens, legi præstituto tempore adimplendæ non attendat, neque vel minimâ eius memoriâ tangatur. Et hæc mera est, *incoGITANTIA*, cui cum nullus dolus malus aut peccatum ansam dederit, rectè statuitur *inculpata*. Hi tres modi sunt qui mihi saltem nunc occurrunt, quibus, sine vllâ suâ culpâ aut noxâ, in errore possit Conscientia versari. Operæ pretium erit quædam consecutaria subijcere, quibus quæ à me dicta sunt magis declarentur, utpotè quæ ex iis legitime consequantur.

27.

Quod ex errore positivo fit, non est proprie peccatum.

Itaque si Conscientia *primo* errandi genere, quem quidem *Errorem positivum* vocabamus, teneatur; manifestum est absque vllò peccato ei sic erranti fidem dari. Nam nec error est voluntarius, & iudicium sine vllâ hæsitacione fertur de rei proposito bonitate; neque error potest deponi; & voluntas est absque omni deordinatione: ergo neque quod ex errore consequitur, peccatum est voluntarium, uti paullo antè ex D. Thomâ habebamus.

28.

Hic n. 23.

Igitur

Igitur nullo modo est propriè dictum peccatum. Sic qui iudicat se in mortis periculo mentiri posse vt vitam seruet, innocuè mentitur & sine culpâ.

29.

D. Aug. l.
1. de serm.
dom. in
monte c.
16.

Quid quòd & ipsum adulterium per hunc errorem commissum, si non omninò excusat, saltem sceleris condemnare non audeat D. Augustinus? rem actam eleganter narrat, ego eam eius verbis dabo, quantum quidem instituto meo est necessarium. Acindinus Antiochiæ Prædictus auri libram fisco à debitore inferendam exigebat sanè atrociter; nam carcere cùm debitor teneretur, mortem ei minabatur, nisi in ante diem præstitutum pecunia ab homine inope repræsentaretur. Æs nullum erat in oculis, vxor erat domi l'peciosa. Huic nescio quis homo opulentus, sed libidinis non satis potens, auri libram offerebat, vnâ si se nocte sibi prostitueret. Pudica cùm esset fœmina, neque matrimonii legibus constitutum ei esset refragari, virum adiit, paratam se dixit vitium illatum pati, si tamen (verba sunt D. Augustini) *ipse coniugalis corporis Dominus, cui tota illa castitas deberetur, tanquam de re suâ, pro suâ vitâ vellet fieri.* En mulieris errorem manifestum. Iudicabat enim uerò id maritum tali in statu positum posse concedere. Quid, quòd & maritus ipse errore non ab simili teneretur? nam, vt statim subjicit Augustinus, *egit illi gratias maritus, & vt id fieret imperauit; nullo modo iudicans* (verba sunt Sancti Doctoris) *adulterinum esse concubitum; quòd & libido nulla, & magna mariti charitas, se iubente & volente flagitaret.* Et vt etiam mulieris bonam fidem, inculpatumque fuisse errorem demonstret; *venit, inquit, mulier ad villam illius diuitis, fecit quod voluit impudicus. Sed illa corpus non nisi marito dedit; non concumbere vt solet, sed viuere cupienti.* Quasi si dicat Sanctus, mulierem existimasse Matrimonii iura se peroluere, dum corporis sui vsum, alieno in toro, conjugis sui voluntati permittit, non jam delicias, sed vitam ipsam ab vxoris corpore postulantis. Hæc instituto meo erant fatis. Iuuat tamen id quod superest historiæ pertexere, tum quia an æna est, tum quia tanto auctore tenetur. Eius hæc sunt verba. *Re peractâ, accepit aurum mulier. Sed ille qui dedit, fraude subtraxit quod dederat, & supposuit simile ligamentum cum terrâ. Quod ubi mulier iam domi suæ posita inuenit, prosiluit in publicum, eâdem mariti charitate clamatura quod fecerat, quâ facere coacta est.* Animaduerte lector, charitate mariti coactam dici ab

Expenditur
historia D.
Augustini de
adulterâ
Antiochenâ.

Augustino; hæc errori causam dedit; errabat igitur innocenter. Itaque interpellat Præfectum, fatetur omnia; quam fraudem passâ sit, ostendit. Tum verò Præfectus primò se reum, quòd suis minis ad id ventum esset pronuntiat: (tanquam si in alium sententiam diceret) de Acindini bonis (hoc est suis) auri libram fisco inferendam: illam verò mulierem, Dominam in eam terram, unde pro auro terram accepisset, induci. Dignam profectò tanto viro, & Romano nonnumquam Consule sententiam. Sed illi nolo immorari. Istud nunc indico, constare jam ex ipso D. Augustino posse dari ignorantiam inuincibilem alicuius juris naturalis, cum eam in vtroque hoc Antiocheno conjugè habitam narret, neque tamen, vt nonnulli hodie faciunt, eam tamquam non possibilem rejiciat. Deinde adulterium ex illâ ignorantia ortum dum non damnat, satis indicat judicare se, potuisse sine peccato committi. Statim enim narratæ historiæ subjungit hæc verba. *Nihil hîc in alteram partem disputo, liceat cuique æstimare quod velit.* Quod quidem sic intelligendum est, non vt quidam perperam interpretari possent, quasi si D. Augustinus in medio relinquat, an tali casu jure possit adulterium committi; nam id antea planè negauerat; sed id solum aliorum æstimationi judicandum relinquit, an reipsâ conjuges hi peccauerint. Et quod de hoc peccato speciatim dubitet, manifestum est ex eo quod subjungit. *Liceat, inquit, cuique æstimare quod velit:* an nempe hi conjugès peccauerint, an verò fuerint innocentes. *Non enim, inquit, de Diuinis auctoritatibus deprompta historia est.* Quid deinde? an idèò vera non est? Non hoc dico ait Augustinus, sed non satis mihi constat (res enim à quinquaginta annis tum contigerat) an verè judicarint ex errore positiuo inuincibili, sibi licuisse eo casu, alteri quidem imperare adulterium, alteri tam promptè imperatum exequi. Hinc nihil in alterutram partem de peccato commisso, aut non commisso inquit disputo, quòd, de hoc judicio erroneo quid statuendum sit, non satis liqueat. Quamuis enim id ferat historia, non tamen hæc in parte, cum de internâ hominum actione narrationem instituat, omnis ei fides danda est, cum, inquit, *de diuinis auctoritatibus non sit deprompta.* Satis hoc ipso innuens, criminis omnis eum absoluturum conjuges, si de errore bonâ fide contracto, planè constaret. Quin imò hoc ipsum manifestè postrema eius perïodus indicat. Cum enim dixisset, nolle se in alteram partem

*Explicatur
iudicium D.
Augustini de
Antiochena
adulterio.*

quidquam

quidquam disputare, quòd *non sit de diuinis auctoritatibus deprompta historia; sed tamen, inquit, narrato hoc facto* (id est, si ita prout narratur contigerit) *non ita respuit hoc sensus humanus quod in illa muliere virò iubente commissum est, quemadmodum ante à cum sine exemplo res ipsa ponebatur horruimus.* Proposuerat enim sibi quæstionem Augustinus generatim, An scilicet peccent conjuges qui voluntate mutuâ corpus prostituunt; quòd horrendum est etiam dubitare; non autem proposuerat vestitam circumstantiâ erroris inculpati, & in casu quo hîc offertur. Hanc autem quæstionem decidere speciatim in hoc euentu non vult, quia de inculpato errore ipsi non omninò constat; decisurus profectò si constaret. Libuit hæc fusiùs disputare, vt verus Doctoris Sancti sensus elucescat: & ne aliqui, qui malitiæ suæ & impudicitæ patrociniùm quærunt vndique, & præcipuè à viris sanctitate & doctrinâ illustribus, garrere audeant, ipsum Augustinum hoc loco de jure conjugum, in prostituendis ex communi consensu corporibus, addubitasse. Non hoc dubitauit Augustinus, nec liberum reliquit cuique *in hac parte æstimare quod velit.* Sed an hi conjuges reipsâ peccauerint nec ne, hoc verò cuique relinquit æstimandum. Iple verò de eorum innocentia non dubitat, si verè & sine hæsitacione vllâ senserint id licere.

30. Ex hoc errore non excusari tantùm à peccato, sed & laude dignissimas censeo Virgines illas, quæ in turribus aliquando deprehensæ. Castitatis conseruandæ studio, saltu immani sese dedere præcipites; aut in flammis coniecere se; aut etiam ne nimium spurcorum oculis placerent, suos ipsæ eruerunt; aut denique mammillis exsectis, pro pudicitia fortiter decertarunt. Numquam profectò magis conspicuæ, quàm cum sine vllâ specie, inuidi animi in imbecillo corpore dedere exempla. Heroicæ enim vero virgines, quasque omnes, etiam viri obstupescerent, imitentur autem perpauci. Scio equidem Diuino afflatus Spiritu hæc facinora perpetrasse, & eo ex capite non tantùm à crimine absolui, sed & inter illustres Martyres ab Ecclesiâ vniuersim reputari. Verùm & istud dico, etiamsi à Dei peculiari instinctu cæstroque compulsæ non fuissent, ad inferendam contra naturæ leges, naturæ suæ vim; si tamen errore inuincibili tenebantur, naturæ legibus de conseruandâ vitâ, aut corpore non mutilando se non obstringi, tum cum de vitio pudicitæ inferendo, & propul-

*Virgines ex
mero errore
pro Castitate
conseruan-
dâ, innocen-
tiam & lau-
dabiliter se
occiderunt.*

propulsando agitur, sanè non omni tantùm crimine liberas fuisse, sed & summis laudibus efferendas, quæ gratiæ aut virtutis, cuius amittendæ periculum adesse iudicabant, conseruandæ studio. licitum sibi putarunt & vim naturæ inferre, & reipsâ etiam constantissimè intulerunt.

Multis ex
mero positiuo
errore hære-
ticis, non im-
putatur cul-
pâ.

Sic etiam nullus dubito, plurimos adolescentes, homines rusticos, omniumque rerum ignaros, nisi quas inter mapalia, ouium greges, & bouum armenta vident exerceri; item eos qui in abditis hæreticorum regionibus nati, nihil aliud ab ipsâ infantiâ audierunt, nisi praua falsaque dogmata, quibus innutriti numquam de eorum falsitate dubitarunt, neque Catholicos ad manum habent à quibus vniquam fuerint instructi aut de errore dogmatum correpti; & si qui fortè occurrerint, qui obiter quid objecere, id certè ne minimam ipsis dubitandi ansam suppeditauit, vtpotè qui paternâ institutione errore penitus imbiberant; eos inquam omnes, non dubito ego laborare errore prorsus inculpato: & eo si laborent, cum præstantissimis Theologis fidenter assero, hæreseos crimine non teneri, neque cælo excludendos, nisi alio quoquam scelere, innocentia in Baptismo acceptæ labem inferant. Atque hæc de primò erroris genere dicta sint.

31.

Varia igno-
rantia gene-
râ.

Secundus error erat, quem ignorantiam inuincibilem dicebamus. Hic autem non à ratione veritati oppositâ, prout prior, prouenit, sed ex merâ veritatis aut præcepti inscitiâ. Et hæc quidem est varia, prout varia sunt quæ ignorantur. Et siquidem quòd ignoratur, lex sit iure naturali lata, ignorantia iuris nature dicitur. Sic qui licitum credit sese interimere; adulterium, aut fornicationem licitam; desideria libidinosa, aliasque quæ luxuriam spectant occultiores actiones, obscænas tamen, peccata non esse, modò nemo complex iisdem inuoluatur: hæc aliaque Decalogo comprehensa, qui ignorat, ignorantia legis naturalis & Diuinæ teneri dicitur. Quòd si lex Diuina positiuâ fuerit quæ ignoratur, vt puta quæ circa Sacramentorum substantiam, & susceptionem versatur, eam qui ignorat, ignorantia iuris Diuini positiuâ laborat. Hæc sanè laboraret, qui nesciret se ad Confirmationis v. g. suscipiendæ præceptum obligari. Si verò lex humana sit quæ ignoratur, puta conjugia inter consanguineos, aut cum prole quam de Baptismi fonte susceperis esse irrita, iuris humani, Ecclesiastici,

32.

aut

aut profani, prout lex fuerit, ignorantia erit. Denique si circa rem aliquam particularem versetur error, dicitur ignorantia facti. Hâc laborat, qui hanc quam vult ducere, nescit esse confanguineam; hunc quem venerari lex naturæ imperat, nescit esse parentem; hunc quem inter fruteta latentem videt, iudicat feram esse ideoque telo impetit, cum tamen homo sit quem ferit.

33.

Atque de his omnibus ignorantia modis, istud vniuersim cum D. Thomâ, cuius verba jam recensui, & vnanimi Catholicorum consensu assero, quod si ignorantia fuerit inuincibilis, quidquid ex eâ committitur, peccatum propriè non esse; hoc est eiusmodi, quod ad culpam pœnamuè æternam possit deputari. Bonâ enim fide, & sine vlla deprauatione affectûs agit voluntas; nollet enim id agere, si vllam mali speciem actioni suæ suspicaretur subesse. Bonâ etiam fide agit Conscientia; non enim de re faciendâ iudicium ferret, si vel tenui errore suspicaretur esse deprauatum; igitur nusquam peccatur. Verum his non immoror, vt quæ fusè jam exegimus. Id tantum nunc addo, hanc esse ipsissimam D. Augustini variis locis expressam sententiam, quantumcumque quidam reluctantur. Ex pluribus do quædam testimonia. Celeberrimum est istud, quod & sæpius repetit, *Non tibi deputatur ad culpam quod inuitus ignoras, sed quod negligis querere quod ignoras.* Vbi ergo non est quærendi negligentia, qualis non est nisi dum ignorantia est affectata, ibi sanè, *inuito*, id est non volenti ignorantia obuenit, quæ idcirco non deputatur ad culpam. Verum ne me in oceanum auctoritatum immergam, vnicam hanc arripio. *Si laboriosum est, inquit, omnia mandare memorie, hoc breuissimum tene. Quæcumque illa causa est voluntatis, si non ei potest resisti, sine peccato ei ceditur. Si autem potest, non ei cedatur, & non peccabitur. An ergo fallit incautum? ergo caueat ne fallatur. An tanta fallacia est, vt caueri omnino non possit? si ita est, nulla peccata sunt. Quis enim peccat in eo quod nullo modo caueri potest? Quid clariùs in hanc rem dici potest?*

Qua per quantumcumque ignorantiam inuincibilem committitur, propriè dicta peccata non sunt.

Hic n. 23. item 1. 2. q. 76. a. 2. & 3.

Hic f. 4. toto.

D. Aug. 1. de nat. & gr. c. 67. item Re-tract. l. 1. c. 9.

D. Aug. 1. 3. de lib. arb. c. 18.

34.

At inquires, D. Augustinus illicò subjungit id, quod jam dicta euertit. Addit enim, *Peccatur autem, caueri igitur potest* (scilicet inscitia aut ignorantia,) *Et tamen etiam per ignorantiam facta quedam improbantur.* Fateor. At quid exinde conficies? an Augustinum sentire fallaciam seu ignorantiam omnem omnino

Occurritur obiectioni & explicatur locus D. Augustini.

K

caueri

caueri posse, seu esse vincibilem, ac proinde omnia peccata esse quæcumque ex ignorantia tanquam ex fonte facta deriuantur? Minimè gentium. Nam Sancto Doctore præstitutum erat ostendere, quod paulò antè dixerat, peccati propriè dicti causam primam, esse ipsam voluntatem peccantis; seu sceleratam exhibentis actionem; neque violentiæ, aut alteri causæ, fallaciæ scilicet aut ignorantia istud esse imputandum. Nam, inquit, quæcumque sit ista causa quæ voluntatem in peccatum ducit, *si non ei potest resisti*, hoc est si sit inuincibilis, *sine peccato ei ceditur*. Rursus, *an fallacia tanta est*, (hoc est, tam magna & generalis, ut ad omnes sese hominum actiones extendat) *ut caueri omnino non possit? si ita est, nulla peccata sunt, quis enim peccat in eo quod nullo modo caueri potest?* Tum subsumit. *Peccatur autem; caueri igitur potest*. Quorum verborum hic est sensus: Atqui aliquod committitur in orbe peccatum propriè dictum: ergo omnis fallacia non est eiusmodi quæ caueri non possit; ac propterea non est quòd ad fallaciam, aut violentiam, aut coactionem, aut necessitatem recurras, ut peccatorum propriè dictorum causam inuenias, uti faciebat aduersarius contra quem isthic agebat Augustinus; *nec est*, uti antè dixerat, *cui rectè imputetur peccatum nisi peccanti; non est cui rectè imputetur nisi volenti*. Non igitur Augustini sensus hic est qui verbis illis affingi posset; peccatur autem per omnem ignorantiam, igitur omnis ignorantia caueri potest. Nam sic non daretur ignorantia vlla inuincibilis, quam tamen posse dari admittit Augustinus ipse in eâ quam dixi Antiochenæ mulieris historiâ. Sed hoc vult; nimirum non omnia peccata ab ignorantia aut fallacia quæ superari non possit profluere. Rursus verò ne etiam omnia quæ ex ignorantia proueniunt, à peccati propriè dicti noxâ absoluas, illicò subiungit, *Et tamen etiam per ignorantiam facta quadam improbantur*. Quædam, inquit, ergo non improbantur omnia. At quæ sunt ea, ex Augustini mente, quæ per ignorantiam facta, nihilominus improbantur? Dicam. Primò quidem ea, quæ aut ex affectatâ, aut ex vincibili committuntur ignorantia: qualia ea sunt quæ de D. Paulo & Dauide illicò adfert Augustinus. Secundò etiam ea, quibus ignorantia quidem inuincibilis causam dedit: sed ea ignorantia inuincibilis, quæ non inculpatè, sed per vitia & immania scelera, Deo eâ vindicante, contracta est, quam

Ibid. c.17.
inf.

Quenam
sint ea, quæ
ex ignorantia
facta
improbat
Augustinus.

mentis

mentis cœcitatē & Conscientiam cauteriatam, vocat Paulus. Et de hâc ignorantia loqui Augustinum manifestum est; statim enim subiungit; *iustam hanc penam de damnatione hominis venire. Nec mirandum est, inquit, quod vel ignorando non habeat arbitrium liberum voluntatis ad eligendum quid rectè faciat; vel resistente carnali consuetudine, que violentia mortalis successionis quodammodo naturaliter inoleuit, videat quid rectè faciendum sit. Et velit, nec possit implere. Illa est enim peccati pœna iustissima, ut amittat unusquisque quo bene uti noluit, cum sine ullâ posset difficultate, si vellet. Id est autem, ut qui sciens rectè non facit, amittat scire quod rectum sit: Et qui rectè facere cum posset, noluit, amittat posse cum velit.* Patet nunc quæ sit Augustini mens; quam fusiùs inuestigare operæ pretium esse duxi, ut puluisculum illum exiguum, qui claritati pulcherrimæ sententiæ aliquomodo officiebat, detergerem: vnde manifestè elucesceret, quid tantus Doctor de ignorantia inuincibili, quæque nullo dolo malo contracta sit, illo quem adduxi loco, iudicaret. Iudicat autem inculpata cum est ignorantia, & eiusmodi, *que caueri non potest*, id est quæ est inuincibilis, id quod ex eâ committitur, vitio aut culpæ nullo modo verti posse.

35. Illa autem ignorantia talis est, cui neque causa est malâ fide data, neque occasio quæ culpari possit; ac proinde non est affectata: & jam eiusmodi est, ut de peruersitate iudicii aut errore in quo versatur Conscientia, nulla aut ratio aut dubium incidat, quo animus à iudicii sui constantiâ dimoueatur. Ea certè vinci aut superari ignorantia non potest, quamdiu non apparet aliquo jure oppugnandam. Hâc sanè ratione passim Sancti Patres & Interpretes, Patriarcham Iacob à crimine absoluunt, licet dolo malo Labani deceptus, ad Liam accesserit, alienisque complexibus operam dederit, quam fide bonâ in Rachele, conjugè legitimâ, existimabat impendi. Laborabat enim ignorantia inuincibili; quòd cum alienam fidem ex suâ metiretur, vir antiquæ fidei summæque probitatis, nullo modo crederet perfidiam tantam in patrem prostitutæ cadere posse; adeoque nullo modo dubitaret, quin legitimi tori jure frueretur.

36. Restat nunc tertium erroris genus, quòd meram, *incogitantiam*, dicebamus. Verùm de hâc nihil peculiare dicendum restat. Istud tantùm est repetendum, eas quæ ex illâ oriuntur actiones, *si bonâ*

Facta ex inculpabili incogitantia peccata non sunt.

si bonâ præstantur fide, etiam semper esse innocuas. Hinc si verè quis non meminerit diem esse veneris, subitoque partem carnis, ne morâ temporis, aut calore æstatis corrumpatur veritus, aut alia cogitans, ori inserit & comedit, neque interim vlla præcepti occurrit memoria; innocuum est quod agit, & præcepti violati nec culpâ nec pœnâ inuoluitur. Eadem est enim huius ignorantia, quæ præcedentium ratio: sustulit namque id quod ad peccati formam requiritur, nempe voluntarium. Neque ad rem facit si dicas, *equiparari in iure, scire & debere scire*. Item, *ignorantiam iuris non excusare*. Nam fori externi & politici sunt hæ regulæ. In hoc enim ex præsumptionibus agitur; internas hominum actiones discernere Judici cum non detur. Præsumitur autem is scire jura, qui ea debuit non ignorare. Hinc ea si infregerit, sciens & ex proposito illa violasse, in humano foro censendus est. In foro autem interno, sicut Conscientiæ, quæ actionum omnium iudex est, constare potest, an omnia fide agantur bonâ; an ignorantia verè fuerit inuincibilis an affectata; an incogitantia innocua fuerit, an contrâ falsò infractæ legi prætendatur; ita etiam legitimè potest sententiam ferre, & ignorantem se, à violati juris, quod ignorabat, crimine ritè absolvere.

§. VI.

*An detur ignorantia aliqua juris nature, & quæ?
Probaturs dari.*

*Datur ratio cur hac
questio particu-
lariter
proponatur.*

QUamquam autem ea quæ à me exposita sunt, plana sint ad eò & manifesta, vt nullâ ratione bonâ à quoquam possint refutari: & verò in tribus ignorantia generibus, ab omni Catholico homine ferè admittantur; tamen duæ difficultates ignorantia juris nature obuoluuntur, quas penitus exequi non est animus, cum is grauissimorum Theologorum fuerit præclarus labor: neque verò libet toties acta agere, aut sarcinas meas instruere de alieno, cum id non sit necesse. Dissimulare tamen eas omninò non possum, ne quidquam sedulus Lector requirat hâc in parte, quod ad Conscientiam moderandam requiritur.

Fortassis

37.

Fortassis etiam non paruo vsui erit hæc dissertatio, vt fucus detra-
hatur aliquorum licentiæ, qui dum magnificis verbis, mortalium
Conscientijs sese dicunt consulere, turbant omnia, & sacra &
profana, & quod ipsis peius est, se. Modeste itaque agamus om-
nia: ita vult Paulus: *Modestia vestra nota sit omnibus hominibus:*
quod iis præcipuè incumbit, qui modestiæ facti sunt, aut haberi
volunt pro effores. Multa enim in hæc materiâ de quâ agimus,
acta sunt & dicta ab aduersariis satis perperam. Multorum, in-
quam, in Ecclesiâ excellentium virorum proscissa fama, calum-
niis, & quidem immanibus impetita virtus, arrosi mores: quibus
non habeo quod respondeam, nisi turpe admodum esse, veritatis
inquirendæ prætextu, Christianam charitatem tam enormiter
violari. Et quamquam durioribus verbis eiusmodi iniurias pos-
sem refellere; tamen vt rectè de se dicebat Tullius, non tam me-
minisse debeo quid eiusmodi homines mereantur audire, quàm
quid me deceat dicere, & calumniatoribus objectare. Igitur rebus
agamus rem, non dicteriis aut calumniis.

*Non satis
modeste
hanc tra-
ctant ad-
uersarij.*

Ad Phil.
4. v. 5.

38. Itaque quamuis in aliis admittendis nulla sit difficultas, gemi-
na tamen in iuris naturalis ignorantia obijcitur. Primò enim
negant nonnulli, vllam dari huius iuris ignorantiam, cum ipsi na-
turæ inserta sit lex, eique cõuua: itaque volunt omnem iuris na-
turalis ignorantiam esse vincibilem aut affectatam, ac proinde
numquam à peccato excusare. Atque de hac quæstione satis
modeste disputatur. Altera ab aliis agitur turbulentius. Nam
quamuis eam dari admittant, dicunt tamen eam à peccato ne-
minem prorsus excusare; nouitia esse Theologastrorum similia
docentium commenta, perniciem bonorum morum, Theologiæ
veræ destructionem, cæcos esse & duces cæcorum hæc qui populo
imponunt; & multa in hanc sententiam, quæ mox videro. De
primâ quæstione agamus modò.

39. Ac primò quidem, dico cum Vasquez, generalium legum na-
turæ non dari ignorantiam inuincibilem. *Possent quidem, inquit,*
aliquis eas non considerare; at verò aliquo modo ignorare non possent.
Rãtio autem ea est quæ modò allata est; nempe quod lex illa
naturæ rationali sit ingenita; quodque primum fundamentum
sit è quo actionum humanarum petenda sit honestas. Et sicut
aliarum scientiarum prima quædam sunt principia, quæ nec de-
monstrari possunt, nec ignorari ab eo, qui eam scientiam, cuius

*Non datur
in homine
ignorantia
generalium
legum Na-
turæ.*

Vasq. in 1.
2. disp.
112. c. 2.

hæc sunt principia, proficetur; ita & hæc sunt eiusmodi fundamenta, quibus rationalis vitæ & commercii facultas omnis & scientia, quam ratio ab homine exigit, incumbit. Quæ proinde nec demonstrari ulterius debent, nec sine naturæ rationalis vitio & subuersione, possunt ignorari. Atque ad hanc legis naturæ & Decalogi scientiam generalem, reuocandæ sunt Patrum sententiæ, quibus asserunt legem Dei inscriptam in cordibus nostris, Decalogi præcepta ignorari non posse, & multa in hanc rem; quæ quidem affatim congerunt aduersarii labore magno; credo vt folia impleant & auctoritatem ex tantâ sententiarum farragine sibi concilient; fructu verò nullo, si iis ignorantiam omnem juris naturalis velint excludere: quandoquidem generalem illam primorum principiorum naturalium, quæ Decalogo continentur scientiam, de quâ solâ loquuntur Sancti Patres, naturæ minimè denegemus.

Aduersarij magno apparatus auctoritates SS. Patrum congerunt, vt probent res claras et quæ admittuntur ab omnibus.

Datur tamen ignorantia earum legum, quæ ex primis, per consequentiam deducuntur.

40. Ast verò (quòd & in aliis scientiis sæpissimè contingit,) vt ex primis principiis quæ ab omnibus cognoscuntur, consecutiones multæ & consequentiæ deducuntur, quas non omnes æquè facillè intelligunt, aut præ mentis hebetudine, aut quòd è primis principiis ratiocinationem non rectè instituunt ipsi, aut ab aliis institutam non percipiunt: ita fit sæpissimè, vt consequentias è primis naturæ rationalis principiis, quæ nemo ignorare potest, legitime quamuis deductas, multi non intelligant: aut quòd tardo sint hebetique ingenio, aut quòd reipsâ obscuriores sint, quàm vt passim intelligantur, aut etiam quòd ipsis numquam sint propositæ. Atque hæc est ipsissima D. Thomæ sententia, quam clarissimis exponit verbis. *Huiusmodi, autem inquit Vasquez, sunt præcepta contra delectationem morosam in materiâ venereâ; vnius uxoris & perpetuitatis matrimonii, adde & voluntariæ pollutionis, præsertim valetudinis conseruandæ prætextu; imò & fornicationis, cuius ignorantiam inuincibilem dari posse agnoscit D. Thomas, prout antè vidimus, atque alia eiusmodi. Hæc, inquam, & similia, quamuis sint juris naturæ, aliquando & quidem inculpate ignorantur.* D.T. 1.2. q. 94. a. 4. Hic n. 23.

Probatum primo ratione.

41. Quid enim? an ea omnia tam euidenter educuntur ex primis naturæ principiis, aut ex præcepto *Non mechaberis*, vt ea rudis quisque exinde possit suo Marte deducere? certè eiusmodi sunt hæc, vt acutissimus quamuis ingenio Theologus Durandus, hæc in parte

Durand.
in 4. dist.
38. q. 2.

in parte cœcutiuerit; adeoque non viderit evidentes esse has
consecutiones, vt etiam negauerit fornicationem simplicem natu-
ræ iure esse prohibitam, sed mero iure Diuino positiuo. Igno-
rauit itaque consequentiam hanc Durandus, absque dubio non
malâ fide: errarunt etiam in determinandis aliis juris naturæ
legibus viri Sanctissimi, qui de quibusdam in vtramque partem
acriter disputarunt. Vnde est euidens, alterutrum saltem Theo-
logorum dissentantium, jus naturæ in propositâ quæstione igno-
rasse. Et erit quisquam qui dicere audeat, hæc quæ tantis viris
fuerint obscura aut ignorata, ab hebeti & rustico ingenio, qui-
que numquam ratiocinando consequentiam vllius momenti per-
texuit, ignorari non posse, aut certè ignorantem esse ex cri-
mine? Vnde enim ista potuit ediscere, qui nec suo ingenio id
potuit assequi, nec vllum profus habuit qui hæc ignorantem
edoceret?

42.

Et verò cum hæc quæstio non à Theologis petenda sit (nullus enim locus in Theologiâ est ex quo ea dissolui possit) experien-
tiam ipsam, quæ vtinam quotidiana non esset, præcipuè confes-
sionem consulendam. Quæritur an dari possit aliqua inuincibilis igno-
rantia juris naturalis? At à quo id quæritur? nempe à viro docto,
& juris omnis apprime gnaro? Abs re id est. Non enim id pe-
tendum est, vir doctus quid sciat, sed homo rudis quid ignoret;
atque inde iudicabimus ignorare quid possit. Rudes itaque inter-
rogandi sunt quid sciant, vt sciamus quid ignorent. Nunc verò
fidem illorum, ignorantiam hanc qui negant appello; illud edi-
cant, an numquam inciderint in hominem qui bonâ fide & merâ
inseitiâ, quædam præcepta naturæ ignorarit? Sin etiam? quid
ergo disputant fieri possit, quod tactum manibus tenent? Si
non; sane exiguum fuit ipsis extra scholas doctorumque subsellia,
cum hominibus commercium; raras admodum rudiorum con-
fessionibus aures præbuere. Vasquez certè de se alia testatur.

Secundâ
probatione
experientia.

Vasquez
supra.

Vidi ego, inquit, rusticum aliquem, qui pius existimabat, egrotum
iam iam moriturum, ne diu dolore mortis detineretur, in aliam partem
versare, vt citius animam exhalaret: nec umquam id sibi illicitum,
imò pius & honestus semper apparuit: quem sanè factis sufficienter
examine, mihi persuasi ignorantiam inculpabili laborasse. Nota est
passim Hispani hominis inculpata inseitia, qui Diuini honoris, &
Ecclesiæ, saltem in cœlis amplificandæ, imprimis appetens, Mau-
rorum

Rustici
pud Vas-
quez.

Hispani co-
cidentes
pueros
Mauros à
se Baptiza-
tos.

rorum infantibus pias, ut quidem sibi persuadebat, ponebat infidias; clanculum à parentibus abductos sacro Baptismi fonte abluibat; & mox në in Mahometis castra, parentum educatione concederent, trucidabat: mente adeò securâ, ut superis, si placet, innocenti infantium sanguine, religiosè admodum libasse se crederet. Cætera de genere hoc adeò sunt multa, ut nemo vnus sit qui rudium tractauit animos, qui cum hæc leget, non plurima talis ignorantie exempla possit experientia suâ doctus suggerere.

*Aliorum
in quos ego
inculc.*

Certè plures inueni ego, quibus numquam innotuerat, molli-
tiam inter lethalia peccata reputari; imò qui ne minimum quidem peccatum esse suspicabantur. Vnde enim scientiam hanc hausissent; qui honestissimâ in domo enutriti, ne verbum quidem inaudierant, quod castis auribus esset offendiculo? Neque exinde criminis suspicionem aliquam ipsis inhæsisse arguas, quòd alienos oculos subterfugerent, infanda hæc dum committebant: multæ enim actiones subtrahuntur oculis, quæ tamen cum exercentur, minimè vertuntur crimini. De horum genere, credebant has sordes esse; & sic per meram ignorantiam, in multos annos excreuerant cum ætate vitia. At inquires, inculpatam fuisse ignorantiam quis spondebit? Ego sanè spondeo. Nam ut primùm de crimine sunt edocti, ira cohorrerunt animo & verò etiam corpore, ut stupor ipse, & Dei quem credebant offensi reuerentia nullam mihi de præcedente ignorantia, & quidem inculpatâ dubitationem relinquerent. Præterea subsecuta emendatio fidem fecit indubitam. Tantus enim eos, non ingrati cæterò quin criminis horror inuasit, crimen esse vbi intellexere, ut per multos annos istud committere in animum numquam induerint; tantus erat Dei offendendi timor, tanta religio. Et hos credat quis, pacatè tranquilleque vixisse cum offensi tam enormiter numinis Conscientiâ? barbarus sim & humanitatis omnis exors, hoc si iudicem. Quinimò eorum vnus, ne quidem primos, ad repetendum cui diu assueuerat crimen, impulsus naturæ postmodum vniquam persensit. Adeò sanctus hic horror præteritorum scelerum imagines fugarat. Quòd sanè, inculpatam prorsus ignorantiam fuisse, euidentissimum facit argumentum. Maneat igitur decisum penitus, aliquarum legum quæ juris naturæ sunt, ignorantiam dari posse inculpatam, quæ prima erat quæ-
stionis

tionis propositæ pars. Ad secundam transeamus, in hac turbarum est plusculum; pacatè agendum est tamen, ne si clamem, turbas augeam. Clarè tamen loquendum est, vt intelligar.

§. VII.

Ostenditur expositam hanc ignorantiam inculpatam Iuris naturæ, excusare ab omni culpâ ea, qua ex illâ committuntur.

44. **A**lterum quæstionis caput erat, an ignorantia inuincibilis Iuris naturæ, quam dari posse ostendimus, etiam à culpâ excuset actiones quæ eam consequuntur. Vniuersim id affirmauimus, iisdè inducti rationibus, quibus id de tribus reliquis ignorantia generibus est ostensum. Hic verò nonnullis mouetur stomachus, iis inquam, qui sese Augustini cuiusdam gloriantur esse sectatores; sed recentis admodum atque hesterni. Vt vt sit, assurgunt atrociter; & tam multa ingerunt in veram sententiam dictoria & scommata, vt præ iis eorum antesignanus planè fuerit modestus. Singula refellere non est animus, aut lubentia.

45. Ast istud imprimis peto, cur neotericam aut nouam hanc doctrinam esse dicant, & quasi nuper adinuentam à quibusdam, quos, ne Theologos nominent, modò *Probabilistas*, modò per contemptum *Casuitas* vocat nescio quis ficto nomine Wendrockius, aliique huius farinae homines, cum tamen Ianssenius ipse fateatur *videri generale Scholasticorum pronuntiatum, quod quidquid ex inuincibili sit ignorantia, hoc ipso culpâ vacet*. Fatetur id etiam ingenuè, sed & deplorat impiè, harum omnium turbarum primus auctor Lutherus. Hæc eius verba sunt. *Scholastici inuincibilem ignorantiam dixerunt excusabilem, que simpliciter à toto excuset; id est peccatum omne tollat. Tanta cæcitas est in Papæ scholis, & Ecclesiis*. Ecce, vt vniuersalem fuisse hanc doctrinam suo quo vivebat tempore Lutherus ingemiscat. Non igitur à Casuistis temerè adinuenta & conflata, quos heri natos, vt auctoritatem iis adimat asserit idem Wendrockius. *Decem inquit ac quinque seculis Ecclesia floruit, antequam hæc Casuistarum seges exoreretur*. Quasi verò eius secta, de auitâ sibi antiquitate possit ablandari, quam nuper, fungi instar, vna nox peperit; & quod peius est,

Ignorantiâ juris naturæ inuincibilem à peccato excusare non est recenter ad inuenta sententia.

Iansf. ro. 2. l. 2. c. 2.

Lutherus in c. 12. Genes.

Wendroc. in nota 1. ad epist. 5. sec. 6. §. 3.

est, sola nox protegit ac conseruat. Cur enim nomen suum Wendrockius non prodit? cur degit in tenebris, si filius lucis est? an vt tutius, veluti ex latebris, optimum quemque telis perat; eò quòd fortassis in hâc materiâ, tutiorem partem iudicat esse amplectendam? Bene ipsi sit. Verùm cum hoc homine Tractatu sequenti agendum erit paullo prolixius. Illud tantum jam cursim dico, non esse neotericam eam doctrinam, nec à Casuistis inuentam; quos cum à seculo vno & dimidio tantum incepisse nugeretur Wēdrockius, certè circa Lutheri tantum tempora eius iudicio inceperunt efflorescere. Atqui jam tum, eam fuisse Scholasticorum sententiam, eamque in Papæ scholis & Ecclesiis Lutherus asserit floruisse: itaque malè admodum, inuidia, quasi recenter adiuuentæ doctrinæ, Casuistis affingitur, quos, cum ea maximè vigeat, asserunt in rerum naturâ non fuisse.

*Sententia
contraria
malè ve-
catur Ca-
sholica.*

Secundò istud iam quæro, cum non neoterica sit hæc doctrina, nec paucorum, sed Ianssenius ipse fateatur esse *generale Scholasticorum effatum*, & Lutherus in *Papæ scholis & Ecclesiis*, nempe Papæ penitus inualuisse; quæro inquam, quâ fronte idem hic auctor oppositam, hoc est Lutheri, audeat *Catholicam* id est vniuersalem nominare, & quidem tam *Catholicam doctrinam*, vt ea *Aristotelicis argumentis & argutiis non nitatur, vel terreatur; sed è Scripturis sacris hausta, majorumque traditione ad nos (potius dixisset ad se) transmissa, aduersus omnes huiusmodi machinas stet immobilis & inconcussa*. Magnifica quidem hæc sunt verba: sed istud non satis capio, cur eandem mox & sæpe alibi, vocet *arcanam & tremendam doctrinam*; ipsissima eius sunt verba, *Tremendam atque horrendam quòd eam nominet, hoc satis intelligo: verùm arcanam quòd vocet, quam tamen asserit esse Catholicam*, hoc inquam satis non capio. An ergo arcanum est dogma quod est Catholicum, hoc est quantum ego intelligo, de fide & à Catholicâ Ecclesiâ vniuersim approbatum? si ve. ò sic approbatum non est tremendum istud & arcanum dogma, quo pacto est Catholicum? Atqui ante sua tempora in Papæ Ecclesiis receptum id non fuisse, clamat Lutherus: neque postmodum fuisse receptum à Scholasticis, fatetur Ianssenius; quo modo igitur est Catholicum? An ergo per tot sæcula, tota cœcutit Papæ Ecclesia? Hæc sanè Lutherus inter suos infrunito ore deblateret. Ast hæc tam cōfidenter à Catholicis in Catholicâ dici Ecclesiâ, id certè pię aures

46.

Ianssen.
ibid. c. 4.

ROB

non feruat, in summis enim tenebris fuisse Papæ Ecclesiã, imo nec Ecclesiam quidem Christi fuisse, fateamur necesse est, cui dogma à Scripturis sacris haustum, majorumque traditione ad nos, (id est Iansenium) transmissum non innotuerit; itaque in errore profus fuit, extincta igitur fuit aliquando vera Ecclesia, in quam tamen

47.

Nequaquam inquires, erravit Ecclesia: errarunt Scholastici. Audio, at non de scholis modò, sed & de Ecclesiis Papæ id vniuersim asserit Lutherus. Et verò, an non omnes Theologorum quotquot toto orbe sparsæ sunt scholæ & Academiæ, illustris admodum est pars Ecclesiæ? & has omnes in Catholico, & à maioribus tradito dogmate tam tu piter errasse per plurima sæcula, consciis Summis Pontificibus, & errores tam palpabiles tolerantibus, cuiquam potest esse credibile? Quid, quòd & plurimos ex his Scholasticis sententiæ suæ immortuos, in Sanctorum numerum retulerit Ecclesia? An verò honores illos potuit decernere contra Catholicum dogma palàm sentientibus, nisi & ipsa Ecclesia insigniter cæcutierit? certè cæcutisse affirmat Lutherus. An verò à Catholico homine eiusmodi dicta dici queant, sine summâ impudentiâ, ipse viderit qui id dicet. Ego verò non video, quâ mente Lutherani illud Calvinianumque dogma, in quo sese de Ecclesiâ triumphare putidè & impudenter gloriantur hæretici, quis audeat in Ecclesiâ Catholicâ, Catholicum affirmare; & quo pacto tamen apud Catholicum aliquem fidem inueniat. Nescio inquam quò hæc vergant.

Valde temerarium est dicere Theologos omnes passim errasse.

Ians. ibid.

Iam verò cùm de majorum traditione tam præfidenter fiat mentio; istud peto tertio, à quo hæc doctrina sit tradita, & per quos transmissa? Ab Augustino, inquit Neotericus, & Hieronimo & Concilio Palæstino *quantum excussis magno labore diligentiaque principiis & anfractibus doctrine ipsius mihi iudicare licet.* Verum ut omnia quæ ab Augustino afferuntur indubitata essent & Catholica dogmata, quod nemo dixerit; qua ratione fidem taciet hic Neotericus Augustini sensum sese omni fide percepisse? quid si in *anfractibus* ut vocat Augustinianæ doctrinæ miserandum in modum errarit: an tum ad suum iudicium volet Ecclesiæ atque orbis communem sensum reuocare? Aut fortè Scholasticos ante se omnes, numero ut sic dicam infinitos, sapientiâ toto orbe celeberrimos, sanctitate conspicuos, aurum at aut tam segnes fuisse

Male etiam dicitur esse Augustini.

se vt Augustinum non legerint , aut tam hebetes vt non intellexerint , aut tam peruersos vt agnitam veritatem per meram per uicaciam impugnarint ? Horrori sanè est talia cogitare : quæ tamen cùm ex arcanâ illâ doctrinâ liquidò consequantur , non abs re est , quòd eam auctor ipse aut potius eius fuscitator , doctrinam dixerit esse *tremendam*.

*Ad omnia
ex Augu-
stino obje-
cta loca re-
sponsum
est sapius.*

*Qua sunt
ex ignoran-
tia inuinci-
bili errata
sunt seu
peccata
improprie,
non uero
proprie, seu
que pœ-
nam me-
rsantur.*

*Aduersarii
semper ea-
dem argu-
menta pro-
ferunt,
quantum-
cumque
eis respon-
deatur.*

Non tamen hîc hæreo : verùm istud dico ; à præstantissimis Theologis examinata esse & discussa omnia , quæ ex DD. Augustino , Hieronimo , & Palæstino Concilio congerit , responsumque esse ad omnia ; illudque demonstratum , sensa Augustini perperam esse intellecta ; inuersa , distorta omnia ; neque auctorem hunc tam veram doctrinam ex Augustino discere , quam suam ante animo præconceptam in Augustino inuenire voluisse ; aut saltem eam Sanctissimo viro affricare , vt eius contactu aliquid ei splendoris adiiciat. Ostensum est inquam , numquam docuisse Augustinum , facta per inuincibilem ignorantiam juris naturalis peccata esse proprie dicta , seu quæ agenti possint verti vituperio , & æternis ignibus castigari ; sed peccata esse improprie , seu errata quæ ex vitiatâ per originale peccatum naturâ profluunt , quod vnicè negabant Pelagiani ne Originale peccatum cogereatur admittere , & quod omni studio assertum veluti dogma Catholicum , volebat Augustinus. Ostensum est pluribus quæ afferuntur locis , de iis quæ per ignorantiam affectatam , aut aliquomodo vincibilem perpetrantur , loqui Augustinum , non verò de iis quæ per ignorantiam inuincibilem committuntur. Denique nullus est locus , nulla auctoritas , quam non ex mente S. Augustini , Hieronimi , & Concilii Palæstini , Catholicè planè atque euidenter explicarunt , Ripalda tom. 3. de ente sup. Disp. 10. Moraines in Antijanssenio. disp. 16. Annatus in Augustino à Baianis vindicato lib. 6. toto. & denique vt antiquiores eoque celeberrimos Theologos omittam , recenter & quidem acutatissimè Ludouicus Scildere de Consc. tract. 2. c. 1. §. 2. Nihil intactum permittunt doctissimi hi acutissimique viri ; difficultatem omnem amoliuntur , quidquid obscurum est dilucidant. Et tamen quasi si nihil ab his actum esset , rursus nouis libellis , etiam vernaculâ linguâ , vt sibi plausum faciant , conscriptis , eadem ingerunt , eandem semper trahentes ferram , Augustinum obiiciunt , Augustinum obtrudunt , bene an malè id quidem perinde

Ripalda
Moraines
Annatus.
Scildere.

inde est, modò nomen Augustini populus exaudiat. Quid facies huic hominum generi? si centies iis respondeas, dissimulatis responsionibus centies sua protrudunt. An hoc demum non est veritati fucum facere, & non tam veritatem inquirere, quàm eam clamoribus velle pessumdare?

50.

Iansf. ib.
cap. 5.ibid. c. 4.
& 6.Iansf. to. 1.
c. 15.

Rursus, quàm istud sibi malè cohærens est dogma; *inuincibilis ignorantia facti* inquit, *perspicuum est* quòd à culpâ excuset *Ignorantiam quoque juris Diuini inuincibilem, à peccato immunem reddere, juxta doctrinam Augustini, verisimilius est.* At verò de inuincibili ignorantia juris naturæ id dici non potest. Cur non? quia hæc ignorantia ab originali peccato exorta est, inquit, & est pœna peccati. Atque hæc est *radix arcane illius & tremende doctrine* ita enim eam vocat. Egregium enim fucum. Nam primò, cum omnis ignorantia etiam facti, etiam juris Diuini positiui, error verus sit, omnisque error à statu naturæ integræ fuisset abfuturus (error enim, malum intellectûs est, & quidem maximum) fanè manifestum est, etiam ignorantiam hanc ab originis peccato profluxisse. Cur non igitur æquè peccata sunt ea quæ ex ignorantia hâc committuntur, quàm quæ ex ignorantia juris naturæ? *Secundò*: an omnia quæ ex vitio naturæ corruptæ pullulant, propriè dicta peccata sunt? Profectò motus omnes concupiscentiæ primò primi, ex corruptâ per originale peccatum naturâ obueniunt: eos compescere in manu nostrâ quòd non sit, ex illo nascitur. Et an erit quisquam tam demens, vt motus concupiscentiæ primò primos & indeliberatos, peccata lethalia esse decernat? & tamen impotentia illa, etiam pœna peccati est. *Tertiò* an omne id quòd perperam fit ex eo quod pœna peccati est, etiam peccatum propriè dictum esse quis contendat? Certè miseras omnes quibus corpora nostra nunc inuoluuntur, pœnam peccati originalis esse docet Ianssenius. Cæcitas igitur quæ homini obuenit, pœna peccati est. Ita sit. At si cæcus quis, casu fortuito, per tabulata agatur præceps, seseque lapsu lædat grauitè, aut etiam interimat, an homicidium commississe eum dicet homo sobrius, sic vt propterea æternis ignibus damnandus sit cæcus? Ridiculum id est inquires. Sic est: & tamen ex cæcitate, quæ pœna peccati originalis esse statuitur à Ianssenio, ortum suum habuit hoc homicidium. Quid ergo ad rem facit, ignorantiam inuincibilem juris naturæ, pœnam pec-

Dogma
contrarium
male coha-
ret.

cati esse aut non esse, ut ex eâ facta, dicantur esse crimina, nec à culpâ excusari possint; cùm hæc facti ignorantia à crimine reddat innoxium lapsum, qui tamen ex cœcitate profluxit, quæ non minus pœna peccati est, quàm ignorantia juris naturæ? Atque eccum radicem & fundamentum *arcanæ illius ac tremende doctrine*; quod quando D. Augustini auctoritatibus oblitur, videtur aliquid habere soliditatis; cùm verò detegitur, apparet quàm fit malè connexum & futile.

Occurritur
cuidam ad-
versario-
rum ca-
lumniæ

Manum tollo de tabulâ, quam præstantissimis coloribus Theologi eximii expresserunt. Hæc tantùm rogatos velim dogmatis tam arcani sectatores; *Primò* ut Theologis illis respondeant, si ita videatur: sed noua afferant, & non decies decantata & re-tusa argumenta; aut certè taceant. *Secundò* cùm toties ad rauium vsque clament & repetant, per hanc, quæ tamen sana est, Scholasticorum doctrinam, omnia moralis Theologiæ destrui fundamenta, pietatem tolli, Catholicæ religionis vetustam austeritatem eneruari, atque his similia; quibus in vulgum sparsis, non exiguos excitant animorum motus, auctoritatemque sibi conciliant, quasi primæ pietatis assertores; illud inquam enixè ab iis postulo, ut clarè nobis edicant, quæ demum illa sint sanctissima moralis Theologiæ fundamenta, quæ vellent tantopere inconcussa? ubique ea jactitant, nusquam clarè produunt. Sanè arcana ea nobis patefaciant, ut videamus quid iis commodè possit superstrui. An autem alia sunt quàm hæc?

1. *Quod voluntariè fit, etiamsi necessitate fiat liberè tamen fieri.*
2. *Hominem peccare, etiam damnabiliter, in eo quod necessariò facit.*
3. *Aliqua Dei præcepta hominibus justis volentibus & conantibus, secundùm presentes quas habent vires, esse impossibilia.*

Hæc verò si sint; fateor per communem Scholasticorum sententiam, non tantùm ea concuti, sed profus etiam prorui & deturbari. Verùm alia, si sapiunt, præter hæc afferant Theologiæ suæ fundamenta. Nam duo prima jam dudum à tribus Pontificibus sunt proscrip-ta & condemnata, ut minimùm tanquam scandalosa & piarum aurium offensiva; tertium verò à duobus Pontificibus, hæresis notâ euidenter est iniustum. Sed de his satis sit: quæ si non sufficiant ad peruicaciam aliquorum retundendam, vsui tamen erunt homini cordato, & veritatis amanti,

vt non

51.

Propos.

39.

Baii,

Propos.

67.

vt non sinat se phaleratis & ad pompam compositis verbis facile circumueniri.

§. VIII.

Quanam sit ignorantia culpabilis, quæ ex eâ facta, à peccato propriè dicto non excusat.

52. **H**Æc cum ita sint, certissimumque sit Ignorantiam quamcumque inuincibilem, deinceps facta à peccato absoluere; illud etiam æque certum est, si per culpam contracta sit ignorantia; aut si non per culpam contracta quidem primò, per culpam tamen continuetur porro deinceps, nequiquam commissum ex eâ crimen, per eam excusari. Tacitus enim vult malum, qui istud ignorare affectat, ne deserat. Talis mali ignorantia, mali appetentia est: & in foro etiam Conscientiæ, æquiparantur *Scire & nolle scire*. Iniustum profectò appellat Sanctus David eum qui noluit intelligere, vt bene ageret. Ideò nempe quoniam dolosè egit in conspectu eius nempe Dei; dolosè autem egit, quia fide malâ. Nemo sanè mihi persuaserit, præceptum Ecclesiæ eum non velle excutere, qui cum ignorat quis dies sit, Iouisne an Veneris, & ignorantiam agnoscit, rem tamen dissimulat, nec ignorantiam vult dedoceri, vt carnibus vescatur; quasi verò tum eas impunè comederet & inculpatè. Nemo dicat se hæresis suæ erroribus intricari non velle, qui Fidei veræ & Catholicæ, cuius passim audit elogia, doctrinam examinare negligit, ne hæresis suæ fallacias tandem agnoscat. Ignorans vt sit, suâ culpâ ignorans est; & sic, suo etiam malo & scelere, erroribus implicatur. Nemo etiam sibi persuadeat, impunè se multa quæ ad salutem necessaria sunt ignorare, qui, vt ea non audiat, sacris cœtibus & concionibus abstinet; neque dicat se nescire agendum quid sit. Scire enim agenda cum non vis, nolle te quæ agenda sunt agere, manifestè conuinceris. Non vis enim quod primum in agendo est; hoc autem est; agenda scire. Multò etiam minùs à scelere extricaberis, si ne ad Conscientiæ quidem te edocentis aculeos vis attendere, vt tibi de ignorantia ineptè blandiaris.

Ignorantia affectata aut vincibilis nunquam à peccato excusat.

Quæ sit ignorantia affectata.

Pfal. m35.
v. 4.

Sanè.

*Minima
mali suspi-
cio, bonam
fidem a-
ctiois fa-
cienda tollit.*

*Deus non
patitur eos
qui bona
fide agunt,
diu ignora-
re quæ scien-
da sunt.*

*Ignorantia
Lacedæ-
monum
circa adul-
teria, in
plurisque
fuit affe-
rata.*

Sanè dicendum est clarè. Prorsus credo ego ignorantiam ju-
ris positiui & facti, plurimùm inter humana commercia perua-
gari: at verò ignorantiam juris naturæ, præsertim in iis actioni-
bus quæ pudorem & verecundiam secum ferunt, quamuis ali-
quos aliquando occupet, tamen passim aut non diu durare, aut
esse plerumque aliquo modo affectatam. Bonam enim hominum
fidem cum videt Deus, adeo est misericors, vt ignorantiam in
quâ versantur inculpatè, aut magistro aliquo & direttore, quasi
fortè submisso patefaciat; aut etiam Conscientiæ immixtis sti-
mulis dubitationem aliquam menti iniiciat. Hæc autem quan-
tumuis minima, si inciderit, inquirenda deinceps est res, aut
certè de bonâ fide & de inculpatâ ignorantia quod te palpes, non
est. Hanc ob causam licet Plutarcho teste in vitâ Lycurgi, apud
Lacedæmones, contra jus naturale, adulterium iudicaretur
esse licitum, tamen inquit Vasquez, *horum ignorantia culpæ im-
putabatur. Nam vel semper aliquis timor Conscientiæ remansit; vel
certè nimia peccandi consuetudine extinctus fuit. Forsan in paruu-
lis qui ab aliis docentur, pro aliquo tempore aliquorum præceptorum
ignorantia contingere posset, at toto vitæ tempore non potest; quia
semel aut iterum pulsabit animum sceleris & turpitudinis peccati.* Ita
præclarissimus ille Theologus. Et verò plerumque scelerum tam
enormium affectatam esse, vti licentiam, ita & ignorantiam, a-
cutè sane colligit Seneca ex ipsâ quâ teguntur & negantur solli-
citudine. *Alioquin vt scias inquit subesse animis etiam in pessima
abductis boni sensum, nec ignorari turpe, sed negligi, omnes pec-
cata dissimulant.* Vt quid, autem dissimulandum est, quod ne
suspensione quidem turpitudinis vllius inficitur? bonæ fidei sig-
num est euident, facti prompta confessio; malæ verò, tergi-
uersatio. Atqui si vel minimâ mali suspensione tangeris, mani-
festum id est, te neque quod ex tali ignorantia suscipiendum sua-
detur opus, sine culpâ posse aggredi; nec si inceptum fuerit posse
prosequi, nisi te bene examinâtâ error aut ignorantia penitus
deponatur.

Finem facio. Sufficienter etenim videor mihi demonstrasse
quod ab initio fuerat propositum, Conscientiæ, quantumuis per
errorem, actionem aliquam indubitatè & sine hæsitacione vllâ
imperanti, obsequendum esse penitus: permittenti verò, & ex
ignorantiâ inuincibili at innoxia licitum iudicanti, impunè
credi

Vasq. in.
1. 2. disp.
110. c. 4.

Sen. epist.
97.

credi & sine scelere. Deus det omnibus & scientiam agendorum, & promptam benè agendi voluntatem; qui tam facilem sese præbet, infirmitatque nostræ tam accommodum, ut præceptorum suorum scientiam, Conscientiæ nostræ bonâ fide agenti; eorum verò executionem, voluntati promptæ commendarit.

TRACTATUS IV.
DE CONSCIENTIA EX PROBABILI
OPINIONE FORMATA.

Omne quod ex fide non est, peccatum est. *Ad Rom. 14. v. 23.*

Conscientiam in actionibus suis dirigendis, opinionem verè probabilem sequi posse sine vlllo prorsus crimine.

P R O O E M I V M.

Xposito utcumque onere, quod voluntati incumbit, sese inclinandi in eam partem, in quam Conscientiæ dictamen certum & indubitatum, etiamsi sit ex errore conceptum, eam fert: istud nunc videndum est, quid porò agendum sit, dum primum, quòd dictamen Conscientiæ præcedit intellectûs iudiciû, non omninò certum est de legis obligatione aut indulgentiâ; neque vllum de rei veritate iudicium ferre potest, nisi tantùm probabili ratione efformatum. Certum est enim, nihil quidquam agi posse sine crimine, nisi certò statuat Conscientia, actionem eam quæ præ manibus est non esse illicitam,

Agendum est quo pacto ex opinione probabilis formari debeat Conscientia, seu iudicium practicum certum.

tam, ac proinde sine culpâ posse exhiberi. Verùm quo pacto id prudenter à Conscientiâ potest statui, si de legis obligatione nihil in vtravis partem omninò constet, nisi quod vtrimque probabilibus tantùm, & non certis assequitur argumentis? Hoc nunc ago: illudque ostendendum, quâ ratione ex opinione quæ tantùm, sed verè tamen est probabilis, elici possit Conscientiæ dictamen practicum & certum, cui voluntas securè adhæreat, atque obediât inculpatè.

*Magnos
hac quæstio
hodie in
Ecclesiâ ex-
citavit tu-
multus: ex-
ponitur
causa.*

Dabit mihi hanc veniam æquus Lector, vt materiam hanc tractem præter morem meum paulò prolixius. Magnos enim hæc disputatio per hosce annos toto Belgio & Galliâ concitavit animorum tumultus: quos quidem exacuisse videtur peruersa huius materiæ in populum sparsâ explicatio, & nimium fortasse omnia admordendi & conuellendi studium; idque, nescio quo veteris Ecclesiasticæ austeritatis, pulchro quidem, sed falsò prætextu. Hinc fit vt omnia sese componere populo cum persuadent, non nisi maximos cieant tumultus, quibus & pax publica Ecclesiæ, & Conscientiæ priuatæ tranquillitas penitus perturbetur. Exponam itaque rem totam, & vti spero eâ claritate, vt, quamuis Theologica sit, nemo tamen vnus sit, qui eam dilucidè non percipiat; æquumque, modò partium studio præoccupatus non sit, de re totâ iudicium ferre non possit.

§. I.

Proponitur status quæstionis.

Quamuis id planum sit & indubitatum, prout diximus, Conscientiæ certò & sine hæsitacione actionem aliquam decernenti, promptè esse obsequendum, quantumvis erroneum sit iudicium quod de obligatione, siue à naturâ, siue à Diuinis, humanisue legibus impositâ fert intellectus, modò bonâ fide & absque dolo malo agat Conscientia; à quâ ne istud quidem quærendum sit, an error ille iudicii à falsitate rationum argumentorumque fallaciâ, an à legum ignorantia, an à merâ incogitantiâ obligationis oriatur, modò inuincibilis inculpatusque sit error, qui Conscientiæ, actionem eam, hisce circumstantiis, imperandi dedit occasionem: illud tamen etiam aduertendum est non indiligenter,

r.

liger, sæpissimè contingere vt certum de obligatione actionis ponendæ aut omittendæ iudicium, sibi effingere mens non possit. Cùm verò id accidit, vacillat intellectus, hæret Conscientia incertitudine rei quasi suspensa; & sic voluntas angitur, nescia in quam sese partem sit datura. In alterutram verò si se dederit, & res peracta si iam sit; tum rursus molestiis implectitur sanè grauissimis, eò quòd Conscientiæ suæ iudicio non acquiescat; vt potè de quo dubitari possit. sincerumnè fuerit, an verò dolo aliquo aut malitiâ perturbatum. Hic nunc difficultates aggredimur bonæ mentis, quam tamen ipsamet, quantumcumque bona sit, Conscientia reddit inquietam.

2. Vt itaque tumultus animi componamus, istud exponendum est, tum cùm non est certum & indubitatum iudicium, quod de bonitate aut malitiâ actionis ponendæ fertur; siue cùm non certò constat, an hic & nunc legibus obstringimur, quâ ratione tum formanda sit Conscientia, sic vt legitimè statuatur, an actio quæ præ manibus versatur, facienda sit an omittenda. Aliud enim est iudicium certum ferre de lege, an hic & nunc obliget & vim habeat; aliud verò, certò statuere an actio hæc, circa quam versatur aut versari videtur lex, sit exhibenda. Certum est enim, vt jam dixi, numquam voluntatem quidquam posse agere sine crimine, nisi quod Conscientia certò & sine hæsitatione vllâ iudicat posse agi innoxie; illudque si Conscientia iudicet inculpatè, etiam vbi lex obligat, inculpatam nihilominus esse voluntatem, iudicio tali Conscientiæ si adhæreat. At quid si Conscientia ipsa, de legis obligatione dubitat, aut non planè est certa, quo pacto tum poterit certò & indubitatum statuere, actionem illam aut præstandam esse omninò, aut planè deferendam, cùm ei de legis in alterutram partem obligatione planè non constat? & tamen sine hoc Conscientiæ decreto & sententiâ, scilicet an agendum sit an non agendum, nihil aut agere aut non agere licitum est voluntati, nisi in errores grauissimos & crimina vult deuolui. Hic nodus est, hæc difficultas.

3. Quam vt expediamus, dicendum est duobus modis posse contingere, vt de legis obligatione Conscientia iudicium certum ferre non possit, sic vt incerta sit aut potiùs non certa. *Primo* quidem, si in neutram partem rationes vllæ ei occurrant, per quas possit decidere an legis adsit obligatio, an non adsit; aut si oc-

Aliud est iudicare an lex obliget necnò, aliud verò an actio præstanda sit nec ne.

Sine secundo iudicio nihil agitur rectè.

Incerta potest esse Conscientia de obligatione legis, eò quòd verò dubitat.

currant aliquæ, iis tamen ita irretitur, ut suspensus hæreat animus & planè incertus; sic ut nihil profus audeat, aut etiam ratione bonâ possit statuere. Non enim rectè dicet, aut est aut non est, obligat lex aut non obligat. Sic, ut me dixisse memini, qui nocte Iouis inter Venerisq̄ue diem subito expergefit, non potest discernere an lex abstinendi à carnibus obliget an non obliget: & si die Veneris sacris operari statuerit, profus incertus est, an bibendo jeunium naturale possit soluere, an verò potui indulgere. Quamdiu sic hæret quasi suspensa Conscientia, vocatur dubia. Poriùs dicenda esset nulla; nihil enim de legis obligatione iudicat. Quod si autem suspenso sic iudicio, voluntas in actionem prorumpat, procul dubio agit perperam. Nihil enim adhuc de actione ponendâ aut omittendâ decreuit Conscientia: & tamen solum hoc decretum impunè voluntas sequitur, sic ut criminis exors sit. Sine decreto enim Conscientiæ, id est, sine actionis benè faciendæ firmo iudicio si voluntas operatur, peccandi se periculo spontè exponit. Perinde autem est peccatum adamare, & eius perpetrandi manifesto periculo sese committere. Quomodò autem, cum de legis præcepto dubia est Conscientia, sese debeat gerere, & quid de actione circa quam versatur lex, ponendâ sit an omittenda debeat iudicare, id deinceps Tractatu sequenti disputabimus.

Item potest non certa esse Conscientia de legis obligatione, ob rationes probabiles utriusque occurrentes.

Secundò, iudicium quod Conscientia de legis vi sibi efformat, potest esse non certum, quod etiam si rationes habeat bonas & vrgentes, quibus inducitur, ut credat rem ita esse, & jus à lege stare; tamen etiam alia obuoluantur argumenta, neque tenuia aut minimi ponderis, quibus non ineptè induci possit, non vrgere legem, suamq̄ue voluntati stare agendi aut non agendi libertatem. Hæret hîc rursus intellectus; aut si vni parti adhæret, ita adhæret ut non aliquâ errandi formidine percellatur. Quid hîc itaque aget voluntas? nam uti primâ fronte apparet, Conscientia nullum de actione, præstandanè sit an omittenda, certum potest eo casu ferre iudicium: & tamen sine hoc iudicio præuio, nihil à voluntate rectè fit. Rem claritatis causâ familiari explicemus exemplo. Antecineralis diei nocte, mensæ accumbitur, editur opiparè. Nox interim circa umbilicum est; non longè abesse videtur hora noctis duodecima, quæ bacchanales dies à Quadragesimâ dirimat. Aures erigis, campanæ, horam designantis,

Exponitur nota quaestio familiari exemplo.

eis, istus ut excipias. Cum ecce in æde D. Petri duodecimam horologium isthic in turri expositum designat; eodem ferè tempore, quo medium duodecimæ, horologium in D. Pauli campana proclamat. Hic nunc hæret Conscientia quid de lege carnes post duodecimam vetante statuendum sit; an eo temporis momento obstringat nec ne. Quid agent conuiuæ? Non enim liquidò & certò potest statui, horam esse duodecimam, ac propterea legem obstringere: nam licet id ratione bonâ dici possit, quòd sic ferat D. Petri horologium, tamen non esse nisi medium duodecimæ, etiam ratione optimâ potest statui, ac ideò carniū vescendarum libertatem persistere; quòd pro eâ stet Horologii in D. Pauli testimonium; vtrumque autem eiusdem esse statuo apud omnes illius vrbs ciues, fidei, auctoritatis & famæ. Quæro, inquam, quodnam eò casu iudicium certum & indubitatum ferre possit conuiuarum Conscientia; non quidem an sit an non sit hora duodecima; istud namque certò ferre non potest, cum rationes sint vtrunque eaz quæ certitudinem mutuam elidant: sed de esu carniū? protrahendumne statuet conuiuium, an illicò abrumpendum?

*Quæritur
quid agen-
dum sit eo
casu.*

5. Ego verò inquires, sequer id quod tutius est, carniūque abstinerem, neque legem infringendi periculo me exponerem. Rectè id ageres, præsertim in hõc casu, in quò si carniū abstinereas, nullum aut sanè exiguum secururum est incommodum. Ast istud quæro generatim, an obligatio homini incumbat agendi semper id quod est tutius; & vtrum peccandi periculo se exponat, id si non agat? Et quid si tutiora amplectentem, grauissima certò certius incurfura sunt incommoda? Quid si, inquam, rationes bonæ occurrant quibus contractus aliquis ostendatur vsurarius, aliæ verò ab vsurâ absoluant; quid si de amplæ hæreditatis aditione vtrunque ratione bonâ disputetur; quid si de beneficio Ecclesiastico lis sit, an simonia aliudue vitium donationem infecerit, & vtrunque stent rationes non exiguæ; an illicò rescindendus est contractus, illicò cedendum est hæreditati, illicò dimittendum est Beneficium, aut ius illud acquirendi? Nemo sanè id fecerit, ne illi quidem, qui tutiora pleno ore clamitant semper esse amplectenda. Atqui tutius semper est in his euentibus juri cedere: ab omni enim iniustitiæ, etiam materialis ut vocant periculo, percessionem Conscientia extricatur; cui exponi videtur, si ius suum

*An tunc
agendum
sit id quod
tutius.*

probabile prosequatur. Verùm suspendite paulisper iudicium, antequam quidquam de hâc quæstione decernatis. Facite mihi audientiam, rem omnem dilucidè exposituro. Atque vt ordine progrediamur, prius statuendum est, quæ sit opinionum quas Conscientia amplectitur differentia.

§. II.

Quæ sit opinio probabilis & quæ eius natura; quæ probabilior; quæ minus sit tuta, & quenam vulgò dicatur tutior.

*Quid sit
probabile.*

PAUCIS rem hanc expedio; & cùm communi Theologorum 6.
consensu, dico eam sententiam probabilem esse, quæ firmis solidisque rationibus, quamvis rem neque veri neque falsi planè convincentibus, innititur: si enim alterutrum euincitur ac demonstratur, iam id non probabile tantùm est, sed prorsus certum. Eæ verò dicuntur firmæ solidæque rationes, quibus benè expensis & discussis, homines consideratè agentes beneque consiliati, prudenter solent assentiri. Opinio itaque probabilis, est iudicium prudens quo statuitur rem ita esse, latum tamen cum aliquâ formidine de opposito, seu, fortassis non ita esse vt videtur. Non igitur sufficit vt primâ fronte res ita appareat, subitoque ita esse iudicetur; non enim prudens id est iudicium, neque homini cordato vsitatum; vtpote qui non nisi expensis probè rebus soleat iudicare. Non etiam sufficit vt leuibus nixum sit fundamentis & rationibus, quas si attendantur, facillè sit discutere; nam neque tales solent prudentes viri iudicii sibi efformandis adhibere. Sed firmas, beneque discussas rationes esse necesse est; quas quia nequit dissoluere intellectus, meritò etiam iis assentitur; & sic iudicium sibi format prudens de rei veritate. At quia ex aduerso etiam eiusmodi sese rationes offerunt, quæ omnia contraria sua deant, iudicium fert cum formidine aliquâ, quæ iudicantem non finit sententiæ suæ tamquam omninò certæ acquiescere. Atque hoc iudicium dicitur opinio: sic autem iudicare, est propriè opinari.

*Quæ sit opi-
nio proba-
bilis.*

Quòd si autem opinionis huius naturam attentius consideras, 7.
illicò

illicò comperies, *Primò* nullam ei subesse falsitatem aut errorem, etiamsi falsum esse opinetur id quod verum est, & licitum quod est illicitum. Non enim absolutum est iudicium rem veram esse & licitam, aut sanè falsam & illicitam; tali enim assensui error subesse posset & falsitas: sed solummodò est opinio; id est iudicium, tales esse rationes ex quibus meritò possit colligi rem ita esse, permissam nimirum lege aut prohibitam. Si autem rationes fuerint eiusmodi, iudicium istud sanè est verissimum, quantumvis falsum sit id circa quod opinio versatur; non enim tam cenferet rem ita esse, quàm rationes solidas esse quibus ita esse comprobetur: in hoc autem iudicio nullus error est; nam utcumque res ita se non habeat, tamen istud est verissimum, rationes esse, ob quas jure merito ita esse iudicetur: hoc enim est aliquid esse probabile. Atque hoc sedulò est attendendum, ut caullis nonnullorum, qui Conscientiam probabilem immeritò falsam vocant & erroneam, satisfiat.

Opinionem probabilem nulla admixta est falsitas.

8. *Secundò* istud est etiam confectarium, neminem de re vllâ opinionem habere probabilem quod vera sit aut licita, quin etiam reipsâ aut virtute, ut aiunt, etiam habeat opinionem probabilem, rem fortè falsam esse aut illicitam. Si enim contrariam partem improbabilem planè censeat aut falsam, jam sanè non opinatur, sed prorsùs absolutè de re iudicat ita eam esse prout sentit: quod quidem est contra hypothesein; ponebatur enim, ipsi de totâ re non nisi probabili ratione constare. Probabiles autem rationes non sunt, nisi & contrariæ partis rationes iudicentur esse probabiles. Hoc autem qui iudicat, iam profectò etiam eam veram esse opinatur.

Qui opinionem probabilem habet de rei veritate, etiam de eiusdem falsitate opinionem habet probabilem actualiter aut virtualiter.

9. *Tertiò* denique istud videtur esse consequens, duas opiniones inter se contrarias vno eodemque tempore intellectum posse complecti; siue probabilitas vtraque opinionum, ex principiis quæstioni intrinsicis, hoc est ex rationum argumentorumque pondere oriatur; siue probabilitas vnius quidem opinionis, ex principiis intrinsicis, alterius verò ex extrinsicis, id est ex auctoritate virorum præstantium atque ita sentientium exortum ducat. Opiniones, inquam sibi sic contrariæ, in eodem intellectu possunt sociari, imò quantum capio, sociantur pœnè semper. Ita Theologi gravissimi Thomas Sanchez, Bresserus, Arriaga, Bardus, Bossius & alii. Neutra enim opinio de rei propositæ veritate aut falsitate, neque

Possunt esse dua opinionnes probabiles & contraria simul in eodem intellectu.

Sanch. l. 1. in decal. c. 9. n. 12. & 15. Bress. l. de Conf. probab. l. 3. c. 6. Arriaga in p. a. disp. 24. sec. 2.

neque de lege obligante aut non obligante quidquam absolute statuit; illud tantum utrimque decernitur, rationes esse ob quas merito statui possit obligare legem; alias vero, ex quibus non obstringere merito etiam possit decerni. Atque adeo quamuis contradictoria sint iudicia quæ statuunt obligationem legis adesse & non adesse, rem esse licitam & non esse licitam (quæ quidem simul in eodem intellectu non possunt consistere, cum sese inuicem elidant) attamen iudicium quod decernit, rationes esse tales, quæ rectè obligationem negent, non contradicit quidquam iudicio, quod rationes esse statuit, quibus obligatio ea affirmetur; Vtrumque enim est verum. Ita disertè D.Th. *esse & non esse sunt contradictoria: sed opinio quâ opinamur quod bonum est bonum, est contraria opinioni quâ opinamur quod bonum non est bonum: non igitur contradictoria.* Ac proinde si utrimque rationes illæ sese menti offerant (quod fieri posse nemo negarit) non est cur ab eodem intellectu duæ tales opiniones excludantur. Non igitur contradictoria hæc sunt, *Probabile est legem obligare, & Probabile est legem non obligare.* Negatio enim totam propositionem non affirmat. Contradictoria verò essent, *Probabile est legem obligare, & Probabile non est legem obligare.* Hæc licet iudicia vna mens ferre non possit, nihil tamen est priora ut illi denegentur. Erit fortassis hæc opinionum in vnâ mente combinatio, dicendis non paruo vsui.

Qua sit opinio probabilior, qua tutior, qua minus tuta.

Atque his de probabilis opinionis naturâ ritè expositis, facile erit intelligere quænam opinio dicenda sit *probabilior*. Manifestum enim est eam esse, quæ firmioribus nixa est fundamentis. *Tuta* est, quam sine vlllo peccandi periculo datur executioni mandare. *Tutior*, ea quæ magis à periculo materialis peccati ex eâ operantem remouet: *minus tuta*, quæ illi periculo agentem magis admouet. Potest itaque probabilior opinio esse minus tuta. Omnia hæc, in exemplo, quod jam proposui, planiùs explicemus.

Exponitur hac omnia exemplo.

In conuiuio antecinerali quod per noctem protrahitur, in æde D. Pauli audiebas horam proclamari; diligenterque attentâ campanæ mole (minor enim est quæ dimidias, præ eâ quæ horas absolutas indicat) numeratisque sedulo ictibus, medium duodecimæ adhuc fluere rectè & certò iudicas. Ex hoc iudicio formas Conscientiam; statuis, inquam, sine fluctuatione yllâ, actionem institutam

Bardus de
Consc.
discep. 4.
c. 12. n. 3.
Bossius de
Consc. n.
102.

D. T. 1. 2.
q. 64. a. 3.
ad 3.

10.

11.

tutam te posse profèqui, & genio indulgere. Haftenùs rectè & bellè: omnia certa sunt. Certum enim est iudicium quod Conscientiam præit: nimirum necdum esse noctis medium: certum item est iudicium, quod de comedendis carnibus Conscientia efformauit. At paullo post ex æde D. Petri nuntiatur horam esse duodecimam. Hic iam subito percelleris, suspendis paululum quod antè indubitatò tuleras iudicium, illudque in opinionem decrefcit. Neque enim iam amplius certò iudicas, licitum esse vesci carnibus, sed tantùm opinaris: iudicas enim cum formidine; quam quidem ingessit de dimidiatâ nocte contraria opinio, ab horologio D. Petri excitata. At verò cum æquè firma sit ratio quæ vtramque fulcit; nimirum horologiorum æqualis, vt ita dicam, fama & auctoritas, Conscientia hîc stat inter duas opiniones perinde verisimiles, & æquè probabiles. Quòd si verò sic inter vtramque opinionem hærenti in mentem veniat, eo die aut aliàs sæpiùs, horologium D. Petri præ D. Pauli horologio, à Solis horâ aberrasse; aut certè si in tertio D. Andreæ horologio etiam audiat medium duodecimæ, cum duodecima est in D. Petri, tunc sanè accrescit opinio, quâ ex D. Pauli horologio priùs conceperas; & sic medium tantùm esse duodecimæ, ac proinde lege ieiunii te necdum obstringi, est opinio præ alterâ probabilior. Quòd si tum statuis carnibus te vesci posse, opinionem probabiliorẽ secutus esse censeberis: nam plures firmioresque rationes cum sint, quæ medium duodecimæ esse decernant, quàm quæ duodecimam; probabilius est etiam ita rem se habere. Denique quamuis probabilius longè sit, legem necdum obstringere, ideò quòd dies Martis verosimiliùs euolutus adhuc non sit; si tamen ob formidinem quam incurrit D. Petri horologium, cuius sententia etiam adhuc est probabilis, nec per contrarias rationes planè elisa, statuat Conscientia carnibus abstinendum, tum quidem minùs probabilem, sed tamen magis tutam opinionem secuta vulgò dicetur. Longè enim à peccato materiali committendo, remotior est eo casu carnis abstinencia, quàm comestio. Fieri enim posset, vt sæpè fit, vt opinionis illius, longè licèt probabilioris, obiectum esset falsum nihilominùs; & sic lex ieiunii infringeretur saltem materialiter. Infractiois autem nullum est periculum, si minùs probabili adhæret opinioni Conscientia. Vt enim sit minùs probabilis, est tamen magis tuta. Atque hîc demum est quæstionis, tantis

studiis, tantâque contentione animorum per hos dies agitatae status, quantum reor expositus dilucidè.

Tria itaque dicenda sunt. *Primo* an in actione quæ præ manibus est decernenda, opinionem tantum probabilem, Conscientia possit adhibere. *Secundo* an cum altera est probabilior, huic insistere non teneatur. *Tertio* an non ei quæ tutior est, necessarîo, ne peccet, sese actionemque suam debeat applicare. Primum hoc Tractatu; reliqua sequenti expediemus.

12.

§. III.

P R O P O S I T I O.

Conscientia in decernendis actionibus potest sequi opinionem probabilem.

Quantis convitijs impetatur hoc dogma ab aduersarijs, exponitur.

*Licitum est
Conscientia
sequi sententiam
verè
probabilem.*

ET quidem ut ad primam quæstionis partem, quæ totius controversiæ caput est, respondeam, dico prout communis Theologorum, quos mox afferam, fert sententia, licitum esse Conscientiæ in actionibus ritè decernendis, opinionem sequi quæ verè fit probabilis. Probabilem autem vocamus; quæ firmis, & alicuius momenti nixa fit rationibus. Alicuius verò momenti non dicuntur rationes alicuius ponderis quantumvis exilis, prout ad invidiam sanæ doctrinæ concitandam, non satis sincerè ea verba interpretatur Sinnichius: sed ex quæ verè pondus habent & momentum, & quæ hominis rem benè prudenterque perpendentis animum in suas inflectant partes. Talem itaque opinionem, Conscientiæ licitum esse sequi asserimus.

13.

*Convitijs
impetitur
hoc dogma.*

Hic verò totâ turbatum est Hierosolimâ. Et nescio quo percussis æstro, veterisque sanctitatis tuendæ prætextu, assurgunt quidam acerrimè. Libros alii, alii libellos famosos protrudunt, alii domos, alii pulpita, alii si placet scæminarum adita clamoribus replent, sententiam impetunt, Theologorum profcindunt famam; & quasi si monstrum aliquod (ita enim vocant) ex inferni faucibus profiliisset, ita undique, ut istud discerpant, vociferantur ad
arma.

14.

arma. Quinimò putidè admodum & insulsè in theatrum pro comœdiâ, nuper portentum hoc Probabilitatis deridiculè & scenicè ornatum protrusè, vt populo risum facerent. Res fuit frigida, nec inuento tam præclaro luccessus par. Sic nempe Theologorum toto orbe celeberrimorum auctoritas, plebi deridenda proponitur; pueris hominibusque de triuio, propudiosa per tales artes, vt ipsi rentur, posthac futura declamatio. Denique vbi que clamant & declamant, vbi que vociferantur, & nihil dicunt interim, nisi desultoriè. Hoc sanè non est agere virum moderatum. Calumniis autem & conuitiis, bona causa, vt sese tueatur, non indiget; mala verò apud viros frugi, nihil admodum promouetur. Vt autem aliqua ex multis decerpam, quibus animi perturbati non exigua dant indicia; sanè est, nempe Sinnichius, qui doctrinam hanc, quantumuis Theologis omnibus commu-

Exponitur hac cõ-
uicia Sinnichij.

Sinnich. in
Saulè ex
rege l. i. c.
94. 95. 98.
99.

Montal-
tius epist.
5.

nem satis liberè vocet, *doctrinam Libertinis summoperè aridentem; prisce Ecclesiasticæ discipline non tam insidiantem, quàm insultantem.* Auctores verò eam docentes, *laxiorum opinionum inuectores & assertores* esse criminatur modò, modò *laxitatum præcones, & buccinatores, modò cecos & duces cecorum,* & denique, ne non loquatur clarè, *seductores Christianorum.* Festiuior est Montaltius quidam in suis quas vbi que sparsit litteris Prouincialibus. Histrionia ignarus cum non esset, facetiis & salibus doctrinam hanc suasque calumnias inspergit; vt saltem risum moueat aliis, dum ipsi commouetur stomachus, dicaturque inter fæmellarum & vulgi gregem, homo mordax nec inficetus. Impetuosior est is qui notas in hæc epistolas inscripsit Wendrockius; & quia sub ficto latet nomine, in tenebris factus est audacior, ea que effutit quæ pietatis asserendæ amantem Theologum, qualem se esse præferr, non admodum sapiunt aut decent. Parum ei fuerat dixisse, doctrinam hanc *inanes cauillationes esse;* eam qui propugnarent, non nisi *flagitiosè* eam tueri, item *audacissimè* eos defendere *peruersissima eius doctrine consecraria:* vt enim quidquid in pectore latet veneni euomat, asserit: *Hoc probabilitatis dogma, tantum virus esse, vt omnem penè Theologiam infecerit.* Horrendam verò rem! Ad quos enim iam, consilii & Confessionis instituendæ causâ, diuertent homines, si penè omnes veneno infecti sint Theologi? Ad nos, inquit, qui veterem religionem asserimus & restitui-mus. Id porrò videbimus deinceps, cum te nouerimus ex nomi-

Montaltij.

Wendro-
ckij.

Wendr.
in not. ad
epist. 5.
Montaltij
sect. 1. §. 1.

ne, sciuerimusque quis sis. Audiamus ergo reliqua quæ de Probabilitatis sententiâ, non alto prenis pectore, cum satis liberè ea effutias. *Ridenda*, inquit *vanitas, pleetenda audacia homuncolorum*, Sect. 3. 9. *qui humanis ratiunculis, probabilibus mendaciis, deleri posse Diuinam legem putant.... Hæc vanitas, hæc cecitas, hæc audacia tota, in illo dogmate continetur: Opiniones probabiles falsas à peccato excusare.* Rursus ne nihil adhuc dixisse videretur: *Latissimum*, inquit, ad Sect. 3. 5. *omnem impietatem aditum pandit. Iterùm & vehementius. Tam latè funduntur scelerati dogmatis rami, ut in totius Religionis apertè grassentur exitium, & in omnium denique Religionum horrendam permixtionem tendant.* Credo eundem fuisse calamum qui hæc effutiit cum eo, quem non puduit scribere, hoc dogma, esse *venenum supra omnia aconita letbiferum: clauem esse quâ referatur infernus miseris animabus.*

Theologos generatim habent cõtempus.

Quam verò de Theologis, viris inquam grauissimis, totoque Christiano orbe celeberrimis, proiectè & abiectè sentiat, id sanè exinde patet; quòd eos ne Theologorum quidem appellatione dignetur; sed *Probabilistas* modò, modò *Casuiistas*, sic quasi per contemptum nominet. At ego Wendrockium, si nossem, libens rogare, an ii tantùm sint Theologi, qui Theologiæ lauream, doctoris puta titulum, in Academiâ aliquâ sint adepti; sic vt cæteri omnes, quantumuis Theologiam & perceperint, & commentariis præclarissimè exornarint, dicendi tamen sint quasi ridiculè *Casuiistæ*? hoc si ita est; rursus istud eum rogatum velim, an is qui ex Doctorum, cui insertus erat classe, Sorbonâ verbi gratiâ, per sententiam publicam exactus est, & ex Doctorum Theologorum numero expunctus, titulis & dignitate exciderit, an inquam talis deinceps etiam Theologus dicendus sit an Theologaster, aut potiùs Theologiæ factus abortiuus? Et tamen eius farinæ aut potiùs furfuris sunt homines, qui orthodoxos Theologos, summosque viros tam atrociter vilipendunt.

15.

Etiã nominatim aliquos impetunt conuitiis.

Cæterùm non Theologis tantùm generatim est iniurius, sed & particularium, quorum etiam nomen exprimit, nescio quâ inductus Conscientiâ an certâ an erroneâ, famam proscindit, conuitiis proborum virorum ingenium, nomen, auctoritatem admordet. De vno dicit, *neminem eo in Theologiâ esse magis hospitem, neminem iudicio ac ratione corruptiorem*; de alio, eum esse *unum omnium audacissimum*; de omnibus verò, quos isthic nominat (iis autem

16.

Sect. 6. 4.

autem inferit & Thomam Sanchez, virum non doctrinâ tantum, sed & sanctitatis famâ planè conspicuum) istud vniuersim pronuntiat, eos esse quibus longè fuisset nihil sciuisse melius; id enim tantum studio consecutos, ut natuum in se rationis lumen extinguerent. Denique de se fatetur, si alterius iudicio standum sit in aliquâ morali questione, vel hominis indocti at cordati, vel eorum quos isthic nominat; sexcenties malle se indocti illius sententia acquiescere, quam istorum retorridorum Casuistarum. Præterea nihil agere, qui decem aut viginti Casuistas in aciem producant, & à se stare docent; facile enim sese istud argumenti genus contemnere & repellere, etiamsi pro decem Casuistis, producant, si velint, decem millia. Hæc ferè eius verba. Quæ quidem à comædo Montaltio, quàm à Wendrokio Theologo, ut præ se fert, dicta fuissent haud paullo concinnius: planè enim Thrafonismus hic Plautinum redolet Bombomachydem.

Sect. 6. §. 3.

17. Non deerat hîc quod reponerem. Istud tantum dico, planè confirmari me dum hæc audio, dari ignorantiam juris naturæ & quidem inuincibilem, quæque à peccato excuset, quod tamen ipsi negant præfractè. Video enim naturæ leges Decalogique præcepta per calumnias, conuitia, libellosque famosos ab ipsis penitus infringi. Non autem existimo tam perditæ eos esse Conscientiæ, ut Deum sese arbitrentur offendere hæc qui agunt. Ad ignorantiam itaque inuincibilem recurrendum est, aut ad aliam ignorantiam mihi hæctenus ignotam, à scelere eos tam aperto quæ absoluat.

Legi naturæ aduersum est. cōmittis agere.

18. At quâ ratione Conscientiam alienam se velle reformare & restringere, persuadere populo volunt illi, suæ Conscientiæ qui tam laxa fræna dant? laxitatum inquirunt præcones sunt, qui probabilitatis doctrinam tuentur, laxitatum buccinatores, seductores Christianorum. Verùm laxare ora in calumnias, famam Theologorum passim proscindere, conuitiari, pessumdare, an id non laxæ tantum, sed & dissolutæ profus, & in jus naturæ peccantis est Conscientiæ? Vbi nunc est illa naturæ lex; generalis, inquam illa teste Sinnichio, & transcendentalis ipsius legis sanctio, quam Augustino teste omnes habent in corde fixam, quod tibi non vis fieri alteri ne feceris? Hæc verò lex si in eorum corde fixa est, quo pacto & calamo & ore eam non exprimunt, imò contrà penitus proscindunt & proculcant? hoccinè est veterem Ecclesia-

Nec admodum restricta Conscientia si. gnium est, iniuriis quemquæ opperere.

Sinn. l. 1. c. 100 §. 377.

sticam disciplinam, quam semper ore crepant, restituere? Certè modestiam nos Paulus docuit: veterumque Christianorum antiquissimum fuit institutum modestè agere, & modestè de se sentire. Si quæ Theologia, alia omnia sibi statuit esse licita, neoterica ea est, vetustatem non sapit; sed Lutherum & Calvinum Theologorum omnium contemptores. An autem in hisce quos adduxi viris, non aliquid modestiæ requiratur, non est meum id discernere; iudicent, qui hæc legerint.

*Condemnati sunt
connitissimum libri
Roma.*

*Parisiis
combusti.*

*Et Aquis
Sextiis. Aix
en Proven-
ce.*

Quòd si tamen aliqua iudicii publicis, Pontificum præsertim, danda sit auctoritas; non pigebit dicere, ab hodierno Pontifice Alexandro VII. damnatas esse atque proscriptas Montaltii quidem litteras anno 1657. die 6. Septembris. Quod quamvis supremum tribunal sit, & præ omnibus venerandum, iuuerit tamen afferre eam quam de Montaltii litteris, notisque à Wendrockio & Irenæo affixis, Episcopi Doctoresque Parisienses, quibus legitima ad rem examinandam data fuerat auctoritas, expensis examinatisque diligenter omnibus, tulere sententiam anno 1660. asserunt illi, *in eo libro à tribus prædictis auctoribus manifestè propugnari & defendi Jansenianas hereses ab Ecclesiâ damnatas. Afferunt præterea, maledicentiam & petulantiam tribus illis auctoribus aded esse familiarem, ut nulli hominum conditioni parcant, non Pontifici, Episcopis, Regi, Religiosisque familijs. Adeoque librum esse dignum pœnâ libellis famosis & hereticis à iure constitutâ.* Atque hæc tandem, punitus est 14. Octobris & manu carnificis, Parisijs ex Regij Senatus-Consulto publicè exustus. Pœnam verò hanc longè ante tulerant Montaltii litteræ, Aquis-Sextiis Summi Senatus sententiâ condemnatæ, & simili igne per tortorem flammis traditæ, anno 1657. die 9. Februarii. Atque hinc, quam inter Catholicos mereantur fidem, statuet Lector, partium studio non præpeditus. Cui ut magis constet de Parisiensium condemnatione, Senatus decretum, non Parlamenti, sed sanctioris Concilii Regij, quòd vocant Statûs, prout impressum est Parisijs, subnectimus, ut Lectori ad manum sit, & innotescat.

19.

ARREST

A R R E S T
 DV CONSEIL D'ESTAT
 PORTANT QVE LE LIVRE INTITVLÉ
 LVDOVICI MONTALTII
 LITTERÆ PROVINCIALES, &c.

Sera laceré & brullé par le mains de l'Executeur
 de la haute Iustice.

*Ensemble la Sentence du Lieutenant Civil donnée en consequence dudit
 Arrest : & le Procés verbal d'execution.*

Avec l'Avis & Jugement des Prelats, & autres Docteurs de la Sa-
 crée Faculté de Theologie de Paris, qui ont examiné ledit Livre.

EX TR A I T D E S R E G I S T R E S
 DV CONSEIL D'ESTAT.

Eu par le Roy estant en son Conseil, l'Arrest donné en iceluy le 12.
 Aoust dernier, sur le suier de plusieurs plaintes rendues à sa Majesté,
 de ce qu'encore que les Constitutions des Papes Innocent X. & Alex-
 andre VII. condamnent la doctrine de Iansenius Evesque d'Ypres con-
 tenuës dans le livre intitulé Augustinus, & que lesdites Constitu-
 tions ayent esté receuës par l'Assemblée générale du Clergé de France,
 publiées par le Prélats dans leurs Dioceses, exécutées par les Univer-
 itez, mesmes confirmées par les Declarations de sa Majesté, lesquelles ont esté registrées dans
 les Cours de Parlement : Neantmoins on voyoit tous les jours dans le public de nouveaux
 écrits & imprimez, qui rendoient à soutenir ladite doctrine condamnée, & un entr'autres
 sous le titre de Ludouici Montaltij Litteræ Provinciales, &c. lequel outre les proposi-
 tions heretiques qu'il contient est outrageux à la reputation de feu Roy Louis XIII. de glo-
 rieuse memoire, & à celle des principaux Ministres qui ont eu la direction de ses affaires :
 Par lequel Arrest sa Majesté pour y pourvoir incessamment, afin d'en prevenir les mauvai-
 ses suites à ordonné, que ledit livre intitulé, Ludouici Montaltij Litteræ Provinciales,
 &c.

&c. seroit remis pardeuers le sieur Baltazar Commissaire à ce député, pour estre veu & examiné, & avoir le sentiment des sieurs Euesques de Rennes, Rodez, Amiens & Soissons: ensemble des sieurs Grandin, Leslocq, Morel, Bail, Chapelas, Chamillard, du Saujy, & des Peres Nicolai & Gangy, Docteurs en Theologie de la Faculté de Sorbonne, que sa Majesté à commis à cet effet pour donner leur avis, en estre dressé procès verbal, & le tout rapporté à sa Majesté, y estre pourueu ainsi qu'il appartiendra. Le proces verbal desdits Commissaires du 7. du present mois de Septembre, par lequel apres avoir diligemment examiné ledit Livre, ils declarerent que les hereses de Iansenius condamnées par l'Eglise sont soutenues & defendues, tant dans lesdites Lettres de Montalte, & dans les Notes de Guillaume Vendrok, que dans les Disquisitions adiointes de Paul Irenée: que cela est si manifeste, que si quelqu'un le nie, il faut necessairement ou qu'il n'ait pas leu ledit Livre, ou qu'il ne l'ait pas entendu, ou ce qui pis est, qu'il ne croie point heretique ce qui a esté comme heretique condamné par le Saints Pontifes, par l'Eglise Gallicane, & par la Sacrée Faculté de Theologie de Paris: que la detraction & petulance est tellement familiere à ces trois Auteurs, qu'ils ne pardonnent à la condition de personne, non pas mesme au Souverain Pontife, aux Rois, aux Euesques & aux principaux Ministres du Royaume, à la Sacrée Faculté de Theologie de Paris, ni aux familles Religieuses: & que ledit livre est digne de la peine ordonnée de droit pour les libelles diffamatoires & livres heretiques: Oui le raport dudit sieur Baltazard & tout consideré, Sa Majesté estant en son Conseil, à ordonné & ordonne que ledit livre intitulé Ludouici Montaltij Litteræ Prouinciales, &c. sera remis pardeuers le sieur Daubray Lieutenant Civil au Chastelet de Paris, pour à la diligence du Procureur de sadite Majesté le faire lacerer & brusler à la Croix du Tiroir, par les mains de l'Executeur de la haute Justice, dont sadite Majesté sera certifiée dans huitaine. Faisant cependant tres-expresses inhibitions & defences à tous Imprimeurs, Libraires, Colporteurs, & autres de quelque qualité & condition qu'ils soient, d'imprimer, vendre & debiter, ni mesme retenir ledit livre sans Notes, ou avec les Notes, Additions & Disquisitions desdits Vendrok, & Paul Irenée, sur peine de punition exemplaire. Et sera le present Arrest executé nonobstant oppositions ou appellations quelconques, dont si aucuns interviennent, sadite Majesté s'est reservé la connoissance d'icelles interdite à tous autres Iuges. Fait au Conseil d'Etat du Roy, sa Majesté y estant, tenu à Paris le 23. Septembre mil six cens soixante. Signé,

PHÉLYPPEAUX.

LOVIS par la grace de Dieu Roy de France & de Navarre, à nostre amé & seal Conseiller en nos Conseils, le sieur Daubray Lieutenant Civil au Chastelet de Paris: Salut. Nous vous mandons & ordonnons par ces presentes signées de nostre main, que l'Arrest de nostre Conseil d'Etat, dont l'extrait est cy-attaché sous le contrefeul de nostre Chancellerie, vous ayez à mettre à deuë & entiere exécution, selon sa forme & teneur. De ce faire vous donnons pourvoir commission & mandement special par lesdites presentes. Commandons au premier nostre Huisier ou Sergent sur ce requis signifier ledit Arrest à tous Libraires, Colporteurs & autres que besoin sera, & leur faire les defences y contenues sur les peines y declarées, sans demander autre permission: car tel est nostre plaisir. Donné à Paris le 23. jour de Septembre l'ande grace 1660. & de nostre Regne le dix-huitième. Signé L O V I S, & plus bas, Par le Roy, PHÉLYPPEAUX, & sellé.

SENATVS.

SENATVS-CONSULTVM
 CONCILII STATVS,
 QVO DECERNITVR LIBRVM CVI TITVLVS
 LVDOVICI MONTALTI
 LITTERÆ PROVINCIALES, &c.

Lacerandum & flammis tradendum, manu carnificis.

Item sententia Vicarij Ciuilis lata ex vi eiusdem Senatus-Con-
sulti: & renuntiatio executoria.

Vnà cum consultatione & iudicio Præfulum, & aliorum
 Doctorum Sacræ Facultatis Parisiensis, qui præfa-
 tum librum examinerunt.

EXTRACTVM EX REGISTRIS
 CONCILII STATVS.

Ifo à Rege præfente in fuo Concilio, eiusdem Sena-
tus confulto edito 12. mensis Augufti nouiffimè
elapsi, occasione plurium querelarum que fua Ma-
jestati fuerunt exhibitæ, eò quòd quantumuis Con-
stitutiones Pontificum Innocentij X. & Alexandri
VII damnent doctrinam Jansenij Epifcopi Yprenfis, contentam
libro cui titulus Auguftinus; & dictæ Constitutiones admiffæ
fuerint in Concilijs Generalibus Cleri Gallicani, promulgatæ per
Præfèctos in fuis Diacefibus, executioni mandatæ per Vniuerfitates,

O

imò

imò confirmata per declarationes sue Majestatis, quæ etiam relatae sint in curiarum supremarum monumenta; nihilominus videre esset indies publico euulgare noua scripta & impressa ad sustinendam præfatam doctrinam condemnatam; inter quæ vnum, cui titulus Ludouici Montaltij Litteræ Prouinciales, &c. quod præter propositiones hæreticas quas complebitur, contumeliam facit existimationi Regis defuncti Ludouici XIII. gloriosæ memoriæ, præcipuorumque Ministrorum qui negotijs eius gerendis præerant. Quo Senatus consulto, vt absque morâ præuenirentur mala exinde nata consequi, constituit sua Majestas, vt dictus liber cui titulus Ludouici Montaltij Litteræ Prouinciales, &c. committeretur Domino Baltazard Commissario ad id deputato, vt inspiceretur, examinaretur, & haberetur iudicium Dominorum Episcoporum Rhedonensis, Rodij, Ambianensis, & Sueffionensis; nec non Dominorū Grandin, Lestocq, Morel Bail, Chapelas, Chamillard, du Sauffoy, & Patrum Nicolai & Gangij, Doctorum Theologiæ in Facultate Sorbonicâ, quos huic causæ commisit sua Majestas, vt iudicium suum super hâc re ferrent, institueretur processus verbalis, omnibusque ad suam Majestatem relatis, debitè huic negotio proficeretur. Item audito processu verbali dictorum Commissariorum 7. currentis mensis Septembris, quo post diligens dicti libri examen declarârunt, damnatas ab Ecclesiâ Janssenij hæreses sustineri ac defendi, tam in prædictis Montaltij Litteris & notis Guilielmi VVendrockij, quam in disquisitionibus adiunctis Pauli Irenæi; & id ita manifestum esse, vt si quis id neget, necesse sit vt aut non legerit dictum librum, aut non intellexerit, aut quod peius est, non credat hæreticum quod tamquam hæreticum damnatum est per Sanctos Pontifices, per Ecclesiam Gallicam, & per sacram Facultatem Theologicam Parisiensem: detractionem verò & petulantiam adeò familiarem

familiarem esse tribus illis auctoribus, ut non parcant ulli hominum conditioni, non ipsi supremo Pontifici, non Regibus, non Episcopis, non præcipuis Regni Ministris, non Sacra Facultati Theologica Parisiensi, non familijs Religiosis: & prædictum librum dignum esse pœnâ à jure decretâ in libellos infamatorios, & libros hereticos: Auditâ relatione dicti Domini Baltazard & omnibus perpensis, sua Majestas præfens in hoc Senatu, decrevit & decernit, ut dictus liber cui titulus Ludouici Montaltij Litteræ Prouinciales, &c. committatur Domino Daubray Vicario Ciuili in Casteletto Parisiensi, ut agente Procuratore dictæ sue Majestatis, curetur lacerari, & ad Crucem Traكتورiam manu carnificis comburi, de quo peracto sue Majestati intra octiduum constabit. Interim seuerè admodum inhihet & prohibet omnibus Typographis, Bibliopolis, Baulis & alijs cuiuscumque status & conditionis, ne imprimant, vendant, distrahant, imò ne penes se retineant dictum librum, aut sine Notis, aut cum Notis, Additionibus, & Disquisitionibus dictorum VVendrocki, & Pauli Irenæi, sub interminatione punitionis exemplaris incurrendæ. Atque hoc Senatusconsultum executioni mandabitur, non obstantibus oppositionibus aut appellationibus quibuscumque. Quæ si interueniant, sua Majestas earum cognitionem, interdictam quibuscumque alijs iudicibus, sibi reseruauit. Actum in Regio Concilio Statûs, suâ Majestate illic præfente, habito Parisiis. 23. Septembr. anni Millesimi sexcentissimi sexagesimi. Signatum,
P H E L Y P P E A V X.

LVDOVICVS Dei gratiã Rex Francia & Navarra,
 dilecto nostro & fideli Conciliario in Curia nostrã Domi-
 no Daubry, Vicario Ciuili in (asteletto Parisiensi, Salutem.
 Nos mandamus tibi, & per presentes manu nostrã signatas
 litteras prescribimus, vt Senatus-consultum nostri Concilij
 Status, cuius extractum hisce affixum est, sigillo Cancellariæ no-
 stræ munitum, debitæ & integræ executioni mandes juxta eius
 formam & tenorem. Ad hoc exequendum damus tibi pote-
 statem, authoritatem, & speciale mandatum per has presen-
 tes. Imperamus primo nostro Apparitori ad hoc requisito, vt
 dictum Senatus-consultum notum faciat omnibus Bibliopo-
 lis, Baiulis, & alijs quibus id opus erit significari, illisque
 prohibitiones isthic contentas faciant sub pœnis inibi declaratis,
 sine petitione alterius permissionis: ita enim Nobis placet.
 Datum Parisiis die 23. Septembr. Anno salutis 1660. & Regni
 nostri decimo octauo. Signatum LVDOVICVS,
 & infra, Per Regem, PHELYPPEAUX, & sig-
 natum.

S. IV.

Respondetur Scripturis perperam à Wendrockio, & loco D. Augustini malè à Sinnichio allato.

20. **C**Æterùm cùm ad Scripturas Sanctosque Patres prouocet Wendrockius, easque à se stare tam magnificè proclamat, vt hominis prædiciam fucosque detraham, quibus veritati os oblinet, & populo palpum obtrudit; iuuerit, saltem quæ ex sacra paginâ affert testimonia, breuiter perstringere. Patebit sanè, quàm de nihilò sint, quæ tam prædicer & præferuidè jactat doctrinæ suæ fundamenta. Et quidem primus locus est ex D. Matthæo; apud quem Christus ait, *finite illos; cæci sunt, & duces cæcorum. Cæcus autem si cæco ducatum præstet, nonne ambo in foueam cadunt?* hic exilit Wendrockius; *quis enim inquit, neget cæcum esse qui opinionem falsam sequitur?* Ego sanè id nego, & negant omnes quotquot prudenter eum agere censent, sequendo quod est probabile, vt supra numero 7. ostendi, & ostensuri sumus porrò deinceps. Qui autem prudenter agit, cæcus esse aut cæco modo agere censendus non est. Et verò, vt aliqua opinioni probabili cæcitas inesset aut ignorantia, an illa est cæcitas de quâ Christus agit, & quæ in foueam ducit? Hoc inquam quæro, an Christus isthic asserit omnem omnino cæcum in foueam prouere, & omnem omnino cæcitate peccato mortali esse obnoxiam? Sanè de Pharissæis isthic loquitur, quos paullò antè egregiè perstrinxerat hypocrisis, id est malæ fidei fictæque virtutis: illos inquam, qui legem naturæ de honorandis parentibus non ignorabant, sed peruertebant nefariè, quique meris falsimoniis & legem Dei & populum deprauabant. Denique hos hypocritas esse asserit *de quibus bene prophetauit Isaias: Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longè est à me.* Tales autem cæcos, id est voluntariè & affectatâ cæcitate laborantes, quorum cor longè est à Deo, asserit in foueam ducere. An idcirco cæcitatistam damnabilis & impie dicendus est hoc loco condemnari is, cuius cor adeo non longè est à Deo, vt non aliud velit nisi scire quid Deus à se

Dissoluntur ea quæ obiciuntur ex scripturis.

Prima obiectio.

Matt. 15.
v. 14.

Wendr.
sup. sect. 2.
s. 2.

Matt. 15.
v. 6. 7. 8. 9.

Ibid. v. 8.

exigat : sanctamque eius voluntatem cum certò nequeat assequi & interpretari , eam sequitur quam Dei voluntatem esse prudenter iudicat , probabilibus inquam inductus fundamentis ? Sanè ne per umbram quidem hic est Scripturæ sensus. Cæci in foueam cadunt , sed malitiâ & peruersitate suâ cæci : error , sed affectatus , in peccatum proruit , non verò inculpatus & inuincibilis : vti tractatu superiore planum fecimus. Probabilem autem opinionem quisquis sequitur , non est quòd sibi à foueâ extimelcat. Nam vt rectè Psalmista , solus is qui *parturiit iniustitiam... & peperit iniquitatem , lacum aperuit & effodit eam ; & incidit in foueam quam ipse fecit.* Ps. 7. v. 15. 16.

Secunda
obicitio.

Alter è sacrâ pagina locus est è Prouerbiis desumptus , *Est via que videtur homini recta , & nouissima illius ducunt ad mortem.* Prou. 16. v. 25. Quid validius inquit Wendrockius ? Et quid imbecillius inquam ego , vt pedem figat , suumque commentum fulciat ? Est , inquit Sapiens , aliqua via quæ videtur homini recta , & quæ tamen ad mortem ducit : igitur omnis via quæ videtur homini recta ducit ad mortem , id sanè prorsus non sequitur. Neque id etiam asserit Sapiens. *Quid enim est aliud via que videtur recta & non est , nisi falsa probabilitas ?* Ita sit vt vult. Ergo ducit ad mortem ; hoc certè prorsus nego : neque consecutionem eam esse legitimam vlli , ne sibiipfi quidem facile comprobarit. Est sanè via aliqua quæ videtur homini recta ; *via nempe cupiditatis* inquit A lapide , *affectus inordinati , voluptatis , ambitionis ;* hæc hominibus affectione nimia excæcatis recta videtur , honesta , & commoda ; & tamen non nisi morte concluditur. Istud autem quid hic facit ad rem ? aut cur eiusmodi fallaciæ , in re sane grauissimâ obtruduntur ? hoc certè est Scripturis abuti ; & ex sacris oraculis temerè prorsus patrocinium quærere falsitati.

A Lapide
in eum
loc.

Tertia ob-
icitio.

Tertium & palmare est , quod ex Euangeliis affert. *Nulla inquit umquam opinio falsa , fuit probabilior , quàm ea quâ Judæi , quibus minùs bene cum vxoribus conueniebat , fas esse censebant dare illis libellum repudiij ; nullus id apud ipsos doctus vel suspicabatur illicitum.* Matt. 19. v. 3. *Apertè enim id permiserat Moyses ad duritiam quidem cordis eorum , vt ait Christus. At id vnde poterant elicere ? Et tamen ex Christi verbis , qui repudium , tantum ad duritiam cordis declarat esse concessum ; & demissam ab aliquo vxorem*

rem sine adulterio duci non posse, constans Patrum traditio conclusit, numquam Judæis repudium licuisse. Ita sit Wendroki. Verum an ii Patres qui asserunt Judæis numquam licuisse repudium, ac proinde contra legem naturæ peccasse materialiter, etiam dicunt formaliter peccasse, qui istud sibi permittente Moyse, ne suspicabantur quidem, ut tute dicis, esse illicitum? Hoc autem Patres si non asserunt, quid locus hic ad rem nostram quæstionemque quam tractamus pertinet? Deinde quo quæso auctore id tam præfidenter asseris, probabilem fuisse apud Iudæos sententiam, sine crimine licuisse dare libellum repudii; cum deinde fatearis, nullum doctum vel suspicatum fuisse id esse illicitum? hoc verò si nemo suspicabatur, jam non id erat ipsis tantum probabile, sed & certum. Et tamen peccarunt inquis. Hoc profectò nemo Sanctus Pater dixit, de iis qui illud non suspicabantur non esse illicitum. Verum ut dicam quid sit de re, facile erit eam expedire ex

D. T. in 4.
dist. 33. q.
2. a. 2.

D. Thomã in Magistrum Sententiarum. Testatur is, de Iudæorum repudiis, duplicem fuisse Patrum & Theologorum opinionem; & quosdam quidem censuisse, quòd *quamvis repudiare uxorem atque alteram ducere, per se sit malum, tamen ex permissione Divinã licitum factum*, dispensante nimirum per Moysen Deo, idque *ob duritiam cordis Judeorum*; id est, ad euitanda grauiora mala, quæ cæteroquin ob peruersitatem populi erant euentura. Quomocumque autem dispensatum sit in lege, si verè dispensatum est, contra legem non peccari manifestum est. Itaque ex illorum sententiã, ne materialiter quidem peccarunt Iudæi; cum per Moysis indulgentiam, lex naturæ fuerit refixa. Alii autem, inquit D. Thomas, censuere eos qui sub lege, uxorem dato libello repudij dimittebant, non fuisse excusatos à peccato, quamvis excusarentur à pœnã secundum leges infligendã; & sic libellum repudij permissum fuisse propter maius malum cobibendum, scilicet propter uxoricidium, ad quod Iudæi proni erant propter corruptionem irascibilis: sicut & permissum eis fuit fœnerari extraneis, propter aliquam corruptionem in concupiscibili, ne scilicet fœnerarentur cum fratribus. Et tamen nec extraneis quidem fœnerari ipsis licuit absque scelere, quamvis à pœnã fœneratorum per leges constitutã aut inferendã, essent absoluti. Sic sanè & modò à Republicã meretricium aliquando permittitur, id est, auctoritate publicã non punitur; & tamen non exercetur absque peccato. Peccarunt itaque

De libello
repudij dis-
plex est Pa-
trum sen-
tentia.

Neutra fa-
uet VVen-
drokio, aut
ad eius rem
facit.

que Iudæi, non quòd probabile id ipsis esset, indulgentiâ Legislatoris sublatam esse legem; nullâ enim ratione id ipsis erat probabile: sed quod legis pœnam indultum cum esset euadere, legem ipsam naturæ, Dei que mandata deinceps haberent, neque de eorum obseruatione magna ipsis esset curatio. Rectè igitur conclusit constans Patrum traditio, numquam Iudæis repudium licuisse. Rectè etiam concludet vnusquisque, eos semper idcirco peccasse, non materialiter tantum, sed & formaliter. Verùm quomodò exinde concludet Wendrockius, eos quibus verè probabile est legem non obstringere, si verè tamen lex obstringat, peccare etiam formaliter, opinionem probabilem si sequantur? Hoc tamen ex allato Scripturæ testimonio fuerat conficiendum: aut fallendi tantum gratiâ istud afferri, fit illic manifestum.

Atque hæ sunt ex sacris paginis ab iis adductæ probationes: 23.
Aduersari in afferendis auctoritatibus, semper supponunt id quod probandum est.
 ex quibus, quam fidem mereantur in aliis, quas congerunt Patrum auctoritatibus, quasque longum esset persequi imò inutile, facilis erit conjectura. Qui enim sacro-sanctis testimoniis sic abutitur, quid is in humanis peruertendis non audeat? In quibus id sedulò aduertendum est, semper eos supponere, vt ajunt, quod probandum est; scilicet errorem materiale, qui per probabilem opinionem si falsa sit committitur, semper culpæ esse obnoxium. Hoc autem, quod tamen probandum erat, cum populo imposuere, tum verò Patrum fulmina, quibus illi qui voluntariâ cecitate & peruersitate mentis in errores se conjiciunt, acerrimè perstringuntur, hi auctores, promiscuè etiam in eos qui innocenter errant, à Patribus intorta esse inuidiosè quidem, sed falsò criminantur. Quòd certè est agere fide non optimâ; aut sanè ita affectionibus suis esse excæcatum, vt in Patribus videant id quod non est, & videre tamen quod præfractè volunt.

Denique amicè mihi monendus est Wendrockius, ne populo 24.
Non distinguatur inter errorem laicè sumpti, & errorem Theolog. cū.
erroris & erronei vocabulis malè perceptis imponatur, vt eum quem Theologi harum vocum sensum statuunt & differentiam, non dissimulet, & quod peius est, non confundat. Nam vt præclare Cardinalis Lugo, *Erroris vox latissimè sumpta, attribui potest cuilibet propositioni falsæ in qualibet materiâ. Nam qui falsum credit, errat à vero & decipitur. Communiter tamen ea vox solet*

Lugo de
Fide disp.
20. n. 73.

solet restringi ad falsum, quod opponitur non solum verò, sed evidenti, vel certo quod apud omnes communiter certò scitur. Nec appellatur ^{ponitur} error in Philosophiâ quelibet opinio falsa, sed que opponitur dogmati ^{differencia.} certo, & pro tali apud Philosophos recepto. Quare in Theologiâ non dicitur error, nisi qui certe alicui veritati aduersatur, que apud Catholicos & Theologos pro certâ habetur. Aliud est igitur sequi sententiam erroneam, id est errantem, aliud verò longè, sequi opinionem in Theologiâ erroneam, id est veritati quæ apud Theologos pro certâ habetur, aduersantem: certum est enim in moribus actionibusque dirigendis neminem hanc sequi posse.

25.

Wendr.
sup. sec. 2.
§. 1.D. Tho.
quodl. 3.
a. 10.Ibidem
sed con-
tra.

Cur verò differentiam hanc dissimulat Wendrockius, nisi vt tenebras rei claræ offundat, iisque inuoluat incautos? En nouum malæ fidei exemplum. Asserit D. Thomæ esse sententiam, neminem absque crimine sequi posse magistrum probabili ratione opinantem & docentem. Et vt id planum faciat, affert verba D. Thomæ, & quasi si apertè pro se starent, maiusculis ea caracteribus exprimit. Verba hæc sunt: *In his que pertinent ad fidem & bonos mores Nullus excusatur, si sequatur erroneam opinionem alicuius Magistri; in talibus enim ignorantia non excusat.* Triumphare hîc sibi videtur Wendrockius. Verùm ageris; illud interrogo, quid hic erroneæ opinionis nomine Sanctus intelligat? an illam de quâ hîc disputamus, quæque errorem latissimè sumptum continet? ne per vmbra quidem. De erroneis in Theologiâ opinionibus agit, quæque veritati apud omnes receptæ aduersantur. *In talibus dicit ignorantiam discipuli non excusare. Nec potest, inquit, excusationem habere propter simplicitatem auditorum, si in talibus erroneam opinionem sequantur Consulere enim debet quis regulam fidei, quam de Scripturarum planioribus locis, & Ecclesie auctoritate percepit.* Et vt Sole clariùs mentem suam aperiat, pateatque omnibus, de quibus erroneis opinionibus agat, easque esse secundi generis, sic demum concludit. *Qui ergo assentit opinioni alicuius Magistri contra manifestum Scripture testimonium, siue contra id quod publicè tenetur secundum Ecclesie auctoritatem, non potest ab erroris vitio excusari.* Atque hi sunt, inquit eodem articulo, de quibus dicitur, *si cecus ducatur ceco praestet, nonne ambo in foueam cadunt?* Quid hisce verbis D. Thomæ potest

Dissimulat
hanc diffe-
rentiam
Wendrock-
ius, vt D.
Thomam
à se flare
ostendat.

potest esse euentius? Et cur ea Wendrockius non exhibuit? dissimulauit enim uero, ut falleret, incautisque ut imponeret eam esse sententiam D. Thomæ, nullum excusari si sequatur quamcumque errantem opinionem alicuius Magistri, quantumuis probabilem. Cùm tamen manifestum sit, non nisi de falsis planè, quæque ab omnibus falsæ habentur, & non nisi pertinaciter defenduntur, Sanctum loqui. An autem hoc sit agere bonâ fide, & ut virum frugi decet, modesti iudicent. Et hæc quidem Wendrockio dicta sint; cui, utpotè ex latebris sua tela contorquenti, & istud ex D. Augustino monitum lubet mantissæ loco addere, *Tu uerò in latebras tuas redi, nec quidquam insidiare sub nomine ueritatis.*

D. Aug. l.
de uil.
cred. c. 14.

Male confundis ueritatem & peccatum Sinnichius.

Verùm antequàm de hâc tabulâ manum tollam, est & in quo Sinnichium de bonâ fide, in proferendo pro se D. Augustini testimonio, interpellem. Istud depromit ex libro de utilitate credendi. *Tria sunt, inquit Augustinus, uelut finitima sibi in animis hominum, distinctione dignissima; intelligere, credere, opinari. Quæ si per seipsa considerentur, primum semper sine uitio est, secundum aliquando cum uitio, tertium numquam sine uitio.* Ita est, uerba sunt Augustini. Et quid deinde? *Si numquã sine uitio, est opinari, inquit Sinnichius, numquam ergo non uitiosum. Rursus si numquam non uitiosum, profecto numquam non inordinatum, numquam non monstruosum, numquam non nature rationali dissentaneum.* Egregiam enim uero collectionem, ut probet id de quo disputamus! nam ut opinio uitium nature sit ueritatem penitus penetrare impotentis, an eiusmodi uitium id esse asserit Augustinus, ut peccato aut sceleri uerti aut debeat aut possit? Cæcitas, surditas, aliæque membrorum mutilationes, nature uitia sunt, & numquam homini insunt sine uitio; an idcirco scelestum est, cæcum esse aut surdum? Sic fanè, ueritatis penitus peruadendæ impotentia, uitium nature sit, hebetudo nimirum intellectûs: an ideò nemo, sine scelere, ueritatis ignorans est, nemo sine scelere opinatur? Sanè jam in sceleratorum ordinem redactus est Augustinus ipse, qui quamplurimas ubique opiniones suas in medium producit, atque sæpissimè de se fatetur *Ita mea fert opinio.* Et ne abeamus longè, hunc ipsum librum, ex quo allata est Augustini sententia, ita post paucas lineas orditur. *Quandoquidem hereticus est, ut mea fert opinio, qui &c.* Opinatus est ergo Augustinus ipse, & cùm opinio *numquam sine uitio sit, numquam*

26.

Sinnich.
in Saule
exrege l.
1. c. 97.
§. 364.

D. Aug. l.
de uil.
credendi
c. 11. to. 6.

numquam non monstruosa, numquam non nature rationali dissentanea, jam fanè patet in quem ordinem à Sinnichio redactus sit Augustinus. Non quæramus itaque nodum in scirpo, neque ut Latine loquamur, inuoluamus rem. Longè fanè differunt, vitium nature & peccatum: de illo non quærimus, de hoc disputamus. Tu dicis Augustinum docere Opinionem esse naturæ vitium; ego verò à te peto vbinam Augustinus dicat, opinionem omnem peccatum esse, & scelera esse ea omnia quæ ex opinione probabili perpetrantur? Hoc verò si non ostenditur ex Augustino, nihil profus agitur ad rem nostram quod sit.

27. Non tamen hîc hæreo. Causatus enim sum, fide non bonâ producta esse Augustini verba; sensu videlicet quem, cum hæc proferret, non habuit Augustinus. Fateor; dixit Augustinus hoc loco opinionem *numquam esse sine vitio*, Quinimò, quod miror à Sinnichio omissum, paucis antè lineis, opinantes rigidissimâ censurâ perstringit; *Tria, inquit, sunt hominum genera, profectò improbanda & detestanda. Vnum est opinantium.* At de quibus opinantibus hîc agitur? Dicam. Certè nihil est manifestius, quàm quod de Manichæorum opinionibus toto hoc libro sit Augustini disceptatio; quem quidem ad Honoratum amicum suum conscripsisse se testatur in proæmio, quem adhuc nouerat illorum erroribus detineri. Nolebant illi aut credi Ecclesiæ, aut quidquam ratione intelligere; sed opinione suâ volebant omnia circumscribere & definire: neque vllâ aut Scripturarum auctoritate, aut ratione inquirenda esse dogmata, quàm quæ ipsi opinione suâ tamquam rata & fixa statuebant; neque vlteriùs earum veritatem esse inuestigandam; satis esse, sese sic opinari. Atque hic erat apud Manichæos docendi modus. Contra hos inuehitur Augustinus; de his dicit improbandos profectò esse & detestandos. Et hanc quidem eius esse mentem, clarissimè euincit orationis contextus. Cùm enim dixisset, *Tria esse hominum genera profectò improbanda & detestanda, Vnum opinantium*: ut ostendat de Manichæorum opinandi genere sese loqui; statim subiungit, *id est eorum qui se arbitrantur scire quod nesciunt.* Et mox quibusdam interjectis, ut euidentiùs se de Manichæorum opinandi modo loqui demonstret, *opinari, inquit, duas ob res turpissimum est; quod discere non potest, qui sibi jam se scire persuasit;*

Item malè fide pro se affert locum Augustini in quo non de probabili sed de Manichæâ opinione loquitur.

Et per se, ipsa temeritas non bene affecti animi signum est. Quid verò hæc ad opinionem probabilem, de quâ nobis lis est, pertinent? an modus probabiliter opinandi, quidquam cum Manichæorum opinandi genere, vel per speciem habet commune? *Primum* de illo, turpissimum esse asserit Augustinus sic opinari. Probabili autem ratione opinari, id est prudenter iudicium ferre, quisquam hominum, ne dicam Augustinus, dicet esse turpissimum? *Deinde* qui probabiliter opinantur, non arbitrantur, id est non statuunt *certò se scire quod nesciunt*; sed quod non planè sciunt, arbitrantur se probabili saltem ratione assequi. *Tertio*, qui probabiliter opinatur, doceri & potest & vult, neque quidquam tantoperè optat quàm de veritate penitus instrui; rationes omnes adhibet indagandæ veritatis: quam quia non datur funditus peruestigare, gaudet saltem probabili ratione sibi eam esse compertam. *Quarto*, temeritate non agitur; nam prudenter rationem rebus applicat, neque adhæret nisi verè probabilibus, dum certas inuenire in manu eius non est. *Quinto*, optimè *affectus est animo*; nam istud optat, istud sibi præfixum habet, veritatem inquirere, eique inuentæ omni studio penitus inhærere.

Sincerè explicandi sunt Patres, ne alioquin populo videamur velle impetere.

Cùm ergo tanta sit inter Manichæum opinandi genus, probabilemque opinandi modum diuersitas, cur ea quibus Augustinus illos infectatur, probabili opinandi modo tam perperam applicantur? cur dissimulatur Augustini mens? hoccinè est Sanctos Patres pro se afferre, an ad proprium sensum detorquere? Obsecro Sanctorum mentem sincerè explicemus, eorum verba dum proferimus, ne alioquin veritati nubem obducere, & legentes decipere velle videamur. Sed satis sit. Ego ad alia me accingo. Istud enim ostendendum nunc est, communem totâque Ecclesiâ peruulgatam sententiam, solidissimis nixam fundamentis, tenues auras, quantumuis malignas, non exhorrescere; eamque ventis aduersis non tam commoueri, quàm inuictum veritatis robor ostendere.

28.

s. V.

S. V.

Conscientiam in actionibus decernendis sequi posse sententiam probabilem, auctoritate imprimis, & communi, toto orbe, proborum praxi probatur.

29. **E**T primò quidem auctoritate, è communi & peruulgato grauiſſimorum Theologorum ſenſu & conſenſu petitâ, firmanda eſt hæc res. Scio equidem Wendrockium iſtud argumenti genus contemnere; illudque facilè repulſurum, *ſi contra ſe, pro decem Caſuiſtis*, id eſt Theologiſ, *producantur decem millia*, prout jactat, glorioſè enim uerò, ſed neſciò an ſatis ſobriè: quid enim aliud dicat in foro rabula? Operæ pretium tamen me facturum exiſtimo, ſi quàm magnificè de Theologorum, vnanimè in vnâ ſententiâ conſpirantium auctoritate, ſenſerit Eccleſia Catholica, in medium proferam: non vt Wendrockium nimix inſolentiæ diſpudeat, fruſtrâ enim id agerem: later in tenebris, & in tenebris facilè perfricatur frons; ſed vt nemo Catholicus diſteriis eiufmodi moueatur, quæ per Theologorum latus, ipſam Eccleſiæ authoritatem dignitatemque impetunt. Notæ ſunt Lutheri Caluiniq; fraudes, nota artificia; omnes præ ſe contemnunt hodiernos Theologos; Theologiam modernam à multis ſæculis non niſi cymmerias clamant eſſe tenebras; & ne ex hæc parte obruantur, auctoritatem illis conantur detrahere, arma inquam, quibus ſe vident illicò debellandos. Neque multis tamen lubet, Theologorum vnanimi conſenſu rem vnâ docentium, auctoritatem aſſerere: Patrum in Concilio Vienneniſi, Summiq; Pontificis Clementis Quinti, hoc eſt Eccleſiæ totius ſenſus Catholico homini hæc in parte ſufficiet. Cùm itaque diſputatum fuiſſet in Concilio, an paruulis in Baptiſmo præter originalis peccati condemnationem, etiam Gratia ſanctificans Virtutesq; infunderentur; & veteres quidem aliquos Theologos pro ſe haberet durior id negantium ſententiâ, modernorum autem vnanimis conſenſus pro pueris ſtare; ita rem definit cum Concilio Pontifex. *Verùm, quia quantum ad effectum Baptiſmi in paruulis, reperiuntur Doctores quidam Theologi contrarias opinio-*

Quanta in Eccleſiâ auctoritatis ſit communiſ Theologorum conſenſus.

Theologos contemnere hæreticorum mos eſt.

Vide ſupra n. 16.

Clementina vnica de ſumma Trinit.

nes habuisse ... Nos opinionem secundam (que dicit tam par-
uulis quam adultis conferri in Baptismo informantem Gratiam &
Virtutes) tanquam probabiliorem , & dictis Sanctorum , ac Do-
ctorum modernorum Theologiæ magis consonam & concordem , sacro
approbante Concilio, duximus eligendam. Hinc optimè ratiocinatur
ad rem nostram Melchior Canus. Si ergo, inquit , in re, que olim
inter ipsos etiam Scholasticos Theologos controuersa fuerat , opinio con-
cors juniorum, tanti apud Patres in Concilio fuit : quanto magis nos,
res omni tempore ab scholâ præscriptas tenere ac reuereri debemus? Et
post pauca, sic demùm concludit. Scholæ igitur communem consen-
sum, non nisi impudenter & temerè rejiciemus. Hisce fidem si non
habeant aduersarii ; ego sanè fidenter dico, Ecclesiæ me judicio
prorsus acquiescere. Credulitatis verò nimix si me arguant, istud
cum D. Augustino constanter profitebor , credidisse me Ecclesiæ
sane celebritate, consensione, vetustate roboratæ. Vos autem & tam
pauci, & tam turbulenti, & tam noui, nemini dubium est, quin
nihil dignum auctoritate præferatis.

Canus de
loc. The-
olog. l. 8,
c. 4.

D. Aug.
lib. de
vii. cred.
To. 6.

Sententiâ
Communẽ
libris im-
pressis te-
nuere au-
ctores cen-
tum octo-
ginta no-
uam.

30.
Ut autem constet quanto Theologorum omnium consensu
recepta semper fuerit , quam proposuimus, sententia , exinde id
conficitur , quòd ne vnus quidem sit Theologus aut juris Diuini
humaniue Consultus in Ecclesiâ , qui contrariam sententiam li-
bro impresso vniquam ediderit & propugnarit , præter vnicum
Sinnichium & aliquot anonymos veteris Ecclesiasticæ auctori-
tatis , vt sese jactitant, assertores. Nullus verbis expressis docuit,
numquam licere ex opinione vllâ probabili quidquam agere sine
peccato : item certò constare debere de veritate rei , antequàm
Conscientia quidquam de re faciendâ definiat ; & nisi veritas ipsa
attingatur, semper peccatum committi ; nullus inquam, isthæc
dicta dixit, nullus docuit. Et ex aduerso, tam peruulgata est ,
quam proposuimus , sententia , vt præter eos qui me fugerunt ,
centum octoginta nouem sint auctores grauissimi , qui eam pu-
blicè lucubrationibus impressis, Ecclesiâ spectante , Pontificibus
consciis & approbantibus euulgarunt. Horum omnium auctorum
nomina ad calcem hujus Tractatus quarti dabo ordine alphabe-
tico. Inueniet in illo Lector Episcopos, Archiepiscopos, Cardi-
nales, Doctores Theologiæ & vtriusque juris celeberrimos ; om-
nium denique ordinum & Scholarum Magistros toto orbe cla-
rissimos, vno ore sententiæ huic tamquam indubitatæ suffragari.

Et

Et quamquàm aliqui (pauci tamen) ex his inter se dissentiant , an ex duabus probabilibus, eligenda sit probabilior, an verò sufficiat probabilem esse, impunè vt possit eligi, tamen in hóc omnibus conuenit, certò & indubitato veram esse non debere semper opinionem eam quæ praxi à Conscientiâ adhibetur. Nam vt-cumque probabilior sit quæ adhibetur, numquàm tamen veritatem certò attingit, sed ratione tantùm probabili & verisimili; adeoque vltra probabilitatis terminos non ascendit. Omnes igitur hi auctores, nouis illis Theologiæ moralis, sed inauditæ, restauratoribus aduersantur; qui tamquam basim veteris austeritatis in Ecclesiam reducendæ statuunt, semper peccari agendo, cum veritas ipsa non attingitur: atque adeò sic ex opinione probabili agere, semper esse illicitum & culpæ obnoxium; quòd nempè veritatis non attingendæ, id est, peccandi formaliter, in-quiunt, periculum adeatur.

31. *Secundò* præter hos centum octoginta nouem auctores, scriptis egregiis claros, sententiam nostram asseruisse dicendi sunt Episcopi & Theologi, qui vniquam toto Christiano orbe, quæstionem aliquam Conscientiæ forum spectantem, ex opinione tantùm probabili deciderunt, licitumque iudicarunt quod fortè erat illicitum. Nisi quis sit adeò insolens, vt omnes illos spectatissimæ virtutis viros, lethaliter velit peccasse; atque adeò, cum populum in errorem induxerint nec vniquam errorem reuocarint, æternis esse ignibus condemnatos. Et quid si ex his multi, ab Ecclesiâ, Sanctorum Catalogo sint adscripti? Vt rem exemplo explicemus: approbati fuere Montes Pietatis in Belgio in quibus scænus enorme persoluitur, accepto pignore. Approbationi subscripsere Episcopi Belgii septem, teste Ludouico de Scildere, & in his Archiepiscopus Iacobus Boonen, & Gandensis Episcopus Antonius Triest. Subscripsere præterea Doctores Theologi Louanienses octo, & inter hos Cornelius Ianssenius, postmodùm Episcopus Yprensis. Atque ex eorum iudicio, in hisce Montibus scænera per Belgium, etiam modò præstantur. *Et tamen*, inquit præclare Scildere, *non nisi probabilis est eorum iustitia: cum illis, in multis plures contradixerint, vt ex consultatione Episcoporum & Doctorum aliunde satis patet.* Aut igitur dicendi sunt, existimasse se ex probabili opinione legitimè & inculpate agere, aut sanè dicendi sunt, *cæci & duces cæcorum*; quòd non quæ tutiora erant, consulen-

Item omnes Theologi & Episcopi, qui ex opinione probabili casus Conscientiæ resoluunt.

Scildere
de Confc.
tr. 2. c. 2.
§. 2.

confulentibus responderint. Et si ambo in foueam prolapsi sunt, tum qui Montium fœnora dixerunt esse licita, tum qui ea exege-
runt aut præstiterunt, jam sanè magna pars Belgii in æternum
corrui exitium.

*Item omnes
Doctores
Theologi
qui in A-
cademiis
sententias
probabiles
etiam juris
naturæ pro-
posuerunt
& propu-
gnarunt.*

Tertiò sententiam nostram liquidò profitentur, quicumque in 32.
Academiarum Scholis Doctores, disputationibus publicis & the-
sibus, vt solet, impressis proponunt propugnantque opiniones
probabiles, licet oppositæ sint probabiles, quædam probabiliores,
omnes verò tutiores. Harum autem Thesium exhibitiones, in
omnibus toto orbe Christiano Academiis, sunt frequentissimæ.
Certè in folis Academicis publicisque Scholis Louaniensibus, ab
anno 1640. circa varias juris naturæ probabiles opiniones, pro-
positæ fuerunt & typis impressæ theses omninò quadraginta no-
uem; quas summâ diligentiam collegit Ludouicus de Scildere,
libroque suo inseruit. Operæ erit pretium eas isthic accurratè
expensas legere. Vbi & istud non indiligenter notatur, quasdam
ex illis à Doctoribus esse propositas, *qui tenent illicitum esse in ma-
teriâ juris naturæ, sequi opinionem probabilem, tutiore relictâ.* Verùm
hîc non hæro, fortius vrgenda est res.

Peto enim an quotquot sunt in Academiis Doctores, qui pro- 33.
babiles & non omnino certas discipulis sententias exposuerunt,
peccati mortalis statuendi sint rei, *quod nempe ceci fuerint du-
cesque cæcorum?* Deplorandam enimvero Magistrorum condi-
tionem, hoc si ita sit! non enim video quâ ratione sanctissimum
quemque, qui pro cathedrâ docuit, ab æternâ damnatione pos-
sim eximere; nisi istud dixero, omnes omnino docuisse quod
certum est, neque ad minimum quidem vnguem à veritatis a-
pice descivisse. Hoc autem quâ fronte quælo dixero, qui pas-
sim video à doctissimis viris contraria profus doceri, & quæ v-
trimque vera esse non possunt? alteruter ergo dicendus est er-
rasse. Et cum nullus error, prout mordicus defendunt aduer-
sarii, à peccato errantem excuset, constat jam profectò al-
terutrum lethali crimine intricari: errorique, hoc est peccato
mortali immortuus si sit, ignibus æternis esse addictum. Enim-
vero manifestum hoc est aduersariæ doctrinæ consecrarium. Iam
autem sic pergo: ponamus inquam, duorum sanctitate & doctri-
nâ illustrium virorum, in contraria tamen abeuntium opinio-
nes, D. Bonaventuræ, inquam & D. Thomæ. Certè D. Antonino
teste,

D. Antonin. l. p. tit. 3. c. 10. §. 10.

teste, sententia D. Bonaventuræ fuit, hominem in mortale scelus prolapsum, *teneri statim confiteri sub precepto, habitâ copiâ Confessoris.* Negat id tamen D. Thomas. *Beati Thomæ opinio*, inquit D. Antoninus, *communis tenetur, quæ tamen minus tuta videtur.* Ita ille. Ego verò rem meam sic absolvo. Neutra sententia certa est. Vtraque hætenus est probabilis, quamvis D. Thomæ sit probabilior. Alterutri ergo subest error, contrariæ sibi cum sint, & ex diametro oppositæ. Errorem itaque docuit aut hic aut ille; cæcus fuit alteruter & dux cæcorum. Alteruter itaque ex aduersariorum mente peccati mortalis reus fuit. Neque sententiam alteruter reuocauit, sed ei est immortalis: itaque mortali crimine implexus, ex hac vitâ discessit alteruter. Non enim per ignorantiam quantumuis inuincibilem, aut bonam fidem excusari quemquam à lethali crimine, palmarium est aduersariorum dogma. Aternis itaque ignitus addictus est alteruter. Et tamen legitime & Canonicè Sanctorum numero adscriptus est vterque: canonizatus ergo est, totiusque Ecclesiæ cultui propositus, damnatus aliquis. Errat itaque manifestè Ecclesia quæ vtrumque Doctorem vniuersi n colit; cum certum sit, alterutrum æternis ignibus cruciari. Atqui hinc denique conficio, neutri, id est neque D. Thomæ, neque D. Bonaventuræ, sacros honores sine scelere posse exhiberi; cum certum necdum sit vter errarit, atque aded quemcumque colueris, manifestum subeas periculum, colendi aliquem inferni supplicii deuotum atque hostem Dei. Quæ omnia quàm sint absurda, quàm sint impia, & auditu horrida, nemo non videt nisi qui cæcus est, & cæcitate suâ nihilominus delectatur; renebrasque suas quamuis cymmerias, Soli vult offundere. Hæc tamen & plura eiusmodi dictu horrida, aduersariorum solemne dogma liquidissimè consequuntur. Quæ quidem numquam eneruabunt: neque Doctorum in ambiendis cathedris sollicitudinem, neque in exponendis sententiis studium, quantumuis sincerum, à peccato mortali eximent, quamdiu non fatebuntur, opiniones probabiles licitum esse Doctoribus docere, & doctis sequi.

34.

Quarto denique, in sententiam nostram conspirent necesse est, quotquot sunt in Ecclesiâ juris periti qui legum apices commentantur; qui intricatissimis juris adeundi, possidendi, dissoluenendi quæstionibus quotidie implicantur; qui in Senatu jura

Item omnes iuris-consulti, iudices, Consularii qui edant,

Q

Aut D. Thomas, aut D. Bonaventura non est colendus ut Sanctus, si non liceat ex opinione probabilis dare responsa.

opinione
probabili,
certa dant
responsa.

dant, mutant, adimunt; qui Regem Rerumque publicarum consiliis & administrationibus adhibentur. Nam cum id sit certissimum, plurima & fere omnia quæ aguntur, probabilibus tantum esse nixa fundamentis; nisi opinionem probabilem Conscientiæ efformandæ, prudenter, adeoque inculpate sese adhibere posse censeant, sanè actum est de omnibus; & jam fere perijt orbis vniuersus.

Omnes de-
nique toto
Christiano
orbe viri
probi &
cordati.

Dicendum est itaque non Theologos modò omnes, pro nostrâ stare sententiâ, sed & quotquot sunt viri sapientes & probi, qui eam dum factis sequuntur, calculum nobis adiiciunt, & iudicio suo censendi sunt eam approbare. Nisi profectò omnes hos sceleratos esse dicamus, & Cōscientiæ suæ dictamini pertinaciter refragari; quod horribile est auditu, & prorsus incredibile. Ex quibus omnibus istud conficio, probabilem vt minimum dicendam esse hanc sententiam, siquidem teste Aristotele *probabilia sunt quæ videntur omnibus aut plurimis, aut sapientibus; & in his, vel omnibus, vel plurimis, vel maximè familiaribus & probatis.* Sapere autem velle præ omnibus & contra omnes, nescio an id sit admodum sapere. Illis autem rerum nouandarum cupidis, istud rursus ex D. Augustino ingeram: *Vos autem & tam pauci, & tam turbulenti, & tam noui, nemini dubium est quin nihil dignum auctoritate præferatis.* Interim istud meminerint Prophetæ Isaïæ oraculum. *Ve qui spernis, nonnè & ipse sperneris?*

35.

Arist. 1.
Top. c. 1.

D. Aug.
1 de Cred.
vilit.

Isa. 33.
v. 1.

Sententiam
confirmat
auctoritas
D. Augu-
stini.

Tandem vt locum hunc ab auctoritate petatum concludam, tam clara est hæc in parte D. Augustini sententia, vt nesciam quo artificio possit obfuscari. Agit de viro iusto sub Imperatoris sacrilegi signis merente stipendia, & belli fortassis iniusti causam propugnante. Quæri posset an id licite agat? Respondet Sanctus Doctor. *Cum ergo vir iustus, si fortè sub Rege, homine etiam sacrilego militet, rectè possit illo iubente bellare, ciuicæ pacis ordinem seruans; cui quod iubetur, vel non esse contra præceptum Dei, certum est, vel utrum sit, certum non est: ita vt fortasse reum Regem faciat iniquitas imperandi, innocentem autem militem ostendat ordo seruiendi: quanto magis &c.* Quid hæc auctoritate potest afferri euidentius in meam rem? Criminis absoluit Augustinus militem nefarii Regis auspiciis militantem, non tantum quando certum ei est, bellum iustum esse quod inferitur,

36.

D. Aug.
1. 2. 2. cont.
Faust. cap.
75. 10. 7.

feritur, sed etiam tum *cum certum ei non est*, bellandi causam esse justam. Quod si autem de belli iustitiâ certitudinem non habet, sanè opinionem tantùm probabilem de æquitate causæ quam propugnat, habere dicendus est. Et tamen cum hâc agentem militem, Imperatorisque sui mandatis obsequentem, ab omni prorsus crimine absolvit Augustinus. Censet itaque manifestè, probabilem opinionem, ab omni culpâ, eam dum sequitur, Conscientiam excusare.

37. Verùm istud etiam ex hoc Augustini loco jam vrgeo. Quâ inquam, ratione aduersarii toties ingerant, eam D. Augustini mentem esse, semper peccari quoties etiam per errorem inculpatum veritas rei, aut iustitia actionis non attingitur; cum hîc euidenter asserat, *Virum iustum, si fortè sub Rege etiam sacri-lego militet, rectè posse illo iubente militare etiamsi fortasse reum Regem faciat iniquitas imperandi*, dummodo militi id non constet. Certum est enim si bellum iniustum sit, militis actionem iniustam esse materialiter, cum à iustitiâ causæ prorsus aberret. Aberrat miles, & tamen rectè eum militare & agere asserit Augustinus. Non igitur id ex Sancti Doctoris mente est, peccatum esse quod culpæ vertatur & vitio, quoties aut per errorem inuincibilem & inculpatum, aut per opinionem verè probabilem, à lege, aut à verâ Dei mente iustitiæ aber-ratur; quod tamen semper declamant aduersarii. Volunt illi semper peccato lethali esse obnoxiam actionem illam, quæ iustitiam rei non attingit. Et tamen ecce militem iniusto fortassis bello, bonâ fide dantem operam; sententiamque pronuntiat Augustinus, rectè id fieri. Sed satis sit; auctoritatibus datum est satis: rationibus altiùs promouenda est res.

§. VI.

Conscientiam in actionibus discernendis sequi posse sententiam probabilem, ratione demonstratur.

38. **E** Quidem scio, argumenti genus quod à ratione petitur, ab aduersarijs prorsus rejici, humanas per contemptum vocari ratiunculas, Aristotelica sophismata Ecclesiasticis dogmatibus

Q 2

non

*Deus nihil
potest præ-
cipere, quod
rationi ad-
uersetur.*

non esse inferenda, neque ab Academiâ petendas esse morum re-
gulas, sed à veteri Ecclesiâ, passim ab iis proclamari. Scio, in-
quam hæc omnia; sed & scio quò hæc vergant. Rationem om-
nem volunt extingui, neque illius rationem vllam haberi, quòd
eâ se videant penitus conficiendos. Verùm & istud scio, nihil
inaprimis esse in omnibus quotquot fide Christianâ circumplecti-
mur mysteriis, quòd contra rationem sit; quamvis sint pluri-
ma Diuinitatis arcana quæ præter rationem sint, id est quæ ra-
tione solâ non datur assequi, & nihilominus indubitata profus
tenenda sunt fide. In his verò quæ mores spectant, quæque in
actionibus humanis ritè dirigendis seu à Deo, seu à Christo, seu
ab Ecclesiâ & Pontifice, Christiano cœtui data sunt præcepta,
manifestum est non solùm nihil præcipi quòd sit contra ratio-
nem eique aduersetur, sed nequidem quòd præter rationem sit,
id est, quòd non ratione bonâ, rectè præceptum esse, possit de-
monstrari. Nimis clara hæc sunt, quàm vt pluribus ea exequar;
siquidem vt præclare Nazianzenus *Deus ipsissima ratio est*. Si
ergo Diuina voluntas rationi aduersetur, jam sanè sibi ipsi re-
pugnat Deus, sibi est injurius, Diuinitatemque suam vult de-
struere. Cùm itaque fieri non possit, vt Deus rationi repugnet, si
istud liquidò ostenderim aduersariorum sententiam, non Aristo-
telicis ratiocinationibus, sed rationi ipsi penitus repugnare;
rationi inquam, quam Deus, naturæ auctor nobis inuenit, quam-
que vt lumen vultus sui signauit, super nos Dauidè teste; an non
causam tunc euicero? Ad hanc itaque rationem, non heri in
scholis natam, sed naturæ jam olim congenitam, aduersarios
appello. Hoc sanè tribunal ab hominum nemine, nisi ab eo qui
rationis profus exors est, credo posse recusari. Hic igitur ste-
mus.

*Semper
peccari,
agendo ea
quorum
veritas non
certò perci-
piunt, est
aduersa-
riorum do-
gma.*

Atque vt radicitus & ab ipsis fundamentis eruamus rem, istud
præmittendum est, idcirco ab aduersariis negari opinionem pro-
babilem à Conscientiâ assumi posse, vt ex eâ quid sit agendum
statuar, quòd opinioni eiusmodi possit subesse falsum, ac pro-
pterea eam qui sequitur, periculo sese exponere aberrandi ab eo
quòd verum est: quòd sanè est, inquit, à voluntate Dei defle-
ctere: nam Deus veritas est: *Ego sum via veritas & vita, & veri-
tas liberabit te, & multa in hunc modum. Volunt itaque, homi-
nem qui indagatis omnibus, veritatem tamen ipsam peruestiga-*

Ps. 4. v. 7.

39.

*Ioan. 4.
v. 6.
Ioan. 8.
v. 32.*

ΠΟΠ

re

re non potest, eamque tantum probabili ratione assequitur, ab omni actione debere desistere; neque ullam sine culpa lethali posse exhibere, nisi & veritatem ipsam attigerit, & certus sit se eam attingere, nullumque se peccatum materiale committere. Quod si autem à vero aberraueris, quantumcumque arbitreris te rectè agere, semper tamen te lethali crimine, quodque tibi innocenter agenti nihilominus à Deo imputetur, innodari. Hoc nouæ illius, quam tamen veterem appellant, moralis Theologiæ fundamentum. Quod quamuis superiore Tractatu euerterimus, ubi ignorantiam iuris inuincibilem & inculpatam (qualis in hâc quam tractamus quæstione sine dubio, inuenitur) ab omni peccato actiones absolueret, liquidò est ostensum, iuuat tamen illud altiùs eruere.

40. Tota igitur ratio, ut aduersarii asserunt, cur illicitum sit actionem ullam opinioni probabili committere, est, quod Deus præcepit nihil prorsus ab homine agi, in quo vel minimum sit aberrandi à vero etiam ignorato periculum; vetueritque omnem omnino actionem, cui materiale possit subesse peccatum. Atqui præterquam quòd hoc præceptum nusquam extet, neque ymquam à Deo reuelatum denuntiaturque fuerit, (quod tamen in re tanti momenti, quæque per omnes penè actiones humanas peruagatur, à Deo non fuisset prætermittendum, neque rectè potuit prætermitti) istud jam virgeo. Præceptum istud, naturæ intellectusque humani ad pauca admodum contracti exilitati non esset accommodum: actiones plerasque humanas, tum naturales, tum morales suspenderet, sine quibus tamen nec vita nostra, nec res priuata, nec publicæ; & hæc neque Ecclesiasticæ neque Politicæ aut ciuiles stant. Denique præceptum hoc societatem commerciumque humanum maximâ ex parte destrueret ac violaret. Istud autem in confesso est, hæc omnia & singula rationi repugnare, itaque à Deo tale præceptum ferri non potuit.

*Probatur
Deum tale
præceptum
nec tulisse,
nec ferre
potuisse*

41. Neque hæc temerè à me dici quisquam existimet. Quid enim? an ea est intellectus humani capacitas, ut omnium rerum veritatem possit percipere, non genericam tantum, sed, quod in actionibus quotidianis est necessarium, peculiarem & indiuiduam? Quantulum est in rebus humanis (Fidei mysteria si excipimus) quod verè scimus, & sine errandi periculo? Paucula prorsus sunt quorum habemus scientiam generalem; & hæc ipsa dum rebus

*Non
esset intelle-
ctus huma-
ni imbecil-
litati ac-
commoda-
tum.*

particularim applicantur, infinitis illicō circumstantiis implican-
tur. Adeò vt de veritate particularium rerum nihil admodum
detur certò cognoscere, nisi fortassis oculis percipiantur & sen-
sibus: & adhuc de veritate rei quæ per sensus percipitur, erit
qui non ineptè possit aliquando dubitare. Si itaque præceptum
sit, nihil prorsus agere, nisi id cuius veritatem intellectus li-
quidò & certò percipit, sanè veritatem rerum omnium indagare
cogimur; nec indagare modò, sed & percipere. Quod cum
humani intellectus imbecillitatem longè superet, manifestum
est præceptum illud abs re esse, neque viribus humanis accom-
modum. Igitur rationi aduerfatur, id est Deo, siquidem Deus
sit *ipsissima ratio*. Non igitur præceptum istud à Deo ferri po-
tuit, nisi fortè ad hæreticam & à Pontifice damnatam propo-
sitionem libeat confugere: *Aliqua Dei præcepta iustis volentibus
& conantibus secundum presentes quas habent vires, esse impossi-
bilia.* Quod quàm rationi omni repugnet, nemo non videt.

Deinde
quia sic
plurima
actiones
natura ne-
cessariæ,
offens illici-
ta.

42.
Age verò; si semper sit illicitum eâ agere, quorum certò &
indubitatim intellectus non iudicat veritatem sese attingere, sic
vt ab eâ ne materialiter quidem aberret; quid demùm mag-
nopere supererit, homo agere quod possit absque scelere, quan-
tumcumque demum prudenter & ratione bonâ actiones suas fa-
tagat instituere? *Primo* enim ne naturæ quidem munia poterit
exercere, eaque adhibere quæ corpori sustinendo sunt necessaria.
Quid? an venenum quisquam licitè epotabit, quo sese nouerit
conficiendum? minimè inquires. Iam verò id quæro, quâ cer-
titudine scire quis possit, cibum quem ori ingerit, innoxium es-
se, corponque minimè nociturum? certè de hâc re nemo tam
certus est, vt error subesse non possit; plurimos enim vidimus
credulitate suâ turpiter fuisse deceptos. Fac igitur errare te, &
cibum te comedere quo tandem conficeris. Hic certè materia-
le saltem à te commissum est homicidium. Neque si dicas *Igno-
rans feci*, quidquam proficis; ignorantia enim nulla prorsus
excusat à scelere. Itaque verus tuipsum es homicida, & quidem
culpæ obnoxius. Cum verò id contingere semper possit, quid-
cumque demum comedas, neque adeò certus sis, cibo, quò
vesceris, homicidium istud non esse perpetrandum, ab omni
comestione abstinendum erit posthac, præterquam ab eâ cui re-
uelatio Diuina fidem fecerit, innoxiam fore & prorsus inno-
cua-

cuam. Deinde si corpori à morbo male fuerit, illicitum erit medicos consulere, neque vlla sine scelere dhibebitur malo medicina. Non enim ea medici adhibent, nisi quæ probabili ratione profutura credunt medicamenta, & sic sæpe noxia applicant. Itaque si casu aliquo valetudini grauiter offecerint, & vitam ægro eripuerint, veri erunt homicidæ, culpæ mortalis rei; nam nulla ignorantia, ne quidem inuincibilis, quemquam excusat. Atqui æger ipse etiam lethalis culpæ reus est, quòd medicinæ, de cuius virtute omnino non constabat, vitam commiserit, atque adeo homicidii perpetrandi periculo. Hoc autem cum in omni prorsus medicinâ locum habeat, omni prorsus est medicinâ abstinendum; & frustra corporibus curandis, aut herbas aut *medicum* uti sacræ tradunt paginæ *creauit Dominus*. Cæterum nec aëri me possum exponere, nec ventos captare nec auras. Numquam enim certus sum, actiones illas non esse noxias, mortemque allaturas. Quòd si autem inferant, illico mors illa mihi imputabitur, neque vllum ab ignorantia mali, innocentia meæ datur patrociniū. En quàm clara sint aduersæ sententiæ consecutaria. Sanè si vera est, ple- rasque naturæ functiones, uti jam patet, illi denegare necesse est.

Eccli. 38.
v. 2.

43.

Ad morales verò actiones, quod secundum erat, si mentis o- culum despectamus, quid demum agere erit licitum, si nihil agere liceat, nisi quod certò constat neque errori vlli neque periculo materialiter peccandi esse obnoxium? Ages paternam hæreditatem, & quidem opiparam, cum fratribus ex æquo diuisti, eaque frueris bellè & pacificè. At an certus es omnino, sic ut errare non possis, paterna bona jure ab ipso esse acquisita? hoc quidem non aded certum est, quin falsum esse possit. Deinde an tibi etiam certum est, legitimum te esse filium, & non ex adulterio matris conceptum, fratribusque insertum dolo malo? hæc autem cum possint contingere, fac contigisse, licet veritatem rei ignores tu. Profectò iniusta injustè possides bona; neque vllò jure, cum cohæredibus ex æquo diuisti non tua. Itaque iniustitiæ saltem materialis teneris crimine. Cujus committendi discrimen ipsum cum nefas sit, sanè quotquot sunt mortales, materna paternaque bona debent dimittere; cum nemini hominum absque erroris periculo constare possit, ea se

Tertio, de-
struetur
in plurima
humana
societas.

justo

justo titulo possidere; & si fortè iniustus sit, quem probabili ratione justum existimat, ex probabili ratione bona retinens condemnabitur. Hanc profectò sententiam persuadere hominibus si possint aduersarii, breui immutata erit tota Reipublicæ facies. Nemo enim iure probabili & non indubitatim verò, bona possidere cum possit absque scelere, omnes planè viri probi de possessione agrorum discedent, bona in commune conferent, sed nescio quo titulo (nam is etiam certò verus esse debet) & à quo posthac possidenda. Verùm sententiæ huius auctoribus & sectatoribus præferendis, ante omnia istud suaserim, vt doctrinæ suæ, factis pondus addant; exemplo itaque cunctis præeant; bonis paternis, ea si possident, abeant; & si beneficiis Ecclesiasticis gaudeant, illa in patronorum manus resignent. Nam non est adeo certum, eos beneficii capaces esse, cum tantùm probabili ratione constet eos Baptismi ablutos Sacramento. Cum hâc autem opinione non stat Ecclesiastici beneficii inculcata possessio. Nam si verè ei falsitas subsit, verè etiam ab ignorante materialis iniustitia committitur: cuius, quia per ignorantiam non diluitur, etiam periculum, necessariò debuit euitari.

*de com-
mercium.*

Iam verò quod de adeundâ hæreditate dictum est, hoc & de legatis quibuslibet, donationibus inter viuos, donis gratuitis, aliisque, quæ passim inter homines aguntur, infinitis rebus dicendum est. Quâ enim certitudine mihi constat, hæc quæ offeruntur furtiua non esse, & jus donanti in ea competere, nisi solum eâ quæ ex probabili ratione petitur? hâc autem niti si non liceat, quâ demùm Conscientiâ acceptantur? Rursus infiniti contractus prohibendi sunt, initi quondam rursus rescindendi; nam propt̄ in iure civili res agitur, infinita propemodum sunt, quorum rectitudo, non nisi probabilibus nititur fundamentis, neque aliam veritatem datur elicere; igitur & condemnandi sunt Iudices, etiam qui probabilioribus inducti rationibus tulere sententiam; & ii omnes qui talis sententiæ adminiculo hæreditatem adiere. Nam quantumcumque probabiliosem secuti sint opinionem, tamen intra probabilitatis tantùm terminos stetit res; veritas ipsa, à quo stare jus, non constitit. Itaque potuit errari. Sit ergo esse quod potuit, & verè erratum sit. Injusta itaque fuit sententiâ; & injusta, ab eo qui dicitur vit, possidentur bona; ac sic iniustitia materialis committitur.

43:

quæ

quæ sceleri vertitur. Huius autem committendæ periculum, cum semper adsit, illudque euitari cum Deus velit, cessent sanè donationes, cessent testamenta, cessent legata, cessent contractus, cessent judicia, dissoluantur Senatus, perpetuumque orbi Christiano indicatur iustitium: ita enim ferunt nouæ Theologiæ, hesternæ, si placet, leges.

45. Verùm, non est quod de dissoluendo Senatu, ablegandisque iudicibus magnopere sim sollicitus. Nam si illa toties decantata, & à veteri austeritate laudata Theologia, hominum mentibus benè imbibatur, pacata erunt posthac omnia, neque litium strepitu perstreperent subsellia. Nemo enim, quantumcumque jus probabile habeat, litem alteri sine scelere mouere poterit; nam certum cum non sit jus, potest probabilitati subesse falsum; & si litem nihilominus euincat, iniusta possessorus est bona. Itaque ex hac parte lites omnes cessare necesse est. Rursus si probabile sit jus rem aliquam exigentis, jam sanè necesse est, vt probabile tantum sit etiam jus possidentis rem quæ exigitur. Igitur & hic sine vllâ iudicis sententiâ, hæreditate omni, de quâ quæritur, debet cedere; ne fortè non sua dum possidet, materialem iniustitiam in re grauissimâ committat. Ad quem igitur ibunt bona? non ad actorem, cuius jus tantum est probabile; non ad possessorem, cuius jus certum, probabilitate actoris superueniente, est infractum. Ad quem ergo? Nescio. Istud scio, lites omnes hoc dogmate esse accisas. Nemo enim probus actionem instituet nisi jus habeat saltem probabile; probabile autem si tantum sit, jam nulla datur possessori defensio; frustranea enim erit probabilis (quod etiam tantum habet) juris propugnatio; cum ex probabili opinione, nulla Conscientiæ licita sit actio aut possessio. Ecce vt commercium penè omne, societatemque politicam humanam extinguimus, si non, nisi certò veris, licitum sit insistere.

46. Quid quod & Religionis exercitio, non minima infertur labes; imò penè dixerim Sacramentorum vsui penitus interdicitur? Sanè sacrilegis sacrificiis assistere, homines Pœnitentiæ gratiâ adire qui absoluendi iurisdictione careant, aut fide agant omnia, nemo non dicet esse sceleratum. At quam ego quæso certitudinem habeo, hominem quem video sacris assistere,

*vix vlla
honorum
possessio esse
secura.*

*Quarid Re-
ligionis ex-
ercitium
ut plurimū
esse inter-
dicendum.*

R

stere,

stere, aut baptizarum esse, aut legitimè consecratum, aut bonâ fide & non sacrilegè sacra peragere? An certum est me in hoc homine non errare? Errem igitur. Iam sanè sacrilegium materiale committo, à cuius culpâ per ignorantiam veri non excusor. Vt quid igitur sacra adeo, quæ tali periculo semper sunt exposita?

Et abstinentiam à Sacramentorum usu.

Deinde an quisquam ita de statu gratiæ certus est, ut scientiæ quam de se habet fallum subesse non possit? hoc certè nemo dixerit, nisi qui Concilii Tridentini fulmina non exhorrescit. Certè id aduersarii saltem nullo modo negare possunt: nam cum etiam peccata quæ materialia passim vocantur, ea nempe quæ ex ignorantia inculpatâ & inuincibili committuntur, apud eos propriè dicta peccata sint, sanè negare non possunt, ex eorum sententiâ, mortales grauissimis sceleribus sæpè, licet id ignorent, implicari. Nemo igitur certus est gratiæ statum obtinere se, quantumuis id probabili credat argumento. Quo pacto igitur ad Synaxim accedere quis deinceps audeat? implicitus enim lethali scelere, sacrosancta si adeat mysteria, nouo sese sacrilegio contaminet necesse est. Atqui si de innocentia suâ omnem certitudinem non assequatur, fieri posset ut noxâ sit obnoxius, saltem per ignorantiam inuincibilem contractæ. Id verò si ita sit, sacrilegio materiali rursus inuoluitur. Quod quia præcepto Diuino penitus prohibetur, nec exerceri potest sine lethali scelere, etiam periculum illud committendi necessariò cauendum est. Periculum autem istud cum semper adsit, quotiescumque tam sancta tractantur Sacramenta, jam sanè eorum vsui interdicendum est planè: neque ab Ecclesia potuit annua Communio legitimè indici, neque verò ab ipso Christo institui Sacramentum, cuius vsus absque manifesto scelere non dabatur. An idcirco fortasse, nonnulli veteris illius Ecclesiasticæ austeritatis sectatores, per multos annos de Sacræ Synaxeos communionem sibi aliisque interdixerunt, quòd Diuinâ ipsis reuelatione nihil quidquam de statu Gratia constaret, nollentque certitudini morali, & quam probabilis gignit opinio, sese committere? En in quas angustias veterem Ecclesiæ sanctitatem, omnemque Religionis cultum contrahant, veteris Ecclesiæ restauratores egregii.

47.

Hoc

48. Hoc tamen jam non agimus : illud tantum demonstrasse contenti, præceptum non agendi nisi ea quorum veritatem *certò* attingimus, nusquam extare : neque verò tale præceptum à Deo ferri potuisse ; cum commercio omni humano, & Reipublicæ tum politicæ, tum Ecclesiasticæ, & Religionis exercitio, profus aduerferur, atque adedò rationi sit contrarium. Vnde euidenter patet, tum cum rei veritatem intueri non datur, Dei que mentem probabilibus tamen quis assequitur argumentis, istud sibi certò posse præstituerè, sese opinionem verè probabilem sequendo, nullo profus crimine implicari. Agit enim prout humani intellectus fert imbecillitas, cautè & prudenter. Nihil autem præterea, vt ne peccetur peccato propriè dicto, seu quod culpæ imputari possit, à Deo requiritur.

Conclusio.

49. Hinc patet, vanam esse & emarcidam objectionem, quam quidam semper premunt, opinionem probabilem quisquis sequitur, eum sese peccandi periculo saltem exponere ; periculum autem quisquis amat, in illo periturum, vt rectè Sapiens. Nihil, inquam, ad rem id nostram facit. Nam quamuis fatear errandi periculum adiri, nego tamen vllum esse peccandi ; cum jam non dubium, sed certum Conscientiæ iudicium sit, præstare se actionem posse, dum probabili ratione constat rem esse licitam, quamuis etiam probabile sit esse illicitam. Non itaque in hoc euentu dubia aut hæsitabunda est Conscientia, sed certa de actionis suæ bonitate, quamuis de errore materiali à se committendo certa non sit. Tolerat autem, & dissimulat errorem talem Deus, ne vt diximus, ea exigat importunè, quæ humana non fert natura. Et hæc demum est ratio, cur peccata materialia, bonâ fide agenti, ad culpam à Deo non imputentur. Sic si dum ex D. Pauli æde medium auditur duodecimæ, tum cum in D. Petri duodecima designatur, & verè duodecima sit, cum Meridianam Sol attigerit ; clarum est, eum qui in casu s. i. à nobis proposito carnibus deinceps vescitur, materiale peccatum committere ; verè enim lex tunc obligat. Non tamen sese vlli formaliter peccandi periculo exponit, cum ipsi sit verè probabile, non nisi medium esse duodecimæ : & aliunde profus certum, benè eum agere quisquis ex probabili opinione, hoc est prudenter, actiones suas moderatur. Materialis autem peccati, aut vt clariùs loquamur, erroris, ratio à Deo non

Qui opinionem sequitur probabilem, peccandi periculo nullo modo se exponit.

exigitur. Quid enim? si tum cum in D. Pauli æde medium audiebatur duodecimæ sed male, etiam in D. Petri reliquæque ciuitatis Horologiis idem commissus tuisset error, an non eo in euentu tutâ plane Conscientiâ carnibus & genio à conuiujs fuisset indultum? Quis dubitet inquis? atqui tum materiale peccatum aut errorem nihilominus commisissent, verè enim erat duodecima, & ieiunii obligabat lex. Vti ergo materialis ille error, crimini non obicitur, cum per ignorantiam facti excusetur, prout præcedenti Tractatu disputauimus; ita & is qui verè probabilis opinione à veritate aberrat, innocenter aberrat; eamque qui agendo sequitur, nullum prorsus subit formaliter peccandi periculum, licet adeat materialiter aberrandi. Hoc autem adire cum res postulat, à Deo, vt sese humanæ imbecillitati accommodet, est indultum. Atque hoc modo primam disputationis huius propositionem enodauius.

CATA-

C A T A L O G V S

AUCTORVM CENTVM OCTOGINTA-NOVEM;

*Qui libris impressis docuerunt licitum esse agere ex
opinione probabili.*

ET quidem ii qui asterisco notati non sunt, docent etiam, & quidem plerique disertis verbis, relictâ opinione probabiliore, licitum esse operari ex opinione probabili. Aut, quod idem significat, quemlibet posse sequi sententiam quamlibet probatâ auctoris, modò tantùm sit probabilis. Atque hi sunt numero centum quinquaginta-novem.

Reliqui verò asterisco ab aliis discernuntur, non quod omnes contrariæ sint sententiæ (sunt enim ex his paucissimi, & ferè tantùm octo vel decem) sed quod secundam hanc controuersiam non attigerint, nec ex professo pertractarint.

- * Adrianus VI. Pontifex Maximus. *quodlib. 2. puncto 3.*
- * Almainus Theolog. Profess. Parisiis. *in 3. d. 23. quest. 1. vers. unde qui. Tract. 3. moral. c. 3.*
- Alvarez, Archiepiscopus Tranensis, Ordin. S. Domin. *in 1. 2. q. 19. art. 6. disp. 80. n. 9.*
- Alvarez de Valesco, Senator Cancellariæ Nouæ-granatensis. *In Indice perfecto. Rubricâ. 14. annot. 7.*
- Amicus. Societatis I E S U. *to. 3. disp. 15. sect. 4. n. 76.*
- * Angelus. Ord. S. Domin. *in Summâ Angelicâ v. Opinio. n. 2.*
- Angles. Episcopus Bosanus in Sardinia. Ord. S. Francisci. *in florib. Theolog. Parte 1. quest. de Confess. Difficul. 8.*
- * D. Antoninus, Archiepiscopus Florentinus. Ord. S. Domin. *1. par. tit. 3. c. 10. §. 10. doct. 5.*
- Armillâ Bartholomæi Fumi, Ord. S. Domin. *verbo Opinio. §. 1.*
- Arragon, S. Theolog. Doctor, Ord. S. August. *in 2. 2. q. 63. a. 4. §. An autem liceat.*
- Arriaga, Societatis I E S U. *in 1. 2. disp. 24. n. 2. & seqq.*
- Ab Ascensione. Ord. Carmel. *in Theolog. morali. Tract. 1. c. 11.*

- Auerca, Præpositus Generalis Clericorum Regularium Minorum.
in 1. 2. q. 28. *sect.* 18. *conc.* 2.
- Azor Societatis I E S U. *to.* 1. l. 2. c. 12. § 16.
- Bail, S. Theol. Doctor Sorbonicus. *l. de triplici Exam. par.* 1. q. 13.
- Baldellus Societatis I E S U. *Theol. Mor.* l. 4. *disp.* 12.
- Bañez, Ord. S. Dom. 2. 2. q. 10. a. 1. *conclus.* 4.
- Baptista, Ord. S. Dom. *in* 1. 2. *dis.* 208. *dub.* 6. *conc.* 5.
- Barbofa Augustinus, Episcopus Vgentius. *In collectaneo to.* 1. *in*
c. Capellanus n. 6. de ferijs.
- Barbofa Emmanuel, Iuris Vtriusq. Doctor. *In remiss. doct. ad Or-*
dines Religios. Lusitan. l. 3. *tit.* 64. *n.* 10.
- Bardi, Societ. I E S U. *de Conscient. Discep.* 4. c. 9.
- Bassaus, Ord. S. Franc. Capucin. *in Floribus titulo Conscient. n.* 9.
- Becanus, Societ. I E S U. *Theologie Scholasticæ p.* 2. *Tract.* 1 c. 4. *n.* 15.
- Beja, Ord. S. August. *In varijs decis. casuum. par.* 2. *casu* 6. *fol.* 60.
in edit. Veneta.
- Bonacina Episcopus, teste Allatio. *Disp.* 2. *de peccatis.* q. 4. *pu.* 9.
proposit. unica.
- Bossius, Clericus Regul. Barnabita. *To.* 1. *par.* 1. *tit.* 1. §. 17.
- Bresserus, Societ. I E S U. l. 3. *de Consc.* c. 6. *n.* 69. 73.
- Burgos de Paz. Iuris Vtriusq. Doctor. *In præmio legum Tauri.*
n. 162. 397. § *seq.*
- Busenbaus, Societ. I E S U. *in medullâ Theolog. moral.* l. 1. *tract.* 1.
c. 2. *d.* 2.
- * Cabezudo. Ord. S. Domin. *in addit. ad* 3. *par.* q. 8. a. 5. *dub.* 3.
- * Cajetanus S. R. E. Cardin. Ord. S. Domin. *in summâ. verbo Opi-*
nionis vsus.
- Candidus, Ord. S. Dom. Magister sacri Palat. *to.* 1. *Disq. mor. disq.*
3. de absol. a. 20.
- * Canus, Episcopus Canariensis, Ord. S. Dom. l. 8. *de locis Theol.* c. 4.
concl. 1. *ultra medium.* testatur scholam suam, id est Thomisticam, magnam
 licentiam dare, vt quodcumque maximè probabile occurreret, id liceat suo jure defen-
 dere. Tota igitur schola Thomistica sententiæ nostræ subscribit.
- Caramuel, Episcopus Misæ, S. Theolog. Doctor. *In Theolog. fun-*
damentali. n. 275. *edition.* Francofurt.
- Carbo, Theolog. Professor Perusij. *in summâ to.* 1. *par.* 1. c. 14.
- Caspensis, Ord. S. Franc. Capuc. *to.* 1. *tr. de Consc.* *disp.* 3. *sec.* 2.
- Castro-Palao, Societ. I E S U. *to.* 1. *tr.* 1. *disp.* 2. *pun.* 2.

* Ceuallos

- * Cevallos I. C. *in Prefat. ad practicas communes.*
- * Comitulus, Societ. IESU. *l. 5. Respons. mor. q. 15. n. 4.*
- Coninck, Societ. IESU. *Disp. 34. de Matrim. dub. 10. n. 84.*
- * Conradus Professor Theolog. *Tr. 7. de Contr. q. ultim. conc. 7.*
- Corduba, Ord. S. Francisci. *l. 2. q. 3.*
- A Coriolano, Ord. S. Francisc. Min. *Tr. de Casib. referu. par. 1. sec. 2. a. 2. n. 2.*
- Cornejus, S. Theolog. Doctor Salmanticensis. Ord. Carmel. *tr. 8. disp. 3. dub. 3.*
- De Blanchis, Ord. S. Domin. *In disquis. de difficilioribus materijs casuum. pag. 182. Venet.*
- De Champs, Societ. IESU. *in questione facti.*
- De la Cruz, Ord. S. Francisc. *in exposit. Bull. Cruc. in append. de opin. Probab. dub. 1. n. 6.*
- De la Rua, S. Theol. Doct. *To. 2. Theol. Controu. controuers. 6. dub. 6.*
- Diana Clericus Regularis. *2. par. Resol. mor. tr. 13. de opinion. probab. resol. 1.*
- Du Vallius, S. Theol. Doctor Sorbonicus. *Tr. de Actibus q. 4. a. 12. fol. 115.*
- Escobar, Societ. IESU. *Theolog. moral. l. 2. c. 6. probl. 3.*
- Fagundez, Societ. IESU. *De precep. Eccl. prac. 2. l. 3. c. 4.*
- * Ferro Manrique, Iuris Vtriusq. Professor. *Resolutarum quest. p. 2. qu. 114. n. 19.*
- Filiucius, Societ. IESU. *To. 2. mor. qu. Tr. 21. c. 4. n. 128.*
- Fragosus, Societ. IESU. *De Regimine Christianæ Reip. par. 1. l. 4. Disp. 10. n. 196.*
- * A Friburgo, Ord. S. Dom. *In summa Confessar. 3. tit. 33. qu. 18.*
- * Gabriel, Ord. S. Francisc. Min. *in 4. dist. 15. q. 13. a. 2. corr. 1. & precedentibus.*
- Gallego, Ord. S. Dom. *Tr. de Consc. de probabili. dub. 1. num. 19. apud Mendo infra.*
- Gallo, S. Theol. Doctor Salmanticæ. Apud Salas. *in 1. 2. Tr. 8. disp. vnic. sect. 12. n. 118.*
- Gamachæus S. Theolog. Doctor Sorbonicus. *in 1. 2. q. 19. c. 2. conc. & reg. 1.*
- Garcias, Nicolaus I. V. Doctor. *de Benef. par. 11. c. 5. n. 361. & seqq.*
- Garcias, Hieronimus, ex Ord. S. Hieron. *in summa morali. Tr. 1. diff. 5. dub. 2. n. 5.*

Gefualdus,

- Gesualdus, Ord. S. Francisc. Capuc. *To. 1. oper. moral. tr. 24. c. 5.*
 Gordonus, Societ. IESU. *l. 1. Theol. mor. q. 9. c. 6. n. 33. 34.*
 Granadus, Societ. IESU. *in 1. 2. controu. 2. Tr. 12. n. 23.*
 Guazzinus, Congreg. Oratorii Ciuitatis Castellii. *in Tr. moral. l. 2. c. 26. n. 14.*
 Gutierrez I. V. Doctor. *l. 1. quest. Canon. c. 13. n. 23. & seqq.*
 Hacquetius, Ord. S. Domin. *in Controuersorio. in 1. 2. Tract. de Consc. Controu. 14.*
 Habertus, Episcopus Vabrensis. *Apud Reynaudum infra.*
 Hallus, S. Theol. Doctor. *Tr. de Consc. l. 2. c. 9.*
 * Herinx, Ord. S. Franc. Min. *parte 2. Summe Theolog. disp. 4. n. 22.*
 Henriquez Henricus, Societ. IESU. *l. 14. de irregularit. c. 3. n. 3. littera B. vide citationes.*
 Henriquez, Ioannes, *in quest. pract. sect. 1. n. 6. apud Mendo infra.*
 Hispanus, Theologus Duacenus. *in addit. ad summulas Cajet. verb. Opinionis usus.*
 Hostiensis S. R. E. Cardinalis. *ad cap. si vir. de Cognat. spirituali. Istud enim tibi.*
 Homobonus, Clericus Regul. Barnabita. *in Exam. Ecclesiast. tra. 12. c. 4. q. 17. resol. 6.*
 Hurtado, Gaspar, Societ. IESU. *de actibus, disp. 4. de Consc. diffc. 15.*
 De Ianuario, Congregat. piorum Operariorum. *In Resolut. varijs. Resol. 4.*
 A S. Ioseph. Cisterciensis. *lib. 1. de leg. c. 3. Resol. 4.*
 Isambertus S. Theolog. Doctor Sorbonicus. *in 1. 2. q. 19. disp. 9. a. 2. & a. 4.*
 Iustinianus, Bernardus. *de continuatione cambior. q. 13. num. 16. apud Bardi.*
 Laloueyra. *Apud Reynaudum infra.*
 Lanfrancus, Clericus Regularis. *Opusc. 1. mor. c. 4. n. 16.*
 Layman, Societ. IESU. *l. 1. Theol. mor. Tr. 1. c. 5. s. 2. n. 7.*
 Leander, Ordinis SS. Trinit. Redemptionis captiuorum. *part. 5. moral. Tr. 1. disp. 4. q. 10.*
 Ledesma, Episcopus Guaxaguensis, Ord. S. Domin. *de Penitentia, diffc. 4. In summa. par. 2. Tr. 8. c. 22.*
 Lessius, Societ. IESU. *in 1. 2. q. 19. a. 6. dub. 7. n. 45.*
 Lezana, Carmelita, *In summa quest. regul. to. 3. v. Opinio Regularibus tenenda, n. 5. pag. 458.*

Lopez,

- Lopez, Ludouicus, Ord. S. Domin. S. Theol. Doctor. 1. par. In-
structorij, c. 287. conc. 2. q. 2.
- Lorca, Cisterciensis, S. Theol. Doctor Complutensis; *De Actibus*,
dis. 39. memb. 1.
- * Lorichius, S. Theolog. Doctor, in *Thesaurio nouo utriusque Theol.*
verb. Opinio. n. 2.
- Lugo, Franciscus, Societatis IESU. *De actibus, decursus prauij*
p. 1. q. 2. n. 28.
- Lugo, Joannes, S. R. E. Cardinalis, Societatis IESU. *De iure &*
Iust. part. 2. disp. 37. sect. 10. n. 113. in fine.
- Machado, S. Theolog. Doctor Limentis. *In perfecto Confessario*,
Discursu practico, art. 3.
- * Major Ord. S. Francisci, in 4. in *Prologo concl. 5. 6.*
- Malderus, Episcopus Antuerpiensis, in 1. 2. q. 19. *disp. 86. conc. 3.*
- Malletus, Cisterciensis, *To. 1. moral. Theolog. Malleat. 8. tr. 4.*
- Mancius, S. T. Doctor Salmanticæ, apud Salon. in 2. 2. q. 63. a. 4.
Controu. 2. ante concl. 1.
- Marchantius, Ord. S. Francisc. in *Tribunal. tr. 5. tit. 5. q. 7. conc. 1.*
- Martinez, Ord. S. Dom. S. Theol. Doct. to. 1. in 1. 2. q. 19. a. 6. *dub. 6.*
- Mauder, Theolog. in *precepta. Prac. 8. discurs. 2. n. 10. disp. sec.*
- Medina, Bartholomæus, Ord. S. Domin. apud Gammachæum, in
 1. 2. q. 19. a. 6. *conc. 2. & conc. 3. §. Sed ex hoc nascitur.*
- Medina, Joannes, S. T. Doctor Complutensis. *Cod. de rebus rest.*
de rebus per lusum acquisitis ad 6.
- Mendo, Societ. IESU. *In statera opinionum. dissert. 13. q. 15. n. 199.*
circa finem.
- Menochius I. C. Senator Mediolan. *de Præsumpt. l. 2. præf. 71.*
n. 16. & seqq.
- Meratius, Societ. IESU. *To. 2. in D. T. Tr. de Iust. & iure, disp.*
10. sect. 2. n. 5.
- Mercado, Ord. S. Domin. l. 2. *de Contract. c. 5. edit. secunde pag.*
29. & l. 4. c. 18. fol. 217.
- Mercerus, Theolog. Profess. Louanij. *Comm. in 3. par. pag. 382.*
- Merolla, Congregat. Oratorii Neapolitani. *tom. 1. disp. 3. c. 4.*
num. 24.
- Monaldus, Ord. S. Franc. in *Prologo sue Summe.*
- Montefinus, S. T. Doctor Complutensis, in 1. 2. *disp. 39. n. 201.*
apud Ouiedum.

- Morinus, Congregat. Oratorii, D.N. Iesu Christi. *l.8. de Pœnit. c.4 n.19.*
- Moria, I.C. *in Emporio juris, p.1. tit.2. q.2. apud Dianam 1. part. Tr. 3. de Parlam. Resol. 20.*
- Naldus, Clericus Regul. Canonum Professor, *in Summâ. verbo Officium Diuinum n.18.*
- Nauarrus, Martinus Doctor Canonum, *in c. si quis de Pœnit. dist. 7. n.50. § 53. In sum. c.27. n.281.288.*
- * Nauarra, Petrus, Theolog. Toletan. *De restit. l.3. c.1. dubitat. 12. num.267.*
- Nazarius, Ord. S. Domin. In opusc. Theol. *Opusc.2. de statu Relig. de voto obed. dub.4. conc.2.*
- Nider, Ord. S. Domin. *In Consolatorio timorata Conscient. c.11. § seqq.*
- Ochagauia, Theologus Ecclesiæ Salmant. *Tract. de Sacra. de Bapt. q.11. n.11.*
- Ouiedo, Societ. IESU. *de act. Humanis, Tract.5. controu. 3. p.2. num.14.*
- Palauicinus, S. R. E. Cardinalis. *in 1.2. d.9. q.4. a.4. Quamuis tamen.*
- * Paleota, S. R. E. Cardinalis. *In sacri Consist. consultat. p.5. q.5. col.6. versu. Illius verò.*
- * Paludanus, Patriarcha Hierosolymitanus, Ord. S. Domin. *in 4. dist. 17. q.2. a.1.*
- * Panormitanus, Abbas & Archiepiscopus Panormitan. *in c. Capellanus de feriis n.6.*
- Pasqualicus, Theatinus, S. Theolog. Professor. *In Decis. moral. decis. 5.*
- A S. Paulo, Ord. Carmelit. S. Theolog. Professor. *In Theol. mor. Tr. 1. Disp. 2. n.13.*
- Pellizarius, Societ. IESU. *In Manuali Regularium To.1. tr.5. c.12. num.56.*
- * Perez, Ordinis S. Benedicti. *In laurea Salmant. Certam. 10. num.55.*
- * Pefantius, S. Theolog. Doctor, *in Comment. Theolog. ad 1.2. q.19. a.6. disp. 2. n.3.*
- * Pontius, Basilius, Ord. S. August. *De matrim. l.10. c.15. n.4.*
- * Pontius, Joannes, Ord. S. Franc. *in Cursu Theol. disp. 24. q.3. conc.2. Portel,*

- Portel, Ord. S. Franc. *in dub. regul. verbo. Opinio. n. 3.*
 Præpositus, Societ. IESU. *in 1.2.q.19.a.6. dub. 5. concl. 3.*
 Quintanadueñas, Societatis IESU. *de Sacramentis, singulari 18. num. 13.*
 Raggus, Ord. S. Franc. Capuc. *Centur. 1. de Regim. Regular. p. 3. dub. 46. n. 31.*
 Reginaldus, Societ. IESU. *l. 13. n. 90. § 95.*
 Raynaudus, *To. 18 in Arnolfo de Brixia. Allyluciá 7. §. 3.*
 Rocaful, S. Theol. Doctor Valentiz. *In praxi. Theol. moral. 3. p. Tract. de Consc. l. 3. c. 6. n. 49.*
 Rodriguez, Ord. S. Franc. *To. 2. operum moral. Hispanicè c. 69. n. 7.*
 * Rosella Baptistæ Trouamalæ, Ord. S. Francisc. Min. *verbo. Opinio. n. 1. § 3.*
 Sa, Societ. IESU. *In Aphorism. verb. Dubium, n. 3.*
 Salas, Societ. IESU. *1.2.q.21. Tr. 8. disp. unicá. sec. 6. n. 66.*
 Salon. Ord. S. August. *de justit. q. 63. art. 4. Controu. 2. con. 4.*
 Sanchez, Joannes, S. Theolog. Doctor. *disp. 42 in selectis, n. 12.*
 Sanchez, Thomas, Societ. IESU. *l. 1. in Decal. c. 9. n. 14.*
 Sanchez, S. T. Doct. Salmanticæ, apud Salas, *suprà. Sect. 12. n. 118.*
 Sanctarellus, Societ. IESU. *1. par. Resol. mor. qu. 44. n. 7. § 9. n. 4.*
 Sayrus, Ord. S. Bened. *In clavi regia, l. 1. c. 6. n. 4.*
 * Scildere, Societ. IESU. *de Consc. tr. 2. c. 2. §. 2.*
 Serra, Marcus, *in 2.2.q.67. ar. 3. dub. 2. apud Mendo suprà.*
 Siluius, S. Theol. Doctor Duaci. *in 1.2.q.19.a.5.q.9. conc. 3.*
 Spinola, Congregationes Sommaschæ. *in opusc. de liberá & prudenti agibilibus electione in Prefat. § disp. 3. sect. 4.*
 * Solorzano, Senator Regius, *l. 3. de Indiar. jure c. 2. n. 38.*
 Soto, Ord. S. Dom. S. Theolog. Profess. *l. 3. de jure § just. q. 6. a. 5. § in 4. dist. 18. q. 2. a. 5. in fine. §. At verò distinctio.*
 Suarez, Societ. IESU. *3 p. tom. 5. disp. 40. sec. 5. n. 6. § to. 4. disp. 2. 2. sec. 9. n. 6.*
 * Syluester, Ord. S. Dom. *verbo. Opinio. n. 2.*
 Tamburinus, Societ. IESU. *l. 1. in decal. c. 3. §. 3. n. 111.*
 Tannerus, Societ. IESU. *1.2. disp. 2. q. 6. dub. 3.*
 Temesuar, Pelbertus, Ord. S. Franc. *in aureo sacre Theol. Rosario. to. 1. ver. Opinio. §. 13.*
 * Tostatus, Episcopus Abulensis, *in c. 4. Ruth. qu. 65. col. 2. Et tamen quando due sententiæ.*

- Tolerus S.R.E. Cardinalis, Societatis IESU. *l. 3. Instruct. Sacerd.*
c. 20. n. 4.
- Trullenchus S. Theol. Doctor Valentinus. *In opere. mor. to. 2. l. 8.*
c. 1. dub. 6.
- Turrianus, Societ. IESU. *de jure & Inst. disp. 13. dub. 3. n. 21.*
- Valentia, Societ. IESU. *1. 2. dis. 2. q. 14. pun. 4. Nunc queritur*
quarto. Colum. 2.
- Valerus, Doctor Canonum, Ord. Carthuf. *verb. Opinio. differ. 1. n. 3.*
- Vasquez, Societ. IESU. *in 1. 2. disp. 62. c. 4. n. 14.*
- Velasquez, Acatius, Episcopus Orislenfis, Ord. S. Dom. *Tom. 2.*
resol. moral. verbo. Opinio. probab. resol. 316. n. 7.
- Vericellus, Cleric. Regul. Theol. I. V. Doctor. *in quest. moral. &*
legal. Tract. 2. q. 10. n. 9.
- Victoria, aut eius discipuli Ord. S. Dom. *in Summâ de Conf. n. 177.*
- Vidal, Clericus Regularis Theatinus, S. Theol. Professor. *in arcâ*
vitali. tit. de opin. probab. Inquis. 2. n. 8.
- * Viguerus, S. Theol. Doctor Ord. S. Domin. *Instit. Theol. c. 15. s. 1.*
ver 2.
- Vilar, Ord. S. Domin. S. Theol. Doctor. *in Summa Controu. in 1. 2.*
D. T. tr. poster. de Conf. 4. par. s. 6.
- Villalobos, Ord. S. Francisc. *In Summa to. 1. tr. 1. diffic. 10. n. 2.*
- Vulpes, *in summa Theol. par. 2. 2. disp. 72. a. 1. n. 3.*
- Wigers, S. Theol. Doctor Louanii. *1. 2. q. 19. a. 6. dub. 1. conc. 4.*
- * Zecchus, Theolog. & I. V. Doctor. *in summâ moral. Theolog. c. 4.*
prop. 2. in fine.
- * Zerola, Episcopus Minorensis. *In praxi Penit. c. 22. q. 3.*

Præter hos auctores optimâ fide relatos, utpote quos ferè omnes ipsemet legi, inueni in *Consolatorio timorate Conscientie Ioannis Nider Ord. S. Dominici* (cuius librum peruerusto caractere impressum videre contigit in Bibliothecâ nostrâ Bruxellensi) quod pro communi sententiâ, præter D. Thomam, Monaldum, & Hostiensem (quos quia legere potui, Catalogo inserui) afferat præterea *cap. 11.*

Vlricum *in 2. sent. d. 22.*

Wilhelmum Altiffiodorensis.

Humbertum.

Wilhelmum, glossatorem Raymundi,

Atque

Atque hos vocat auctores antiquos. Additque eodem capite, se legisse inter antiqua responsa, quæ videntur, inquit, data à D. Alberto, *quod simplex frater, vel quilibet homo, cum salute potest sequi quamcumque opinionem voluerit, dummodo alicuius auctoris magni opinionem sequatur.* Idem post Ioannem Nider, de Alberto Magno, totidem verbis habet D. Antoninus, loco quem attuli in Catalogo.

Denique c. 13. adducit Ioannes Nider auctores, quos vocat recentiores, nobis autem admodum antiquos: nempe præter Paludanum, quem in Catalogo adduxi.

Godfridum de Fontibus, *Quodl. 9. q. 16.*

Ioannem de Cambaco, l. 14, *Consolat. Theol. c. 8. & in qq. de culp. & grat.*

Bernardum Claromontensem, *in replicâ contra Godfridum.*

Adamum Goudan, *in 4. dist. 9.*

Ioannem de Erdenberc, *in 4. dist. 9.*

Atque hi juncti iis quos in Catalogo exposui, conficiunt numerum centum octoginta nouem auctorum; qui omnes, licet vniuersâ Europâ dispersi, vnanimi tamen consensu docent, Conscientiam ex merâ opinione probabili, rite & sine crimine formari posse. Et inter hos, sunt

Summus Pontifex vnus,

Cardinales sex,

Archiepiscopi quatuor,

Episcopi vndecim.

Aduertat non indiligenter veritatis amans Lector, Ioannem Nider, teste Xisto Senensi in Bibliothecâ, floruisse anno 1430. Ex quo quidem conjectura est facilis, quanta fides danda sit iis, qui vt sententiam antiquissimam, & toti Orbi semper communem, quamque ante annos 230. in antiquioribus Theologis inuenit Nider, heri natam atque à Societate IESU confictam esse, ineptè penitus & malâ fide criminantur.

TRACTATUS V.
COMPARATIO OPINIONVM
PROBABILIVM INTER SE.

Omne quod ex fide non est, peccatum est. *Ad Rom. 14. v. 23.*

Conscientia in actionibus suis dirigendis opinionem suam, siue alienam, modò verè probabilis sit, sequi potest, etiam probabiliori & tutiore deserta.

Item reliqua quæ ad Conscientiæ probabilis directionem spectant expediuntur.

P R O O E M I V M.

Proponuntur sex difficultates, quæ proximè applicandæ opinionis probabilis possent interturbare.

ertum itaque sit, ex opinione verè probabili, illicitum non esse Conscientiæ, actiones suas componere: quod quia recentè tanto aduersariorum impetu negabatur, & ab auctoribus strictius, vt quibus res esset minimè dubia, tractatum fuit, fusiùs paullo censui demonstrandum. Nunc ea quæ à Theologis vberius sunt disputata, breuibus contraham; & fortassis ad rem meam quæ faciunt dum perstringo, exponam omnia. Quærent igitur *Primò*, an si vtrimque æque probabiles opiniones sint, sic vt perpensis omnibus, in neutram partem diiudicari possit, magisne probabili ratione dicendum sit legem obstringere quàm non obstringere, an, inquam, eo euentu vtramuis opinionem seligere possit Conscientia, vt de actione ponendâ certum quid statuatur? *Secundò*, an sententiam alienam, siue opinionem quæ alteri, viro tamen docto & graui videtur probabilis, ob auctoritatem

etoritate viri possit sequi? *Tertio*, hoc si possit; quot viri graves, aut auctores requirantur, ut verè probabilis cenferi possit opinio quam tuentur? *Quarto*, an si quis propriam habet opinionem probabilem verantem, id est dictantem rem esse illicitam, sequi possit opinionem probabilem alienam, quæ dicit rem esse licitam, nullique obnoxiam peccato? *Quinto*, an relictâ probabiliori, liceat sequi opinionem probabilem. *Sexto* denique, an non ea eligenda sit quæ est tutior.

§. I.

PROPOSITIO I.

Potest Conscientia ex duabus probabilibus opinionibus, utramvult eligere. Potest etiam unus viri docti & prudentis opinionem sequi.

1. **M**ultis hæc multi disputant: sed si naturam probabilitatis, Ex aq̄e probabilibus eligi potest quilibet. opinionisque probabilis definitionem, prout Tractatu superiore §. 2. fecimus, non indiligenter attendimus, facilis erit harum quæstionum explicatio. Et in primâ quidem difficultas nulla est. Nam cum verè probabilis statuatur esse utrimque opinio, sanè necesse est eas utrimque sese rationes offerre, quibus benè perpensis considerati viri prudenter assentiri possint. Assentiantur ergo; & aliqui quidem opinioni licitum esse neganti, alii verò licitum esse affirmanti. Sanè utrimque prudenter judicabitur, neque alterutra pars temeritatis arguetur. Quòd si ergo utrumque prudens sit iudicium, nihil obstat quo minus id, quod prudenter fit, licitum mihi sit agere, illamque ex duabus æquè probabilibus eligere, quæ placuerit.
2. At, quid si vnam jam elegeris, poterisne mutatis quasi castris Et semel electa, potest deseri assensu contrario. ad alteram transilire, & arbitrari jam licitum, quod antè opinari illicitum? Poteris sanè si fide bonâ agis, & non dolo aliquo ad eludendam legis vim. Atqui cum illicitum antè judicabas, contraria opinio falsitatis à te condemnata est. Hoc enim verò profus nego; neutrum enim iudicasti. Et verò optarem magno-
pere

pere, vt accuratè attenderetur id quod de probabilibus opinio-
nibus dixi num. 7. Tractatùs præcedentis, magnæque in hâc ma-
teriâ euadentur tenebræ. Nam id sibi persuadent multi, illudque
tamquam fixum certumque statuunt, numquam opinari quem-
quam ratione probabili (v.g. Verum quidquam esse quod audit,
aut licitum esse quod agitur) quin contrariam iudicet prorsus
esse aut falsum, aut illicitum. Hoc tamen si inspiciatur intimiùs,
ita non est. Nam talis opinio, non esset opinio, sed aut scientia
rei certa, aut error. Opinio autem probabilis, scientia non est:
quia veritatem rei nec certò attingit, nec sic, vt eam sciat se at-
tingere. Non etiam error est aut esse potest; tantùm enim judi-
cat rationes esse, cur possit prudenter credere rem esse veram aut
licitam. Neque contrariam opinionem falsitatis arguit aut con-
demnat, sed potiùs approbat; fatetur enim etiam rationes esse,
cur prudenter credi possit rem falsam esse aut illicitam. Sic ergo,
qui desertâ vnâ opinione probabili quam habuit, contrariam
amplectitur, nullo modo mutat quod de rei veritate aut legis vi
habuit iudicium; nullum enim certum habuit. Neque aliquid
agit, vt quidam objiciunt, contra propriam sententiam; nullam
enim tulit: sed opiniones quæ prudenter de eâdem re habeban-
tur diuersæ, veræ cùm essent ambæ, vt ostendimus Tractatu præ-
cedenti, amplexus est ambas; & pro rerum opportunitate, actio-
nibus suis dirigendis ambas applicuit, nunc hanc nunc verò aliam.
Hoc autem fecit jure suo; vsus nimirum licentiâ, quam dat opinio
omnis quæ est probabilis. Atque sic primæ quæstioni credo esse
fatisfactum.

Tract. 4.
n. 7. &
seqq.

*Auctoritas
aliena opi-
nionem a-
liquam po-
test facere
probabile,
sic vt eam
tutò sequi
liceat.*

Alterum quod quærebat^{3.}ur erat, an etiam liceat opinionem
alienam, probabilem tamen sequi; siue an auctoritas aliena mihi
facere possit quidquam esse probabile. Tertium verò huic anne-
xum est, quot demum requirantur aut auctores aut viri graues,
vt opinionem aliquam faciant esse probabilem, ac proinde quam
liceat tutò sequi. Vtrumque expeditur non admodum difficulter,
siquidem probabile id est, quod iis nititur argumentis, quibus
viri considerati re benè perpensâ prudenter solent assentiri. At-
qui si virum probum, rerumque quæ tractantur oppidò gnarum,
fatentem audio, actionem aliquam esse licitam aut sibi videri li-
citam, legem aliquam non videri obstringere, & cætera his si-
milia; illicò mihi manifestum est opinionem illam talibus infi-
stere

stere argumentis; quibus vir grauis prudenter solet assentiri; habeo enim virum & grauem & prudentem, qui ita & non de nihilo sentiat. Igitur habeo quod sit probabile, & quidem etiam mihi. Mihi enim fit id probabile, quod video iis esse nixum rationibus, quibus viri considerati prudenter solent assentiri. Huic autem opinioni cum viros prudentes video reipsa subscribere, illico manifestum mihi fit, rationibus iis esse nixam, quæ viris eiusmodi reipsa probentur; hæc proinde & mihi facta est probabilis. Quod si autem est probabile, jam sanè actam rem agimus, si an eam sequi liceat, iterum volumus disputare.

4. Hinc oborta est mihi quædam cogitatio, quam Theologis, si ita videatur, examinandam relinquo; nempe non magnam, si praxim spectemus, esse differentiam, inter opiniones quas dicimus nobis probabiles intrinsecè, seu ob rationes nobis ipsis occurrentes, & inter eas quas vocamus extrinsecè probabiles, hoc est ob ita sentientis viri auctoritatem. Video enim formam omnem quæ opinioni dat esse probabilem, huc tandem recidere, quod opinio ista nixa sit iis rationibus quæ viro graui prudentique non temerè probentur. Hoc si scio, scio sanè opinionem eam esse probabilem. Iam verò, quid id magnopere refert, an mihi occurrerint rationes ex quæ opinionem mihi persuadeant, nisi id etiam sciam aut iudicem, saltem ratione probabili, eas à viris prudentibus approbandas? Nihil sanè. Itaque tota, aut maximâ ex parte, probabilitatis ratio & natura, ab hoc prudenti rationes approbantium hominum iudicio est desumenda. Nihil autem referre videtur, an rationes illæ mihi occurrant, an verò alteri; modò hoc sciam, rationes aliquas esse, opinionem illam quæ suadeant, & quæ à viris prudentibus approbentur. Illas autem certò scio opinionem illam fulcire, quam video ab homine probatæ virtutis, eximiaque scientiæ sustineri; cum istud mihi persuaferim, imprudenter eum non agere. Imò certior mihi videor esse quòd illæ rationes sint probabiles, quas licet ignorem, video tamen ab eiusmodi viro approbari, cum opinionem dicit esse probabilem (non enim sine ratione id dicit, cum agat prudenter) præ iis quæ mihi videntur probabiles: quandoquidem rationes à me inuentæ aut perceptæ probabiles non sint, nisi sint eiusmodi, ut viris bene consiliatis etiam probentur, aut probari possint. Quid autem illi, de meis quas afferò rationibus,

Tam probabile videtur esse id quod ex auctoritate extrinsecè, quam quod ex intrinsecè rationibus sit probabile.

tionibus, arbitrari sint, non ad eò mihi certum est, quàm id
 quod reipsa illos video de suis arbitrari. Atque hinc comitio,
 magis mihi debere esse probabile quod alii prudentes sentiunt,
 quàm quod, cæteris paribus, mihi, è meo sensu rem ponderan-
 ti, videtur esse probabile. Saltem hoc certum est, alienâ au-
 ctoritate fultum, probabilitatis gradum posse assequi; posse item
 ingenio & quasi motu proprio. Parum autem interesse videtur,
 ad locum aliquem an deuenerim pedibus & labore meo, an verò
 pedibus & auxilio vectus alieno. Sum vbi volo esse, neque mo-
 dus itineris quidquam addit loco, aut demit. Neque magis
 aut minùs hoc in loco sum, utcumque huc peruenero. Ita sanè,
 probabilitatem si consecutus sis, nihil refert an tuo ingenio, an
 id adeptus sis alieno. Neque magis est tibi probabile quod tuo
 studio scis, quàm quod auctoritate scis alienâ. Hoc quidem
 mihi iam videtur. Quid sit de re, despiciant illi qui humanorum
 actuum naturam intimiùs meditantur. Ad rem meam redeo.
 Hinc tamen ad tertiam quæstionem enodanda aperta est via:
 nam cum tota probabilitatis ratio, non tam à viris ipsis, quàm
 à rationibus petatur, quibus viri prudentes solent assentiri; liquet
 sanè, vnius viri quas ad opinionem suam confirmandam ratio-
 nes assert, eas esse posse, vt præcedentium auctorum argumenta e-
 lidant, veritatemque probabiliùs inuestigent & attingant, etiamsi
 contra torrentem eant, & communi sententiæ aduersentur. Tum
 autem illa particularis viri opinio erit probabilis, si illi passim ab
 auctoribus non contradicatur; sed contra potiùs, rationibus
 ab eo allatis, vt plurimum acquiescant. Cæterum, quò plures
 auctores in vnam eandemque opinionem consentiunt, (aucto-
 res inquam qui non gregarij eunt in sententiam, sed qui rem v-
 trimque diligenter excusserint) eò res fit probabilior, etiamsi ra-
 tiones ignorentur. Illud enim prudenter iudico rationes illas
 quæ opinionem suadent magis esse probabiles, quò eas video à
 pluribus approbari. Tota autem probabilitatis ratio & natura,
 ab hac approbatione, veluti à fundamento dependet. Proba-
 biliorè itaque opinionem facit auctorum numerus, non for-
 maliter vt rectè & strictim Theologi, sed præsumptiuè. For-
 maliter enim probabilitatem opinioni addit rationum pondus;
 quod tamen præsumitur magis inesse opinioni, in quam plures
 conspirant: cum ea sint quibus plures viri graues, rationum
 momentis

Quando
 nam vnus
 auctor opi-
 nionem
 possit facere
 probabilem.

Pluralitas
 auctorum
 facit opi-
 nionem
 probabili-
 rem saltem
 præsumpti-
 uè.

5.

momentis vndique expensis; prudenter dant assensum. Plura sunt hæc omnia, & à gravissimis Theologis, Vasquez, Joanne Sanchez, Bossio qui & viginti duos auctores pro probabilitate ab vno auctore petita asserti, vbertim exposita & disputata. Dicamus ergo quo pacto hæc praxi sint applicanda; neque inquiramus quâ ratione opinionum probabilitas à Theologis examinanda sit; sed quo modo ab omnibus, & præsertim ab illiterato homine rerum ignaro, quique rationum momenta nequit expendere, ad praxim actionemque sint adiuuenda.

6. Dico igitur, & quemvis, & præsertim hominem litterarum expertem, sine vllâ peccandi formidine agere posse ea, quæ vnicuique vir probus, & scientiæ aut artis illius, ita quæ versatur quæstio, expertus, agi posse statuit, aut saltem probabile iudicat agi posse. Sic Medici, in sanando corpore, adhibendisque medicinis; Caussidici & juris-consulti, in examinandâ causâ justitiâ & æquitate; Theologi, in restitutionis materiâ & Sacramentorum vsu; Canonum perito, in Beneficiorum possessionibus; Confessarii, in Conscientiæ casibus & tricis: euoluendis, si viri probi fuerint, iique de quorum improbitate nulla tibi incidere debet suspicio, opinionem tutâ securâque sequeris Conscientiâ. Sufficiens enim habes fundamentum, cui nixus, Conscientiam tibi formare possis, hoc est, iudicium certum elicere, actionem illam tibi esse licitam, quam licitam esse talis viri fert sententia. Cum enim vir sit probatæ fidei & virtutis, istud prudenter tibi persuadere potes, ex animi sententiâ eum loqui, neque velle te decipere; neque adeò tam insanum esse, vt tui causâ velit se crimini mortali, ignibusque æternis obiicere, sibi que tam malè esse, vt tibi benè sit. Rursus verò, cum vir prudens sit, scientiæque quam profiteretur peritus, sufficiens habes argumentum, vt prudenter credas, virum illum seipsum etiam non decipere; ac proinde prudenter iudicare rem ita certò esse, aut sanè id ipsi esse admodum probabile. Vtcumque iudicet, seu certum seu probabile, manifestum est eius sententiam te tutò sequi; neque si errauerit, errare te, sic vt error tibi vertendus sit crimini; quandoquidem inculpate errantem, sine dolo malo sequeris, ac propterea etiam inculpate.

*Vnusu viri
probi &
dotti opi-
nionem
probabilem,
sine vlla
peccandi
formidine
licitum est
sequi.*

7. Neque verò id satis possum intelligere, quo pacto horologiis possim

*Amplius id
probatum.*

possim credere, horam esse duodecimam (vnde tamen dierum, quibus carnibus vesci licet aut non licet, pendunt discrimina) sic vt sine vllâ anxietate animi carnes comedam, cum hora audirur vndecima, neutiquam comesturus si duodecima Horologio designaretur: non intelligo, inquam, cur credere possim automati, quod sapius errare mihi certum est; & non possim me committere iudicio hominis Conscientiam meam dirigentis ratione bonâ & bene pensâ. Maneat id igitur, eius iudicio te tuto posse acquiescere. Et si quidem Medicus aut Confessarius, caribus in Quadragesimâ ægro tibi vescendum esse censeat, quantumvis tibi videare valetudine bonâ & quæ tali indulgentiâ non indigeat, eorum tamen iudicio, peccati securus admodum, te committe. Si à restituendi debito, si à repetendis in Confessione peccatis, te absoluant pii doctique viri, atque alia his similia aut suadeant aut imperent, tu si illiteratus sis, rationes eorum ne examina, sed sententiæ penitus acquiesce. Nam quod de fidei nostræ mysteriis Augustinus, id pulcherrimè etiam huic conuenit materiæ, *Turbam non intelligendi viciacitas, sed credendi simplicitas tutissimam facit.* Litteratus verò si sis, rationes si ita videatur, examina, & si quid consulentis opinioni contrarium occurrerit, per me licet, oppone: at si auditis omnibus, nihilominus in sententiâ permanserit, tu ei si ita fuerit collibitum cede, & cedes prorsus innocuè, etiam si errer. Perplacet enim ea Henriquezii, viri doctissimi sententia. *Errare, inquit, cum Platone aut insigni Theologo, dum latet ignota veritas speculatiua, non nocet in praxi. In quo Theologus differt à Medico, qui si morbi vim, quamuis sine culpâ ignoret, necis occasio esse solet. Sed qui sapientum ac prudentum sententiæ probabili acquiescit, nullum patitur periculum Conscientiæ. Deus enim ita nobis ignorantibus indulget, vt eam sententiâ confirmet ad salutem: vt per medicum spiritualem, sanet etiam vulnera que inculpabili ignorantia ignota sunt: Ita Henriquez doctè, breuiter, & neruose rem omnem absoluit.*

D. Aug.
1 de vt r.
lit. cred.

Henri-
que in
proemio
summa.

hi religio
mendosa

potum
s. II.

§. II.

PROPOSITIO II.

*Licitè sequitur Conscientia opinionem probabilem alienam,
contra propriam opinionem vetantem, seu dicentem rem
de quâ quæritur esse illicitam.*

8. DE probabili opinione, dum sola consideratur, egimus hæc-
tenus; nunc de opinionum oppositione, & quasi confi-
ctu, dicenda sunt quædam. Tripliciter autem potest contingere hæc oppositio. *Primò* quidem, si dum propria opinio dicitur quid esse illicitum, ac proinde vetet actionem poni, licitum esse dicitur aliena. *Secundò*, si probabilis quidem sit hæc opinio, altera verò probabilior. *Tertiò* denique, si probabilis quidem, imò probabilior sit vna, opposita verò sententia sit tutior. Quæritur nunc quid hæc agere possit Conscientia, & utri debeat adhærere.

*Triples est
opinionum
oppositio
dum con-
feruntur
inter se.*

9. Et de primâ quidem opinionum oppositione, vbi propria cum alienâ comparatur, nihil magnopere ab auctoribus est disputatum. Nam quibus id certum est (certum autem est omnibus quos adduxi in calce præcedentis tractatûs, paucos si excipias) licitum esse probabilem sequi opinionem, & ex probabilibus utramvis eligere; certè illis etiam id constitutum est, contra opinionem propriam, licitum esse adhærere alienæ; cum opinionis meæ probabilitas, probabilitatem alienæ opinionis penes me nullo modo elidat: quod tamen quidam sentit sed perperam, ut mox videbimus, & verò etiam ostendimus Tract. 4. num. 8. & num. 51. vbi nihil diximus interesse, an ex rationibus intellectui occurrentibus, an verò auctoritate alienâ decernatur quid esse probabile.

*Licitum est
contra o-
pinionem
propriam
vetantem,
sequi alie-
nam per-
mittentem.*

Tract. 4.
n. 8. & 51.

10.

Scildere
Tract. 2.
de Con-
scientia, s. 1.

Est tamen Auctor oppidò doctus & grauis, qui accuratiùs hanc rem dum discutit, docet nemini licitum esse opinioni quam habet, de actione aliquâ quòd sit illicita refragari, & alienam id

*Contraria
sententia
impugna-
tur.*

permittentem sequi. At, quid si aliena opinio sit Prælati, & is actionem pro imperio imperet, quam subditus opinatur sibi illicitam? an continuo is obedire detrectabit? sanè ex auctoris huius sententiâ, debet penitus obedientiam Prælato denegare. Quod tamen eo casu illicitum esse, luculentur docet Vasquez, alique passim auctores. Et quidem id si verum foret, ad eludenda majorum imperia, sic tamen ut de obedientiâ intractâ non detur actio, facillima & apertissima facta esset via. Possè autem eâ ratione subditum obedientiam majoribus subtrahere (quod nemini facilè probabitur) cum legitimum esse viderem allata sententiæ consecrarium, suspecta cæpit esse radix, cuius tam durus est primus surculus. Verùm hîc non hæreo.

Vasq. in
1.2. disp.
62. c. 9.

Eius primum fundamentum proponitur.

Video enim non satis firmis nixam esse argumentis. Ea enim sunt quæ probabiliter definitioni, & probabilium opinionum naturæ, quam §. 2. Tractatûs præcedentis explicuimus, aduersantur. En primum. *Quia ut omnes admittunt, inquit, is qui opinatur actum esse materialiter malum, & nihil scit de opinione aliorum contrariâ, non potest formare iudicium practicum, siue Conscientiam, quod absque peccato formali illum positurus sit. Ergo nec ille qui scit alios iudicare actum illum esse licitum. Quandoquidem enim non obstante illâ auctoritate aliorum, iudicet actum esse materialiter malum, iudicat, saltem virtualiter, opinionem aliorum esse falsam. Opinio autem aliorum, quam quis iudicat esse falsam, non magis potest mouere quàm ignorata: cum auctoritas aliena tantum possit esse motiuum, in quantum presumitur, nisi ratione verâ; & presumptioni rationis veræ locus non sit, ubi illa iudicatur esse falsa.* Hæc prima auctoris ratio.

17.

et auertunt.

At quis non videat, si ea quæ diximus, accuratè expenderit, ista hîc afferri quæ probabilium opinionum naturæ penitus aduersantur, eamque euertunt? hæc enim argumentatio præstituit & tanquam indubitatum ponit, quod qui ex probabili ratione iudicat actum esse materialiter malum, etiam iudicet, saltem virtualiter, opinionem aliorum esse falsam. Hoc autem qui iudicat, manifestum esse fateor, eum opinionem illam non posse amplecti. Ast istud nego, eum qui probabiliter opinatur suam sententiâ esse veram, illico iudicare contrariâ esse falsam. Nam si hoc certo iudicat, jam non opinatur, sed aut scit aut profus errat. Eum autem, qui certo aliquid iudicat,

12.

rat, non jam opinari probabiliter, ex ipsâ opinionis probabili-
 lis definitione, quam & ipse, & omnes ponunt Theologi, ma-
 nifestè tenetur. Est enim *opinio probabilis, assensus cum formi-
 dine de opposito.* Qui autem oppositam sententiam liquidò fal-
 sam judicat, de suâ quid formidat? nihil prorsus. Ergo non
 opinatur. Astruit igitur hæc authoris ratio, & supponit, vt di-
 cunt, id quod probabilis opinionis definitionem naturamque
 destruit. Igitur ad rem non facit allata ratio, cum de mere
 opinantibus, & non de sententiæ suæ certò adhærentibus dispu-
 temus. Dico igitur & claritatis causâ repeto, eum qui opina-
 tur sententiam suam esse veram, non judicare contrariam esse
 falsam. Sed, cum de rei veritate in neutram partem certus sit,
 judicat suam tantum esse probabilem. Cum autem hoc non ju-
 dicet nisi cum formidine ne penes contrariam stet veritas, suam
 sanè prudenter judicare non potest esse probabilem, nisi & al-
 teram quoque, seu per actum reflexum seu virtualiter, judicet
 esse probabilem; hoc enim si non judicet, nihil habet quod
 reformidet. Itaque qui probabiliter opinatur, non judicat pe-
 nes quam opinionem stet veritas: illud tantum asserit, rationes
 habere se, ob quas à prudentibus viris ea quam habet opinio,
 sit approbanda vt verosimiliter vera; sic tamen vt & contraria
 opinio iis nixa sit rationibus, ob quas ab iisdem viris probis &
 prudentibus, etiam vt verosimiliter vera sit admittenda, sal-
 tem falsitatis minimè condemnanda. Alioquin hæc opinio
 probabilis non erit, sed prorsus improbanda; & si hæc ita im-
 probatur, tua opinio non tam probabilis tibi erit, quàm indu-
 bitata & certa.

13. Veniamus nunc ad ipsum argumentum, & facillè apparebit
 eius vis, si vbi initio argumenti ponit *is qui opinatur*, dicat *is*
qui certò judicat, nam in eo positus est omnis error, argumenti-
 que fallacia. Sic ergo exponatur res. *Is qui sine hæsitacione judi-
 cat actum esse materialiter malum, & nihil sciens de opinione con-
 trariâ* (optimè: nam si eam sciret, non judicaret sine hæsitacione
 actum esse materialiter malum) *is inquam non potest formare*
*judicium practicum, siue Conscientiam, quod absque formali pec-
 cato illum positurus sit.* Propositio sic exposita est verissima.
Ergo nec ille qui scit alios judicare actum illum esse licitum. Di-
 stinguo consequens. Ergo nec ille qui judicat illos probabiliter
 illud

*Responde-
 tur argu-
 mento in
 forma syl-
 logistica.*

illud iudicare, nego: ergo nec ille qui certò scit illos id falsò & erroneè iudicare, concedo totum. *Atqui inquis, qui certò iudicat (sic enim subsumptum oportuit) materiale peccatum committi, iudicat alios falsò & erroneè iudicare, saltem virtualiter.* Concedo id quod assumitur, sed nihil id facit ad quæstionem in quâ versamur: agimus enim de probabiliter opinantibus, non autem de certò iudicantibus de re. Igitur si sic subsumat. *Atqui qui probabiliter opinatur materiale peccatum committi, iudicat alios falsò & erroneè iudicare,* tum verò negabo subsumptum, & tota corruet argumenti vis: cuius fallacia in hoc est posita, quòd à iudicio firmo & certo, transfiliat ad iudicium opinantis probabiliter; & huic perperam velit adscribere, quod certum est non nisi primo iudicio conuenire. Hoc igitur dat auctorum contraria opinantium cognita authoritas, quod dare non potuit ignorata: nempe quòd si quis propter rationes quas tum nouit, verè & certò iudicet peccatum actioni suæ subesse materiale, istud sine peccato vero & formali exhibere non possit. Quod si autem aliorum contraria sententium auctoritas superueniat, eamque vim habeat, vt persuadeat illorum opinionem verè esse probabilem (in hoc enim euentu rem disputamus) tum dico, iudicium istud, quod habebat antè certum, infringi, & in probabilem opinionem crescere, si verè errabat: decrefcere autem, si veritatem casu attingebat. Et tunc assero tam prudenter agere si alienam sequatur sententiam, quàm si propriam; quod tamen antè ipsi non licebat. Hæc mihi nunc occurrit responsio, quâ primo & præcipuo doctrinæ huius fundamento credo satisfecisse me, & communem opinionis probabilis non parum declarasse, vt naturam, ita & sententiam. Quoties autem non pressè & propriè accipientur hæ voces *opinio* & *opinari*, semper errabitur in æquiuoco, & pro veris argumentis, non nisi paralogismi obtrudentur.

Istud autem mantissæ loco non illibenter hîc addiderim, patère jam totam hanc controuersiam in eo versari cardine, vt li-
quidò prius statuatur, primò quidem quid sit *opinari*; deinde
vtrum duas probabiles opiniones simul vna mens possit comple-
cti, & vtramq; iudicare probabilem. Quæ cum sint quæstiones Phi-
losophicæ, & prima quidem definitio sit arbitraria; secunda
verò, id est duo illa iudicia simul non posse consistere, ab au-
ctore

ctore sic demonstratum non sit, ut non merito à summis Theologis contrarium asseratur; profectò non videtur fundamento tam debili contra torrentem doctorum benè niti ea sententia: ex quâ liquidò consequitur superiori docto & graui imperanti ex ratione verâ aut probabili rem, quæ subdito videtur illicita, licitè & sine culpâ obedientiam denegari. Nimis alta est hæc moles nimisque ponderis, quàm ut tam carioso & ex Philosophiâ malè petito fundamento superstruatur. Alia afferenda essent argumenta, quæ rem tantam euincerent. Hoc mihi quidem sic videtur; quid sit de re, iudicent alii.

85. Alterum argumentum, quodque non paucos torfit, ex absurdo petitur. Si enim inquit, liceat contra opinionem propriam dictantem aliquid esse illicitum, alienam sequi sententiam, quâ probabiliter decernitur rem esse licitam; tum sanè hæreticus, qui ex Catholicorum consortio & rationibus utrumque instructus, opinatur probabiliter penes Catholicos veritatem stare, tamen ob auctoritatem quam præ se ferunt virorum doctorum hæresim publicè docentium & propugnantium sententiæ, poterit censere eorum sententias etiam esse probabiles. Et quia licitum est sententiam probabilem alienam sequi, licitum ei erit quoque Conscientiam sibi efformare se rectè agere, hæresi quam probabilem iudicat, si insistat; & sic tandem ei immoretur inculpatè & impunè. Miris modis hoc argumento triumphat Wendrockius; sibi que ita applaudit, quasi si totam probabilitatis materiam expugnasset, communemque Theologorum sententiam debellasset. Fateor huic difficultati à variis responderi diuersimodè; alios quidem negare in negotio fidei, quod tanti momenti est, licitum esse sententiam sequi probabilem, tutiore relicta, ne erretur circa finem vltimum: alios negare, quemquam sentire posse, hæreticos circa fidem opinionem habere probabilem. Alia respondent alii. Ex quarum responsionum varietate, illud saltem colligo, argumentum hoc, quamuis primâ fronte validum appareat, tamen nequidem esse probabile, cum tot viris grauibus doctis & prudentibus, qui illud oppugnant, refellunt, & tandem rejiciunt, minimè approbetur. At malè non approbant, inquis, responsiones omnium retundo & refello. Hoc tu quidem dicis. Verùm cum auditis omnibus, eos videam in sententiâ persistere, euidens

Fundamentum
aliarum
contraria
sententia
proponitur.

refellitur
primò
indirectè.

Wendrockius in
epist. s.
Prouinciale,
Nota 1.
sect. 3.5.5.

hoc mihi argumentum est, & responsiones non esse claras & euidentes, & argumentum aded non esse demonstratiuum & euidens, vt viris prudentibus nequidem sit probabile. Quando autem argumentum opinionis nouæ, & quæ communi Theologorum receptissimæque sententiæ aduersatur, non est euidens, & quantum materia fert demonstratiuum & conuincens; tum ego abs re esse statuo contra torrentem sapere: sed neruos potius omnes intendendos iudico, vt argumenti illius vis infringatur, & fallacia quæ ei sine dubio subest, ratione bonâ detegatur. Hoc autem jam agam. Gaudeo sanè mihi hoc argumentum obuolutum; plurimum enim quædam à me antè dicta confirmabit responsio, & quæ fortè non aded dilucidè sunt aut exposita, aut intellecta, accuratius declarabit.

Ostenditur magna diffinitio in-ter opinan-tem probabili-ter in materia fidei, & sic opinantem in alijs ma-terijs.

Fateor itaque, hæreticum qui eo vsque ex errorum tenebris quibus offundebatur emerfit, vt probabilem jam esse iudicet Catholicorum, imò & hæreticorum contraria suæ sectæ sententium opinionem; vtrumque, siue per errorem siue per meram pertinaciam iudicet, probabilem quoque esse quam ab hæresis suæ seductoribus videt teneri sententiam; nullo tamen modo posse Conscientiam suam huic opinioni conformare, quantumuis ei propter auctoritatem extrinsecam videatur esse probabilis. Fateor, inquam, hæc omnia. At verò exinde sequi, quòd in omni aliâ quæ commercijs humanis, actionibusque quotidianis sese passim offert materiâ, illicitum sit, suâ desertâ, alienam sequi opinionem, id verò prorsus nego. Disparitatis autem ratio hæc est, & quidem longè maxima. Quòd enim vbi rationes sunt vtrimque probabiles, vtramuis amplecti opinionem permittat Deus; hoc quidem exinde est, quòd veritatem ipsam altiùs assequi in manu nostrâ minimè sit quomodocumque demum peruestigetur: ea enim hominibus manifestata non est; vnde prudenter agitur, cum ea, saltem probabilibus argumentis, vtrumque conjicitur. Hinc quando, etiam in rebus quæ passim præ manibus sunt agendis, vltior veritatis ratio inuestigari potest, majori & quæ ultra vires non sit, diligentia appositâ; fateor etiam hanc esse adhibendam, antequam ex probabili opinione rem definias. At verò in hoc qui proponitur euentu, alia sunt prorsus omnia. Nam imprimis hæreticus ille ex errorum tenebris, quibus antea implicaba-

16.

Quando a-licuius le-gis aut rei veritas cer-ta haberi potest vltiori inda-gatione mo-raliter pos-sibilibus, non

tur

tur emergens, istud certò & indubitatum scit, aliquam esse in orbe Ecclesiam, de quâ dubitari an sit vera nefas sit. Scit præterea eam in aliquo esse hominum cœtu, apud quem Religionis veræ sinceritas sit indubitata. Scit igitur humano studio, & Diuinâ quæ præsto est adiuuante gratiâ, eam inuestigari & inueniri posse. Scit denique non nisi in veræ Ecclesiæ gremio, animæ salutem dari; nisi fortè per ignorantiam planè inuincibilem & inculpata, homines quidam heberes & rustici, cæteroquin probi, excusentur. At verò cum hæreticus ille Catholicorum sententiam iudicet esse probabilem, jam profectò de sectæ suæ veritate certus non est; neque per ignorantiam inuincibilem si erret, erroris habet prætextum sanum. Iudicat igitur fidei veritatem opinionibus suis tantùm se probabiliter esse assecutum. Et cum ipsi constet fidei veritatem certam & solidam, in aliquo hominum cœtu qui toti orbi manifestus sit esse, hunc sanè omninò tenetur inquirere, nec suæ magistrorumque suorum opinioni tamquam probabili potest acquiescere; & si acquiescat, veritatis contemptæ & neglectæ omninò reus est. Neque vllam negligentæ suæ afferre poterit excusationem; præsertim cum Religionis veræ & à Christo institutæ veritatem, tam facilè sit, sincerè eam inquirentibus, assequi. Tenetur igitur inquirendæ veritati studium adhibere, cum de suæ sectæ veritate certus non sit; iudicat enim Catholicam Religionem saltem esse probabilem. Atque aded cum de suâ opinione certus non sit; & certus sit tamen, quòd aliqua in hoc orbe Ecclesia à Christo sit instituta, cui veritas in comperto est, & quam datùr assequi; manifestum est, quòd sine graui noxâ & magno veritatis contemptu, suæ opinioni minimè possit acquiescere. Nam vbi ad veritatem assequendam darur aditus, veritas liberabit vos, non verò opinio probabilis, quâ tantùm probabili ratione ad veritatem acceditur. Vbi verò veritas ipsa, quantumcumque inuestigetur, inueniri non potest, quod in infinitis humanis actionibus euenire jam ostensum est; etiam opinio probabilis, fide bonâ agentem à peccato liberat & excusat. Non enim ignauia aut peruersitate animi, aut ignorantia affectatâ veritatem nescit, sed imbecillitate mentis vltèriùs sese non extendentis, hæret vbi potest; & cum vltra non detur progredi, gaudet de veritate vtcumque inuentâ; nec Deus ei, quidquam succentset

*licet agere
ex probabili
opinione
que tam
habetur.*

cenſet, cùm eò progreſſum videat, quò eum intellectûs humani exilitas potuit ferre.

*Reſponde-
tur argu-
mento in
formâ ſyl-
logiſticâ.*

Breuius itaque, & in formâ ſyllogiſticâ argumento reſpon- 17.
deo. Poſteſt quis, inquis, contra opinionem ſuam quam iudicat
eſſe probabilem, tutò ſequi alienam eiſque acquieſcere: ergo &
hæreticus qui Catholicam Religionem iudicat probabilem, pote-
rit etiam hæreſi ſuâ, quam ob authoritatem Magiſtrorum ſuorum
iudicat probabilem, ſemper adhærere, eiſque ſecurus immori.
Nego conſequentiam. Diſparitas exinde eſt, quòd hæreticus
ille probabiliter tantùm opinatur circa rem quam ſcire poteſt, &
cuius veritatem ſcit ſeſe poſſe deprehendere. Hinc imprudenter
& malè opinioni acquieſcit eiſ rei, cuius dari poteſt ſcientia
vera & certa, dummodò moralem ei indagandæ diligentiam
adhibeat. In aliis autem materiis, cùm veritas certa inueniri non
poſſit, quocumque demum ſtudio inquiratur, prudenter omninò
opinionem acquieſcit, vltra quam non datur propiùs ad veritatem
accedere. Quòd ſi enim morali adhibito labore, veritas rei poſ-
ſit erui, in quâcumque materiâ id ſit; tum verò fateor ingenuè,
probabilem opinionem quamdiu talis eſſe noſcitur & decernitur,
ab errore materiali quem certò potuit & debuit euitare, agentem
ex tali opinionem, ab infractâ lege non abſoluere aut excuſare. Sic
qui in campanarum diſſidio, probabile exiſtimat non eſſe horam
noctis duodecimam; ſi aliquâ aliâ ratione, horologio puta no-
cturno quod ad Verſæ majoris ſtellas adhibetur, aut alio inſtru-
mento Mathematico, quod ad manum ſit, & cuius uſus ei notus,
inueſtigare certò poſſit an Meridianam Sol attigerit; certè ob
probabilitatem quam campanæ pulſus attulit, carnibus veſci
non poteſt, donec ei de veritate rei, quam in manu eiſ eſt
ſcire, plenè, aut prout ex inſtrumento illo poteſt colligi, ſince-
rè conſtiterit. Atque hoc modo, argumento, quo tantopere, ſed
ex vano Wendrockius triumphabat, abundè credimus ſatis-
factum.

§. III.

PROPOSITIO III.

Licitè sequitur Conscientia opinionem probabilem desertâ probabiliori : nisi obstet lex Iustitiæ aut Charitatis, &c.

18. **A**ltera opinionum probabilium oppositio, ex comparatione opinionis probabilis cum probabiliore petebatur. An autem major probabilitas ex majori rationum pondere, an ex plurium aut grauiorum virorum auctoritate existat, perinde id est. Ponamus ergo, vt familiari exemplo, prout cœpimus, insistamus, tunc cum ex æde D. Petri auditur duodecima, medium verò duodecimæ ex D. Pauli, eodem temporis articulo, etiam in D. Andreæ horologio duodecimam designari. Certè si campanæ probabilitatem dant, probabilius jam est, esse quàm non esse duodecimam. Rursus quod à pluribus auctoribus, cætera paribus, asseritur, probabilius id esse censetur; & quod à grauioribus præ eo quod à minùs expertis affirmatur, majus sine dubio habebit pondus; ita & id quod solidioribus nixum est fundamentis. Quæritur nunc, an præceptum sit, siue an Conscientia ita obstringatur probabiliori opinioni adhærere, vt sine peccato nefas sit sequi probabilem; an verò illâ desertâ, hanc possit amplecti, & vt exemplo allato inhæream, statuere in euentu exposito vesci carnibus esse licitum.

19. Nolo huic quæstioni diutiùs inhærere, quod fusè & vbertim eam examinarint præclarissimi Theologi Joannes Sanchez, Baldellus, Castro Palao, Bossius, Pasqualigus, & alii, statuuntque, quod reor esse verissimum, nullo modo Conscientiam obstringi, desertâ opinione probabili, ex probabiliori actiones suas componere. Nam si obstringitur, jam sanè præceptum est: nusquam tamen præceptum extat. Et si à Deo aut à naturâ latum dicis, non est sufficienter promulgatum, ac proinde non obligat. Si enim sufficienter est promulgatum, quâ quæso ratione factum est, vt id longè majori Theologorum parti non innotuerit? Nam qui istud asserunt, sunt perpauci; plurimi verò qui eiusmodi

*Exponitur
propositio.*

*Asseritur
proposito
& Probatur
primò
quia præceptum non
est contra-
rium, nisi
non suffi-
cienter pro-
mulgatum.*

di præceptum negant. Sanè qui disertè afferant probabilem opinionem præ probabiliori non esse deferendam, inuenio auctores grauissimos centum quinquaginta quatuor, quorum nomina in Catalogo præcedenti Tractatui subnexo affero, eaque sunt quibus asterisci non præfiguntur. Ne tamen cæteros omnes contrarium docuisse suspiceris; sunt enim ii admodum pauci: sed plerique quæstionem hanc non pertractarunt. Igitur, cum præceptum eiusmodi ad aures tot virorum rem studiosè peruestigantium non peruenerit, sanè manifestum est non satis esse promulgatum, ac proinde non obstringere.

*Probatu
secundò ex
ipsâ aduer-
satorum
sententiâ.*

Deinde cum id sit probabilius quod videtur pluribus, præsertim cum contrariæ opinionis argumentis & rationibus examinatis & rejectis, in vnam conspirant sententiam; profectò cum decies octies ex recensitis plures sint, & auctoritate non minores, imò & majores non pauci, qui expensis omnibus contrariæ partis argumentis, nihilominus probabilem opinionem, in conflictu probabilioris, non esse necessariò deferendam asserunt; jam sanè manifestum est, probabilius longè esse, probabilem opinionem eo casu non esse reiiciendam necessariò. Ac proindè qui ob probabilem campanæ, vt sic loquar, opinionem, carnibus vescitur, aut ob probabilem yri grauis sententiam, restitutionem æris non facit, licèt probabilius sit debere, eum tamen non restituendo, probabiliosem sequi sententiam. Nam licèt probabilior sit, eum ad restituendum obligari, tamen vt acutè monet Joannes Sanchez, vt non restituat duas habet pro se sententias; probabilem vnam, quâ non debere asseritur; alteram autem longè præ contrariâ probabilissimam, quod qui probabilius quidem, non certò tamen debet, possit probabilem sequi sententiam, & statuere se pro eo quod probabilius tantum debetur, ad certam solutionem præstandam minimè obstringi. Itaque cum probabilius longè sit, probabile præ probabiliori semper posse eligi, etiam ii, qui probabiliosem opinionem docent necessariò esse sequendam, fateri debent, non peccare eos qui amplectuntur tantum probabilem; nam hoc licitè fieri longè est probabilius, quàm non licere. Verùm ad planiora & clariora veniamus argumenta.

Ioan. Sanchez disp.
44. select.
n. 72.

*Probatu
tertiò ex*

Et quidem nemo vnus mihi negauerit, eum qui prudenter agit, & præterea certò nouit, sese prudenter agere, minimè sic agendo

21.

do

do peccare. Atqui qui agit quod probabili opinione est licitum, agit prudenter; id enim agit quod iis licitum esse rationibus comprobatur, quæ viris & doctis & prudentibus merito approbantur, alioquin opinio quam sequitur non esset probabilis. Itaque non peccat; nisi si forte aliquando peccatum sit agere prudenter, quod nemo sanus dixerit. Neque id quidquam refert, si eum qui probabiliorem sequitur opinionem prudentius dixeris agere. Nam ut ita sit, certè modò quis prudenter agat, vitio ei verti non potest, quòd prudentiora non adhibeat, sequaturque consilia. Aliud enim prorsus est imprudenter agere, aliud verò non omnem, quæ possibilis est, prudentiam rebus agendis adhibuisse. Neque usquam extat præceptum Dei, quo in omnibus prudentissimâ præscribatur incedendum viâ. Præceptum autem tam graue, sine ratione quæ prorsus sit euidens & demonstratiua effingere, illudque Conscientiæ obtrudere, arbitrium prorsus est, ac proinde non acceptatur. Prudenter agere, naturæ rationisque præceptum est; agere prudentius, est consilii. Consiliorum autem arbitraria est, & libera electio.

*natura opi-
nionis pro-
babilis.*

22. Jam verò ut rationem hanc promoueam; an id est credibile, legem à Deo latam esse, quæ in infinitas hominem angustias adigat, & quæ vix ab vlllo, imò à nemine possit obseruari? Quid enim? certè si probabiliorem in omnibus opinionem sequi debeo ex mente Dei, etiam mihi onus incumbit, diligenter inquirendi quæ opinio sit probabilior. An verò tantum onus humanæ vires ferunt? nam utcumque quis doctus sit & litteratus, opinionemque habeat non probabilem tantum, sed ut sibi tum videtur probabiliorem; tamen cum sciat se falli posse, non tantum momenta causæ ipse expendere, sed aliis etiam examinanda debet dare, ne fortè peccet si aduersa fortàsè probabilior sit opinio. Et cum hodie appareat sæpè minùs probabile, quod heri videbatur longè probabilius, continuo cogetur actionem institutam abrumperè, & toties eam mutare, quoties probabilitatis pondera variantur, aut ipsis incrementi quidquam adiicitur aut detrahitur. Rursus si probabilitas opinionis ex doctorum virorum auctoritate existit; quotiescumque probabilis occurrit opinio, antequam ex eâ Conscientia quid agendum sit decernat, examinare debet quot pro eâ opinione stent auctores, an non plures pro contrariâ. Rursus an æquè graues, & docti; denique an rem

*Probatum
quarid ex
absurdo, mi-
mirum ex
præcepti si
feratur ad
implendis
impotentiâ.*

omnes

omnes pari studio excusserint : ab his enim circumstantiis defumenda est maior minorue opinionum probabilitas. Hæc autem quis ferat ? & hæc à quouis homine, etiam illitterato, perpendenda quis esse dixerit, quæ Theologi quamuis acutissimi aciem fugiunt; aut si non fugiant, superent vires. Profectò legi huic ut satis fiat, non Theologos modò, jurisque omnis peritissimos esse, erit necesse, sed & ingenio doctrinâque Angelos superare. Sanè nihil quidquam rerum in orbe fiet, si tantâ accuratone examinanda sunt omnia. Et tamen examinanda prorsus sunt, si præceptum sit non agere, nisi quod probabilior fert sententia. Quis autem credat talem legem à Deo homini datam ? Si verò data non est lex, quo pacto obstringimur ?

Obiectioni Vnicum hic restat quod quosdam non modicè torquet, & 23.
verò etiam ab aduersariis inorquetur. Nempè eum qui probabiliori opinione actionem suam moderatur, magis abesse ab *errandi & peccandi* periculo, quàm qui hæc desertâ sequitur probabilem. Periculum autem eiusmodi remouendum esse quantum fieri potest, videtur omnibus esse in confesso.

Respondetur in nostrâ sententia nullum esse periculum peccandi, licet incurraur periculum errandi. Verùm non difficilis est ad hæc responsio, si ad ea quæ jam 24.
sæpius dicta sunt attendimus. Nam ut *errandi* periculum majus sit in eo qui probabilem præ probabiliori opinionem sequitur (quod tamen negare possum; cum sæpè quod probabilius videtur falsum tamen sit; & verum fuisse compertum sit, quòd tantùm erat probabile; prout in multis euentibus, præsertim qui ex testium & ex famæ communis amplitudine dependent, sæpius constat euenisse) ut tamen *errandi* periculum majus sit, in eo qui probabili, præ illo qui probabiliori adhæret opinioni; nego tamen majus ab illo, quàm ab hoc, *peccandi* discrimen adiri. Nam uti jam sæpius dictum est, neuter vlli prorsus peccandi periculo committitur. Ut quid ergo pericula peccandi comparantur inter se, vbi neutra pars periculum vllum fert ? certa est enim utrimque Conscientia se benè agere & licitè; quamuis probabilius sit vnâ opinionem præ alterâ materialiter non errare. Istud enim repetendum est denud; non ita in opinionibus probabilibus agere Conscientiam, ut quidam malè putant; *Judico probabilius aut minus probabile esse mihi comestionem hanc carnis esse licitam*; nullo modo; non sic de actione suâ, id est, carniû comestione, statuere potest Conscientia, ut culpam euadat. Verùm cum intel-

intellectus hoc iudicium speculatiuum præmit, *iudico probabilius esse aut minus probabile* (nihil refert, modò iudicet probabile) *carnis comestionem nunc esse licitam*, tum demùm concludit & decernit Conscientia, dicitque, *Certa sum ego, comestionem hanc seu actionem à me exerceri posse*, cùm id quod videtur probabile, prudenter operi dirigendo adhibeatur. Et sic apparet tandem, quòd sententia probabilis in ordine ad suum objectum, vti ajunt, siue in inquirendâ rei veritate sit fallibilis, & sic potest alterâ esse fallibilior. Verùm in ordine ad dirigendas actiones humanas si spectentur, omnes esse infallibiles, id est, infallibili ratione operibus moderandis à Conscientiâ adhiberi; & sic ex hac parte omnes esse pares & æquales, nullamque alteram infallibilitatis gradû vel minimo superare, aut etiam alteri cedere. Si igitur fallitur Conscientia circa objectum, non tamen fallitur vt est actionis ponendæ regula.

Vna opinio licet probabilior alterâ, non est tamen in dirigendâ actione infallibilior.

25.

Wendrockius in epist. 5. Nota 1. sect. 4. §. 1. circa finem.

Hinc patet manifestè, errasse Wendrockium turpiter, aut incautos fallere voluisse, cùm vt atrocius in hanc sententiam inuehatur, tanquam certum indubitatumque præstituat, quòd *qui minus probabilem opinionem, probabilius peccandi periculum eligit. Tum indignitate rei commotus clamare incipit, Quid aliud est contra Conscientiam agere, nisi sic agere?* quod vt probet syllogismum affert, quem, si diligentius attendatur, in scholis explosuri sint Logici. Sed id non ago. Ille enim, inquit, *vtique contra Conscientiam agit, qui id facit quod Conscientia iudicat non esse faciendum.* Ita est Wendrocki, sed vide vt legitima sit subsumptio. Ita pergit. *At cùm aliquis probabilius esse censet aliquid esse illicitum quàm licitum, vtique etiam probabilius esse censet fugiendum id esse quàm non fugiendum; non faciendum id esse quàm faciendum.* Hoc tu asseris Wendrocki, ego verò nego. Non enim probabilius esse censet non faciendam esse actionem: sed contrâ, statuit certò à se posse exhiberi, dum probabili ratione iudicat legem non obstringere. Quid jam concludes obsecro? *Qui ergo sic affectus est, inquit, Et cum eo Conscientiæ iudicio illud ipsum nihilominus amplectitur Et facit, id facit vtique quod potius (id est probabilius) non faciendum iudicat. Agit ergo contra lumen ac iudicium Conscientiæ suæ. Iam ostensum est eum contra Conscientiæ iudicium nihil agere, cùm nihil agat nisi ex Conscientiæ dictamine certo & indubitato.*

Respondetur syllogismo Wendrockij, quævis illegitima.

Conscientiam autem hoc iudicium ferre potuisse, jam satis superque est probatum. At syllogismum hunc Wendrockii afferre libuit, tum ut scrupulum qui menti posset inhærere, clariùs rem exponendo, eximerem: tum ut ex hâc syllogismi formâ plane illegitimâ pateat, quàm is insignis sit Logicus, qui omnes passim Theologos præ se contemnit.

§. IV.

PROPOSITIO IV.

Licitè operatur Conscientia ex probabili opinione, relicta tutâ, aut tutiori, etiam ubi ex hâc nullum adesse videtur agenti incommodum.

*Tutioram
semper se-
querentiam
esse senten-
tiam ali-
qui docent.*

Tertium hoc demum est opinionum certamen, in quo probabilis probabili quidem, sed magis tutæ opponitur. Nam ut probabile sit, in casu jam sæpius repetito, licitum esse vesci carnibus in horologiorum circa horam duodecimam diffidio, diuersisque, si fas sit dicere, campanarum sententiis; tamen qui carnibus vescitur, saltem materialis peccati periculo se exponit, cuius profus exors est is qui abstinet. Ac proinde cum hæc pars sit tutior, imò tutissima, hæc videtur in omnibus amplectenda. Nemini enim non in votis esse debet, peccatum, etiam cum potest, euitare.

*Sed qua m-
uis hoc
possit ali-
quando
esse consi-
lii, non
tamen est
præcepti.*

Fateor optanda foret res. Sed non omne id quod est optabile, illicò lege Diuinâ faciendum esse præcipitur. Sanè Corinthios omnes cælibem vitam instituere optabat Paulus, imò & volebat quodammodo, *Volo enim inquit omnes vos esse sicut meipsum*, id est cælibes; & tamen id quod optabat, præceptum non esse confitetur; de *virginibus autem præceptum Domini non habeo, consilium autem do.* Et quid si consilio virgo non fuerit obsecuta, an idcirco crimini erit obnoxia? minime, inquit Paulus, *Et si nupserit virgo, non peccauit.* Consilii itaque fit, materiale peccatum euitare. At nos quærimus modò, non quid consilium, sed quid præceptum ferat. Itaque, idque cum communissimâ

25.

1. Cor. 7.
v. 7.

v. 25.

v. 28.

munissimâ Theologorum sententiâ, nullum præceptum à Deo datum esse assero, quo tutior sequenda sententia præscribatur.

38. Et verò quæ demùm, probabiles inter, vocanda sit tutior sententia, non satis intelligo. Illa, inquiunt, cuius è directione si operaris, nullum subitur ne materialiter quidem peccandi periculum; vbi alteram si sequaris, illi te committis. Sic sanè, si in casu exposito carnibus abstineas, nullum peccatum facis quæcumque demùm hora sit; peccas autem materialiter, si sit duodecima, quantumcumque probabile sit non esse. Rursus, si probabile sit creditori te non debere; tamen si restituis, nulli iniustitiæ committendæ te exponis; exponis autem, saltem materialiter, si fortè debeas. Itaque & isthic abstinendum est carnibus, atque hîc faciendâ restitutio, quia nempe vtrumque tutius.

Quamvis dicatur tutior.

29. Audio quidem ista. Sed quid si vtroque sit materialiter peccandi periculum, neque discernere possit Conscientia quid sit grauius, vtri parti tunc adhærebit? Probabilis inquam sit opinio, peccaturum te, actionem eam si exhibeas, quam altera opinio etiam probabilis, asserit sine peccato non posse omitti. Æger es, exempli gratiâ, & quidem vi. a fert Medici sententia, non tam grauius ægrotare te vt in quadagesimâ vesci carnibus liceat; altera verò, etiam Medici, opinio statuit, te sine magno valetudinis detrimento, ac propterea sine peccato non posse carnibus abstinere. Quid hic agat Conscientia? in quam se partem vertet? vtrumque peccati materialis est discrimen. Nonne in grauissimas anxietates conjicitur? si tuta seligenda est opinio; neutra tuta est, vtroque materialiter peccandi evidens est periculum. Si autem sequenda est tutior; quis hîc facile discernet quæ sit tutior.

Non potest semper discerni qua tutior.

30. Deinde si tuta aut tutior est, in quâ nullum est materialiter peccandi periculum, jam certè inter probabiles opiniones in restitutionis materiâ, nulla tuta est opinio, ac proinde nulla tutior. Nam probabile sit, creditori debere me decem æris millia; probabile autem etiam est non debere. Ad solutionem me obstringis tu, quod nempe tutius sit, ne materialis quidem iniustitiæ periculo sese committere. Atqui si debitum soluo, nonne creditor idem discrimen subit, & quidem cooperante me? Non magis autem licitum est ad materiale peccatum quemquam inducere, quam idem committere. Quo igitur se vertet debitor?

In materia restitutionis, nulla probabilis est tutior.

retinere æs non potest, ais tu, ne fortè alienum sit quod possidet. Restituere etiam ei non est licitum, ne fortè creditor ex alieno diues sit; injustæ autem possessioni, etiam ansam præbere, nefas est. Nec tandem poterit ea bona in pauperes distribuere, ne fortè alienum det. Perinde autem est, & æque graue crimen, de alieno, vt aiunt, sarcinas suas domumque instruere, & de alieno erga pauperes esse liberalem. Quid igitur aget? nam si peccat retinendo æs, iam etiam ostensum est restituendo peccare, vtpote qui causâ sit cur creditor fortassè quod suum non est, possideat. Iam verò si ne tum quidem, cum à debitore præstatur æs, quod probabili ratione videretur debere, creditor oblatum tutâ Conscientiâ potest recipere; igitur quotiescumque inter partes hinc atque hinc de possessione aut debito contententes, probabile apparet jus, vterque causâ ceciderit, cum neuter aut debitum possit repetere, aut reddere, aut si redditur retinere. Sin autem alteruter, v. g. creditor, præstitum possit retinere, eò quòd probabili ratione nixum jus habeat, neque tutiorem opinionem sequi debeat: sanè nihil est, cur non & debitor eo priuilegio gaudeat, sibi que æs, donec debitum iure euincatur, possit adscribere, & tutâ Conscientiâ retinere. Cæteris enim paribus, Charitas ordinata incipit à seipso.

31.

Præterea istud quæro, cur qui tutam aut tutiorem opinionem sequendam esse affirmant, tantopere de materialis peccati periculo euitando sint solliciti, vt propterea tantum onus in nos conijciant, cum istud à Deo nobis impositum nequidem sit, vt formalia, id est, quæ verè nobis imputentur, isto modo crimina euitemus? An enim tutiora semper adhibenda sunt remedia, castè vt viuas? tutius est abstinere à publico, tutius euitare conuiuia, tutius secum agere procul ab hominum commercio, tutius cœnobii abditis includi, aut remotis in siluis sibi & Deo viuere. An tamen id vsquam præceptum est? atqui si id non agis, infinita sunt quibus obiiceris peccandi discrimina; neque materialium dumtaxat, sed & formalium quinimò scelerum periculo immergeris. Quod si autem, ne formalium quidem criminum discrimen, quando istud certum omnino & indubitatum saltem moraliter non est, tutiora persequi neminem cogit; cur ob materialis peccati, quod etiam non certum sed probabile solum est, tanta ad tutiora confugiendi imponitur necessitas? certe

*Nullum
præceptum
obligat vt
sequat id
quod tutius
est, ne qui-
dem vt
formale
peccatum
euitetur.*

certè id prorsus fieri videtur abs re; neque tam ex Dei mente, quàm arbitrariò.

32. Denique si tutiora semper sectanda sunt, jam sanè quisquis lethali crimine se polluit, illico non modò conteri, sed & ex templò sacrâ confessione debet se eluere, neque ad vnam horam, pœnitentiam poterit sine nouo scelere procrastinare. Est enim non nemo qui hoc asserat, & denique sic agere est securius. Rursus circa Pascha, dum quatuordecim designantur Pœnitentiæ & Sacræ Communioni ab Ecclesiâ dies, quibus legi latæ satisfaciendum est, vt tutiori lex expleatur viâ, omnes omnino (omnibus enim tutiora agere præscriptum est) ipso Palmaram die obstringentur legi satisfacere, & quidè simulatque Sol illuxerit, ne non agant quod est securius, & ne fortè mortis aut alio præpediantur casu. Neque aliâ ratione ostendetur liquidò, diebus Dominicis peccari ab eo, qui non summo manè, primo quod offertur, interest Sacrificio; ac propterea de nihilo esse quod prouecto jam die ad solemniora sacra populus inuitetur aut cogatur, cui tutiori incedendum est viâ; neque enim tam diu possunt homines sacrum differre, ne vlli sese, legis non explendæ, periculo objiciant.

Probatur
denique ab
usu con-
trario
communi.

D. Bonau.

33. Plurima sunt alia quæ in hanc rem afferri possunt. Sufficit ostendisse, neque quod tutius est, semper posse secerni ab eo quod minùs tutum est, neque si secerni possit, vllâ nos lege ad id amplectendum à Deo obstringi. Vnde istud tandem cum Ioanne Sanchez, Castropolao & aliis præclarissimis Theologis asserendum est, omnes sententias probabiles in praxi esse æque tutas, neque vnam præ alterâ esse tutiorem. Sententiarum enim omnis securitas in eo est posita, quod certum sit, eam qui agendo sequitur, Deum nullo modo offendere. Securitatem autem illam cum Conscientiæ præstet quæuis opinio, dummodo sit probabilis, vt jam superùs est demonstratum; nihil prorsus est, cur non omnes æque tutæ dici possint & securæ. Non enim magis securus esse possum criminis, quàm dum certum est non peccari. Quando autem Theologi, sententiam vnam securiorem esse præ alterâ pronuntiant, id non de formalis peccati, sed de materialis incurrendi majori minoriue periculo intelligunt. Iam verò, materialis peccati periculum, dum sententia est probabilis, à Deo non attendi, neque fugiendum præscribi, sæpius dictum est.

Omnes
probabiles
sententia
in praxi
sunt æque
tuta, quo-
ad imputa-
bilitatem
culpa.

Ioan. Sãc.
in sele.
disp 44.
n. 66. Ca-
strop. de
Consc.
disp. 2.
punct. 2.
n. 3. Bos-
sius de
Con. par.
1. tit. 1, n.
137.

*Etiã ubi
sine villo iu
commodo
tutior eligi
potest, non
est, ne qui-
dem sub
veniali
peccato eli-
genda.*

Est tamen non nemo & non vnus, qui quamuis fateatur, dum probabiles sunt, vtramuis sententiam à culpâ esse innoxiam, neque tutiorem esse sequendam, dum eam amplecti non possumus sine incommodo proprio vel alieno; tamen si nullum incommodum subeundum intercurrat, tutiorem partem asserat esse eligendam. Neque sine ratione id videtur affirmari. Cùm enim magnâ ex parte, ratio ob quam lex naturæ & Diuina permittit opinionis probabilis vsum & exercitium, sint incommoda grauissima quibus homines implicarentur, & à quibus sese extricare non possent, si probabiliora & tutiora tantum fas esset persequi; profectò cum cessant incommoda, id est legis ratio, videtur sanè ad tutiora assumenda lex obstringere. Si verò quanta ea sit obligatio interrogas, respondet illicò, venialis peccati incurrendi: *Major enim, inquit, nempe sub mortali, induceret consequentiam plurimarum anxietatum, nominatim pro examine cause sufficientis, ad sequendam opinionem probabilem contra tutiorem.* Ira ille. Equidem fateor eo casu, consilii id esse ita agere; præceptum tamen esse, nequidem cum venialis noxæ interminatione promulgatum, animum non induco. Nam ea ipsa anxietatum incommoda, quæ à mortali peccato absoluunt, non est quod & à veniali noxâ agentem negentur eximere. Si enim tutiorem necesse est eligere, tum cùm nullo incommodo id fit; jam sanè iterum istud incumbet oneris, vt examinandum sit sedulò, an nullum sit incommodum quod aut sibi aut aliis imminet. Rursus an illud quod occurrit, verè incommodum sit eiusmodi, quod ab agendo excuset aut non excuset; non enim à jure agendi quod probabilis dat opinio, discedere quis compellitur, nisi cuncta sedulò vtrimque sint expensa & exæquata. Quæ omnia, cùm non nisi maxima pariant rursus incommoda, numquam sine graui incommodo, aut quod adest aut quod adesse potest, vlla eligetur opinio, si tutior aliquo in casu est eligenda, sic vt peccet, etiam tantum venialiter, eam si non elegerit.

*Hac autem
omnia in-
telligenda
sunt nisi a-
lia lex in-
tercurrat.
puta chari-
tatis, aut*

Atque hæc omnia de opinione probabili, eiusque sequendæ vel fugiendæ præcepto dicta sunt. Nam si aliud quoddam præceptum aut charitatis, aut conuentionis mutuæ, aut Reipublicæ aut Ecclesiæ detrimentum intercurrerit, tum verò constat hæc omnia non habere locum; & vel tutiorem vel probabiliorem esse sequendam; præsertim si contraria opinio, nullo tuo bono, bono

34.

Scildere
Tract. 2.
de Confu.
n. 18.

35.

proximi

Vasq. in
1. 2. disp.
63. & 64.
Sanchez
disp. 4. 4. in
selectis.
Castro-P.
de Consc.
disp. 2. pu.
4. & seq.
Baldel. de
Consc. dif.
13. & seq.
Bossius de
Con. par. 1.
ti. 1. §. 12.
& seq.
Bardus de
Consc. di-
scep. 4. c.
20. & seq.
Scild. de
Consc.
tr. 1. c. 5.
Suar. to. 3.
in 3. p. disp.
16. lect. 2.
Item de
Char. sec.
6. n. 3.

36.

proximi grauitur officeret. Sic, quamuis sit probabile admodum, digito abluto Baptismum verè conferri, sine necessitate tamen id agere nefas est. Sic Medici, si tuta ad manum sit medicina, non est quòd probabili adhibitâ, credant se benè agere; non enim agunt ex mente ægri, qui tutâ viâ curari vult, & conuentione tacitâ, vocando medicum, id est stipulatus. Tantùm igitur de iis tractatum est actionibus, quas quisque pro se agit, & non pro personâ publicâ, aut alienis obsequiis præpositâ aut conductâ. Cæterùm quid Superior, quid Medicus, quid Judex, quid Aduocatus, quid Consiliarius, quid Confessarius, ex probabili opinione debeant aut agere aut fugere, fuse id exponunt. Vasquez, Joannes Sanchez, Castro-Palao, Baldellus, Bossius, Bardus, Scildere & alii Theologi. Istud vniuersim dico cum Suarez, *Sepè ex charitate vel iustitiâ teneri hominem præferre opinionem probabiliorem minùs probabili.* Et ex hoc capite inquit, *in sententiis ferendis sequenda semper est iudici probabilior pars.*

Nolo in re à grauissimis Theologis copiosissimè expositâ diutiùs immorari, ne rem actam rursus agam. Istud tamen dissimulare minimè debeo, neque verò possum. Mirari sanè satis nequeo, cur aduersarii, dum aut scripto aut voce quæstionem hanc excutunt, statum controuersie non exponant, prout ea ab auctoribus, quos impugnant, limitatur? Dissertè tradunt hi, probabiliori opinionè deserta, licitum esse ex probabili operari, tum cum de præcepto aut lege incidit disputatio, neque certum est an lex obliget an non obliget: sic vt meram virtutem Obedientiæ Deo aut legislatori præstandæ, sine vllius tertii præiudicio, spectet hæc controuersia; v.g. an jejunandum sit necnè, an carnibus abstinendum, si probabile quidem sit abstinendum non esse, probabilius autem sit esse abstinendum. At verò si de præcepto Charitatis aut iustitiæ aliis impendendæ agitur, tum sanè probabiliorem minùs probabili præferendam esse, cum Suarez passim dicimus. Jam quæro, cur limitationem hanc dissimulent aduersarii, præsertim vbi apud ignaros controuersie sermones miscent? an vt per exempla quæ adducunt (adducunt autem ea quæ minimè controuersa sunt) populo imponant, rectè sentientibus inuidiam creent, populoque persuadeant Probabilistarum (ita eos vocant) doctrinam impiam esse, naturæ injuriam, & prout clamant *inferni monstro similem*? Hoc certè non est agere bonâ fide

justitia aut
Sacramen-
torum, &c.

Aduersarij
statum cō-
trouersie
callidè im-
mutant.

fide: aut si bonâ fide agitur, haud parum hîc intercurrit ignorantia: cui discutiendæ vt occurram, iuuerit vnam alteramue contraria sentientis objectionem exponere, è quibus quid ad alias eiusdem farinae respondendum sit, facilis erit coniectatio. Probabiliorem itaque semper sequendam esse opinionem sic sibi persuasit Faruacqui libello nuper edito. *Quid si enim, inquit, venatori probabilius sit patrem in sepibus latere, & minus probabile sit feram latere; eritne integrum venatori insistere opinioni minus probabili, & in sepes mortiferum telum dirigere?* & paucis interjectis quæ minus rem vrgent: *Fingamus, inquit, animo, probabilius esse craterem veneno imbutum esse, minus autem probabile idcirco oppositum. Eritne cuiquam integrum & licitum opinioni minus probabili insistere, & craterem epotare?* Ita ille. At quis non videat controuersia statum hîc aut dissimulari, aut certè ignorari? afferuntur profectò ad rem quæ faciant nihil. Nam in primò casu, lex Charitatis, non patri tantùm, sed cuius homini impendendæ, telum vibrari prohibet; in secundo autem, Charitas sibi ipsi debita, vitæque conseruandæ lex naturæ indita, craterem vetat epotari. Neque hoc tantùm eo casu quo probabilius foret veneno craterem infectum, aut hominem sepibus implicari, verùm etiam quamuis probabile tantùm id esset, imò etiam si minima discriminis tanti subesset suspicio. Ad rem itaque non faciunt hæc exempla; & doctrinam, quam de probabilibus opinionibus asserunt passim Theologi omnes, minimè labefactant, quia ne specie tenus contingunt quidem. Afferantur itaque exempla, quæ nec iustitiæ, nec charitatis tertio aut sibi exhibendæ præceptis implicantur, & facile auctor hic in Theologorum quos *multos esse fatetur hoc tempore*, ibit sententiam; & sanæ doctrinæ detrahetur inuidia, cauillationibus concitata; denique apparebit monstrum non esse, sed virtutis legitimam sobolem; non distortam vitio aut nimîa docentium proteruiâ, sed placidam, rationi conformem; eam denique quæ modestè sapientium aut vultus, aut iudicia non exhorrescat.

Faruacqui in
disquisitione
Theolog.
de peccatis
dubis
confitem.
c. 8. §. 1.

S. V.

PROPOSITIO V.

Conscientia in actionibus dirigendis non sequitur licitè opinionem improbabilem: parum autem admodum probabilem, non nisi in extremâ necessitate.

Exponitur quænam opiniones sint improbabiles.

37. **D**enique istud etiam dicendum restat, ex opinione verè solida deque probabili, rectè actionem institui, non verò ex improbabili. Improbabilem autem voco, *Primò*, quæ nullâ ratione suffulta est, & tantum eam asserentium, sibi que credi volentium pertinaciâ fouetur. Qualis olim Pythagoræ fuit opiniones suas promulgandi modus; quibus non alia patrocinebatur ratio, quam vnicum istud *ἀντὸς ἑφαστάλις* & Manichæorum erat opinandi pertinaciâ, vti ex Augustino vidimus. Eiusmodi opiniones, quantumcumque plurimos habeant sectatores, semper sunt improbabiles, cum illi ipsi auctores rationem omnem iis detrahant, probabilitatis vnicam animam, primumque fundamentum. Non enim quod pluribus videtur, id est probabile; nisi quòd, cum prudenter agere censeantur, etiam præsumatur esse ratio, ob quam tot viri in vnam cocant sententiam. Hæc igitur si desit, non est quòd ab auctoritate hominum, non ratione, sed merâ pertinaciâ opinantium, vllum, opinioni tam vagæ petatur patrocinium.

Improbabilis opinio est, quæ nulli rationi innititur.

Tract. 4.
n. 17.

38. *Secundò* improbabilis est dicenda omnis opinio, cuius opposita veritas manifeste iam tenetur. Et id quidem rursus clarum est; non potest enim prudenter verum putari, id quod falsum est, quantumcumque rationes videantur afferri verisimiles. Sic improbabile est, quod lumini naturæ manifestè repugnat, quod fidei mysteriis, quod Ecclesiæ, quod Pontificum definitionibus est contrarium; nisi fortè quis veritatem indubitatam & infallibilem iis detractam velit. Hinc hæreticorum rationes, quibus v.g. Eucha-

Improbabilis est opinio cuius falsitas tenetur aut definita est.

Y

Eucharistiæ Sacramentum, aut Trinitatis mysterium impetunt, quantumcumque ratiocinationi humanæ adulentur & fucum faciant, improbables tamen sunt; quòd veritati nobis reuelatæ eas aduersari jam constet. Frustra etiam est, quòd vt sibi liberam peccandi viam sternant, pluribus è naturâ petitis rationibus, fornicationem de communi peccantium consensu commissam, aliquo casu, sibi aliisque quidam improbè conantur persuadere non esse illicitam. Nam vt tales essent rationes quas dissoluere & expedire esset difficile, tamen ex Sacris paginis manifestè tam perniciosi erroris falsitas & improbitas jam tenetur, & ab Ecclesiâ est proscrip̃ta. Quòd si ergo falsa hæc opinio, sanè probabilis non potest dici ratio, quæ falsitati dat patrocinium.

*Item qua
contraria
Pontificum
decretis.*

Hinc denique, nemo sibi de probabilitate opinionis suæ blandiatur, si quis ei mordicus hæreat, quam à Pontificibus præscriptam scit & condemnatam; neque sibi à contraria sentientium, sibi que fauentium numero, vel auctoritate solatium petat. Frustrà id est profectò; & in re tanti momenti, & à quâ stat genuinus sis Ecclesiæ filius, an projectitiuus & abortiuus, non est quòd sibi quis humanis rationibus palpum faciat. Aut Pontifices errare posse fatendum, quod quidem horribile dictu est, & non nisi desperatæ causæ, deprehensiq; erroris vltimum per fugium; aut istud statuendum, falsas esse rationes omnes, quæ dogma damnatum persuadere videntur (falsi enim rationes, veræ esse non possunt) ac proinde in id incumbere debent legitimi Ecclesiæ & veritatis filii, vt eas vel refellant; vel si refellere suo Marte non possunt, tamen tanquam indubitatim falsas, penitus rejiciant.

39.

*Nullum o-
pinioni im-
probabili
datur pa-
trrocium
ab auctori-
tate:*

Hoc est, quod, vt verum ingenuè fatear, numquam satis æquo animo legere potuerim, id quod Neotericus quidam Doctor pro suis opinionibus stabiliendis attulit, quas tamen fatetur à Sede Apostolicâ esse proscrip̃tas. Ita loquitur Libro de Naturâ lapsâ, sibi que objicit. *Quid ergo ad propositionem quam proscrip̃sit Apostolica sedes? Hæreo inquit, fateor.* In re tamen certâ hæere, vt parum dicam, admodum est temerarium, incertiq; euentus. Cùm autem hæsisset paululum, mox resumpto spiritu, *sed quid ad doctrinam, inquit Augustini clarissimam constantissimamque, quam toties probauit, & sequitur, sequendamque monuit Apostolica sedes?*

40.

*Ne quidem
D. Augu-
stini.*

*Ianff tom.
2. de nat.
lapsâ l. 3.
c. 22.*

des? Itane verò, Sedis Apostolicæ decreta vis esse aliquando in rebus fidei sibi inuicem contraria, & infractam hæctenus auctoritatem existimas posse conuelli?

41. Sanè si mihi libros D. Augustini peruoluenti ea occurrerent, quæ aliquâ ratione decretis Pontificum viderentur esse contraria, multa statim ad manum essent quæ mihimet ipsi responderem. Ac *imprimis* dicerem, doctrinam illam quam in Augustino mihi legere videor, clarissimam non esse mihi; errare me, mentemque auctoris tanti, cum ea Pontificis decreto aduersa mihi videatur, penitus me non intelligere; denique non esse me virum illum, qui Augustini mentem in omnibus planè perspiciam sic vt errare non possim; quasi non nisi à me Augustinianæ sententiæ petenda esset interpretatio. Atque hoc est primum quod opinionibus meis, quas Sedi Apostolicæ video contrarias, sedandis responderem; de Augustini, inquam, doctrinâ à me perceptâ modestè sentirem, neque dicerem eam esse clarissimam. Quod si autem nihilominus mihi occurreret, eum tamen esse virum me, qui per viginti annos & eo amplius, indefesso labore sanctissimi Doctoris scriptis inhæserim, ea sapius euoluerim, eiusque mentem sagacitate maximâ indagarem; istud illicò retundendæ nimix, quam de me habeo, existimationi opponerem, idcirco me Augustini sententiam non percipere, quod mente non bonâ lucubrationibus tanti viri incubuerim. Id est, vt clariùs loquar, faterer legisse me Augustinum, non vt eius sensa perquirerem, sed vt præsumptis à me opinionibus, à tanto auctore peterem fulcimentum. Sic sanè video hæreticos passim, non viginti modo annos, sed & vitam omnem Sacris paginis indefesso labore, vt jactitant insudare, omniaque ipsis esse *clarissima*: neque tamen Orthodoxus quis diffitebitur, immani improboque studio, nihil eos admodum veritatis affecutos. Non enim sacros Codices euoluunt, vt auctoris Dei mentem percipiant, sed vt ad errores jam antea à se præconceptos, lecta detorqueant. Hoc autem non est Sacris litteris, aut Augustino, aut vllidemum auctori incumbere, sed suis erroribus cicatricem obducere, maloque suo peruicaciter adulari. Neque tum crederem ego per viginti annos Augustinum legisse me, sed me measque opiniones quæsiuisse in Augustino. Hoc autem non est lectorem agere, sed malæ causæ confarcinatorem

Quid respondendum sit auctori D. Augustini quæ videtur Pontificum decretis contraria. Prima responsio.

peffimum. Etenim solus ille, & quidem vt præclare D. Hilarius, *Optimus lector est, qui dictorum intelligentiam, expectat ex dictis, potius quam imponat; & retulerit magis quam attulerit; neque cogat id videri dictis contineri, quod ante lectionem præsumpserit intelligendum.* Atque hæc quidem prima est responsio.

D. Hilarius. l. 1. de Trinit.

Secunda
responsio.

Secundò si in Augustino doctrina occurreret planè Sedis Apostolicæ definitioni aduersa (quæ nusquam tamen est, vbi Augustinus perperam non exponitur) si tamen occurreret; responderem illicò, vt sua Apostolicæ Sedi stet authoritas, quam in rebus fidei contraria scio fundere non posse oracula; responderem inquàm mihi, non esse doctrinam eam, *constantissimam illam quam toties probauit, & sequitur, sequendamque monuit Apostolica Sedes.* Satis enim constat, non omnia quæ Augustinus docuit, eo modo ab Ecclesiâ esse comprobata, (quod tamen falsò persuadere populo quidam voluere) sed ad quædam capita ea redigi, quæ quidem toti Ecclesiæ venerationi sunt, eruntque semper apud Catholicos omnes indubitata; non quòd apud Augustinum legantur, sed quòd à tanto viro lucubrationibus expressâ & illustrata, à Pontificibus tanquam fidei dogmata, deinceps fide Diuinâ credenda, toti Ecclesiæ fuerint proposita. Si itaque doctrinam aliquam in tanti viri libris inuenirem, clarè & manifestè Pontificum definitionibus contrariam, dicerem sanè eam non esse de numero dogmatum, quæ comprobauit Ecclesia, neque constantissimam illam doctrinam, quam toti Ecclesiæ obseruandam per Pontifices commendauit.

42.

Tertia
responsio.

Tertiò talis doctrinâ Pontifici manifestè contraria in Augustino si occurreret, ego sanè doctrinæ Augustini non adhærem, neque crederem auctori Ecclesiasticam doctrinam oppugnanti. Hæc enim errare non potest, ille potest. Neque verò Augustinus ipsemet sibi in hoc euentu crederet, si quidquam protulisset Ecclesiasticæ auctoritati contrarium, cum de seipso istud præclarissimè fateatur, *Ego verò Euangelio non crederem, nisi me Ecclesiæ Catholicæ moueret auctoritas.* An verò credibile est, modestissimum viram Ecclesiæ Catholicæ auctoritatem ita reuereri, vt contra eius mentem, ne Euangelio quidem habiturus sit fidem, & tamen tam præfractè suæ inhæsurum opinioni, si aduersam Ecclesiæ sciret, vt sibi potius quàm illi diceret esse credendum? Absit profectò à viro sanctissimo tantum scelus.

43.

D. August. lib. contra epist. fundam. c. 5.

lus. Et ne quis fortè cauilletur, Ecclesiæ Catholicæ, non verò Pontificis auctoritatem Augustino tantoperè commendari; indigna, vt parum dicam, est homine Catholico ista tergiuersatio, & D. Augustino prorsus iniuria, qui sese auctoritatem Ecclesiæ fatetur suscipere *in eo inquit, qui Ecclesiæ, propter Apostolatûs sui primatum, gerit figuratâ generalitate personam*, id est Petro, eiusque successore Pontifice. Dignam profectò Augustino sententiam, quæ meritò omnium, qui sese tanti Doctoris discipulos profitentur, semper animis obuersetur; ne dum ab Augustino opinionibus suis perunt patrocinium, eius menti penitus aduersentur. Atque hæc sunt quæ respondenda iudico ad Augustini auctoritatem, tum cum eius doctrina, Pontificum definitionibus videtur esse contraria. Illudque vniuersim de rationibus, quibus quod verum est impugnatur, est dicendum, improbables nimirum esse & falsas, quantumcumque non vnus viri, sed multorum, sese in eundem errorem quasi protrudentium, stipatis agminibus propugnentur.

44. Tertiò denique, si praxim spectes, quasi improbabilis reputanda est opinio illa, cui modica quædam ratio affulget, quæ nec tanta sit vt prudentibus viris planè approbetur, nec tamen tam exilis, quin eâ utcumque moueantur, sic vt sententiam illam, falsi saltè penitus non coarguant. Eius generis opiniones, dirigendæ Conscientiæ nemo rectè admouerit: cum nemo, nisi admodum imprudenter, eas humanis actionibus, negotiis inquam, rebusque adiaphoris soleat adhibere. Quod autem rebus familiaribus prudenter dirigendis non sufficit, id sanè non nisi per summam imprudentiam, rebus Deum salutemque animæ concernentibus, applicatur. Quod verò imprudenter fit & tamen liberè, semper fit malè.

Improbabilis in praxi est etiam, quæ parum admodum habet probabilitatis.

45. Vt quid ergo, inquires, de opinionibus quæ parum sunt probabiles, in scholis à Theologis disputatur? Dicam. Vt nempe in necessitate constituto, ad manum sint, eique tunc possint suffragari. Nam quem necessitas incautum opprimit, is sanè, si à re, etiam debili, subsidium postulat, aliud cum non suppetit, prudenter agere res suas censendus est. Sic qui fluminis impetu abripitur, exiguos si qui occurrant ramos manu prudenter apprehendit, vt è vorticibus eluctetur; quos tamen amplecti, si validi obijciantur periclitanti funes, planè insanum fit & temerarium.

Adhibenda tamen in extrema necessitate.

rarium. Ita prorsus hinc agitur; in necessitate nisi quis sit, & quidem extremâ, parum probabilibus, & tantum non falsis opinionibus uti, imprudentis omnino est. At verò si extrema vigeat necessitas, opinioni eiusmodi adhærere, cum alia sese via eluctandi è discrimine non ostendat, prudentis est. Et quia prudenter adhibetur, nonnumquam eiusmodi opiniones sequi non tantum est licitum, sed etiam Charitatis lege sapissimè præscriptum. Sic, quamvis parum admodum esset probabile cereuisiam tenuissimam, Baptismi materiam esse legitimam; si tamen aliquem probabilitatis gradum habeat hæc sententia, quod aquæ naturam, ut fortè dici possët, cereuisia illa non exuerit, eam adhibere oportebit infanti morituro, dum alia ad manum non est aqua; ut puero, si vera aqua forsân ea sit cereuisia, succurratur: quæ tamen adhiberi minimè possët, si nulla ei probabilitas suffragaretur, veram esse Baptismi materiam. Sic in nullâ necessitate vinum baptizando puero rite adhibetur, quod fati superque constet, materiam Baptismi non esse; vnde illegitimè illi adhiberetur quocumque in euentu, ac propterea sacrilegè.

*In omnibus
agendum
bona fide.*

Atque hæc quidem facillè erit aliis casibus applicare. Istud tamen seriò attendendum est, omnia quæ de probabili sententiâ actionibus suis applicandâ dicta, sunt, de iis quæ verè probabiles opiniones sunt, talesque sincerè existimantur, intelligenda esse. Dolo autem malo si quis agat, probabileque sibi fingat, quod tamen iudicat improbabile, is sanè velum peruersitati suæ obtendit; sed crimen quod nolle agnoscere, non euadit. Seriò cum Deo in salutis nostræ negotio agendum est: illudque sibi præfixum habere oportet, nolle se prorsus, ne ad minimum quidem vnguem, ab eius sanctissimis legibus, justâque in omnibus voluntate discedere. Ac propterea hæc inquirenda est omni studio: huius scientia, votis precibusque ab illo Sapientiæ omnis fonte enixè flagitanda. Quod cum pro tuâ virili egeris, nec tamen id fueris consecutus, ut veritatem illam aded expetitam, penitus datum sit peruadere; tum sanè tam benignus est Dominus, & imbecillitati nostræ legislator tam accommodus, ut probabili ratione voluntatem suam, id est, diuinam conjectanti non succenseat, si fortè à veritatis apice aberrarit: legi
sua

fuæ intercedit, quam nullo dolo malo videt infringi; actione inque quin imò approbat, quam quasi non displicituram, à mortali homine, hoc est rerum ignaro admodum, fide bonâ sibi viderit exhiberi.

S. VI.

In quo statu sit hodiè apud aduersarios tota de opinione probabili controuersia, & quantum in eâ promouerint.

47. **H**Æc cum jam prælo parata essent, Amice Lector, incidi in libellum cui titulus *Basis totius moralis Theologiæ, per R. Julium Cremonensem, S. T. Magistrum Ord. Prædicatorum, Inquisitorem Mantuæ*. Impressus erat Parisijs. Agit is de hâc, quam modò exegimus, probabilium opinionum materiâ. Non tamen hæc eò hîc affero, quòd doleam non citiùs ad me perlatum, quasi si librum hunc refellere aut operæ pretium sit, aut lubentia; nihil enim quidquam, à me jam dictis adjiciendum magnopere censeo, vt basis illa totius moralis Theologiæ subuertatur.

48. Sed istud mihi visum est non illepidum, minimeque reticendum, quod in libelli præfatione reperi. Et hæc quidem non ab auctore est confecta, sed à quodam veteris Ecclesiasticæ disciplinæ restauratore, ex Montaltii & Wendrockii asseclis adjecta videtur temerè. Hic, inquam, vbi desperatâ jam vniuersim victoriâ, multa gariuit in vtramque partem, faciendæ concordiæ Probabilistas inter (Ita enim sibi aduersos vocant per contemptum) suosque commilitones, illos nempe moralis omnis disciplinæ arbitros, vt se præferunt, & censores; in hanc tandem delabitur decretoriam sententiam, quâ & victoriam retulisse, & controuersiam absoluisse, & Probabilistis os egregiè obstruxisse, sibi non sine plausu gratulatur. *Nec quidquam, inquit, eorum cau-*

sam iuuant antiqui Theologi, quos magnâ pompâ & longo ordine pro-
ferunt. *Quorum etsi non nulli docuerint non necessariò tutiorem par-*

tilimus aduersario-
rum impa-
rus & ob-
tem iectatio.

tem amplectendam, si altera probabilior fuerit, nemo tamen, nemo inquam, excepto nemine, minus probabilem simul ac minus tutam sequi concessit.

Subrisi cum hæc legerem; lepida enim videbatur imprimis & festiua battologia, eiusdemque vocis histrionica repetitio. *Nemo* enim ille & quidem *excepto nemine*, id est, *Nemo* à quo *Nemo* excipitur, apud Comædos joci gratiâ *Non-nemo*, aut certè *Nonnullus* dici posset non incommodè. Sanè præfidentis omninò asseruerationis, & quasi insultantis est ista vocis ingeminatio. Credidit *Non-nemo* ille (neque enim nomen suum prodit, aut aliter nosci vult) credidit, inquam, aut cum nemine sibi futuram rem, aut neminem non sibi daturum fidem, illi scilicet qui isthæc dicta tam feruidè & præfractè asseruerit. Facilis est tamen, & ad manum refutatio.

Refellitur
aut Theolo-
gia moder-
ni.

Nam si de recentioribus Theologis sermo sit, plures sanè sunt, quos etiam præfationis auctor non ignorat, sententiam hanc disertis verbis qui adstruxerint, *licitum esse sequi sententiam que minus tuta sit, & minus etiam que sit probabilis, modò probabilis verè sit.* Vide id asserentes Guazzinum, Emmanuelem Rodriguez, Vasquez, Sanchez, Joannem Ildefonsum Baptistam, & apud illos, plures.

Item ex
Theologo-
rum anti-
quorum
sententiâ.

Quòd si autem antiquiorum Theologorum, ut videtur facere, appellet fidem; sanè quamuis fortasse nemo vnus esset, qui sententiam illam totidem particulatim verbis, eoque tenore exposuerit, tamen illi ipsi qui generatim asserunt, *quemlibet hominem cum salute posse sequi in consilijs quamcumque opinionem voluerit, dummodò alicuius Doctoris magni opinionem sequatur;* hi inquam, etiam minus probabilem minusque tutam (si tamen inter has datur minus tuta) hæc suâ assertione non dubiè complectuntur. Quid enim est posse sequi *quamcumque opinionem voluerit*, nisi omnem exceptâ prorsus nullâ, modò magni sit doctoris? Aut si aliquam opinionem antiqui illi Theologi qui hæc docuere iudicabant excludendam, perperam sanè docuissent vniversim, quamcumque opinionem sequi fas esse.

Atqui, *quemuis hominem, quamcumque opinionem voluerit in consilijs sequi posse, modò magni sit auctoris,* asseruit Joannes Nider ex Ordine D. Dominici auctor celebris ante annos 230. uti in fine Catalogi

49.

50.
Guazz. in
tr. mor. l.
2. c. 26.
Rodr. in
summâ
Caf. To. 2.
c. 69. n. 7.
circa finè.
Vasq. in 1.
2. disp. 62.
cap. 4.
Sanch. in
præc. l. 1.
c. 9. n. 14.
Baptista
in 1. 2. dif.
208. dub.
8. fragm.
2. conc. 6.
51.

52.

Catàlogi Tractatui præcedenti subnexo demonstraui: & quidem eam sententiam à Theologis jam suo tempore antiquis edoctam; quin imò jam inde ab Alberti Magni temporibus, id est ab annis propè trecentis, inter antiqua Religionis suæ monumenta & responsa exarata inuenisse se testatur; adeoque se credere ab ipso Alberto Magno profluxisse. Desinat igitur præfationis auctor populo imponere; neque de verbis vocibusque Theologorum nobis litem instituat, ubi tam aperta est eorum mens. Quid enim refert an hõc an illo modo sententiam suam exponant, dummodò afferri possit nihil, quod suis verbis non sint complexi?

53.

Ho: tr.
a. 26. &
seq.

Adde præterea inutile profus esse querere, an licitum sit sequi opinionem minùs probabilem, quæ simul minùs sit tuta. Nam ut jam docuimus, inter probabiles, non datur minùs magisue tuta opinio: omnes pari gradu tutæ sunt, hoc est, nulli peccandi formaliter periculo expositæ. Quod quia à plurimis, iisque grauissimis Theologis docetur, hi certè omnes euanidam esse auctoris huius propositionem, neque alio fine quàm ne nihil dixisse videatur adinuentam, facile subscribent.

Adversario obiectario supponit falsum.

54.

Diutius his inhæsi quàm statueram: non enim mihi erat animus homini ignoto, & nomen suum non sine artificio dissimulanti respondere; neque verò etiam responsionem magnoperè urgebat res; sine vilo publicæ rei detrimento contemni poterat cauillatio. Ast istud potissimum Lectori ob oculos ponere erat constitutum, quàm non de nihilo ingentibus & gygantæis aduersariorum, veteris inquam, disciplinæ restauratorum laboribus accommodari possit Poëticum istud, *Parturient montes, nascetur ridiculus mus.*

Euanida aduersarium molimina.

55.

Primò enim impetu Probabilistarum agmina difflaturi, conspiratione concordi, & vnâ velut acie, Probabilitatem omnem omninò impetebant, condemnabant, proruebant. Nihil quidquàm ex probabili opinione posse decerni, neque probabilitatem profus vllam actionibus dirigendis, sine lethali crimine adhiberi, præcipuum erat nouæ Theologiæ moralis fundamentum: alia qui traderent, *cæcos esse & duces cæcorum, Religionis omnis perturbatores, Christianorum seductores*, & denique quid non? Itaque omnia debere esse certa & indubitata, quibus hu-

Primò concendebant, nihil quidquam agi posse ex opinione probabili.

manæ actiones applicantur. Hic stabant, hic quasi pro aris & focis decertabant, hic denique triumphabant.

Deinde saltem probabiliorem opinionem sequendam esse necessario reliqua probabilis.

Verùm cum ab hoc fundamento totius orbis iudicio sunt dejecti, viderentque humanis actionibus penitus interdici, nec ullum inter homines superesse commercium, si certa tantum fas sit agere, id est, ea solummodo quæ veritatem ipsam indubitatim assequuntur; lassatis utcumque viribus, quas frustra primo in molimine exeruerant, lentius & modestius ab iis agi cœptum. Illudque saltem sibi dari postularunt, ut dum duæ occurrunt opiniones utrimque probabiles, quarum tamen altera sit probabilior, hanc sine crimine deferri non posse. Multum profectò primus ille furor deferbuit, quo nullam non opinionem probabilem actioni applicitam, contendebant sceleratam esse & nefastam.

56.

Denique, saltem ne fas esse sequi minus probabile quod simul minus sit tutum, volunt euincere.

At cum ne istud quidem potuere euincere, hoc tandem solatii ergo sibi dari postulant, ne non aliquâ ratione bonâ Probabilitas admordisse videantur, saltem nefas esse sequi sententiam minus probabilem, quæ simul minus tuta sit.

57.

Magnam enimverò rem, & dignam molimine tam ingenti! En quò tantus decidit aduersariorum labor! In tam tenues auras tam horrenda tempestas abiit. Tantillam scilicet rem ut tandem exprimerent, Theologi passim omnes erant contemnendi, condemnandi impietatis viri innocentissimi, Scholarum Religionumque conuellenda auctoritas, tumultu euertenda Virginum asceteria, Concionatorum exedræ replendæ clamoribus; turbanda denique erat Europa. Sanè si id illis vltro concederem (quod tamen falsum esse demonstraui) nefas esse agere ex sententiâ minus probabili, quæ simul etiam sit minus tuta, nihil quidquam tamen darem quo sibi multum possent abblandiri. Non enim hoc erat, quod primo impetu per tumultum adeò enormem contendebant, dum rectè sentientium auctoritatem in inuidiam trahere falsimoniis, & calumniis sese prouere posse sperabant.

58.

Jam verò dum de referendâ victoriâ desperant, modestius paullò tandem agunt: sed ne se planè victos esse fateantur, istud saltem gloriantur sese assecutos, fateri nos debere. Theologorum antiquorum, *neminem esse, neminem inquam excepto nemine, qui minus probabilem opinionem simul ac minus tutam sequi concesserit.* Bene ipsis sit. Interim recedunt ex acie, & magnis passibus referunt

59.

runt

Ostenditur vanitas huius propositionis, & quantum à primo huius controuersia seruore deiciat.

runt pedem. Dicunt tamen aliquid, ne prorsus taceant. Sic fanè & catelli, qui multâ rabie prætergredientis viatoris calces allatrarunt, infectâ re & sæpè male mulctati domum cum redeunt, latrant nihilominùs quamuis modestiùs, identidem circumspèctitant, viatorem obliquis oculis intuentur, & nescio quid dentibus interim obmurmurant, ne nihil omninò sibi suiq̃ue similibus, tanto impetu egisse videantur.

60. Atque hæc demùm est ignorantæ inuincibilis, probabiliùmq̃ue opinionum materia, tanto studio nuper agitata, tot contumeliis appetita, tot cauillis arrosa, tot execrationibus etiam diris deuota, & quidem incertum cuius Religionis, quam more suo veterem vocant, restaurandæ, pio vt primâ fronte videtur, sed non satis probato sub prætextu. Quàm verò solida protulerint illi Theologorum omnium, imò & rationis humanæ contemptores, non est quod dicam. Exposui prout in tantâ breuitate potui omnia. Judicabit æquus Lector quid sit de re; & à se tenebras, si quæ fortè cauillationibus aduersæ partis fuerant offusæ, veritatis luce depelli, vtpote veritatis amans, faciliè atque æquo animo patietur.

Conclusio
trium præ-
cedentium
TRACTATU.

TRACTATUS VI.

DE CONSCIENTIA DVBIA.

Omne quod ex fide non est, peccatum est. *Ad Rom. 14. v. 23.*

*Conscientiam de actionis suæ malitiâ, id est, practicè dubitantem; eam permittere non posse. In speculatio autem dubio quod superari non potest, Conscientiam, ex possessione & juris præsumptionibus, in omnium Virtutum materiâ re-
tè efformari.*

P R O O E M I V M.

*Cur Con-
scientia
vocetur a-
liquando
dubia.*

Quamvis Conscientia dubia verè proprieque dicta Conscientia non sit, vt antè me dixisse memini; quandoquidem Conscientia, actus sit de actione suâ iudicantis animi; dubitatio verò sit hæsitatio quædam suspensioque iudicii, vt mox explicabo: tamen quia circa res dubias, quæque nullum in alterutram partem consensum extorqueant, versandum est sæpenumerò, de quibus tamen Conscientiæ iudicium certum exigitur, idcirco Conscientiam dubiam vocant Theologi: non quòd dubiam in rebus agendis vnquam sententiam ferre possit, quam licitum sit executioni mandare; sed quòd incertæ sæpè res sint, dubiæque bonitatis aut malitiæ, de quibus tamen certum quid est statuendum, an executioni mandari debeant, an verò sint penitus rejiciendæ. Dicendum est itaque, quâ ratione in dubiis quæ proponuntur actionibus, efformandum sit Conscientiæ dictamen, quod sine crimine amplecti liceat, & impunè etiam à dubitante exhiberi.

S. I.

*Expositâ Dubij naturâ & differentiâ, proponitur status
questionis.*

1. **L**ongè inter sese differunt, quamvis sæpè confundantur, voces, *dubitatio & opinio; dubitare & opinari.* Atque vt à propositâ mihi materiâ per varia discurrendo non abeam; inter eum, inquam, qui dubitat resnè sit licita an illicita quæ agenda offertur, & eum qui probabili ratione opinatur licitam esse aut illicitam, magnum sanè est interuallum. Quod quia à multis minùs attenditur, hinc fit, vt quemadmodùm rerum vocabula, ita & res ipsæ sæpissimè confundantur; & sibi permixtione mutuâ tenebras eas obducant, quas non facile, nisi ritè separentur, sit discutere. Id igitur agendum est primò, vt sua cuique parti debita constent nomina.
2. Et quidem, *Opinionem cum Dubitatione* committendi & coniungendi occasionem inde arreptam suspicor, quòd utrobique de rei veritate incertus sit, aut sanè certus non sit animus. Et hoc quamvis sic esse fatear, tamen longè aliter circa propositæ rei veritatem versatur mens dum opinatur, aliter verò longè dum dubitat. Nam qui exempli gratiâ, opinatur rem esse licitam, is ratione ducitur probabili, id est eâ propter quam prudenter iudicat rem ita esse; quamvis id etiam iudicet, eas è diuerso rationes existere, ob quas non immeritò possit statui, rem ita prorsus non esse. In hoc euentu, jam dictum est superiori Tractatu, Conscientiam sibi certum indubitatumque dictamen efformare posse, quo statuat, actionem eam quam probabili ratione opinatur licitam, licitè & impunè à se posse exerceri. Et quamvis de opinionis quam sequitur veritate reformidet & non omninò sit certa, atque ad eò materialis peccati committendi periculo sit obnoxia; certa tamen est, istud agere se posse, cuius veritatem, aliâ quàm probabili ratione non datur assequi. Et sic de omni formalis peccati discrimine admodùm est secura.
3. At verò is qui dubitat, nullum prorsus fert iudicium, nihil statuit; neque de rei propositæ veritate, puta an lex obliget an non

*Aliud est
dubium,
aliud longè
opinio.*

*Proponitur
differentia
inter pro-
babiliter o-
pinantem.*

*& dubi-
tationem.*

non obliget, neque rursus etiam de actionis suæ bonitate aut malitiâ. Interim hæret animus incertus rei, quod nihil, ne probabili quidem ratione in vllam partem possit decernere. Est enim dubitatio propriè dicta, *suspensio iudicij, sic vt rei propositæ non detur aut assensus aut dissensus.*

*Dubium
negatiuum
quid sit &
unde oria-
tur.*

Tripliciter autem potest obtingere ea animi suspensio. *Primò* quidem, si nulla prorsus in vtramvis partem appareat assentiendi aut dissentendi ratio. Sic nec asseruerit, nec etiam negauerit quis prudenter, paresnè sint stellæ numero an impares. Nec qui concubiâ nocte de subito expergiscitur, rectè statuet an cis, an citra horam duodecimam prouecta sit nox. Nulla enim in alterutram partem occurrit ratio: & sic, à iudicando dum mens abstinet, dicitur habere *dubium negatiuum*, quod propriè ex merâ ignorantia rei, ortum ducit.

*Dubium
positiuum
oritur ex
rationibus
æqualibus.*

Secundò suspendi iudicium potest, idcirco quòd rationes quædam quasi per caliginem sese ostentent; aut tam exiles, vt suspicionem quidem mouere possint, non tamen ex sint, vt assensum, ne de probabilitate quidem veritatis, queant elicere. Sic beneficium Ecclesiasticum obtinenti mouetur dubium, an Horarum penso persoluendo obstringatur, quòd prouentus quos percipit tam sint exigui, vt tantæ obligationi non videantur exæquari; nihil tamen, quid sit de re, audet statuere. Alius sibi videtur olim Deo concepisse vota; alius sibi in ære alieno esse, nec tamen quondam debita persoluisse; alius meminit se peccasse, & se nondum Confessione crimen eluisse suspicatur. Sic infinita sunt alia, quæ ratione quâdam expenduntur, sed non eâ quæ sufficiens pondus afferat vt mentem iudiciumque secum trahat, quamuis efficere possit vt animus aliquantulum vacillet initio, ac deinde sententiam omnem prorsus suspendat. Qui sic dubitat dicitur habere *dubium positiuum*.

*Aut ex ra-
tionibus se
se elidenti-
bus.*

Tertiò denique suspensio iudicij (& hoc magis positiuum est dubium) exinde potest oriri, quòd quamuis ratio sit cur in vnam partem inclinetur animæ, vt ita dicam, æquilibrium, tamen ex alterâ parte, est quod pondus rationis eleuet aut elidat, sic vt ne probabili quidem ratione detur conijcere, à quâ parte stet veritas. Nam si vlla appareat in vnam partem ratio probabilis, jam non est dubium, sed probabilis opinio; nisi quis etiam tum nolit, aut non possit assentiri; tunc enim etiam verè dubita-

4.

5.

6.

dubitabit; iudicium cum suspendat. Dubium ergo, non certitudinem tantum & scientiam, sed & probabilem omnem opinionem elidit; vtrumque enim actus est iudicii; dubitatio autem, mera iudicii suspensio est, & quasi iustitium nihil in vtramuis partem decernentis animi. Tale dubium sæpe iis in rebus quæstionibusque occurrit, quæ à testium dependent depositione. Sic si tæminæ duo tresue nuntient, in Indiis vidisse se maritum efferri, & quidem certo die & loco, probabilem habet rationem quâ statuat viro se carere. Sed si alii æque bonæ fidei totidemque nuntii superueniant, eodem aut posteriori die aliquo, maritum se vidisse saluum & incolumem qui testentur, certè si ratione & non naturæ cæco impetu agi velit, nihil quidquam de mariti morte aut vitâ potest statuere; & si mortuum optat, assensum tamen primo nuntio debet denegare, & dubitare de totâ re. Neque probabilem secundis nuptiis ritè ineundis dicat ex primis nuntiis sese hausisse opinionem illamque sequi: nam secundorum testium depositione, elisa est omnis probatio, quæ actioni ponendæ, nuptiisque ineundis faueat. Totâ enim certitudo & verisimilitudo historiarum, in dubium jam euadit.

7. Quæritur modò, dubitanti sic Conscientiæ faciendum quid sit, an inquam, iudicio præuio sic suspensio, ipsa quoque ab omni dictamine debeat abstinere, actionemque omnem deinceps suspendere?

8. Vt verò hoc quoque exponatur clarè, istud sedulò attendendum est, in duplici differentiâ Dubium à Theologis fecerunt. Vnum vocatur speculatiuum, alterum dicitur Practicum. *Speculatiuum dubium* est, dum generatim de rei alicuius veritate, aut legis obligatione dubitamus. Et si quidem de hac dubitatio incidit, *dubium juris* est. Sic qui dubitat an inuadentem se iniuste; liceat occidere; an æger in quadragesimâ licitè vescatur carnibus, dubio laborat juris. Qui verò dubitat an hodie sit ieiunium, dies festus, hora diei duodecima, dubio tenetur quod vocatur *dubium facti*.

*Quid sit
dubium
speculatiuum.*

9. Alterum est dubium practicum, quod non circa rem aliam, quàm circa actionem à se hic & nunc ponendam versatur, ac hæret. Et hoc quidem sæpissime ex dubio speculatiuo oritur. Nam quod quis dubitet an vesci modò possit carnibus, fit quia dubitat

*Dubium
practicum
quid sit.*

dubitat an modò sit dies jejunio deputatus, an sit hora noctis duodecima. De horâ quòd dubitet, aut de die lege præscripto, dubium speculatiuum est: at quòd de actione suâ, seu de carniû esu anceps sit, dubium est practicum. Fit tamen etiam quandoque, vt vbi nullum est speculatiuum dubium, sit tamen practicum. Fieri enim potest vt quis minimè dubitet, injustum inuaforem, præsertim cùm aliter discrimen euadere non datur, posse interfici: & tamen inuadentem sese cùm quis videt, dubitare potest de actione suâ; an scilicet ei manus inferre nunc possit eumque occidere, quòd fortè in amentiam actus sit; quòd facillè sit vim inferendam fugiendo euadere: denique multa alia possunt occurrere, ob quæ de nece à se inferendâ rectè dubitet. Dubiu ergo hîc habet practicum, sine dubio tamen speculatiuo. Hinc patet illa inter se plurimum distingui.

Et verò sedulò attendenda est hæc distinctio, vt tota Dubii materia clarè euoluatur, neque confundantur rursus Dubia inter se? istud enim jam ostendetur, cum speculatiuo dubio, Conscientiam læpissime posse actionem instituire, & institutam prouehere: cum practico verò, numquam. Ab hoc itaque sumo exordium.

10.

§. II.

Cum practico dubio numquam licitum est dubia agere, sed pars tutior semper est eligenda.

Cum Dubio practico illicitum est agere.

Theologorum omnium ea concors est sententia, neminem de actionis suæ malitiâ positiuè dubitantem (id est cum dubio practico) eam sine crimine posse exequi; sed prorsus intermittendam esse, quamdiu hoc dubium animo obuersatur. Sic qui verè dubitat an lex jejunii hodie obliget, vndecumque hoc dubium oriatur, peccat si carnibus vescitur. Peccat autem, non quia cum dubio speculatiuo operatur; sed quia cum practico, id est, non determinando an bona futura sit actio, an verò mala.

11.

Et hoc quidem minimè potest esse dubium, cùm aperta sit
D. Pauli

ad Rom.
14. v. 23.

D. Pauli sententia. *Omne quod ex fide non est, peccatum est*, per fidem autem Conscientiam hîc passim intelligunt sancti Patres. Et quidem sensus huius oraculi hic est: omne quod bona fides seu Conscientia non dicat esse licitum agere, si agatur nihilominus, peccatum est. Atqui qui practice dubitat an actio licite exhiberi possit, Conscientiam rei licitæ, aut dictamen practicum de actionis suæ licitâ expositione non habet; agit igitur, & non ex fide; id est non ex Conscientiâ: ac proinde teste Paulo peccat, etiamsi verè legem non infringat, nec vetitum sit id quod agit.

Probat
1. ex D.
Paulo.

13.

Eccli. 3.
v. 27.

Etenim quis id mihi jure negauerit, periculo sese euidenti talem exponere infringendæ legis? Atqui nonne rursus Diuinum id est oraculum, *Qui amat periculum in illo peribit*? Talis enim, cum de actione suâ dubitet, bonane sit an mala, nec quidquam decernat, verè amat periculum, & quidem à se cognitum. Si enim non amaret, sanè modis omnibus inuestigaret quid sit de re, licitane sit actio an illicita. Jam verò cum nullam adhibeat veritati inuestigandæ diligentiam, ab ignorantia inuincibili & inculpatâ patrociniū temeritatis suæ non potest petere, cum affectata planè sit & voluntaria. Ignorat enim, quia cum possit instrui, non vult; nec sibi moram discendi dat: & cum de rei veritate instrui non vult, amare profectò errandi periculum est censendus.

Probat
2.

14.

Quid? nonne qui dubitat benene acturus sit an perperam, ita, constitutus est animo, vt id peracturus sit, etiamsi constaret planè rem esse improbam? Quid enim, hoc si nosset, eum ab agendo retraheret, quod jam ei non obijcitur? Dei iniquitas offensa certò cognita. Atqui perinde amico est injurius, qui dubius an amicitia leges sit infracturus, displiciturusque amico, reuerentiam aduentanti non exhibet, ac is qui certò sciens eum familiaritate illâ, aut potius rusticitate grauiter offendendum, honorem illum ei denegaret. Perinde enim agit, ac si de eius indignitate non magna ei esset curatio, eamque haberet admodum deinceps: quod sanè amicitia jura est infringere. Neque verò quemquam tam peruersæ mentis credo, vt Dei amicitiam non tam strictis legibus arbitretur obnoxiam, aut eam præ humanâ credat liberiùs posse contemni. Sine dubio itaque peccat, quisquis cum dubio practico an Deo displicitura

Probat
3.

A a

citura

citura sit actio quam aggreditur, eam nihilominus præfractè exequitur.

Dubius an veniale sit peccatum an mortale, peccat mortaliter si pergit in agendo.

Rurfus grauer peccat, quisquis dubius mortalenè an tantùm veniale commissurus sit crimen, actionem tali dubio committit. Dubius v. g. an mentiendo, mortalem an verò leuem contracturus sit noxam, mortalem contrahit si mentitur. Interpretatiuè enim, vti aiunt, mortale crimen vult committere; vtpotè qui actionem eam intermissurus non sit, etiamsi nosset mortali offensæ esse obnoxiam.

15.

Peccatur specie peccati de quo dubitatur.

Tertiò denique, certum id est etiam, eum qui sic agit dubius de peccato, illâ peccati specie innodari, de quâ dum peccat, dubitat. Hinc si quis non suæ commiscetur, dubitat autem an nupta sit an innupta, adulterii prorsus reus est; adeoque cum species peccati in Confessione debeat explicari, non satisfaciet, si fornicatum sese fateatur, nisi & adulterii dubium quod obuersabatur animo, ingenuè exponat. Ita disertè D. Thomas.

16.

D. Tho.
quodlib.
8. a. 13.

Dubius positiuè dubio practico, debet eligere quod est tutius.

Istud igitur fixum sit, quamdiu de actionis suæ bonitate aut malitiâ suspensus est animus, eligendum esse id quod est tutius. Tutius autem id est, in quo nullum peccandi est periculum. Et hîc locum habet Regula illa juris celeberrima, *In dubio, tutior pars est eligenda*: in dubio nempè positiuo practico. Ratio autem est; quòd numquam in actionem licitum sit prorumpere, nisi prudenter. Non autem agit prudenter, nisi reipsâ dicter Conscientiâ benè agi, aut saltem non malè. Et tunc tantùm non malè agitur, quando saltem probabili ratione res iudicatur licita, exindeque iudicium practicum à Conscientiâ elicitur, actionem licitè posse exhiberi. Neutrum autem in dubio practico positiuo locum habet; nam de legis obligatione nihil iudicat animus; est enim dubius: & de bonitate peruersitateque actionis suæ nihil statuit, ac proinde sine dictamine Conscientiæ agit, *quod autem ex fide non est, peccatum est*, agit enim prorsus imprudenter.

17.

Dubius negatiuè peccat licitè agere.

Atque hæc de dubio positiuo dicta intelligantur. Nam vt rectè Ludouicus de Scildere, qui negatiuè tantùm de malitiâ materiali actionis suæ dubirat; id est, cui nulla prorsus occurrit ratio, nequidem minima, ob quam actio quam præ manibus habet, mala censenda sit aut illicita, is rectè Conscientiam efformat,

18.

Scildere
de Conf.
Tract. 3.
c. 9. n. 5.

&

& certò statuit nullam actioni suæ peruerfitatem interuenire, ac proinde licitè posse exhiberi. Si enim quoties eiusmodi dubia intercurrunt (quæ nulli rationi nixa cum sint, à scrupulis non multum differunt) ab actione foret abstinendum; infinitis sanè perplexitatibus & angoribus præpediti forent, multorum ad virtutem seriò connitentium animi; quibus omnia quæ agunt, videntur dubia; & si rationem dubii exigantur, nihil habent quod reponant, nisi quòd dubitent, atque quòd ita ipsis esse videatur. Tale verò dubium vti ex nullâ ratione exoritur, ita etiam nullâ ratione est æstimandum, aut censendum vllam obligationem legis inducere, cuius nulla, in mente, legitima sunt vestigia. Sic si dubito an modò licitum sit exire domo, an vesci cibo qui mensæ apponitur, neque alia suppetat ratio quæ rem mihi faciat esse ambiguam; tum sanè negatiuè dubitare censeor; & ob hoc dubium, ab actione dubitatâ minimè est abstinendum.

§. III.

Cum dubio speculatiuo agere non licet, donec Conscientia iudicium certum, licitè rem agi posse, efformarit. Hoc autem iudicare non potest, nisi prius speculatiuum dubium deponere studuerit.

19. **E**A quæ diximus plana sunt. Istud est difficilius, an quoties Exponitur
questio. dubium aliquod speculatiuum incidit, illicò in praxi actionem meam illi conformare debeam, & quidem tutiorem semper partem eligere. Et vt exemplis clarior fiat res: dubium mihi incidit, an in ære alieno sim. Tutiùs videtur esse solutionem præstare, & æs dubium sic expungere; an idcirco istud creditori dubio obligor exhibere? Dubito an votum aliquod emiserim; dubito an peccatum quoddam, quod olim commissum mihi nunc occurrit, ritè fuerim confessus; dubito an hodie ieiunandum sit, & multa his similia ingerere sese possunt menti dubia. Sanè tutissimum videtur esse primo obtutu inspicienti rem, explere vota etiam dubia, peccatum dubium confiteri, ieiunare, aliaque præstare de quorum obligatione dubitas. Ita sit. Verùm istud

quæritur, an illicò formandum mihi sit Conscientiæ dictamen, illa omnia præstanda esse, actionemque illam mihi met debeam imperare? Profectò si hoc ita est, intolerabile omninò habent onus ii, qui à minimâ peccati specie dum abhorrent, dubiis implicantur propemodum infinitis.

*In dubio
speculatio
formandâ
est Consci-
entiæ dictamē.*

Fateor ita esset, si hoc dubitantibus onus incumberet. At si rectè animum aduertistis, non id dixi §. præcedenti, agenda esse omnia, quæ dubia mens agenda suspicatur aut dubitat: istud tantùm dixi, ab actione omni abstinendum, de quâ dubitat an sit illicita, donec & quousque dubitat: supersedendum itaque actioni esse, donec statuerit, actionem hanc licitè à se exhiberi. Si ergo dictamen istud certum possit elicere, etiam si probabili tantùm ratione nitatur; tum verò æquè tutum est, debitum dubium non soluere, quàm præstare; voto dubio supersedere, quàm istud adimplere; atque idem esto de cæteris dubiis iudicium. Itaque vt tutò agere possit dubius, Conscientiæ dictamen efformandum est necessariò, quo certò statuatur, actionem quam aggreditur, bonam esse & licitam. Atque hoc vocant Theologi, in re dubiâ formare Conscientiam. At quâ ratione id à me præstabitur inquires? quo pacto id à me impetrauerò, vt statuam quid à me fieri debeat, cum planè dubitem ad quid obliget? Sanè id sæpissimè non est admodum difficile.

*At quomo-
do?*

*Deponen-
dum est si
fieri potest
dubium
speculati-
uum.*

Ac primò quidem istud agendum est pro viribus, vt dubium speculatiuum, è quo dubium practicum siue actionis ponendæ incertitudo trahebat originem, superetur & elidatur: atque illicò cessabit dubii practici anxietas. Itaque si dubitas an licitè vesciturus sis hodie carnibus, sanè iis vesci nefas est, donec de legis obligatione dubitatur. Itaque dubium hoc euince; euinces autem si operam adhibeas, & inquiras an dies fastus sit an nefastus. De aliis quæ occurrunt negotiis, contractibus puta, possessionis aditione, mercium justâ aut iniustâ distractione, si mens hæreat, neque tuo studio dubium possis, ne probabili quidem ratione enodare; viros consule probos, prudentes, & de quorum scientiâ non dubitas; detergent ii dubium omne. Nam si vel probabili ratione asserant licitam esse rem aut illicitam, illicò fundamentum habes sufficiens, cui nixus dubium deponas; & ex probabili vt minimùm ratione, certum possis de actione à te præstandâ ferre iudicium; hoc est, certum Conscientiæ dictamen effor-

20.

21.

efformare. Et hoc quidem, præstari dum potest, certissimum est
Conscientiæ dubitantis leuamentum.

22. Verùm, quid si solus sim? quid si in eo loco constitutus, ubi *Sed quid
si non pos-
sit istud
dubium
superari,
quæritur
quid agen-
dum sit.*
nec libri ad manum sint, nec viri experti rerum quos consulam?
aut quid si dubium sit tam pertinax, vt nec meo nec alieno stu-
dio, quantumcumque adhibeatur, possit superari? quo sese
tum vertet Conscientia? Sanè speculatiuum dubium ei inhæret
præfractè, nec ab eo se potest expedire. Foris quis est, aut in mari
procul ab hominum consortio positus, neque horas per noctem
audit, neque scit an dies sit ieiunii. An illi semper à carnibus est
abstinendum, quoties an ieiunandum sit dubitat? Sanè ieiunan-
dum sic esset non paucis anno toto. Dubitat quis an sit in debitis,
& quidquid inquirat, manet dubium. Dubitat an iusta sit bono-
rum quâ gaudet possessio, neque titulorum inuestigatione quid-
quam proficit. Matrimonium sit dubium, quod fama quædam
obscura è remotissimis regionibus aduolarit, maritum primum
viuere. Dubia sit peccati commissi Confessio, & quidquid cogi-
tat, quidquid discutit, manet dubius. Dubitat quis denique an
votum Castitatis emiserit; hoc autem dubium, cuius iudicio
quæso deponet? non suo; nam nihil occurrit quo factum quid
sit, plane decernat: non alieno; quis enim nisi conjecturâ
merâ assequetur quid ab illo olim factum sit, quem ne de facie
quidem nouerat? & quid si nouisset, an vel probabili ratione
potest quis conijcere, quid quis aliquando mente designarit? Sanè
insuperabilia sic sunt dubia infinita, quæ nullo studio, nullâ arte
possint flecti. An tum etiam ad tutiora recurrendum est consilia,
& restitutio certa facienda illicò pro incerto debito; præstanda
vota; deserenda possessio; vt certum à Conscientiâ, de actionis
suz bonitate, iudicium efformetur? Hoc nunc agendum est &
enodandum.

§. IV.

Quod si diligentia adhibita, manet dubium speculativum, tum formandum est dictamen Conscientiae, ex bonae fidei possessione & praesumptione juris, in materiae qua justitiam concernit.

In dubiis, ex possessione recte formatur Conscientia in materia justitia.

IN diuersa hinc abeunt Theologi. Quidam in materiae qua justitiam concernit, in rebus dubiis possessionem bonae fidei, aut praesumptionem juris, incertitudinem omnem dirimere statuunt: in dubiis autem qua reliquas virtutes spectant, tutiorem semper partem esse amplectendam. Et primum quidem, quod passim omnes Theologi, praeter Adrianum dant, libens accipio: nempe cum de possessionis alicuius justitiam dubitatur, nec in alterutram partem potest euinci pro quo stet justitia; tum ad bonae fidei possessionem jurisque praesumptionem recurrendum esse, ut quis certo statuatur, rem de qua ambigitur, retinere an possit, an vero eam a se debeat abdicare. Quamuis fortassis aliqui occurrunt casus, in quibus titulus tempore prior, possessioni praefertur. Tamen praeterquam quod & id in peculiare jus refundi possit, euentus illi tam rari sunt, ut ob eos a regula generali, quam omnes Theologi amplectuntur, non videatur esse discedendum. Regulam autem illam explicare malo, quam aut rationibus, aut grauissimorum virorum auctoritate confirmare. Egerunt id passim Theologi, tantum exponenda est res.

Id licet sit in foro externo.

Certum est imprimis, quod si de praedio lis inciderit, & quidem Caio illud possidenti, Titius actionem pro suo jure intararit; omnibusque qua utrimque afferuntur rite discussis & expensis, dubium manserit utrimque jus, praedium Caio possidenti adjudicandum esse; & cum speculatio dubio, a iudice nihilominus certo decernendum, praedium cuius jus est dubium, a Caio deinceps legitime possideri. Nam ut fert regula juris 65. in 6. & regula 170. & de regulis juris, *in pari causa melior est conditio possidentis*, & rursus l. 1. in fine C. de conditionibus insertis, *possessor bonae fidei, sine plena & euidenti probatione in*

23.

24.

Reg. juris 65. in 6.
Reg. 170. & de regulis juris

l. 1. C. de conditionibus insertis.

ne in contrarium, remoueri non potest : quantò minùs ergo ob dubiam?

25. Neque verò hanc possessionis prærogatiuam, ab humano jure aut Reipublicæ potestate arbitròr defluere vt quidam volunt; vt potè in cuius manu sit de rebus dubiis disponere, & certo domino affigere ne incerta sint rerum dominia; quasi si possessori bonæ fidei in dubio daretur dominium, tantùm ex priuilegio, & juris constitutione. Non inquam, his assentior. Nam possessionis prærogatiua, videtur ei competere ex naturâ rei, omniumque passim hominum communi iudicio, cui jura se accommodant. Nemo enim negauerit, possessori bonæ fidei aliquod in re jus competere, saltem defendendi rem, & prohibendi ne sibi sine vllâ ratione eripatur, hætenùs pacata, & à nemine in controuersiam vocata possessio. Hoc si ita sit, sanè vt acutè rem tangit Castro-Palao, tum cùm dubium est Caii possessoris, actorisque Titii jus, duplex est ex parte Caii; vnum quidem proprietatis jus, sed dubium; alterum verò, sed certum, possessionis. Ex parte verò Titii vnicum tantùm proprietatis est, illudque dubium, ac proinde à jure proprietatis quod habet Caius, adæquatum. Itaque cùm vno jure pares sint, & altero jure & quidem indubitato Titium Cajus cùm exsuperet, non est quòd ex juris dispositione aut priuilegio, possessori prærogatiuam dari existimes. Ratio ipsa id dicat, & communis omnium consensus; siquidem nullum è possessione deturbandum vllius hominis iudicio existimo, cui duplex jus in re competit, vt illi faueatur qui vno tantùm nititur, & quidem tali, vt vni tantummodò possessoris exæquetur. Quòd si igitur ante exortum dubium, verè fuit prædii dominus sic vt licitè eo vteretur, frueretur fructibus, illudque, si luberet, diuendere etiam posset, vt rectè Molina; sanè etiamnum ex communi lege, idem dominium obtinet, & non ex nouâ aliquâ juris dispositione: quandoquidem possessio dominium dubitanti non dederit, sed tantum id quod habebat, propugnari. Dispositione autem juris & iudicum sententiâ, id tantum fit, vt possessor ille ab actore conueniri non possit posthac, nisi alia afferat, quæ certiori argumento possessoris jus elidant; & multò magis, vt pacificè rem possidenti, vis nulla possit admoueri. Quidquid sit, illud certum est, quod in dubio speculatiuo, ex possessione, jura rem determinent,

In dubio jure humana potestas aut Respublica non dat possessori notum jus, sed de veteri iudicat.

Castro-P.
de Consc.
disp. 5.
punc. 2.
n. 2.

Molina
de jure &
just. disp.
17.

nent, & rectè. Nam cum in dubio lances sint quasi in æquilibrio, simulatque juri vtrimque æquali, aliud possessionis jus alterutri adjicitur, minimè mirandum est, pondere nouo adiecto, examen stateræ aut justitiæ, in illam inflecti partem, in quâ plus ponderis est & plus momenti.

*Externo
foro con-
formandū
est internū.*

Alterum etiam certum est, forum internum, & posse; imò & debere externo foro conformari, nisi hoc fortasse falsâ nitatur præsumptione. Quod quidem multis probat Baldus, Couarruias, Suarez, Vasquez, Thomas & Joannes Sanchez, & à Theologis passim admittitur. Atque ex hoc principio liquidò id consequitur, quotiescumque in materiâ justitiæ concernente, dubium occurrit speculatiuum, quod nullâ diligentiam adhibitâ possis superare, ex possessione, te licitè posse sententiam ferre; & siquidem possessio pro te stet, rem tibi adjudicare. Ac proinde formare poteris iudicium practicum, quo Conscientia iudicis instar decernat, eam cum dubio speculatiuo, nihilominus à te posse licitè ac securè possideri. Quid enim? si de prædio de quo nunc dubitas, coram iudice indicta tibi fuisset lis, dubiisque quæ tibi occurrunt legitimè examinatis, nec tamen discussis, iudicis publicâ sententiâ, ex possessione quam bonâ fide obtines, tibi causâ fuisset adiudicata; an quidquam de rei possessæ iustitiâ dubitares? an non iudicis sententiæ acquiesceres? Acquiescerem inquis enimverò. Atqui adhuc dubium esset aditæ proprietatis ius. Quòd si ergo cum hoc dubio, possessio tutam facit iudicis sententiâ, quâ pro te stare possessionis ius decernitur, nihil est cur Conscientia, iudex actionum priuatus, eandem pro te sententiam non possit ferre, & tu illi acquiescere.

*Ius externū
in dubio nō
dat nouum
ius possesso-
ri, sed id
quod habet
declarat &
defendit.*

Verum, inquis, alia est vtriusque sententiæ ratio. Nam cum dubium est ius, iura possessori fauent, eique ius rei controuersæ, auctoritate publicâ tribuunt; ego autem mihi ius nullum arrogare possum, aut attribuere. Sic est. Declarare tamen possum, mihi de quo dubitabam, ius certò competere. Neque aliud agit iudex. Non enim de dubio iure quidquam disponit. Quâ enim iustitiâ rem dubiam possessori potest tradere certo iure possidendam posthac, dubiumque quod actori competit ius prorsus elidere? Si aliena verè est res, an iudici licitum est de alieno esse liberalem? minimè verò. In dubio iure seruanda est æqualitas, seruari cum potest; potest autem cum res tota potest diuidi. Diuiden-

26.

Couarr in
c. cum ef-
fes. n. 7. de
restam.
Suar. de
conf. disp.
40. sec. 5.
Valq. in 1.
2. disp.
66. c. 1.
Th. Sanc.
l. 1. de ma-
rr. disp. 5.
Io. Sanch.
in sel. disp.
42. n. 4.
& disp.
48. n. 55.

27.

uidendum itaque foret prædium, & non possessori ex affe adjudicandum, si possessio nihil juris conferat, præter id quod titulus tribuit controuersus. Cum itaque iudices rem dubiam non diuidant, neque tamen de re alienâ justè possint esse liberales, dum iustitiæ, diuidendo rem, potest utrimque satisfieri; argumentum id rursus manifestum est, non ex juris dispositione aliquâ, sed ex naturâ rei, possessori certum ius competere, quod jurè tantùm dubio non elidatur.

28. Atque hinc etiam manifestum fit, possessorem bonæ fidei, Possessor bonæ fidei in dubio non debet rem diuid. re. occurrente dubio & possessione certâ, rem integram sibi tutò adjudicare, neque cum eo qui dubium jus allegat, vllò modo diuidendam. Quod enim forum externum non diuidit, rectè etiam à foro seu Iudice interno, id est Conscientiâ non separatur.

29. Et quidem hæc possessio, tam certa regula est ad formandum sibi Conscientiæ dictamen, ut doctissimus Thomas Sanchez, quantumcumque sit iuris dubium. aliique asserant disertè, etiamsi ea essent dubia, quæ suspicionem maiorem ingererent prædium injusto titulo, quàm justo à te possideri, tamen sine vllâ anxietate animi à te retineri posse; cum ex lege jam laudatâ id constet, quòd *possessor bonæ fidei, sine plenâ & euidenti probatione in contrarium remoueri non debeat.* Nullo itaque modo perturbandus est animus, etiamsi non vnum, sed & plurima sese dubia menti ingegerent, modò possessionis iniustitiam non euincant.

30. Neque aliâ ratione superanda sunt dubia, quæ de bonis testamento, aut parentum morte aditis, nonnullos anxie omnia obseruantes, solent exagitare. Dubitant an justè à parentibus aut à testatore fuerint possessa; an legitimè transcripta, & Dubium de paterna hereditatis iniustitiâ non est curandum. & multa in hanc rem. Cum enim pro sic dubitantibus stet possessio, non est quòd magnoperè angantur; neque de parentum malâ fide quidquam statuendum est, donec non dubiâ, sed euidenti ratione nocentes demonstrantur. Nam ut habet Regula juris, *Cum sunt partium jura obscura, reo potius fauendum est quàm aëtori.*

Regula 11.
de regulis
Juris in 6.

31. Hinc rursus rectè conficies, si benè perpensis omnibus, Dubium an debeat non debet solueri. dubium adhuc sit, an in ære alieno sis, tuam te Conscientiam ab omni debito posse absolvere, seu statuere nil debere. Cum enim pro te stet pecuniæ tuæ possessio, neque quidquam sit quod

eam malæ fidei arguat, non elidetur jus certum possessionis, per dubium jus, quod creditor aut allegat, aut tu ei competere suspicaris.

Certus de debito, dubius an soluerit, debet solvere.

Sed quid si certum sit tibi, debitum à te contractum, dubium autem sit an expunxeris? Respondeo eo in euentu solvendum esse debitum. Cum enim certum sit creditoris jus, illud dubiâ exceptione non enervatur. l. Titia textores. π. de legatis. Dicamus rem clarius. Cum enim creditor jus certum habuerit aliquando in re debitâ, illi juri dubia solutio non exaquatur. Stat itaque pro creditore juris possessio, quam dubia non elidunt. Huic autem juri manes obnoxius, quamdiu dubitas; nec ab illo eximèris, donec solutione præstitâ, ei certo fuerit satisfactum. Hæc de materiâ justitiæ, pro instituto meo dicta sufficient.

32.

l. Titia textores. π. de legatis.

S. V.

Non in Iustitiæ tantum, sed & in aliarum virtutum materiâ, possessio aut quasi-possessio, & præsumptio juris sufficit, ut in dubiis, certum de actione exhibendâ Conscientiæ dictamen efformetur. Exponitur id in variis casibus.

Possessio in omnium virtutum materiâ sufficit ad formandam Conscientiam in dubio.

Atque à virtute Iustitiæ ad aliarum Virtutum materiam gradum facio. Volunt nonnulli Theologi, cum dubium de cæterarum virtutum obligatione occurrit, non aliud Conscientiæ dictamen superesse, quam eligere id quod tutius est, id est, quod sine vlllo peccati materialis discrimine potest agi. Nihilominus cum præstantissimis Theologis Suarez, Sanchez, Castropalao, Baldello, & aliis plurimis, aio possessionem, aut vt pressius loquar, quasi-possessionem, etiam in aliarum Virtutum actionibus regulam securam esse, quâ dubia omnia dirimantur; iisque circumlatrantibus, tutâ tamen in agendo Conscientia pergat viâ. Aut si hîc non valeat possessio, certè nec in Iustitiæ materiâ, dirimendis dubiis vllum ex hâc datur adminiculum.

33.

Suar. to. 5. in 3. p. disp. 40. sect. 3. Sanch. de matr. disp. 41. n. 32. Castrop. de Conf. disp. 3. punc. 6. Baldel. de Conf. dif. 8. n. 2.

Nam

34. Nam si res bene attenditur, quòd in materiâ Iustitiæ, *in du-* Eadem enim est ratio in his, & in materiâ Iustitiæ. *biis melior sit conditio possidentis*, id non inde fit, quòd humana potestas possidenti jus vllum tribuat, vt dixi n. 25. & 27: sic enim non esset melior, sed fieret melior conditio possidentis; jus autem asserit meliorem esse possidentis conditionem. Non esset autem melior possidentis quam actoris conditio, nisi ei melius aut potius esset jus. Sed tota hæc Iuris declaratio in materiâ Iustitiam concernente, non est, vt acutè rem tangit Baldellus, ex aliquâ ratione quæ materiæ Iustitiæ peculiaris sit & intrinseca, *sed ex communi inquit ratione ignorantie inuincibilis, que semper excusat*, quatenus nempe ignoratur inuincibiliter & inculpate malitia committenda, si retineatur res aliena: ignoratur enim obligatio restituendi rem quam possides. Atqui & in aliis virtutum generibus, Religionis puta, Obedientiæ, Temperantiæ, eadem dari potest ignorantia: igitur si in his ignorantia non excuset, quin eligendum sit id quod tutius, ne materiale fortassis peccatum committatur; nihil etiam erit quod in dubio possessorem bonæ fidei propugnet. Nam utcumque rem fide bonâ possideat, poterit tamen verè esse aliena, & sic materiali peccato esse obnoxius. Ab hoc autem, si possessorem bonæ fidei absoluat inculpata & innocens possessio, etiam cum tertii præiudicio, aut præiudicandi periculo, nihil est cur id possessioni in aliis virtutibus denegetur, præsertim dum nullius tertii juri officitur. Verùm explicandum est quæ sit ista possessio, & cuius rei.

Baldell. s.
n. 9.

35. Quod vt exponatur clariùs, videndum est porrò quid in materiâ Iustitiæ agat possessio. Lite cum agitur, partes sibi diem dicunt, actionem intentant, totique in id incumbunt, vt jus suum vtrunque probent, & mutuam vicissim elidant. Neuter si rem euicerit, obscurum dicitur & dubium vtrunque jus. Et in hoc euentu, vnde stat possessio, in eam partem Iudicis sententia inclinatur; & tota determinata est lis. Eadem planè circa cæterarum virtutum, Castitatis nempe, Religionis, Obedientiæ actiones, quandoque instituitur altercatio. Litem, vt ita loquar, voluntati intentat Virtus: voluntas pro suâ causâ stat: Iudex qui litem dirimat, est Conscientia. Dubium, exempli causâ, est an sit hodie jejunandum. Lex jejunii, obligationem allegat, obedientiam proinde exigit. Voluntas ex aduerso pro

Explicatur quid sit possessio, qua in reliquis virtutibus est attendenda.

libertate suâ stat; obedientiam non denegat, sed parendi obligatione adstruit se nunc non obstringi. A neutrà parte res cui vincitur, dubium est utrimque jus. Quid hic agat Iudex? in quam sese partem dabit Conscientia, ne imprudenter judicet? Attendat sedulò à quâ parte stet possessio. Et si quidem lex possessionem obtinet, pro eâ sanè iudicato, & voluntati parendi onus imponitur. A voluntate verò si libertatis stat possessio, ea illi facta tecta asseritur, & nulla imponitur parendi necessitas.

*Et unde
dignoscen-
dum pro
quo stet
possessio in
virtutum
materia
quæ non sit
iustitia.*

Quòd si rursus inquiris, unde discernendum hîc sit, cui faueat possessio, an legi an libertati; illud attendendum est, à quâ parte ea staret antequam dubitatio incidisset; atque hinc desumendum est iudicium, ut rectè statuas, quid superueniente dubio decernendum sit. Quòd si igitur antequam de legis obligatione dubitabatur, ab eâ eras immunis; etiam ab eâ postquam dubitas immunis es; suaque quæ ante dubium possessionem libertatis obtinebat, etiam exorto dubio, asserenda est libertas voluntati. Sin verò antequam superuenisset dubium, certa erat legis obligantis auctoritas, ea etiam vim omnem obtinet, nequidquam pro libertate pugnante dubio; & necessitas obediendi quæ ante dubium fuit, manu tenenda est planè. Exemplis euentuum qui sæpe solent occurrere, commodè explicabitur asserenda regula.

36.

*Lex dubia
non obli-
gat.*

Quòd si dubium sit an lex aliqua, aut à Deo aut ab Ecclesiâ, aut à Republicâ lata sit, nec quidquid inquiris, te à dubio potes expedire, lege non teneris. Hinc si dubia sit lex jejunii, ad jejunandum non obstringeris, sic ut propriè dicto seu formali peccato impliceris si legi non pareas. (Atque de talis peccati committendi periculo intelligenda sunt, quæ dicenda sunt deinceps) manifesta est hæc res. Stat enim pro voluntate possessio libertatis. Quod quidem facile est assequi. Certum est enim, antequam sese ingessisset menti dubitatio, à jejunandi obligatione immunem fuisse te. Nunc verò libertate suâ gaudenti, obtrudit se ex insperatò lex, & de possessione suâ libertatem vult detrudere, sibi que reddere obnoxiam. Jus verò suum, manifestè cum non probet lex, intra dubium stat tota controuersia. Rectè igitur sententiam feret Conscientia, asseretque nihil derogandum libertatis possessioni, neque legi esse obnoxiam: & sic

37.

*Suar. to.
5. in 3. p.
disp. 40.
sect. 5.
Sanch. l. 2.
de matr.
disp. 41.
n. 36. &
l. 1. in
præc. c. 10
n. 32.*

fic, etiamsi reipsâ dies esset jejunio à lege designatus, non jejunabit tamen sine crimine & impunè.

38. Ex aduerso autem, si certum sit de lege, dubium verò an ei satisfactum; aut etiam incertum sit an ob lapsum temporis vim suam non amiserit ac proinde an libertatem à lege voluntas recuperarit; illi satisfaciendum est omnino, etiamsi reipsâ aut satisfactum sit, aut obligandi vis expirarit. Annuæ Confessionis lex omnino certa est; dubitas hoc anno an confessus sis; aut etiam, an tempore Paschali jam elapso lex oblitterata non sit: parendum est legi, & quidem quantocius: legis enim obligatio possessionem pristinam obtinet. Antequam enim dubitare inciperes, lege penitus tenebare obstrictus. Jam verò libertatem suam asserere cum vult voluntas, nihil prorsus adfert nisi quod dubium est. Atqui ob argumenta dubia, non est è possessione suâ deturbanda lex; igitur & pro legis vetere jure, quod per dubium minimè eneruatur, Conscientia, si prudenter agit, sententiam debet ferre, suamque legis obligationi possessionem asserere.

Certus de lege, dubius an ei satis fecerit legi est obnoxius.

39. Item nocte, à Veneris die diem Iouis derimente, verè dubitas an hora sit noctis duodecima. Quamdiu durat dubium, neque diligentiam adhibitam veritas rei potest elici, carnibus vesci dubitanti non est interdictum. Possessione enim libertatis suæ fruatur voluntas, neque lex ius suum probat nisi admodum obscure. Cum enim totâ quæ præcessit hætenus septimanâ, carnibus vesci fuerit liberum, manifestum est ante exortum dubium, suam voluntati stetisse à legis obligatione libertatem. Hæc autem eripi non potest ob dubium tantummodo legis ius. Itaque sententiam hoc modo concipere & enuntiare debet Conscientia: quamuis incertum sit an sit hora noctis duodecima, certò tamen judico, me carnibus licitè vesci, neque me ob dubium jus à libertatis meæ possessione legitimè deturbari.

Inter diem Iouis & Veneris qui dubitat an sit hora noctis duodecima, non tenetur abstinere carnibus.

40. Contrà verò, si nocte Sabbathum inter & Dominicam mediâ, dubium de horâ noctis duodecimâ superuenerit; quamdiu durat dubium, carnibus omnino abstinendum est. Cum enim certum sit, duobus qui dubium hoc præcesserunt diebus, legem quæ carniū abstinentiam indicit, suam sine dubio obtinuisse vim; sanè cum exortum est dubium, lex possessionem obligandi iam obtinebat. Hæc autem cum à dubio libertatis iure, euertere non

Tenetur qui id dubitat nocte Sabbathum inter & Dominicam.

possit, dicenda est possessionem imperandi retinere, & à Conscientiâ veluti legitimo Iudice, in sui juris exercitio est conseruanda.

Dubius de anno a-tatis vigesimo primo, non debet ieiunare in quadragesimâ.

Eandem ob causam, dubius an vigesimum primum annum expleuerit, ieiunii quadragesimalis lege non tenetur; erat enim ante dubium exortum, certa à legis obligatione immunitas, quæ per dubium ius non tollitur. Et vice versâ, dubius an vigesimum quartum viuendo absoluerit, Sacerdotio initiari non potest; cum antequam dubium incidisset, possessionem Ecclesiastica lex habuerit, quâ sacer hic Ordo vetabatur suscipi à minorenni, cui vigesimus quartus annus non fuerit euolutus. Sic qui dubitat an Horas Canonicas recitare teneatur, non tenetur. Qui certus est se teneri, dubitat verò an persoluerit, lege de quâ dubitat obstringitur.

41.

Dubius de vigesimo quarto expleto non potest Sacerdotium suscipere.

Denique, vt absoluam; dubius an votum de aliquâ re præstandâ emisit, voto non tenetur. Nam cum ante dubium ab omni voti obligatione esset immunis, sua stat libertati possessio, nec dubiâ obligatione deperditur; ne tum quidem, cum magis in eam partem propendet animus, quæ votum asserat nuncupatum, quàm quæ neget.

42.

Dubius an votum emisit, illo non tenetur.

Quod si autem certus sis vota emisisse te, fidemque conceptis verbis Deo obligasse, de mente verò, aut vt vocant intentione, quæ omnis obligationis forma est & quasi anima, dubitare deinceps cœperis, ex magis peruulgatâ auctorum sententiâ, voto obstringeris. Non adeo, quòd pro obligatione voti stet possessio (eam enim in voto dubio, prout in lege dubiâ, voluntatis libertati competere, posset asseri) sed quòd pro voti veritate stet juris præsumptio, quam secundam esse regulam diximus, quâ in rebus dubiis certum Conscientiæ dictamen est efformandum. Vti enim in foro externo ea à Iudice prudenter adhibetur, ad decidenda jura & facta dubia, ita & à Conscientiâ, legitimo actionum humanarum Iudice, ad ea quæ dubia sunt componenda, rite prudenterque applicatur.

43.

Dubius de intentione emissi voti, voto tenetur.

Probatur ex iuris præsumptione.

Præsumptio autem est conjectura quædam aut opinio probabilis, quæ tamen vera & certa habeatur, donec probetur oppositum. Inter alias autem Præsumptiones juris, vna asseritur à Glosâ. *Si constet aliquem actum interuenisse, potius est, vt validus, quàm vt irritus pronuntietur.* Itaque cum certum ti-

44.

l. in contrahenda
7. de reg. juris.

bi

bi fit, vota conceptis à te verbis esse emissa, prudenter autem semper præsumatur, id quod actione externâ fit, legitime fieri; præsumendum est proculdubio, te mentem intentionemue habuisse obligandi te, nisi contrarium tibi constet planè & liquidè; id autem sic non constat, quamdiu dubitas. Idemque cum de matrimonii initi, aut promissionis, aut fidei datæ, aut donationis mente aut intentione dubium inciderit, pro pacti valore ferendum est iudicium.

45. Si verò de ipsâ promissione aut donatione, an facta sit, aut de fide an data sit, dubitetur, iis dubitans non tenetur. Stat enim pro suâ libertate manifestâ iuris præsumptio: nempe quod *Factum in dubio non præsumatur sed demonstrari debeat.* An non etiam exinde consequitur, dubitantem an peccatum aliquod commiserit, sese à peccato posse absolvere, & statuere non commississe? Verùm id discutiemus deinceps Tractatu 11.

Dubium de facto, facti obligatione non tenetur.

46. Plurima adhuc sunt quæ de iuris præsumptionibus dici possent, & in dubiis quæstionibus, Conscientiæ ritè dirigendæ applicari. Verùm cum de iis, libro penè toto quem de Conscientiâ conscripsere, uti fusilissimè ita & acutissimè, nuper disputarint Franciscus Bardi, & adhuc recentius Ludouicus de Scildere, nihilque reliquerint intactum quod tum interno, tum externo foro possit esse usui, manum de tabulâ tollo, hæc quæ passim occurrentibus dubiis dirigendis poterunt deferuire, utcumque delibasse, & alio modo demonstrasse contentus.

§. VI.

Dubitatio affectata numquam excusat à crimine, sed potius malam animi affectionem arguit.

Quid dicendum de eo qui varios consulere statuit, donec opinionem sibi fauentem inueniat.

47. Illud tamen in toto hoc rerum sententiarumque complexu, sedulò est adinaduertendum, nihil quidquam Conscientiæ ritè efformandæ adminicula hæc prodesse, nisi verè dubia sint ea, de quibus pro Conscientiæ tribunali disceptatur; & quorum manifesta

Affectata ignorantia numquam excusat à crimine

fecta veritas ignorantia inuincibili & prorsus inculpatâ, dubitan-
tem latent. Plurimos etenim est inuenire, qui minimè dubia in
jus vocant, veritatisque declinant lumen, distorti merâ malè a-
gendi lubentia. Hos sanè neque juris præsumptio, neque posses-
sio quidquam iuuant, cum malæ fidei sit; quandoquidem in ani-
mo habeant jam præstitutum, nullum, aut certè desultorium
adhibere studium, vt veritatem rei assequantur; tenebris-
que inuolui malunt, ne ea scire contingat, quæ potius amant
ignorare.

ea oritur 1.
ex merâ ne-
gligentiâ.

Et hi quidem in triplici sunt differentiâ. Primò enim, ex me-
râ nonnulli & supinâ negligentia ignorantes sunt, vt quibus de
salute animæ, actionumque suarum, honestæ an sint an inhonestæ,
admodum parua est cûratio. Et vt Seneca rectè de hoc homi-
num desidioso genere conqueritur, *Itur quâ itur, non quâ eun-
dum est*: his, modò videantur homines frugi & honesti appeten-
tes, neque palam criminis possint argui, perinde est quid demum
sint. Agunt res suas, sed non vt agendæ sunt: & ne errorem de-
doceantur, sacras conciones fugiunt; ne verò à suâmet Con-
scientiâ arguantur, dubitare malunt quàm scire, vt paratam ha-
beant quam allatranti Conscientiæ offam objiciant, eamque sic
compescant, ne admordeat.

48.

2. ex arro-
gantiâ.

Alii ex merâ etiam arrogantia ignorantes sunt, vtpotè quos
pudeat alium à se consulere, suoque malint errare iudicio,
quàm sapere alieno. Nihil ipsis verum est, nisi quod videtur.
Atque hæc hæreticis, iisque qui parùm modestè & sapiunt &
de se sentiunt, familiarissima est ignorantia, quæ nonnisi ex
peruicacitate iudicii, nimiâque sui-ipsius adulatione trahit ori-
ginem.

49.

3. ex nimio
erga res ca-
ducas affe-
ctu.

Aliorum denique ignorantia, ex inordinato atque ultra iu-
stum exorbitante erga res caducas affectu oritur. Horrent enim
verò indagare ea, quæ restituendi malè acquisita & peius possessa
obligationem inducerent. Et quia toto animi nisu bonis incum-
bunt, nihil quod fallacem hanc miseramque possessionis tranquil-
litatem interturbare possit, ne ad aures quidem, nisi cum fa-
stidio admittunt. At, an hosce ignorantia inculpatâ & inuinci-
bili laborare quis dixerit, quam ipsum ignorandi studium, ma-
nifestè arguit affectari? Profectò rei tenentur criminis, quod
sefe velle committere, tam peruersâ fide dubitando profitentur.

50.

Sed

51. Sed quid de iis statuendum est, qui, si aliqua menti incidere dubitatio, varios quidem consulunt tum Theologos tum iuris peritos, eo tamen consilio ut non ante destituri sint, quam donec in aliquem incurrerint, qui grata nuntiet, & ea quæ prorsus faueant dubitanti? Nauarrus certè & Adrianus illicite id plane fieri contendunt. Neque verò dubitandum id est, si eâ mente deliberatio tota instituitur, ut quamcumque demum opinionem amplexurus sit consulens, modò sibi faueat; nec quidquam curet, probabiline nixa sit fundamento an improbabili, aut etiam falso. Nimis enim id est euident, fide peruersâ hîc agi: & de simili consultatione iam laudatos auctores agere, mihi fit credibile. Verùm si tota per varias domos, opinionumque decursatio, eo animo instituitur, ut sibi fauens quidem, sed probabilis occurrat sententia; illudque sibi præscriptum habeat, non alteri quàm quæ verè probabilis sit acquiescere, non video cur vitio vertenda sit tali studio instituta consultatio. Approbant eam sanè vterque Sanchez, Bresserus, Baldellus, Bardus, alique Theologi præstantissimi. Et quidem ratio quam afferunt est manifesta. Prout enim vnusquisque ius habet, ut quærat, protegatque res suas, libertatemque sibi factam seruet; ita & ius habere dicendus est, ut eos quærat, qui in iustâ sui defensione manum præbeant, & iustè patrocinentur. Patrocinium autem quod ex probabili opinione petitur, iustum cum sit semper, certè malæ fidei condemnandus non est is, cui non aliud quærere est constitutum.

*Licium est
tamdiu
varios con-
sultare, do-
ne: inue-
niatur sen-
tentia sibi
fauens, sed
probabilis.*

Nauar. in
sum. c. 17.
n. 83.
Adrian. in
4. de rest.
qu. de
præc.
dub. ult.

Sanch. l. 1.
in præc. c.
9. n. 24.
Io. Sanch.
in sel. disp.
44. n. 54.
Bress. de
Consc. l. 3.
c. 6. n. 28.
Baldel. de
Con. disp.
12. n. 2.
Bard. de
Con. disp.
4. c. 19.

52. Istud tamen dissimulandum non est, periculosa plenum opus esse alex. Imprimis enim verendum est, ne nimio & effrænato res tuas conseruandi, aut alienas adipiscendi abreptus desiderio, rem prout est, consultori non proponas; circumstantias omnes non exhibeas; rationes quæ pro te stant, ultra verum exaggeres, reticeas verò quæ causæ tuæ officiant. Hoc autem si sic agitur, quid quæso nisi vanum, Conscientiæ tam malâ fidei agenti, a consultorum responsis expectas adminiculum?

*Illicitum
verò, si ca-
sum non
bonâ fide
exponas.*

53. Deinde quam quæso affectatæ ignorantæ excusationem potes prætexere, si homines consilii causâ adeas, aut illiteratos & hebetes, aut quod longè deterius est, improbos & ad fraudem factos? venales, inquam, animas, quorum vita est pecunias emungere, & quorum Conscientiam in tuâ fers crumenâ? An quidquam bonæ rei ab eiusmodi hominum quisquiliis, ratione bonâ

*Pessimè fi-
de agunt
qui spontè
improbos
consultant.*

Et senten-
tias sibi fa-
cientes auro
venantur.

potest expectari? Vt quid igitur eos consulis, nisi quòd ames decipi? An verò id etiam negabis, si aurum offers, si beneficia promittis, si loculorum strepitu sententiæ expectatæ præludis, eamque ex reconditoribus scriniis auri nidore delitescentem elicias? Hoccinè est veritatem inquirere an fugare? Veritas ore petitur, & manu quam aurum prægrauat, fugatur. Consilium exquiritur, & quod dandum est, in crumenâ cuditur & fabricatur. Ostenditur quòd consultori placeat, vt quæ placitura sint referantur. Ludicra censentur hæc, at penè quotidiana sunt cauillatorum quorundam artificia, quibus volupe est alienæ paci negotium facessere. Hinc nescio quos iuris apices titulosque sedulo venantur, vt aut debita iusta denegent, aut solutionem differant, aut etiam pacatæ possessioni alienæ insidientur; titulisq; tam inanibus à iuriconsultorum, quorum sententias nundinantur, opinionibus, stolidum sanè sibi postulant adminiculum. Hoc autè si consequantur, tum verò litem intentant, actionem instituunt, innocentium res domosq; euertunt; & iustitiæ consequendæ prætextu, falsis denuntiationibus, actis, & testimoniis, iudicium perstreperunt subsellia.

Tales ex-
crabiles
sunt Deos;

At si ludicra hæc videntur, & artis esse dixeris, sententiis ita extortis sibi ablandiri, & illudere; audiant sanè quam grauibus acerbisque verbis, Conscientiæ suæ illusores, & alienæ aureos præstigiatores Deus ipse, per Prophetam Isaiam insectetur.

Populus, inquit, ad iracundiam prouocans est, & filij mendaces, filij nolentes audire legem Dei. Qui dicunt videntibus, Nolite videre; & aspicientibus, Nolite nobis aspicere ea quæ recta sunt: loquimini nobis placentia, videte nobis errores: auferre à me viam, declinate à me semitam, cesset à facie nostrâ sanctus Israël. Non poterat sanè mens & peruerfitas sic consulentium, luculentiùs describi, & clariùs exprimi. Verùm audi nunc loquentem, & sensum animi sui proferentem Deum. Propterea hæc dicit Sanctus Israël. Pro quòd reprobastis verbum hoc, & sperastis in calumniâ, & tumultu, & innixi estis super eo: propterea erit vobis iniquitas hæc, sicut interruptio cadens subito; dum non speratur, veniet contritio eius, & comminuetur sicut conteritur lagena figuli, contritione perualidâ; & non inuenietur de fragmentis eius testa in quâ portetur igniculus de incendio, aut hauriatur parum aquæ de fonte.

Et inopiã
etiam sa-
pissimè ca-
siganur.

Fit enim sapissimè, pœnas affectatæ ignorantie exigente Deo, vt qui talia sibi consilia dari postulant, quibus alieno iuri insi-

54.

Isai. 30. v.
9. & seq.

55.

dientur

dientur, aut sua propugnent malè, incidant non tam in cauffidicos aut juris-peritos, quàm in cauillatores, & rabulas, quibus, cùm in turbato mari luculentissima sit piscatio, nihil etiam ita in votis est, quam causas agere quantumuis pessimas, & in causis alienis, suam rem. Hinc cum vident litium semina anxie exquiri, clientisque futuri crumenam auro turgere cùm persentiscunt; si vel minima sese ostendat quantumcumque caduci iuris species aut rima, illicò exclamant actam esse rem, nihil in toto iuris corpore esse liquidius, causaque iam centies Senatus-consulto præiudicatum esse. Tali fundamento lis superstruitur; erigitur ingens moles, magnis sanè impendiis; crescunt chartarum volumina, crescunt curæ; diminuitur interim æs domesticum, totumque per ruinas in consultoris domum confluit. Denique post multa, corrui tota res iudicis sententiâ, & suo inuoluitur miser lapsu. Comminutæ sunt opes malè impensæ, æs contractum est quod non nisi hæreditate benè pingui distractâ dissoluitur. sic omnia abeunt in ruinas, *Et non inuenietur de fragmentis eius testa in quâ portetur igniculus, ex alieno petitus foco, aut hauvatur parum aque de fonte, quâ miser extinguat malam sitim.* Justum profectò iudicium Dei, vt qui per ignorantiam affectatam, & dubia jura studio conquisita, insidiabatur alieno, suis excidat; & ab iisdem spoliatur harpiis, quarum vngues & rostra, in luctus & miserias obarmauerat alienas.

56. Istud tantùm dolendum est, dubia iura malâ fide cùm mouentur, in actoris solius caput impensas omnes non deuolui. Certum est enim, vtecumque ius suum possessor bonæ fidei tueatur, & verò etiam iudicis sententiâ obtineat, multis tamen eum & curis & impensis implicari, quas numquàm non graue est ferre, & expungere. Ac proinde non video ego, quo pacto dubia prorsus jura, & quæ saltem probabili fundamento nixa non sunt, tutâ Conscientiâ quis possit actione apud iudicem institutâ exigere; & tanto ære, quod proculdubio in cauffidicos, aliaque juris adminicula vtrimque est effundendum, certo damno eum afficere, qui certâ gaudet rei suæ possessione, & dubio tantùm iure potest impeti. Ignorantiam hîc obtendere maligni est animi, & quæ non nisi maleuolis approbetur, Deus interim non irridetur, *qui Et illuminabit abscondita tenebrarum, Et manifestabit consilia cordium, justus Dominus, justus iudex. Et sanctus in omnibus operibus suis.*

Nefas ex dubio iure certam litē possessori bonæ fidei insensare.

1. Cor. 4.
v. 5.
Psal. 144.
v. 13.

TRACTATUS VII.

DE CONSCIENTIA SCRVPVLOSA.

Expectabam eum qui saluum me fecit à pusillanimitate spiritûs & tempestate. *Psal. 54. v. 9.*

Quid sit scrupulus, quæ eius cause, & unde dignoscendum sit an aliquis sit scrupulosus.

P R O O E M I V M.

*vix vllus
se putat
scrupulosi.*

Ulla sese, morales inter, offert materia, quam animo magis soluto licitum sit tractare, quàm ea quæ concernit scrupulos. Neque adeò vlli sunt, quos etiam palàm totâ pro concione, sine minori offensa periculo, liceat impetere, reprehendere, vellere quàm eos qui vulgò & sunt, & nominantur scrupulosi. Istud enim fascinationis tecum fert hîc animi morbus, vt ægrum non tantùm afficiat sed & dementet; sic vt nemo se eo contractum credat; nemo, inquam, sibi videatur scrupulosus, quantumcumque præ scrupulis, animo totus disfluat. Et quod magis est admirandum, à nemine credunt intemperiem suam obseruari, quantumuis ob actiones exorbitantes & ferè sanaticas, totâ vrbe sint deridiculi. Liberè itaque & impunè impetuntur scrupulosi, nemo enim se credit peti. Verùm & ob eandem causam, vereor vt operæ pretium sit, de scrupulis verba facere. Cùm enim nemo sit qui sese scrupulis agi, & non ratione optimâ se res suas agere sibi persuadeat, qui que quæ dicenda sunt, à se ipso procul amouebit, alieno que imponet capiti. Quod quidem fieri, facile est conficere. Ipse enim tu, hæc qui jam legis, aut dicentem audis, aliquem mente designas, cui oppidò benè, credis dicenda conducere; neque vllus ferè totâ in concione est, qui non aliquem, quem animo concipit, dicendis optaret interesse.

esse. Et quidem illis id præsertim incidit, quos morbus hic maxime labefactat. Sic nemo videtur sibi scrupulosus, aliisque gaudet medicinam adhiberi, quâ cum maxime indiget, in eâ tamen aliis applicandâ est affatim liberalis. Frustrâ igitur laboraturum me timeo; cum primum medicinæ huic morbo præstandæ fundamentum sit ægrum se esse agnoscere; neque si curari vult, scrupulos dissimulare. Itaque ut materiam hanc ordine exponamus, saltem ut animarum curatoribus ad manum sint remedia, quæ importuno sanè morbo possint ritè applicare, id nunc agemus quod Medicis est solenne. Primum inquiremus quid sint scrupuli: deinde quæ tam molesti mali causa sit & scaturigò; tertio denique quæ sit huius morbi crisis, aut quæ signa sint, ex quibus, quis dicendus sit scrupulosus, euidenter queat cognosci. Hisce peractis, ad morbi penitus cogniti medicinam, facilis erit delapsus.

S. I.

Exponitur quid sit scrupulus, & in quibus animi motibus propriè consistat.

- I. PRÆter motus tumultusque animi, quos dubia illi ingesta solent excitare, quibusque detinetur mens & quasi suspenditur, sic ut ad iudicium ferendum in neutram partem possit inclinari; alia superest componendâ difficultas & quasi seditio, quæ ex scrupulorum importunis vocibus ducit exordium, totumque perturbationibus implet Conscientiæ senatum. Non quòd in senatum ipsum scrupuli penetrent, aut sententiæ de rebus ferendæ sese immisceant: verum uti plebis promiscuæ ante prætorium tumultuantis insanæ voces, Senatorum nonnumquam animos ita commouent, ut de constantiâ deiecti, in plebis inepta exigentis, & non ratione sed tumultu agentis omnia, non raro sese vota inclinent, maiorisque mali metu sententiam proferre non audeant; sic sanè fit sæpissimè, ut tantus ad Conscientiæ subselliâ, à scrupulis per vim se ingerentibus excitetur motus, ut licèt nulla sese offerat tumultus ratio, tamen perculsa stet Conscientia; quinimò

*A scrupulis
maxima oritur
Conscientiæ
quieti turbatio.*

in feditiosorum partem attonita propendeat, & sententiam pro
justo & æquo pronuntiare perhorrescat.

*Compara-
tio libræ
omnis Con-
scientiæ Va-
riatio ex-
penditur.*

2. Ut autem timida illa, quæ ex scrupulis oritur, mentis iudicii-
que inclinatio rectè percipiatur, ponite vobis ob oculos trutinam
aëri libero expositam, cuius lances nullo vtrimque pondere præ-
grauentur. Videbitis illico neutram alteri præponderare, libræ-
que examen, quod scapi medium occupat, ad perpendiculum
horizontis plano insistere, nullo æquilibrii præiudicio. Momen-
tum verò aliquod aut pondus, quamvis exiguum, alterutri lanci
si adiecèris, confestim examen seu acus libræ insistens, in eam
partem se inclinat, vnde pondus trahit. Si denique vtrimque
pondera fere æquentur, reciprocis motibus in vtramque partem
examen ferri videas; idque, donec prægraunte tandem vnus
lancis pondere, examen quoque ad eam penitus inclinetur, &
verticis sui modico inflexu annuat, quasi si sententiam pronun-
tiet, & ab illâ parte iudicet æquilibrii stare victoriam. Verùm,
id etiam percipies non rarò contingere, vt cum lances vacuæ
neque vllò hinc aut hinc graues fuerint pondere, minimâ tamen
sefe aurâ ingerente, tota æquilibrii turbetur quies, rursus pror-
sum abeat examen libræ, & in hanc modò, modò in illam alter-
nis lapsibus moueatur partem, non secus ac si veris lanciæque
impositis ponderum momentis tota agigaretur trutinæ machina;
cùm tamen non nisi exigua aura sit, quæ extrinsecus fortè al-
lapsa lancem lambit; nulloque adiecto antisacomoti pondere
aut momento, totam nihilominus acus siue examinis ad rectos
angulos horizonti insistentis, tranquillitatem euertit aura inanis,
ventus merus. En omnem Conscientiæ motum & variationem,
rudi schemate expressam non incommodè.

*Applicatur
comparatio
motibus di-
uersis Con-
scientiæ.*

3. Quod in librâ est examen aut index, id in mente est Conscien-
tia. Ab eius iudicio & iudicio stat actionum, bonæne sint an verò
malæ, omnis legitima discretio. Quòd si in vnam sese tantum
partem dant rationum momenta; in eam quoque, sine vacil-
latione vllâ sese fert iudicium, statuitque illico propositam a-
ctionem licitè fieri aut illicitè. Atque hæc mentis in vnam par-
tem omnimoda, æquabilisque inclinatio, dicitur *Conscientia cer-
ta*. Quod si vtrimque rationes alicuius sint momenti, tam quæ
rem licitam esse comprobant, quàm quæ illicitam; tum verò nu-
tat aliquantulum hinc atque hinc iudicium; & tam diu inter
vtrum-

utrumque hæret mens, donec voluntatis pondere accedente, prudenter tamen, causa decidatur. Et hi motus sunt *Conscientiæ probabilis seu opinatiue*. Tandem si nullæ prorsus rationes utrimque sint, aut momenti tam exigui ut nullum planè pondus afferant; aut certè si aliquid ferant, contrariæ tamen partis antifacomete mutua melidant auctoritatem, & vim, sic ut nihil in utramvis partem rectè possit statui, Conscientia sic agitata & suspensa, vocatur *dubia*.

4. Hisce ritè perceptis, illud jam, ut ad rem veniam, animadu-
uertendum est non indiligenter, trutinam non eo quod fert ^{Praesertim}
pondere moueri semper; verùm etiam aut vento, aut etiam digi- ^{scrupulo-}
gito impacto agitari, & in varios cieri motus. Conscientiam
inquam, video non rationum momentis, sed inanibus saepe au-
ris, falsis omnino rationibus aut verisimilitudinem aliquam præ
se ferentibus ita agitari, ut quamuis earum falsitas sit perspecta,
tamen iudicium in suas partes videantur trahere; sic ut senten-
tiam pro actionis malitiâ (quam tamen licitam esse agnoscit) vi-
deatur ferre Conscientia; & voluntas nihilominus actioni sic con-
demnatæ sponte suâ consentire. Cùm autem tam perperam
fese egisse suspicatur animus, cæteroquin recti honestique ad-
modum appetens, tum verò tempestas oppidò maxima menti
oboritur; timet, horret, tremit, constringitur ei cor, animis desti-
tuitur; atque non secus angitur, quàm si de salutis negotio, esset
omnino conclamatum. Ventus est exiguus qui totam ciet tem-
pestatem: molestus tamen est admodum & plenus periculi. Eò
enim si quis seridè corripitur, in omnem illicò partem agitur inops
consilii, cùm nusquam non in scelera, & quidem lethalia, sibi vi-
deatur impingere.

5. Miserandam enim uerò Conscientiæ sic perturbatæ conditio-
nem! quam quidem in se dum agnoscit, ingemiscit Dauid, ^{Miseram}
totamque animæ suæ tempestatem dilucidè quidem, sed non si- ^{scrupulo-}
ne planctu describit. En scrupulorum effecta. ^{rū conditio}
Contristatus sum inquit, *in exercitatione meâ, & conturbatus sum à voce ini-* ^{in Dauidæ}
mici, & à tribulatione peccatoris. Et ne scelerum à se com- ^{expressa}
missorum Conscientiâ perturbatum autumes, *quoniam, inquit*
declinauerunt in me iniquitates, & in irâ molesti erant mihi, ini-
mici nimirum dæmones, scrupulorum, ut mox dicam, egregii in-
centores. Et tamen cùm mihi, inquit, non essem culpæ con-
scijs,

scius, *Cor meum conturbatum est in me, & formido mortis cecidit super me*, cumque mortis mortalisue criminis suspicionem ipsam formidarem, *Timor & tremor venerunt super me, & contexerunt me tenebrae*. Ita enim fieri assolet, vt scrupulorum nubibus excitatis, ita mens tandem inuoluatur, vt nulla ei veritatis lux affulgeat. Quid igitur acturus es Dauid? inops inquit sum consilii, *Et dixi quis dabit mihi pennas sicut columbae, & volabo, & requiescam*. Ain verò tu requiesces? at vbi demum gentium quietem inuenies, si turbarum omnium originem tecum trahis? *Ecce inquit elongaui fugiens, & mansi in solitudine*. At verò solus cum es, tecum tamen es; tuis interes phantasmatis; iisque si locum dederis, actum est de totâ re. Sic est, reponit, mali sui conscius & interpretes Dauid. Quid igitur auxilii expectabat in solitudine? certe inquit, *Expectabam eum qui saluum me fecit à pusillanimitate spiritus & tempestate*, id est, à scrupulorum tumultibus, vti hæc verba interpretatur. D. Antoninus. En in viro sanctissimo, mentis perturbationem, luctuosamque Conscientiæ scrupulis agitatæ tempestatem.

*Scrupulosa
Conscientia
malè voca-
tur tenebra.*

Verùm, inquires, nonne optanda res est, teneram habere Conscientiam, & quæ ad minimam mali speciem confestim moueatur? Quis id dubitat? Nonne etiam planè optandum est, trutinam ad manum habere, tam delicati, vt ita dicam, sensus, id est, cuius hypomochium, seu clauiculus cui insistit, tam affabrè sit perpolitus molisque tam exiguæ, vt ne momentum quidem vnicum, aut arenula, aut scrupus lanci possit iniici, quin illicò examen trepidet, atque index moueatur? Tales certè sunt aurifabrorum libræ exactissimæ, quæ sine dubio longè majoris sunt fidei, quàm maiores illæ crassioresque, quibus carbones, triticum, & cætera minoris pretii corpora expenduntur. His enim trutinis etiam si scrupuli aliquot, aut etiam libræ quadrantes adicias, non magnam admodum, & sæpe nullam indicis aut examinis variationem persentisces. Sic est, fateor; atque rudiores hæ trutinæ, pinguioris Conscientiæ conditionem expriment, non ineleganter. Verùm istud nunc repono. An non intempestiuè cautus dicendus esset aurifaber, qui quoties pro tabernæ foribus prostantem trutinam, ac sic aëri libero expositam agitari viderit, illicò festinus accederet, sibi que persuaderet aliquid auri lanci incidisse, quod momentum stateræ dederit,

Antoni-
nus par. 1.
art. 3. c.
10. §. 9.

6.

Concilian-
tur dua au-
ctorum
sententia.

Atque hoc modo conciliari possunt duæ grauissimorum au-
ctorum, non tamen in admodum diuersa abeuntium, sententiæ:
Quidam enim naturam scrupuli, in ipsâ rationis falsâ apprehen-
sione volunt consistere. Alii autem, non rationem menti
fese ingerentem, sed vacillationem, ipsam inclinationemque ju-
dicii, quâ sic secum agit suspicax mali mens: *Hoc quod nunc a-
go posset esse graue crimen, posset esse sacrilegium, posset esse odium
Dei*, hanc, inquam, sententiæ propensionem, inchoataque ju-
dicia, scrupulos vocant. Si enim planè iudicat, tum non scrupulosâ
Conscientiâ in re falsâ, sed prorsus erroneâ laborare di-
cendus est. Utrumque, inquam, conciliari potest percommo-
dè, si rationes falsas, scrupulorum initia dixeris, quæ tum de-
mùm perfecti sint scrupuli, dum mentem magnopere contur-
bant. Atque hanc video esse S. P. Nostri Ignatii sententiam ex-
ercitatissimi in asceticis rebus viri, & verò scrupulorum acrimo-
niam experti non perfunctoriè. Mihi autem perinde est, an vt
scrupuli naturam definias, falsa ratio ponenda sit in recto vt
quidem disputant, molestia autem animi in obliquo; an verò
contra. Tantundem enim erit mali in scrupulo, siue scrupulus
dicatur esse *Ratio falsa excitans iudicii perturbationem*; siue ex
aliorum mente scrupulum definias esse, *Perturbationem iudicii,
falsis rationibus excitatam*. Istud sanè certum est, quod prout
trutinæ lanx numquam, ne minimo quidem digito percutitur,
quin etiam examinis seu indicis fiat in eam partem incli natio:
ita & talium hominum non admodum sana capita ne minimo
quidem percussantur ictu, quin illico inclinetur iudicium, & in
vnam partem planè propendat.

S. Ignat.
in lib. ex-
erc. de
scrupulis
Not. 2.

Commise-
ratione di-
gni sunt
scrupulosi.

An ergo, inquires, scrupuli, maleferiati capitis sunt symp-
tomata? Id mox videro; cursim nunc dico, non esse saltem af-
fectiones & signa cerebri admodum temperati. Phantasiæ non
satis sanæ plerumque sunt vitia & indicia. Interim commise-
ratione prorsus digna est ægritudo. Istud enim mihi persua-
deo, homini probò & virtutis amanti (stimulos peruersæ, cri-
menque suum agnoscentis Conscientiæ si excipias) nihil in hâc
vitâ accidere posse molestius, quàm scrupulosæ mentis exa-
gitationes: quæ plerumque, dum primis patuit aditus, ingen-
tem in omni demùm materiâ scrupulorum farraginem secum
trahunt. Sanè commiseratione sunt dignissimi, quòd ple-
rumque

rumque innocentissimæ vitæ sint qui tam molesto morbo cruciantur; neque aliunde quidquam peccent, nisi quòd de salute animæ, honestique ratione in omnibus obseruandâ, haud parùm plus quàm oportet aut exigitur, imprudenter sint solliciti. Neque tamen ægritudinem hanc, animi, inquam, ad virtutem aspirantis tantam defatigationem obuenire, Deo permittente & amicorum suorum molestias dissimulante, quisquæ à miretur. Habet sanè facti sui rationes Deus, quas non difficile admodum erit conijcere. Sic & familiarium sibi, sanctissimorumque hominum corpòra, patitur cum grauissimis morbis, doloribusque consistari; sic & à Dæmonibus nonnumquam penitus corripitur, ut in energumenis est manifestum. Quid ergo mirandum est, ubi totum corpus possideri à malo Dæmone patitur Deus, etiam eum quandoque permittere, ut pars aliqua cerebri, uti in scrupulosis fit sæpissimè, à Diabolo infestetur? Hoccinè sit in scrupulis inquires? sit profectò, ut mox dicam.

Videamus itaque an tanto malo parabilis non sit medicina. Et ut ordine bono procedat res, istud indagandum est primò, quæ morbi tam importuni causa sit, & quæ tandem sint criteria aut signa, per quæ, an quis eo correptus sit, liquidò possit discerni.

§. II.

Proponuntur cause naturales & internæ scrupulorum, eorumque ortus & varietas.

10. **D**vo sunt capita, ad quæ omnis scrupulorum scaturigo facilè reducitur. Aliquando enim extrinsecus allabuntur, aut etiam imprimuntur vi: aliquando autem ex ipsomet homine pululant, & scaturiunt quasi ex fonte interno & domestico. De hoc, primo loco agendum est. Istud enim apud Theologos, & verò etiam experienciâ passim constat, ex ipsâ corporis, cerebri, sanguinisque temperie scrupulos enasci sæpissimè; aut si exinde nati non fuerint, faciliùs tamen arripi, altioresque radices agere, prout varia fuerit humorum temperies, cerebrique constitutio.

Scrupuli oriuntur primò ex humore melancholico,

Et primò quidem satis constat, melancholicum humorem scrupulis generandis fundum præbere fertilissimum, iisque fovendis materiam aptissimam subministrare. Nam ut passim melancholici ingenio acuti sunt, genio suspicaces, & rerum quas apprehenderint imprimis tenaces: hinc in omnem mali suspicionem sunt projecti; rationes etiam minimas volunt perscrutari, & non facile patiuntur sibi ab aliis satisfieri; neque verò etiam ratiocinationibus ipsimet suis acquiescunt. Cùm autem tenacissimæ præterea sint phantasia, quidquid eâ apprehenderint, quasi manu constrictâ retinent, nec id aut elabi, aut vi rationibusque extorqueri sibi facile patiuntur.

11.

Qui sapè superbia immiscetur.

Pœnitet me ferè hæc protulisse. Timeo enim ne quidam fortasse, ingeniosos esse homines qui scrupulis agitantur dum intellexerint, prout non parum arrogantia scrupulis nonnumquam immiscetur, scrupulosos sese confestim sint jactaturi, ut ingeniosi & acuti hominis venentur famam. Prout cuidam contigit; qui cùm hemicranii dolores, ingenii præacuti signum esse euidens, inaudisset, proximo mox die intolerandam sese hemicranii pati intemperiem, apud obuium quemque magno gemitu deplorabat. Neque tamen rogatus quâ parte capitis dolor ingrauesceret, satis cautè poterat discernere, quam plagam capitis hemicranii dolor soleat occupare, anticam an posticam, an verò quæ tempora circumstant dextram aut sinistram. Risum omnibus mouit affectata ingenii fama, & intempestivæ arrogantia præensus capitis inanis dolor. Ita credo, imò scio nonnumquam fieri, ut nonnulli nescio quam ingenii captantes famam, opinionibus suis plus æquo mordicus adhæreant, sanè consulentium rationibus intercedant. Importunum profectò hominum genus, nec facile quod sit curatu. Scrupulis enim gaudent insistere, modò sibi aliisque videantur ingeniosi & acuti.

12.

Melancholici peritnaes conscrupulorum admodum tenaces.

Verùm si rectè attenderint, non id dixi, scrupulis idè tantùm melancholicos præ aliis patere, quòd perspicaci sint ingenio; nam & sanguineis sua non deest perspicacitas; sed quòd ingeniosi cum sint, etiam sint suspicaces & iudicii tenaces admodum. Nam cùm melancholicus humor, terreus planè sit & viscosus; hinc fit ut phantasmata, quæ in cerebri ventriculo, quasi rerum sigilla, huic humori imprimantur, illi insculpantur viuaciùs, tenaciùs inhæreant, neque

13.

neque facile obliterentur aut diffluant. Hæc verò phantasmata cum pertinaciter imaginatiuæ potentia obversentur, hinc fit vt si scrupulos, falsatumue rationum imagines melancholicus humor apprehenderit, iis etiam pertinaciter inhæreat hominis melancholici turbata mens; nec à semel concepto phantasmate sese patitur amoueri.

14. Atque hæc demum ratio est, cur melancholicum istud acutumque hominum genus, non tam vario scrupulorum genere, quàm aut vno aut altero ferè diuexetur. Vni enim phantasmati, & quidem ob viscositatem humoris cui impressum est, admodum lento & pertinaci, cum inhæreat, illudque ferè semper ante oculos oberrat, non libet ad alia phantasmata mentem aduertere, vno hoc quod semper præsens est, plus nimio occupatam.

Melancholici fere circa rem vnam sunt scrupulosi,

15. Istud tamen etiam fatendum est, longè grauiores tetrioresque esse melancholicorum scrupulos. Cum enim humori atro & fuliginoso impressa sint rerum simulacra quæ phantasia dominantur, hinc etiam maiorem sui metum iniiciunt. Tetrioremque speciem sui dum ingerunt, omnia etiam supra verum extollunt; & quæ metuenda minimè sunt, faciunt esse horrida. Sic sanè si nullum nisi nigrum colorem Angelo depingendo admoueas, speciem inamænam planè & dæmoni non absimilem pinxeris, horrendamque imaginem exhibueris Angeli oppidò placidi & amœni.

Et scrupulis vexantur tristioribus.

16. Pluribus magisque diuersis, quamuis non tam pertinacibus scrupulis patet phlegmatica, pituitosa & aquea sanguinis in humano corpore temperies. Atque hæc est altera scrupulorum origo, aut potius ager scrupulis excipiendis iisque educandis perquam commodus. Et ratio quidem in promptu est, eaque duplici ex capite.

Secundo scrupuli inuascuntur humori phlegmatico.

17. Primò enim istud satis constat, phlegmaticos aqueosque homines, naturæ frigidioris cum sint, timori, & pusillanimitati plerumque magis esse obnoxios. Cum enim sanguis torpidior est & sæculentior, non tam aptum aut cordi aut cerebro alimentum suppeditat, ex quo eliquentur puriores illi acutioresque spiritus, qui nervis vires, organis viuacitatem, suamque membris omnibus acrimoniam præsent; vnde tamen omnis existit & in agendo vis, & in aggrediendo audacia. Lenti verò cum sunt spiritus, & porro frigidi; constringitur cor, & ad primam mali spe-

Quia humor ille facit timidum.

ciem despondetur animis, totaque corporis symmetria, si non evertitur, saltem lentescit. Timidi sunt itaque phlegmatici naturæ ingenitâ temperie; & quia timidi, facile timenda sibi fingunt, & minimâ etiam terrentur horridi specie. Araneam si conspiciunt, aut mutem, aut felem luridiorem, illicò contremiscunt, non secùs ac si spectro infestarentur diabolico. Si nox ingruerit, ad minimum exhorrent fenestræ strepitum, aut venti sibilum: ex inferis adeste genium suspicantur, ac denique iis commouentur seridò, quæ aliis cierent risum. In hos autem si incurrant serupuli, aut peccatorum umbratica simulacra, tum verò videas hæc ab iis, utpotè timidjs, faciliùs apprehendi, constringi etiam fortiùs, foueri pertinaciùs, totaque mente imò & corpore eos vehementiùs trepidare, quàm res obiecta aut ratio postulat.

*Deinde
quia hu-
mor ille
species ve-
ras rerum,
excolit, al-
terat, &
evertit.*

Secundò, istud etiam, præter timorem, vitii secum fert, is qui corpori prædominatur humor aqueus & plegmaticus; quod species rerum ad phantasmum allabentes, plurimum alteret, in peius deflectat, supra verum extollat, & non rarò etiam penitùs euertat. Hinc res non apparent prout sunt, sed scæliores & difformiores, prout eas humor tetrior ad phantasmam euntes infecerit. Id quidem intelligere est perfacile, si ad ea quæ oculis percipimus, mentem aduertimus. Solem aspice; & si nubes densior, species à Sole defluentes infecerit ac reiregerit; tum & candorem amittet Sol illicò, & solitam quàm in oculi retinâ occupabat magnitudinem. Hinc est quod in ortu & in occasu, cum plurimæ horizontem oberrant fuligines, & longè quàm in meridie Sol maior appareat, & colore ultra quàm par est rubicundiori, colorem variant in nube infectæ species: magnitudinem superaddunt refractæ. Vtrumque tamen falsò, & mero nubis vitio. Non minùs familiare est hoc quod subnecto experimentum. Atrium plenum fumo sit, qui è lignis cariosis excitatur, aut ut experienciâ magis ad manum sit, ex sulfure. Videbis illicò circumstantium vultus pallido luridoque colore suffusos; quinimò, quod visu est tetrius, gracili & oblongâ figurâ scædissimè extendi. Quod quidem longè fiet euidentius, cum aspicientis oculi, acrimoniâ sumi, incipient intumescere & in lachrymas ire; tum enim circumstantium ora, spectra videbuntur & monstra, quantumcumque ea natiuus decor optimaque symmetria com-
mendat.

18.

mendabat. Vitiata sunt nimirum tinctaque sulfureo fumo rerum species; & aqueo qui oculos suffundit humore penitus fracta & alterata, tam enormem inducunt rebus, etiam speciosissimis, varietatem.

19. Simili ferè modo, in cerebri ventriculis alterantur species phantasmatum, & in alienam prorsus abeunt formam, quibus cerebrum pituitosum est, & phlegmaticis vaporibus plus nimio occupatum. Id quidem, quantumcumque vana dicantur, somnia nos clarè docent, & non ex vano. Confusiora & magis distorta, atque ideò magis horrida sunt, quæ cum somnus propè medium cursum obtinuit, phantasiæ occurrunt, quàm ea quæ sub auroram orchestram subeunt, partesque suas agere incipiunt, cum somnus in deuexo est, & propè metas tenet. Tunc enim morà longà decocti ferè sunt & defæcati vapores, quos stomachus, cerebro alimentum daturus, per noctem submiserat; qui pauculis ante horis, crassiores cum essent & magis densi, in turbines agitati, totum cerebri inuoluebant atrium. Hos autem vapores & fulgines necessariò penetrare cum debeant corporeæ rerum species, quæ ad phantasiam deuolutæ somnia instituunt; necessariò etiam, leuissimæ cum sint, dum in hos vapores impingunt, distorquentur, trepidant, vacillant, abeunt, redeunt, ut manifestum fit in aquâ, quæ in gyros agitatur, vultum suum intuenti. Quàm verò distorta, & quàm à se diuersa apparet species à turbato fontè repercussa? Sic sanè & in somniis fit, præsertim nocturnis. Matutina enim ob vaporum tenuitatem, & æqualitatem partium, rebus quas exprimunt magis sunt conformia, ac proindè minùs terrificæ. Nocturna verò, non res integras prout sunt sed modò hanc, modò aliam partem exprimunt. Et si homo in phantasiæ scenam est producendus, modò caput prodit, modò pedes, modò pectus, modò distortum os, modò oculi oblongi & defultorii, prout species vaporibus infringuntur; & sic non jam hominis, sed monstri figura & quidem horridi representatur; aded tamen implexa, ut sanum de re visâ iudicium ferre non possit.

20. Patet igitur nunc liquidò, quid causæ sit cur phlegmatici, horribilibus rerum simulachris turbentur tam de facili. Vaporibus enim & quidem densis admodum confectum cerebrum circumgestitant, quibus sinceræ rerum species alterantur. Jam verò cum,

Explicatur quomodo physicè id fiat.

Somnia que circa mediam noctem contingunt, horribiliora sunt plerumque quam matutina.

cum, ut antè dixi, homines hi sint naturâ admodum timidi, numquam timor illos corripit, quin vapores tetri cerebrum subeant, illud turbent, ac timoris causam, quæcumque ea demum fuerit, longè supra verum exaggerent.

Timidus
& serupulo-
sus fingit
sibi timores
ubi non sunt.

Quid, quod & timores sibi fingunt, ubi omnia tuta sunt? Hoc sanè timido proprium est & serupuloso. Sic quibus glis horrori est aut nigra felis, si fortè sub mensam aut secretiori in angulo panni nigri frustulum videant, aut exusta chartæ futiles corrugatasque reliquias, illicò felem vident, aut glirem, præsertim si nox concubia, aut loci solitudo metum augeat. Tam sanè, quod facetum est maxime, totam ex certis combustæ chartæ lineamentis sibi depingunt gliris speciem & figuram; isthic caput, isthic auriculas, isthic pedes, isthic si placet caudam bene longam sibi formant. Quinimò, uti metu, in timido agitantur, omnes, non tantum corporis artus reliqui, sed & cerebri in quibus hæc species formantur ventriculi, ita & species ipsæ falsi gliris mouentur cum cerebro & affluunt; idque tam clarè & viuaciter, ut gli-rem ipsum in angulo sibi visum esse, ambulare, & subsilire, juramento etiam deposito, ausi sint quidam ex hoc hominum genere affirmare, cum tamen non esset quidquam nisi combusta charta.

21.

Exponitur
modus sibi
fingendi ti-
mores ex
Aristotele.

Quid agas hisce hominibus? timidorum hæc sunt figmenta, & vigilantium insomnial. Quod enim Poëta rectè de vnâ animi affectione dixit, *Nescis, Pan qui amat ipsi sibi somnia fingunt*, non amor tantum sed & Timori præclare conuenit. Figmenta sibi obtrudit timidus, & in somniis sese decipit, etiam cum vigilat. Perbellè rem hanc disputat & exponit Aristoteles, quam etiam eius verbis dilucidis, exponere erit operæ præteritum non poenitendum. *Quando, inquit, jam in passionibus existimus, facile decipimur circa sensus. Et qui est in passione timoris, etiam à modicâ similitudine videtur sibi hostes videre; & qui est in amore, videtur sibi videre dilectam. Et tantò facilius quisque decipitur, quantò in huiusmodi passionibus magis fuerit. Sicut & febricitantes interdum animalia vident in parietibus, à modicâ similitudine linearum compositarum. Et huiusmodi apparentie aliquando ita intenduntur, ut si quis vehementer non laborat, facile aduertat quod sint falsæ; si verò passio sit maior, omnino decipiatur, & ad illa etiam moueatur. Ita Aristoteles. Non poterat festiuus exponi hæc*

22.

Virgil.

Aristot. l.
de soma.
c. 2.

0x

hæc materia; neque scrupulosi timoris, omnia præter verum fingentis & exaggaientis natura, elegantius explicari. Timent omnia, etiam peccatorum simulacra; & sic sibi fingunt omnia quæ terrorem faciunt. Si prima tantum sese obiciant sceleris, ut sic dicam, linamenta; illico sibi scelus effingunt & quidem terrificum, ac longè maximum. Omnia phantasmata & motus primi, deliberati ipsis consensus sunt; nusquam non occurrunt animo, infestus iudex, & sceleribus tantis debita tormenta. Sic sibi infernum mente fabricant, & ex timore falso, veros sibi & immo-dicos dolores faciunt. Atque hæc quidem omnia ex phlegmaticâ cerebri compactione ducunt exordium. Vaporibus enim distorquentur species, quas timor ipse subministrat, exagitat, atque ita peruertit, ut verum inter & falsum quid intersit, nequeant discernere; neque motus primos à deliberatis, neque desideria à peccatorum repræsentationibus, neque voluntatem denique ipsam à phantasmatis iudicando queant separare.

23. Hinc fit *Primo*, ut in morbis, crescant anxietates & scrupuli. Augentur enim aut certè ægritudinis acrimonia mouentur vapores, & conglomerantur in vortices; & rursus morbi præsentia acuitur ingentis timor. *Secundo*, corporis compactionem si spectes, distortis hisce phantasmatis plurimum obnoxia sunt scemina, atque adeo & scrupulis. Cum enim tota ipsis cerebri corporisque temperies phlegmatica sit admodum, quæque in pituitam prorsus degeneret, facile dum ad phantasmata rerum obiectarum simulacra penetrant, inficiuntur species vapore lurido, & distorquentur. Et rursus quia timida, ipsas timoris causas in immensum augent: tantosque sibi angores faciunt, ut non tantum vera à falsis non discernant, sed ne quidem satis ipsis persæpe constet, an vigilent an verò somnient; id est, an res ipsas persentiscant, an deprauata fictaque ab intemperato cerebro rerum simulacra.

24. *Tertio* tandem patet, cur phlegmaticorum scrupuli, varii plerumque sint, desultorii, quique per omnia facile vagentur scelera, neque vni materiæ nisi pauco tempore, & per intervalla pertinaciter adhereant. Aqueis enim corpusculis impressa cum sint quæ metum faciunt simulacra, facile etiam diffluunt, præsertim alio subeunte ex alio. Et rursus etiam quia natura sunt timidi, nulla prorsus est materia, ex qua sibi quæ horro-

E e rem

tem incutiant, quantumvis fanaticum, non effingant. Atque hæc secunda est scrupulorum causa, & quæ latissimè pervagatur.

Tertia causa interna scrupulorum, peculiaris cerebri, aut totius, aut aliquâ in parte intemperies.

Hac autem sæpè est à nimia attentione, aut abstinentiâ.

Multi ex his in vno tantum scrupuli genere insanunt.

Vnae hoc fiat exponitur.

Tertia denique scrupulorum causa, non tam ab humorum toto corpore diffusâ intemperie, quàm ab ipsius cerebri læsione particulari est petenda. Sicut experienciâ satis constat, aut morbo aut etiam vulneris violentiâ, nonnumquam ita disturbari cerebrum, & eneruari, vt non satis sese, ad percipiendas quæ per sensus allabuntur res, queat explicare: vnde mens ipsa ita destituitur, vt nihil ratione bonâ statuat, aut diiudicet. Ita & attentione nimia, dum ad res sacras, diuinorumque contemplationem animus applicatur; aut etiam dum nimia abstinentiâ corpori humor, cerebro autem subtrahuntur spiritus; dissoluitur organi symmetriâ, neque sibi, iudiciisque formandis satis sufficit eneruatus animus. Hinc phantasmatis aguntur omnia: & quidem malè cohærentibus, & in ridiculum consarcinatis modum.

Rursus id euenit sapissimè, vt quibus sic ceritum est caput, & non nisi helleborò curabile, vno tantum dementiæ laborent genere. Regem sese esse sibi fingit vnus, & nil nisi regiam spirat maiestatem, quod regis nescio cuius fanaticum simulacrum ad valuas imaginatricis cellulæ, pertinaci visco impressum, differtèque expressum adhæreat, totamque in se imaginatiuæ potentiam trahat aciem. Hinc nil nisi regem spirat, nil nisi sceptrâ loquitur & coronas; nihil enim nisi quod regium est, imaginationi obiicitur. Et quia phantasmatis tantum regitur dementis animus, hinc nihil nisi regem aut agit aut sonat. Non aliter in quibusdam agitur, quibus attentione nimia, aut studio, aut abstinentiâ contractum est aut læsum cerebri organum. Sæpè non nisi vno scrupuli genere laborant, sed acri admodum & renaci. Nonnullos quæ Fidei mysteria concernunt; alios quæ iustitiam spectant; hos quæ Confessionem, illos quæ Communionis sanctitatem reuerentiam que debitam concernunt, vrunt acerrimè; ea pene semper obuoluuntur animo, stultissimisque irretiunt modis. Hic hæret ipsis aqua & iudicium; ad cætera tamen diiudicanda satis expediti. Quid dicam vt ab his me expediam, nec tamen malâ gratiâ? Sanè aut in vnâ capitis parte non satis sibi constare quod læsum est cerebrum, omninò dicendum

25.

26.

endum est: aut certè, dum varia timore concitante, per phantasiae cellulas & cerebri ventriculos discurrerent peccatorum simulacra & phantasmata, vnum fortuito casu, validius in cerebri substantiam imegisse, & viscoso melancolicoque humori impactum inhæsisse, ibique cæteris phantasmatis diffugientibus fixisse sedem: isthic ab imaginatiuâ virtute semper conspicitur, indeque fieri, vt mens ad idem, quod sibi semper præsens est, peccati trepidet simulacrum; aut etiam ad alia, quæ tamen huic quod phantasia primò læsit, sunt similia eiusdemque generis. Hinc fit vt qui semel in restitutione faciendâ aut factâ, à scrupulis ingentem passus est cerebri labem, eandem etiam passurus sit in omnibus quæ restitutionis materiam spectant. Accurrunt enim illic species eiusdem genii & generis, cum vnicum sibi simile phantasiae dominari persentiscunt, totumque exinde ambiunt cerebri dominatum.

Qui uno scrupulo laborat, illico laborabit in finis eiusdem speciei.

27. Atque hæc fere sunt, quæ ex ipsâ corporis compactione & internâ cerebri compositione existunt scrupulorum causæ, aut si ita vis scrupulorum potius fomenta. Fateor quidem inter alias huius morbi causas, ignorantiam à Theologis quibusdam annumerari. Verùm qui ex incitiâ oriuntur, propriè dicti non sunt scrupuli. Errores sunt, & scrupuli dicuntur, sed improprie, nos autem de meris scrupulis nunc agimus. De erroribus enim Tractatu 3. actum est satis. Errores autem si fuerint quibus laboratur, facile eos erit deponere, cum de rei veritate patientur sese modeste instrui. Id autem facile patientur, si phantasmatis non agantur. His autem si inhæreant prætracte, etiam postquam errorem dedocti fuerint, tum verò fateor incitiâ & errorem, in scrupulos degenerasse; neque eos posthac ignorantiam, sed veris scrupulis laborare.

Aliquando ignorantia degenerat in scrupulos.

§. III.

Proponuntur causæ externæ scrupulorum.

28. PRÆter has quas exposui scrupulorum scaturigines naturæ infirmitas, fateor nonnullas esse extrinsecus aduenientes causas, per quas aut seminantur scrupuli, aut si quæ fortè animo insper-

Causa externa scrupulorum.

sa sint femina, excitantur, incrementum accipiunt, ac denique quæ fuerant antè exigua, in immensam excrescunt molem.

*Prima,
commer-
cium cum
scrupulosis.*

Ac prima quidem est, ipsum cum scrupulosis hominibus commercium. Etenim contagiosus admodum est hic morbus, nec attractu solum inficit, sed & solâ nonnumquam præsentia malum afficit. Nec verò id miror. Cum enim, ut dixi, scrupulosi genius pusillanimis sit & timidus, & subinde etiam arrogans sui que tenax; ex utraque causa fit, ut rationes conquirat undique, quibus scrupulos suffuleat, sibi que persuadeat se sentire non imprudenter. Itaque eum in hominem, aut etiam in librum incidit, sibi ut quidem arbitratur fauentem (quid autem non fauet scrupulosis, ut pertinaciam suam quasi manu teneant & defendant?) illico quidquid dixerit, ambis, ut aiunt, brachiis amplectitur, neque iam scrupulis agi se iudicat, sed ratione bonâ, utpote quæ à viro sancto, aut optimâ femellâ fuerit confirmata; & sic fit morbus animi incurabilis.

29.

*Timidus
timidum
facit.*

Rursus autem, eum eum, cuius auctoritas apud ipsum tanti est ut sententiæ eius prorsus adhæreat, videt suspicionibus agitari, pauere ad omnia, nullique rei quasi certæ se committere; illico ipsi quoque mouetur phantasia, dubium suboritur, illudque metuit, ad quod alium viderit impallescere: nihil enim tantoperè meticuloso timorem facit, quam metus alienus. Ideo non abs re fortissimus imperator Gedeon, Madianitis illaturus bellum, relaturusque victoriam Sacris litteris adeò decantatam, cum non paucos videret vultu pallido, incessuque languido vix corpus trahere aut arma sustinere, illico edicto publico totis castris iussit proclamari, *Qui formidolosus est & timidus, reuertatur. Quâ de causâ? ne pauescere faciat corda fratrum suorum, sicut & ipse timore perterritus est.* Optimum sanè Imperatoris consilium. Abscindenda erat mali origo, ne contactu in omnes serperet. Serpit autem in meticulosos maximè; tum quia timenda esse illico sibi persuadent, quæ aliis metum incutiunt; tum quia timori suo ab alienâ trepidatione petunt non tantum exemplum, sed & patrocinium. Sic timidus timidum fouet, & suo metu auget alienum. Et nauigationum inexperitis, si quando tempestas etiam exigua ingruerit, maior oboritur trepidatio, à vicini rem etiam inexperti pallido vultu, intempestiuisque vocibus, quàm ab ipsâ ventorum tempestate, quæ sæpe

30.

Iudic. 7.
v. 3.

83

sapè nulla est, nisi in animo trepidantis præter rem.

31. Secunda scrupulorum externa causa & penè præcipua, aut potius faber & simul etiam instrumentum, est Diabolus. Non quidem quòd existimem, malignus ut sit & perversæ mentis, tantâ eum valere eloquentiâ, ut suo Marte falsisque rationibus quibus innituntur scrupuli, quidquam homini sanò, nec rerum ignaro possit persuadere. Istud enim quâ quæso mihi Dæmon oratione, aut quibus verborum lenociniis imponet, ingens me crimen commississe, quòd bina stramina in crucis figuram decussata, dum plateas obambulo, pedibus fortè conculcarim? aut quod Veneris die, panem sciderim cultro, quò pridie carnes dissecai? certè id mihi ne ipsamet quidem eloquentia fecerit esse credibile. Et tamen istius furfuris passim sunt scrupuli.

Secunda scrupulorum causa est diabolus.

32. Hoc tamen fateor, egregium agyrtam esse; circumspectare omnia, totamque corporis temperiem dum assequitur (quod quidem ipsi est facile) tum verò ut in rem suam sanguinem moueat, humores alteret, variaque quæ in cerebri ventriculis delitescunt simulacra phantasiæ repræsentet, artificem esse non vulgarem. Rursus ut simulacrorum variorum species inter se combinet, & quasi consuat, veteramentarius est callidissimus, atque in paucis excellens. Itaque si quem viderit naturâ timidum, aut melancholicis cogitationibus implexum; tum verò partes suas agit, gnauiter sanè & industriè. Cùm enim satis noverit, peccatorum objectâ specie vel minimâ, hominem solere perturbari, illico grauissimi sceleris, quasi jam jam committendi aut etiam commissi, imaginem phantasiæ repræsentat; blasphemix puta, desperationis aut luxuriæ: eamque humoribus tetris obuolutam, circa imaginatiuæ potentiæ valvas, vi detinet; sic ut aliud nihil, præter hanc quæ semper oculis internis obuersatur sceleris speciem, animus sic præpeditus possit meminisse. Cùm verò naturæ sanguinisque constitutione timidus sit ille, cuius Dæmon animum pertentat; facilè ad mali imaginem exhorrescit. Quod cùm scelestus veterator persentiscit, tum omni arte phantasma istud in tetriorem figuram effingit, adjectis aut vaporibus quibus phantasma scèdiùs refringatur; aut etiam aliis peccatorum rerumque simulacris, quibus in monstrum abit figura, non exiguos tamen timores paritura. Puerorum dicas esse terculamenta, qui nescio quas ferarum aut

Scrupulos excitas ad mouendo phantasmata, natura cuiusque accommoda.

Ea in phantasia detinetur & facit tetriorem.

Dæmonum figuras ori opponunt, ut pueris sibi coæuis metum faciant. Sed quod pueris lusus est, id Diabolo ad terrendos animos est artificium. Vtrumque mera fictio est, mera ludibria: non fictos tamen exhibitura sunt timores. Adeo enim ludificationibus eiusmodi planè ridiculis, puerilibusque terriculamentis, lassatur tandem animus; ut ad nullam prorsus actionem, neque quæ Deum, neque quæ rem priuatam, aut publicam pertinet, satis se queat explicare. Hinc tandem manus dat degener mens, neque quidquam aggreditur virtute suâ dignum & Deo.

33. Hoc autem cum Dæmon obtinuit, tum verò victoriam retulit, etiamsi peccatum non persuaserit. Non enim hoc sibi proposuerat, animum ad virtutem factum sceleribus expugnare, sed stultis ymbriticisque velitationibus ita delassare, ut præ defatigatione arma abjiciat, quæ nulla inferni vis ei poterat extorquere. Detexit has imbellis inimici technas & artes, egregius Diaboli antagonista & debellator D. Ignatius, easque, ut cunctis profstaret quod in se fuerat expertus, in aureo Exercitiorum libello descripsit hisce verbis. *Callidè obseruare solet inimicus, qualisnam sit anima cuiusvis conscientia, crassiorne an delicatior. Et si quam inuenit delicatam, multò quoque delicatorem efficere nititur, & in extremum quemdam redigere anxietatis gradum, ut sic miserè turbatum, à profectu spirituali tandem deiciat. Puta si animam nouerit que peccato nulli consentiat mortali neque veniali; imò ne umbram quidem, ut sic dicamus, voluntarij peccati sustinere queat; tunc, quoniam non potest veram illi peccati rationem obijcere, eò satagit adducere, ut peccatum ibi esse credat quod reuera non est; cuiusmodi est de verbo aliquo, vel cogitatiuncula repentinâ. Crassam è diuerso animam, seu Conscientiam, reddere crassiorem studet; ut que negligebat prius venialia peccata, mortalia quoque nunc parum curet, ac indies minùs respiciat. Non poterat res tota dilucidius exponi. Sanè rem expertus loquitur; & si vsquam, hîc profectò locum habet tritum istud & peruulgatum, *Experto crede.**

S. Ign. in
l. exercit.
notat 4.
de scrup.

*Finis quem
sibi in scrupulis
conscientiis
præfixum ha-
bet Dæmon,
est delassare
animi
vires.*

34. Solet autem artes suas tum maximè admouere versutissimus impostor, cum aut vitio corporis & cerebri, aut fortunæ aduersæ cogitationibus, aut infelici rerum euentu perculsus est animus, & quasi tenebris obuolutus. Tum enim quasi in nocte *Tenebras
quasi
anima ut
scrupulos
illi inge-
rat.*

mediâ constituto, terribiliora apparent omnia. Vtitur ergo
 32. opportunitate datâ sagax Dæmon, eaque homini sic præpedito
 immittit spectra, quæ quasi per tenebras visa magis terreant; &
 dum terrent, attentionem omnem ad cætera præpediant, ma-
 joribusque dein tenebris trepidantis animum inuoluant; sic vt
 nulla ei lux appareat, aut affulgeat, quâ quidquam possit de se
 actionibusque suis rectè decernere. Sic nempe tenebris timor,
 & vicissim tenebræ mentis timori, mutua dant incrementa.

Super scrupulos tenebras mentis auget.

Psal. 54.
v. 6.

Ita difertè David: *Timor & tremor venerunt super me & contexerunt me tenebre*

35. Illa denique solennis est Dæmonis astutia, vt cum iex sententiâ, sua videt artificia & ludibria objecta processisse, timorem nempe sese grauem animo incussisse; tum verò, vt totum sibi animæ asserat imperium, vires assumit, & in eam partem quâ data porta est scrupulis, ferociùs incumbit. Et aut idem, quod primam impressionem fecit, scrupuli simulacrum identidem diu noctuque menti repræsentat, aliis tamen aliisque rationibus quasi vestitum; aut etiam nouas scrupulorum conscribit copias; omnigenas, inquam, adornat falsimonias, dubitationes ingerit infinitas; quibus miserandum in modum mens in varia distrahitur: & dum nihil quidquam expedit, tandem afficitur ingentium rerum Diuinarum tædio, & præ nimiâ lassitudine manus dat. Atque hæc quidem Dæmonis artes sunt.

Et tandem lassitudine mentem expugnat.

36. Fateor tamen tertiam scrupulorum externam causam, non rarò esse Deum ipsum, non sine summo iudicio & sapientiâ, angores illos innocentissimis etiam mentibus immittentem, aut certè permittentem immitti. Nam sanè, si immodici non fuerint, nec supra metas exorbitent, habent & scrupuli fructus suos, & quidem minimè pœnitendos.

Tertiam scrupulorum causam est Deus.

37. *Primò* enim cum acerbissimi sint toleratu, grauissimosque aculeis suis dolores asserant, certè pro peccatis commissis, si ratione bonâ submissèque tolerantur, ingentem dabunt satisfactionem; pœnasque Purgatorii flammis luendas, acrimoniæ iniustæ vi expiabunt. Quòd si autem morbos quandoque acutissimos, peccatorum sordibus eluendis, corpori immittat ratione optimâ amicorum sollicitus Deus; cur non & animæ cruciatum aliquem, eandem ob causam, modico præsertim tempore duraturum possit permittere? id verò si faciat, cur non dicendus est

Fructus primus scrupulorum.

est amicorum suorum incolumitati æqui bonique consulere?

*Fructus
secundus.*

Secundò plurimum etiam secum boni afferunt scrupuli, præsertim iis qui è dissoluto viuendi genere recenter retracti, ad meliorem frugem & vota verterunt & studia: quòd nempè præacutis scrupulorum aculeis acti, maius odium concipiant antea vitæ, cuius tam amaros modò fructus sentiunt: & sic, in arrepto vitæ innocentioris instituto persequendo, validius confirmantur. 38.

*Tertius
fructus.*

Tertidò cum peccatorum reliquias anxie examinant, & expendunt, etiam ea sæpius detestantur. 39.

*Quartus
fructus.*

Quartò dum speciem etiam minimam peccati tantopere exhorrent, veri apertique sceleris odium imbibitur; neque facile hostis commercium quis admiserit, qui eius umbram solet expauescere. Ita D. Ignatius. *Posterior*, inquit nempè verus scrupulus, *per tempus aliquod (dum præsertim recens est vitæ melioris institutio) animam rebus spiritualibus vacantem non parum iuuat, cum eam mirum in modum purget, atque ab omni peccati specimine abducit.* An non ægris id vsu venit, vt cum ex morbo periculoso & graui, quo vires corporis admodum afflictæ sunt & detritæ, vtrumque emersere, periculum licet euaserint, tamen à sagaci Medico præcepta accipiant, quibus & aëris inclementiam fugere sollicitè, parcius edere, cibisque à se designatis abstinere aliquantisper iubeantur? quinimò & vini largioris, & ferculorum, præsertim quibus æger inhiabat, suspensiones ingerit, easque in eorum vsu circumstantias circumscribit, quæ in bene valente sanoque corpore, obseruationes forent futiles, nugæ meræ. Sic sanè optimo consilio, eos præsertim quos magnæ animi ægri tudines diu afflixere, quos rerum fluxarum peruersus vsus, quos affectionum libidinisque temperies, in plurima egere scelera, patitur Deus sollicitudine anxiam conflictari, aërem ipsum ne noceat exhorrescere, vbique pericula suspicari. Utile id est imprimis è tanto morbo conualescentibus, vt sibi non negligenter caueant, debilibus adhuc & imbecilibus; ne minimam rursus veterum peccatorum, afflati aurâ, cortipiantur iterum antiquo malo, & in consueta sibi scelera relabantur. 40.

*Quintus
fructus.*

Quintò iuuant scrupuli, vt iis correptus sobriè de se sentiat, imbecillitatem suam serio agnoscat, atque se in omnem demissionem animi modeste componat. 41.

Juuant

hactenus; nouâ virtute obarmasset. Pertinaci octo dierum ab omni cibo potuque abſtinentiâ, importunos hoſtes expugnare dum nititur, nequidquam nititur. Obedientia ſola victoriam dedit. Juſſus tam inauditum jeiunium ſoluere, quod octo dies jam tenuerat; aliqua tunc ei oborta eſt lux & tranquillitas. Sed breui ſuborta iterum tempeſtas aded viri pectus oppreſſit, vt jam naufragium facturum, & de conſtantiâ arreptâ vitæ deiiciendus planè ſibi videretur. Cùm ecce tyronis ſui labores miſeratus Deus, virtute viri ſatis ſuperque comprobata, illico diſcuſſa ſunt infeſtæ tenebræ; Diuina menti lux rediit; fanaticos agnouit hoſtes; metus omnis abiit; & ſubito ea oborta eſt Ignatio ſerenitas, quæ toto eum vitæ deinceps tempore comitata, in tantum Heroëm euexit, præclariffimosque docuit ab infernis hoſtibus triumphos reportare. Imperauit nimirum, imperare qui potuit, *ventis & mari, & facta eſt tranquillitas magna.*

Matt. 8.
v. 28.

Exponitur
id ratione.
Deus exercet
animâ
vt eam
purget à
vitijs.

Sic agit Deus. Quos exercet ſcrupulis, non diu exercet, ne fuccumbant: nec ſine pacis liquidiffimæ beato fructu; ne fruſtranea fuerit, tam dura amici optimi exercitatio. Etenim cùm id ſolum in obſcurendis menti ſcrupulis, propoſitum ſibi habeat Deus, à priſtinis peccatorum reliquijs animum perpurgare, & maiorem, vt diximus, peccati committendi horrorem incutere; hæc cùm ſufficienter eſt aſſecutus, retrahit tandem & manum & ſcrupulos, virtutis inducendæ tempeſtiuam quidem, ſed tamen temporalia tantum inſtrumenta. Hunc eſſe ſibi familiarem agendi tenorem, per Iſaiam teſtatur Deus ipſe. *Sanctum, inquit Propheta, nomen eius, in excelſo eſt in ſancto habitans, & cum contrito & humili ſpiritu, vt viuificet ſpiritum humilium, & viuificet cor contritorum. Non enim in ſempiternum litigabo, neque uſque ad finem irascar; quia ſpiritus à facie meâ egredietur, & flatus ego faciam,* quibus nimirum inania phantaſmata diſſipentur penitus, atque in auras abeant. Si enim animæ munditiem accurare volebat Deus, vt quid ultra litiget, Conſcientiamque extimulet ſi penitus eſt perpurgata? vt quid medicinam adhibeat, vbi ſcrupulorum amaroribus, morbi ſuperatæ ſunt reliquiæ, & totus ſibi animi conſtat vigor? Fruſtranea ſanè hæc eſſent poſthac adminicula, ſine fructu medicinæ, adeoque intempeſtiuæ: Deus autem nihil agit importunè, aut quod ſit præter rem. Quid ergo? audi eodem loco apud Prophetam, inſtituti ſui rationem reddentem

44.

Iſa. 57. v.
15. & ſeqq.

Deum.

Ibid. v. 18. Deum. *Vias eius, inquit, vidi, & sanavi eum, & reddidi consolationes ipsi & lugentibus eius. Creavi fructum labiorum pacem; pacem ei qui longè est, & qui propè, dixit Dominus, & sanavi eum. Impij autem quasi mare feruens, quod quiescere non potest; & redundant fluctus eius in conculcationem & lutum: non est pax impijs dicit Dominus.* En vt pacem sano afferat, consolationesque ex ipsis quos animo admouebat angoribus, medicinâ feliciter peractâ, educeat Deus. *Reddidi consolationes, inquit, nimirum quia sanavi eum;*

45.

In alia omnia abit Dæmon. Cui cum nihil adeo præfixum sit, quàm vt quos ad scelestam vitam persuasionibus se videt non posse pertrahere, eos angoribus vrat scrupulisque perturbet; quò magis sibi succedere videt artes suas, eò illis inhæret præfractius, pluresque obuoluit scrupulos. Vexat enim, tantum vt vexet, non verò vt mentem curet. Hinc si quem stimulis eo perurserit, vt de peractis bonâ fide Confessionibus dubitare incipiat, nouamque de antea vitâ exomologesim ad sedandos animi cruciatus instituat; tum verò nouos subiciet animo sic perturbato scrupulos; & non vnâ tantum sed & centenas exomologeses suadebit, & facillè persuadebit deceptor improbus; & quidem non vni tantum viro, sed varijs Confessarijs exponendas. Sic trahitur per diuersa subfellia infelix anima; vbi que luctus suos deponit, vbi que ingemit, & nusquam solarii quidquam adipiscitur. Evidens id autem est, stimulos eiusmodi, quantumcumque videantur ad meliorâ compellere, à Deo non submitti; quandoquidem etiam dum scrupulis mentem exerceat & vrit Deus, non alium sibi scopum præfixum habeat, quàm plenam animo sic turbato inducere serenitatem. *Ego enim scio cogitationes, quas ego cogito super vos, ait Dominus, cogitationes pacis & non afflictiones, ut dem vobis finem & patientiam.* Itaque cogitationes illæ quæ nusquam finem habent, & numquam terminantur, agglomerantur quintidè indies, & exurgunt quasi mare feruens quod quiescere non potest; & redundant fluctus eius in conculcationem & lutum, neque pacem tantoperè quæsitam, post summam animi defatigationem afferunt; manifestum est à Deo non existere. An autem à deprauatis humoribus, an à ipso Dæmone primam trahant originem, id quidem ad rem nostram parum facit, dummodò à Deo non esse constet. Vndecumque demum ducant exordium,

Diabolus
vexat ho-
mines vt
eos defatigat.

Ierem. 29.
v. 11.

Iſaias sup.

Sumit

F f 2

æqua-

æquale afferunt damnum animæ: cùm istud certum sit, neque quidquam sine humorum intemperie in animam per scrupulos Dæmonem agere; neque etiam quidquam in cerebro humano per atram bilem, aliosue exorbitantes humores turbari, quin illicò rei benè gerendæ spe, accurrat impostor acutissimus, suasque partes agat callidissimè.

*Quandoz
scrupuli in-
cipiant à
naturalis
intemperie
corporis.*

*Indicia
duo.*

Quòd si tamen, sine vllâ prorsus præcedente causâ quæ menti dolorem aut perturbationem possit incutere, angi cor, obduci vaporibus cerebrum, & horrore subito cortipi tibi membra per sentiscis; atque exinde scrupulorum si tempestas mentem occupat, non ex vano dices, tumultum omnem animique perturbationem, ex atrâ bile faculentisue humoribus, qui cerebrum subeunt, anterioremque (vbi imaginandi facultas residet) cellulam inficiunt, ducere initium; eumque esse naturæ morbum, ac cerebri infecti vitium.

Et hoc quidem longè certius tibi persuadebis, si non vnâ ex parte exsurgant scrupuli, sed vndique quasi agmine facto profiliant. Si, inquam, in qualibet quam aggredieris actione, timor obrepat; adeò vt tam angaris si comedas quàm si cibo abstineas; peccaturumque te credas & cùm loqueris & cùm taces; & cùm te domi contines & cùm eâ egredieris; & cùm vigilas & cùm concedis cubitum. Sanè si quæuis materia metus faciat, cerebri malè feriat id vitium crede. Atriori enim sanguine aut bile, non prima tantùm, sed & secunda correpta est cellula, in quâ æstimatoriam animæ vim residere, cum Galeno, docent Medici. Quæ cùm semel è loco suo & statu conueniente est deturbata, nusquam pedem figit emota mens, & quasi cæca oberrat vndique, nullumque de rebus actis agendisue, sanum quod fit, fert iudicium. Hanc autem æstimatoriam potentiam euagationem facilè, altiori, quodque à phantasmatis non dependet, mentis iudicio, quiuis discernet, cui tota necdum euerfa est mens.

*Indicia
quatuor
vnde dis-
cernas an
scrupuli
veniant à
Dæmone.*

*Indicium
primum.*

Quòd si tamen etiam accuratiùs dignoscere libeat, quinam ab ipso Dæmone immissi sint scrupuli; aut si non immissi, quando nam saltem iis sese inserat improbus veterator, id sanè jam erit oppidò manifestum. Et quidem, nullum de hâc re dubium relinquitur: *Primo* si angoribus illis tandem deturbari de constantiâ animi incipis; si ab arrepto vitæ frugalioris studio, præ nimia

nimiã mentis fatigatione te sensim auocari; & præcipuè, quod Diabolicum est maximè, si de salutis assequendæ spe & fiduciã deiici, & tamquam de re desperatã repelli te quasi per vim persentifcis. Vafra quidem sunt hæc Dæmonis artificia; sed nimis euidentiã, quã vt auctorem tam funestum celare nos possint. Detexit has technas jam dudum, cælesti lucẽ perfusus Ignatius. Vnde istud est eius præclarissimum effatum. *Sin autem per discursum mentis aliquid offertur vel sequitur, quod ex se malum sit, vel auocet à malo; vel ad minùs bonum impellat quã anima priùs querendo sequi decreuisset; vel animam ipsam defatiget, angat ac perturbet, sublatã quæ priùs aderat quiete, pãce, & tranquillitate; euidens tunc erit indicium, auctorem esse cogitationum eiusmodi spiritum malignum, utpatè utilitati nostræ semper aduersantem.* En vt de auctore pessimo minimè dubitet, in hãc palestrã exercitissimus athleta. Plurima sanè possent exinde confectaria derivari, quæ breuitatis causã prætereo. Istud tamen dissimulare non possum, quod ex hãc Sanctissimi viri sententiã, pateat

49. *Secundò*, minimè etiam dubitandum esse, à Diabolo ingestos esse scrupulos, quoties illi sanctissimis actionibus, intercurrent, præsertim si iis aliàs non admodum perturbaris. Contingit enim, idque sæpissimè, vt quis dies integros placidè agat, nullo peccati metu rebus quotidianis intersit; cùm verò ad sacram Synaxim aut exomologesim animum seriò applicat, tum verò percelli se sentit, horrore concuti, & ab ipsã sacrã mensã nescio, quo metu deturbari. Euidens est illius astu tempestatem hanc excitari, qui actionem tam sanctam prorsus optaret conuellere; aut si non potest, saltem religionis actum insanis angoribus interturbare. Semper enim vt rectè D. Ignatius, *utilitati nostræ aduersatur.*

50. *Tertiò* ab eodem capite scias diffluere scrupulos, si in vnã tantùm peccati specie metus illos angoresque percipias, neque ad alia tantoperè exhorrescis. Etenim cùm omnia prorsus scelera auerfetur Deus, certè quæ ab ipso immittuntur animæ cogitationes, bellum cuicumque peccato inferent, neque mentem sibi dilectam patietur Deus vllã criminis sibi exosi specie irretiri. Et tunc quidem

51. *Quartò* euidentiùs id erit indicium, si ad cætera projectus sis, neque quidquam pensi habeas, quantum dissolutis tuis moribus offendatur Deus; interim tamen circa minutias quasdam exiles-

Aliqui
scrupulosi
sunt in ve-
bis exiguis,
& in aliis
sunt valde
dissoluti.

que res tibi mens hæreat, peccandi periculo prorsus perterrita & suspensa. Ridendus planè est hic angor, vti importunus, ita & intempestivus admodum. Certè de facietiarum genere mihi semper visus est Samaritanæ mulierculæ apud D. Joannem scrupulus.angebatur enim verò quòd communionem sermonis cum Christo Iudæo haberet, & de committendo scelere admodum sollicita: *Quomodo, inquit, tu Judæus cum sis bibere à me possis, quæ sum mulier Samaritana? non enim conturitur Judæi Samaritanis.* Ingens profectò facinus, enorme scelus! Interim quæ aquam Judæo detractat porrigere, ne sese contamineat scelere, non erubescerat corpus prostituere per summam infamiam, vetitisque & fortè non vnius scortatoris amplexibus inherere. Ita sæpe fit; reperiuntur eiusmodi homines non pauci, quibus preces solitas non absoluisse, lustrali aquâ se non abluisse, micam panis die jejunii glutuisse, summa sit religio, variisque, id si fecerint, vrgentur animi stimulis. Interim per summam impudentiam quælibet effuriunt, arrodunt omnia, dissensiones serunt, foment odia, Dei hominumque apud eos est contemptus par. Acum die Dominicâ vestibus admouisse, summum orimen est; nullum verò, famam innocentis hominis linguâ conficere. Intolerandum scelus est, carnem die jejunii primis labris delibasse, atque id illi- cò exomologesi est expiandum, & humanas verò carnes dentibus conuellerè, dilacerare inquam amicitia leges, aliena facta in pessimam interpretari patrem, nihil non admordere, id verò tranquillo prorsus sit animo, neque vllis Conscientia stimulis perurgetur. Apage sis cum eiusmodi scrupulis aut potius ineptis, quibus vel ipsi Heraclito risum moueas, & lacrimas Democrito. Quis enim inæqualitatem hanc non videat, Dæmonisque ridiculas artes non internoscat, quibus interim ridiculum in modum & tamen deplo- randum admodum, miserè detineris & illuderis?

Ioan. 4.
v. 9.

Ponuntur signa, ex quibus dignosci queat an quis sit
scrupulosus.

52. **S**ed satis sit. Cumque morbi huius tam importuni causas expo- Indicia ex quibus dignosci potest an quis sit scrupulosus.
suerimus & originem, istud tandem breuibus dicendum est, quæ demum sint signa, è quibus recte dignosci possit, an quis hæc mentis ægritudine sit correptus. Et quamuis ex his quæ jam exposita sunt, facile id sit statuere, modo ea quæ vniuersim dicta sunt, particulatim applicentur; iuterit tamen quædam criteria indicare, è quibus facilis erit huius morbi coniectura.

Ac *Primo* scrupulis sese corripit recte is statuet, qui passim in rebus omnibus agendis de actionum suarum bonitate aut malitiâ dubitat; peccatumue esse suspicatur id quod agit, sine vllò, aut certè & vano futiliqûe fundamento.

Secundo si vt res aliqua fortè peracta est perperam, leuique aspersa sit crimine quæ exhibita est actio, magno tumultu inuoluatur mens, angatur cor, & præter rem, culpæque commisse merita exæstuet.

Tertio si re antè benè perpensâ, virique prudentis & boni consilio constitutâ, illicò pedem retrahis, quod fortè erratum sit à te, vt potè qui totam causam fortè non rectè exposueris, forrè etiam quod à te consultus rem non planè intellexerit; aut etiam quod fortè non eâ sit scientiâ, qui de re potuerit prudenter diiudicare. Hæc, inquam, si tibi importunè ingerantur, tunc scias non fortè, sed certò certius, te scrupulis intricari.

Quarto euidentius id erit, si postquam plures consulueris, & tibi aliisque negotium facestueris ineptissimum, iisdem nihilominus angoribus & sæpè etiam maioribus implicaris.

Quinto si ea quæ cunctis patent & manifesta sunt, anxie examinas, & quasi rem admodum abstractam, & intricatam proponis, & quidem sæpius, & quidem non vni.

Sexto si ratiocinio, consecutionibusque quæ nemini sano incidere, de peccato commisso certi quid statuas, firmumque iudicium feras.

Septimo,

Septimò, si peccata esse statuas, quæ à viris optimis sine vllâ criminis suspitione, vides agi promiscuè.

Octauò si dum Conscientiæ examen instituis, maioribus tenebris mentem videas obscurari.

Nonò si Confessione, non semel sed sapiùs institutâ, accrescant dubia nihilominùs, & vti fit, aliud ex alio pullulet, nouosque secum metus & suspiciones nouas trahant.

Denique ne infinitus sim, si Confessarius, animæ inquam Medicus, asserat, scrupulis agitari te, id tecum certò & indubitatum statue, eò morbo te prorsus correptum teneri. Quid verò deinde, inquires, id si credam? Quid? tum demùm assero magnâ ex parte sanatum te, id tibi si persuaseris. Medicinam tum demùm adhiberi patieris malo accommodam. Nemo quæ pesti depellendæ sunt necessaria, adhiberi sibi volet, nisi qui peste contactum se crediderit. Atque hoc habet sibi speciatim proprium morbus hic de quo agimus, vt nemo quantumcumque scrupulis agitetur, scrupulosus aut dici velit, aut videri. Et quamuis res sit oculis conspicua, & omnium ore decantata, numquàm eo sese morbo correptum esse, fateri appetat. Fortassis ne videatur aliis insanire, aut etiam vt nullam medicinam recipiat, sibi que soli tantò vehementiùs insaniat. Quamquam & hîc etiam Diaboli artes agnosco, qui vnâ cum scrupulis, insignem solet turbatis mentibus ingenerare arrogantiam, iudicii que peruicaciam, vt soli sibi videantur sapere. Et donec sic sapiunt, omnem etiam præfractè respuunt mali medicinam. Sed hæc Tractatu sequenti dicenda sunt vberius.

TRACTA-

233
TRACTATUS VIII.
DE CONSCIENTIÆ SCRUPVLOSÆ.

REMEDII S.

Expectabam eum qui saluum me fecit à pusillanimitate spiritûs & tempestate. *Psal. 54. v. 9.*

Quomodo agendum sit contra scrupulos, & que eorum sint remedia.

PROOEMIUM.

Xpōstis vtcumque causis, è quibus suam scrupuli trahunt originem, explicatisque indiciis quæ morbum hunc animi manifestè patefaciant; istud nunc agendum est, quod in accurandis corporibus solent medici, nimirum vt ad remedia tam molesto morbo conquirenda, ægræ menti sagaciter applicanda accingamur. Et quidem ad duo præcipuè video Medicos animum attendere. Primò præscribunt ægro, quid in ipsâ morbi molestiâ constituto obseruandum sit, quibus abstinendum sit cibus, quæ victui moderatio sit adhibenda, ne morbus viresumat, atque ex intempestiuo alimento crudius ingrauescat. Tum verò cum subtractâ mali materiâ, succisa est morbi vis; medicamina adhibent, quibus & ipsa morbi causa penitus detrahatur, vt sic demum integra stabilisque affecto corpori stet valetudo. Hæc prorsus à me erit obseruanda methodus. Et primò quidem dicendum est, quid agendum sit homini scrupulorum angoribus reipsâ æstuanti, & quâ ratione iis, ne malum serpat longius, sit obuiandum. Deinde scrupulorum causis manum admovebimus, eaque ex Theologorum Ascetarumque

tarumque communi consensu & præscripto dabimus medicamina, quæ si senio adhibeantur, sine ullo dubio vim intolerabilis morbi admodum infringent, & fortassis etiam, Dei aspirante gratiâ, radicem ipsam penitus tollent.

S. I.

Quisquis à scrupulis curari vult, ante omnia sibi persuadeat nullam in scrupulis esse sanctitatem: deinde se eo morbo laborare.

Dua difficultates in curanda scrupulis occurrentes proponuntur.

Operæ pretium, imò & necessarium fuit, importuni morbi tum causas & originem, tum etiam indicia diagnostica exponere. Hæc quidem, ut facile coniciat, an ægritudine illâ correptus sit: illa verò, ut morbi malitiâ ex causæ peruersitate rite perceptâ, tantò libentius de remediis sermones sibi exhiberi patiatur, eaque malo adhibeat etiam auidius. Istud enim video, duplici ex capite plerumque fieri, ut tanta in hoc morbo curando inueniatur difficultas. Primò quidem, quod eo se tactum esse, nemo facile fateatur. Secundò quod etiam ii, qui correptos sese hæc ægritudine sentiunt, sæpe sibi persuadeant, adeo nullum ei malum subesse, ut ex aduerso existiment, scrupulos præcipuæ cuiusdam sanctitatis esse indicia, aut saltem ad eam consequendam egregia adminicula: denique esse tenerioris cuiusdam & ad virtutem inflexæ Conscientiæ incitamenta & stimulos, quibus ad altioris innocentiorisque vitæ studia impensius vrgeantur.

In scrupulo passim nullus est virtutis adminicula.

Insignem enimvero errorem, astutamque Dæmonis fallaciam! non satis ei erat homines probos artibus suis intricare, nisi & specie sanctitatis, virtutisque exercendæ fucò, turpiter deciperet. Quasi verò probis esse non daretur, nisi anxii & de Conscientiæ innocentiam scrupulosè timidis, imprudenterque sollicitis. Hoc enimvero est perfectionis viam decurrere, anxium semper esse de viâ, & ad singula quæ occurrunt, hæcere mentem percussâ misereque artonitâ. Certè numquam se magis iter suum promouisse fatetur Dauid, quàm cum soluto animo, apertoque ut ait corde, viam cui insistebat alacer decurreret. Currebat inquam,

Pfal. 118.
v. 32.

inquam, non ibat lento passu, uti de sese fateatur, animo & bonâ spe plenus; *Viam mandatorum tuorum cucurri, cum dilatasti cor meum*; currit dilatato corde Sanctus David; ubi miserâ illâ contractâque animâ, corde angoribus oppresso, ad singula cespitant; præterquam quod præ timore panico, vix spiritum anhelum ducant. Quid ergo? an mihi persuaserint, sanctitatem rem esse tetricam, plenamque fastidii? An teneram non credunt esse Conscientiam, nisi quæ ad vanas mali umbras illicò exæstuet, & quodammodo suffocetur? verum hoc deinde fufius disceptabimus.

Aliud est
Conscientia
tenera a-
liud scrupu-
losa.

Pfal. 118.
v. 165.

Illud mihi nunc sufficit, teste Dauide, teneram Conscientiam pace frui liquidissimâ; quam cum scrupulosis deesse conspiciam, illicò mihi manifestum fit, longè inter se dissidere teneram Conscientiam & scrupulosam. En Davidis, à me dicta confirmantis apertissimum testimonium. *Pax multa diligentibus legem tuam; & non est illis scandalum. siue uti legit Agellius, & non est illis scrupulus.* Perinde autem est, ut Propheta mentem intelligas, seu scrupulum legas seu scandalum. Si enim scandalum est saxum aliquod, in quod si impingas, ruinâ aut lapsûs eunti datur occasio; scrupulus sanè est lapillus aut scrutum exiguum, quod attritu suo euntem grauius impedit & defatigat. Utrumque viatori officit, viamque aut retardat, aut etiam penitus intercludit. At verò inquit David, diligentibus legem Dei, pacata sunt omnia, & non est illis neque scandalum neque scrupulus. Id est, quantum ego quidem intelligo, quisquis animo forti & generoso, fide bonâ, & mente imperterritâ legem Dei diligit, seu viam mandatorum Dei ingreditur & dilatato corde transcurrit; is profectò neque ad scandala cespitat, neque ob scrupulos vacillat aut pedem retrahit; plana ei sunt omnia & expedita.

3.

Quod si autem per imprudentiam in saxum aliquod aut scrutum fortè occurrens pedem impegit, vnde leuis aliqua exorta sit cespitatio; leuem, inquam, ut clarè loquar, errorem si commiserit; non tamen turbatur magnopere, nec quidquam in rebus peragendis intermittit. Scit enim quid sibi eo in euentu agendum sit, agit autem id quod viatores solent strenui. Hi certè dum itineri insistunt indefesse, gressum pro viribus agglomerant; & si saxum aliquod in viâ occurrerit, aut stipes terrâ malè tectus; non illic hærent donec manibus offendiculum amouerint:

Aliiter viri
perfecti er-
rores par-
uos conse-
derant alio-
ter scrupu-
losi.

uetint: quid enim est h. scē immorari, nisi & tempus & operam perdere de nihilo? Itaque si altior lapis aut irutex fuerit, pedem eleuant, aut transilunt. Quod si autem casu pedem impegerint, non illico viam relegunt, vti quidam per supersticiosam vanamūe vt vocant obseruantiam eo in euentu actitare sunt soliti; vt si fortē titubauerint, pedem retrahant; viamque remeriantur donec lapidem, in quem impegere, transeant innoxii: ridicula hæc sunt anuum deliramenta. Viatores enim strenui, etiamsi fortē cespitarint, quasi si nihil euenisset sinistri, inceprum iter imperterrite, cautē tamen prosequuntur. Et de his recte dici potest istud Dauidicum *Ambulant in latitudine cordis*, neque exigua quæ passim occurrunt viatoribus impedimenta, ipsis offendiculo sunt, *non enim est illis scandalum aut scrupulus*. Et ita quidem agunt teneræ, sed fortes Conscientiæ. At verò scrupulosæ illæ contractæque animæ, iter virtutis legunt ad instar timidi imbellisque viatoris, qui nollet sese viæ committere, nisi quæ & à sordibus minimisque etiam scrutis & silicibus profus foret expurgata; quinimo & cylindro ita contrita & complanata, quasi si area esset cui mox linum agricolæ manu inferendum foret. Quis eiusmodi homines non rideat? timent omnia, etiam tutissima. Et quia saxa timent & silices ne fortē in se assurgant, vbiq; sese saxa putant conspicerē, & minimam etiam glebam, silicem arbitrantur; neque pedem præmeru promouerint. Profus hic est scrupulosorum genius. Omnia ipsis sunt offendiculo, sacra perinde ac profana; semper sese aut in crimen prolapsos, aut certē prolapsuros existimant. Itaque veluti supersticiosi viatores, iter relegunt: orationem, inquam, si fortē leuis cogitatio mentem distraxerit, repetunt; neque semel duntaxat, sed decies imò & centies; & sic non tempus tantum perdunt, sed quod perus est cerebrum. Denique prout timor auget omnia, ex leui paleâ trabem sibi insanē fingunt, & montem construunt ex atomo.

Probat
quod in
scrupulis
nulla sit
sanctitas.

Istud nunc eiusmodi homines amicē interrogatos volo, an isthæc acta agere sapientis animi sit & sani cerebri, an verò insipientis capitis & ceriti? Hoc verò si sit, istud rursus peto; an in rerum naturâ virtus detur quæ verè sit insipiens, & stultis nixa phantasmatis, ridiculisque superstructa fundamentis. Hoc autem si nemo vnus pro sano dixerit, vt quid sibi de sanctitatis notâ,

Tractatu
7. § 2.
& § 3.
n. 30.

tâ, eximæque virtutis indicio insanè blandiuntur? Idcirco sanè Tractatu præcedente multis explanaui, plerumque ex corporis, cerebri præsertim intemperie, scrupulos profluere; item latissimum eos Dæmoni præbere campum; usque sese astutissimum veteratorem passim ingerere. Hæc inquam fuse, & quidem studio exposui; ut cum tam infauftam mali sui originem scrupulosi agnoscent, tandem etiam de mali remedio, tamquam verè ægri; cogitare serio incipiant. Verùm inquires, cum ex cerebri intemperie, phantasmatumque peruersitate scrupuli plerumque pullulent, cur non insanos eos nominas? Facerem id sanè perlibenter & verè; sed qui eo laborant morbo, audirent id perquam grauitè & illubenter. Quid deinde inquires, an idcirco veritati obstruendum est os? Minimè quidem. Verùm si istud tam crudè dixero, oleum perdam & operam. Scrupulosos enim curaturus venio. Jam verò si scrupulosum hominem, insanum esse dixero, nemo profectò scrupulosum se fatebitur; cum nemo sibi non sapiat, neque quidquam minùs cupiat, quam pro infano reputari. Et tamen prima prorsus hujus mali est curatio, ut qui sanari vult, id sibi certò statuatur, hoc sese morbo laborare. Nam ut præclare Seneca. *Nemo incurabilior est, quàm qui sibi sanus videtur.* Nusquam autem maior est, quam in hoc morbo, ægri ignorantia.

Prima
scrupulo-
rum cura
tio est ag-
noscere se
scrupulo-
sum.

5.

Illud enim ante omnia, aut Dæmon, aut ingenita humanæ menti superbia scrupulosi persuadere satagit penitusque impri- mere, scrupulos non esse quibus agitur, nec vana esse rerum phantasmata; sed ex aduerso solidissimas esse rationes quæ se offerunt, inspirationes esse sanctas, Diuinique Spiritus præclarissimas agitationes. Ain vero tu? an non etiam cælesti æstro abripi te quandoque sentis, & diuinis visionibus cerebrum illustrari? Sentio inquis nonnumquàm nescio quid; & cum nescio quid sentiam, sentio tamen mira prorsus & insolita. Apagesis cum tuo sensu stulto & putido. Ego verò scio quid sentias tu, & quid ego censeam. Scrupulis agitaris miser; quod quidem ex indicijs, quæ superiore Tractatu exposui, facile est deprehendere. Sin verò ex arteriæ inordinato pulsu, febrim quâ laboras nescis dignoscere, Medicum adi. Confessarium inquam, consule, eique & crede, & penitus acquiesce. Quòd si verò nec illi morbum serio denuntiant, nec alijs, quos importunè semper

Hanc per-
suasionem
scrupulosi
satagit Dæ-
mon erri-
pere.

consulis, acquiescas, nequidquam est quod dubites: evidentissimum enim id est signum, insigniter tibi læsam esse phantasiam, quæ tandem in iudicij perniciam indurefcet. Et tunc quidem superuacanea erit, quæcumque adhibebitur medicina.

Agedum ergo. Credisne tandem te hoc morbo esse implicatum? Si non credis, abi sanè per me licet, & ad somnum si placet, corpus compone, nè nihil agas. Quidquid enim deinceps dicturus sum, alijs quos tu tibi mente designas, dicta suspicaberis, tibi autem minime. Hoc autem dum agis, frustra à me aguntur omnia. Quod si verò perniciam mentis depositam, morbum agnoscis, da deinceps audientiam, & quidem non illiberalem. Uti enim in febribus curandis vsuvenit, vt primò præscribatur agro, quid in ipso morbi dum exæstuat paroxismo agendum sit; deinde verò quæ malignis humoribus depellendis, adhibendæ sint medicinæ: ita istud primò dicam, quid agendum sit, dum scrupulis reipsâ compungeris; id est, dum phantasmatis falsisque peccatorum larvis potius, quàm iudicis agitaris. Deinde expositurus quibus artibus insanæ illæ, quæ totam animæ symmetriam perturbant, peccatorum species, Diuinâ aspirante gratiâ, penitus depellantur. Depellentur autem facile, si vt dixi, scrupulosum te agnoscas, neque phantasmata, quibus assueuisti, tanquam sancta teneræque Conscientiæ indicia foueas, iisue nimium indulgeas.

§. II.

Quomodo scrupuloso in ipso scrupulorum æstu formanda sit Conscientia, & contra scrupulos agendum.

ET quidem, vt quod primò loco propositum est ritè absoluam, illudque edisseram quid tandem agendum sit, dum in ipsâ scrupulorum caligine mens exæstuat & vacillat: istud tanquam certum & indubitatum

Licitum est semper agere contra scrupulos.

Primò assero, eum qui scrupulorum stimulis agitur, nefas esse suspicatur, aut etiam quodammodo statuit sceleratum esse id quod agendum proponitur, nihilominus posse sine vilo crimi-

DE

ne actionem sic propositam instituire, & profequi inchoatam. Sic cui in mentem venit, mortale crimen esse stramina in Crucis formam decussata pedibus conculcare, quasi si id reuerentiæ Crucis debiti officeret: aut cui non sine mentis agitatione & conflictu, videretur lethale esse, die Veneris panem cultro scindere, qui paulò antè carnibus dissecandis fuisset adhibitus; is sanè nequidquam vrgentibus scrupulis, sine villâ prorsus culpâ & stramen pedibus conculcabit, & cultro in promiscuos vsus vterur impunè. Atque hæc est tam pervulgata Theologorum omnium, & quod rarissimum est, nemine repugnante tam constans sententia, vt superuacaneum omnino sit singulorum nomina depromere, cum eadem sit mens omnino omnium.

8. Et verò ratio est manifesta. Medios enim inter angores, quibus phantasia agitatur & prima mentis apprehensio percellitur, tamen istud sibi iudicium formare mens potest, nugas esse & deliria quæ obvoluuntur animo; ac proinde vere illicitum non esse, quod vanâ specie videtur illicitum. Hoc autem iudicium quisquis sequitur, Conscientiæ veræ dictamen sequitur. Neque verò quidquam refert, ingentes nihilominus animi remorsus quòd persentiscat: scrupulorum hi morsus sunt, non Conscientiæ. Scrupuli autem vt antè me dixisse memini, Conscientiæ tribunal non ascendunt, cuius solius est dijudicare rem, non verò leuiter & de nihilo suspicari. Hinc qui sic agit, scrupulis repugnat, non Conscientiæ: istud autem semper est licitum. Prout nemo sanæ mentis dicet Magistratibus Supremoque Senatui esse illicitum, plebis pro Curiâ insanientis inconditas voces deinceps habere, eiusque maleferiatis expostulationibus latâ in contrarium sanctione contrauenire.

9. Benè id quidem inquires; neque quidquam angerer circumstrepentibus vndique licet scrupulis, istud si mihi præstituere possem iudicium, licitum esse id quod præ manibus habeo: verùm ex aduerso ita exagitor, vt de actionis meæ indemnitate & innocentia nihil quidquam pro certo queam dijudicare & statuere. Ita tu quidem. Verùm, nonne hæc ipsa iudicandi impotentia, signum est evidentissimum scrupulis agitari te, eorumque importunis clamoribus totum tibi offuscatum esse cerebrum, mentisque tribunal conturbatum? Atqui, vt mox dixi, istud est etiam verissimum, hominem scrupulis imperitum, eos posse habere

Probatum.

Quo pacto scrupulosus sibi formare debeat Conscientiam, vt contra scrupulos possit agere.

habere despectui, iisque directo se posse opponere, atque agere alia omnia, quam quæ per vim à scrupulis exiguntur. Itaque hæc viâ, si alia non suppetit, eundem est, ac formandum dictamen seu iudicium practicum Conscientiæ; quo licitam tibi esse statuas actionem eam, ob quam tanta tibi oborta est scrupulorum tempestas & controuersia: quod nempe communis & constantissima Theologorum omnium, nemine excepto sit sententia, te, nequidquam renitentibus scrupulis, in eam actionem posse erumpere, tutâ Conscientiâ, sine vllò crimine, & impune. Huic vero sententiæ tam certæ, tam tutæ, tam si mo omnium omnino Ascetarum & Theologorum consensu proclamata si non acquiescas, nescio sanè ipsinè Archangelo Raphaëli, utcumque sit Medicina Dei, morbo tuo mederi si velit, fidem vllam adhibiturus an sis.

Credo inquis; hæc ita esse; licitumque esse scrupulis sese opponere, dum veri sunt scrupuli. Ast istud mihi est ambiguum, an scrupuli vere sint quibus exagitor. En purum putum scrupulosa mentis genium. Quò magis de morbo tuo ambigis, magis eum facis esse manifestum. Tamen vt etiam hæc ex parte omne scrupulis adiman effugium, istud tibi cum Sanchez assero, sufficere vt tuto contra scrupulos possis agere, si tantum probabili ratione constet, scrupulos esse & vana peccatorum simulara, quibus impeteris. An plura desideras? an fauorem hunc vis magis extendi? Certè, etiamsi expensis omnibus, dubium tantum foret an sit scrupulus quò torqueris, scrupulum verè esse potes statuere, atque adeò profus contemnere, eaque agere quæ ei aduersantur. Ita disertè Sa, Bonacina, Franciscus de Lugo. Tandem, qui scrupulis solet irretiri, si ab ipso actionis suæ exordio, non tam certus sit se peccatum mortale committere, vt istud iuramento affirmare audeat, scire se peccatum lethale esse quod aggreditur; etiamsi in ipso deinceps operis exercitio multa occurrant propter quæ de crimine fortè committendo dubitare incipiat, potest sine vllò noxæ periculo illis occurrere, iudicando non esse nisi scrupulos, id est criminum umbras, actionemque inchoatam penitus prouehere. Quòd si autem ad hæc accedat prudentis Confessarij iudicium, quo quidem statuitur rectè omnia se habere, tutumque esse agere id quod agit; tum vero nulla relinquitur dubitatio, quin tali iudicio

Sufficit vt quis agere possit contra scrupulos, quia probabile sit hominem se esse scrupulosum.

imo quod dubium sit an sit scrupulosus.

10.

Sanchez
l. 1. mor-
c. 10. n. 80.

Sa. v. Du-
bium
Franc.
lugo par.
1. de Conf.
c. 4. q. 11.

cio

cio possit acquiescere, quantumcumque de se iudicet scrupulis minime se torqueri. Atque hæc quidem dicta sint, ut liqueat scrupulosus agere quid possit, siue quid ei agere sit licitum, quando scrupulorum torminibus exercetur. Verùm aliùs ascendat oratio, & totius rei explanatio.

*iniquos
torquentes
non sunt omnia
scrupulosi*

11.

Secundo itaque assero scrupulosis non licitum esse tantum, sed & longè consultius esse, scrupulorum representationibus refragari, iisque, etiam in actionibus quæ videntur sanctissimæ, sese opponere, & fidem fortiter donegare. Hæc rursus meliorum Theologorum certa est sententia. Et verò ratio ex ipsâ scrupulorum origine si petitur, est manifesta. Cum enim, ut jam ante demonstratum est, scrupuli non nisi xana sint phantasmata, & ferri culamenta, porsus panica, quæ ex timida corporis temperie ut plurimum exortum trahunt, quò magis timori indulget, eò magis exacuitur, fugantur autem phantasmata, timoris irritamenta, quibus intrépida obicitur impressio. Quid est autem timori indulgere & cedere, quàm ita tandem agere quæ fâdet timor. Atque hoc quidem in omni quæ natura fert timore, commune est & peruulgatum, etiam eo, qui nulli probris rationi & fundamento nititur, aut certe per exiguo. Qui canum morsus timet, aut equorum sternaces ungulas expauescit, quò magis sollicitè cauet periculum, eò maius incrementum in imaginationis cellulâ accipit phantasma, malum representans, & quò hoc magis excrescit aut fit viuacius, eò etiam grauius offieit, maioresque animo trepido pauores facit. Enimuerò an non id quoridianâ experientia compertum est satis, eum qui tenebras exhorrescit, ac magnâ sollicitudine cauet, ne in cœmitatus conclaue obscurum adeat, aut ne in eo solitarius agat, maiori quotidie solitudine occupari, & spectra sibi quaquauer sum obstrantia, cœmgerere quilibet naturæ ingenitus timor quotidie augeatur? Ita sanè fit, neque aliud curando huic morbo remedium est presentius, quàm si primò cœtellos sibi foueat, maioribus deinde cœmibus abblandiatur, inter equos sese ingerat, & intrépido animo, trepidante licet corpore, in tenebris profundiora modò, modò altiora, ad ium subeat conclauiâ, in iis solus commoretur aliquamdiu. Hæc certe ratione, nihil dum sibi viderit mali obtrigisse, decrescet paulatim umbratioum mali phantasma, timoris intempestiui origo, ac sic paulatim detumescet omnis qui mentem iblaserat paor.

Consultius est semper agere contra scrupulos.

Nam scrupuli cresunt dum iis obeditur.

Probatur ex naturâ timoris.

Timori enim dum ceditur, crescit timor passio.

*iniquos
torquentes
non sunt omnia
scrupulosi*

11. 10. 10. 10. 10.

amiam

H h

Planè

*Scrupuli
crescunt
cum iis o-
bediuntur.*

Planè similis, imò eadem est scrupulorum ratio. Iis si succumbas & obedias, récrudescent illicò, & vires fument; maioribusq; te quotidie terriculamentis, imò & ineptiis præpedient. Quòd si die Veneris metuis vesci oleribus, quæ decocta sint in ollâ quæ pridie lixandis carnibus vsui fuit; oleribusque his si abstineas, quòd fortè adipis hesternæ, quæ ollæ adhæserit, iis quidquam sit commixtum: profectò si scrupulo huic insanè succubueris, ad tantam demùm deuenies insaniam, vt diebus abstinentiæ destinatis, non sine chirotecâ, & quidem benè densâ armatis manibus, sumpturus sis cibum; ne fortè hesternâ ex cœnâ, vnguibus quidquam carniū irrepserit, aut certè adipis aliquid adhæserit, qui pisces hodiernos, oleraque inficiat. Rìdìcula hæc qui dicit, verum dicit; sed tamen similia sunt quæ à scrupulosi actitantur quotidie. Hæc verò vt euadantur incommoda, nihil est consultiùs, quàm frontem impavidam scrupulis obtendere: reipsâ, inquam, ostendere, te similes aculeos floci facere: & cum tibi sese importunè ingerit cogitatio, peccatum esse tali cultro panem scindere quo hesternæ tactæ sunt carnes; aut olera quæ dixi comedere; aut aquam benedictam è manibus in terram diffluere; aut stramina in crucis modum decussata pedibus tangere; hæc, inquam, & his similia deliramenta mentem cum præpediunt, hisce tu ne immorare, sed fortior insurge, illudq; tecum sic statue: Ob hanc ipsam causam, quòd mortale mihi scelus visum est id quod aggredior, non alio vtar cultro quàm hoc de quo controuertitur: non aliis vescar oleribus, quàm quæ hâc in ollâ sunt decocta: aquam benedictam sponte meâ in terram coniciam: & stramina ita decussata, non semel, sed tertio pedibus conculcabo. Ita fac, & non tam crucem quàm scrupulos conteres. Neque quidquam horum confitère, quantumcumque scrupuli obganniant; & sacram Synaxim nihilominus securus tui, tutusque adeas: sic demùm euades victor tui. Atque cum hæc tam præsens sinceraque sit scrupulis, cum obueniunt, curandis medicina, & ferè vnica,

*Sapè teno-
tur ex lege
matura
scrupulosus
agere cõtra
scrupulos.*

Tertio assero non tantum consultiùs esse, hoc modo scrupulis fortiter & directò obfistere, verum etiam scrupulosos non rarò id agere prorsus debere; ad agendum, inquam, scrupulis contraria, naturæ lege sapiùs teneri. Ita disertè Thomas Sanchez, Valentia, & apud Baldellum Sayrus, Salas. Cum enim scrupuli mentem.

12.

14.

Sanch. l. 7.
in præc.
c. 10. n. 83.

Valent. 1. mentem vehementer conturbent, plurimas actiones bonas; etiam
 1. disp. 2. præcepto Diuino aut Ecclesiastico imperatas præpediant, animos
 9. 14. pun. ad præclara assurgentes succidant, ad desperationem paulatim
 4. dub. 5. incautum deducant nonnumquam, semper autem ineptum red-
 Baldel. de Consc. l. dant vt munere suo institutâque viuendi ratione bene alacriter-
 4. disp. 21. que defungatur: rursus cum corporis valetudini scrupuli vehe-
 n. 9. menter officiant, cerebri vires defatigent, potentiæ imaginati-
 uæ actiones perturbent, ac denique insanix incurrendæ pericu-
 lum inducant præsentissimum; nullum mihi dubium relinquitur,
 quin quisquis hoc morbo laborat, jure naturæ charitatisque sibi
 debita, de remedio illi conquirendo, sibi prospicere teneatur.
 Cum verò aliud nullum supersit scrupulis dum reipsâ vigent su-
 perandis, quàm iis minimè indulgere, fortiterque obsistere;
 sanè ad remedium hoc necessariò confugiendum est, & contraria
 suis scrupulis agere non tantum poterit scrupulosus, sed & de-
 bebbit.

14. Arque ex hoc capite, vt rectè Baldellus, poterit etiam Præla-
 tus præcipere scrupuloso, vt contra scrupulos operetur. *Nec debet,*
 Bald. sup. inquit, *præcipere timidè, sed fidenter & absolutè; ne alioqui sit mi-*
 n. 20. *nor securitas in egroto, si vacillauerit ipse medicus, vt notat Regi-*
 Regual. in praxi *naldus. Et similiter in tali casu, etiam tenebitur scrupulosus contem-*
 l. 2. c. 9. *nere scrupulos, & præcepto parere.*
 n. 117.

15. Hæc omnia quamuis clara sint & verissima, nondum tamen
 scrupuloso cuidam, ex acutiorum, ex importuniorum, inquam, &
 peruicaciorum ordine factum est satis. Audiamus sanè quid og-
 gerat. Benè se habent, inquit, hæc omnia, cum scrupulis tantum
 agitur Conscientia: scrupuli enim non sunt iudicia; phan-
 tasmata tantum peccatorum sunt, primæque apprehensiones
 mentis. Ast verò iudicia sunt quæ ferò: neque suspicor tantum,
 scelus esse quod facio, cum olera illa comedo, sed verè iudico
 me peccare. Atqui etiam erranti Conscientiæ parendum esse,
 jam pluribus est demonstratum: igitur & mihi ab oleribus illis
 est profus abstinendum. En vt sese ab omni parte muniant
 scrupuli. Captâ vrbe, ad arcem confugiunt milites, vt sese tuean-
 tur. Non aliter agunt scrupuli, vana phantasmata, vmbra meræ,
 dum ex phantasiâ, rationum pondere sunt exacti, nullumque
 in eâ inueniunt defensionis locum, arcem iudicii ascendunt,
 ex eâque sese ostentant, non quasi vmbra & phantasmata, sed

quasi iudicii jam formati commilitones & affectæ, vt metum sui incutiant. Verùm mihi suffodienda est hæc arx, & phantasticis illis iudicibus detrahenda fraus & auctoritas. Iraque vt obiectioni huic planè occurram,

Potest scrupulosus in materiâ quâ laborat, se non iudicasse, sed meram apprehensionem mali.

16. *Quarto* assero, scrupulosum in illâ materiâ quâ laborat quantumcumque iudicet iudicasse se, mortale esse peccatum quod agebat, nihilominus posse iudicium illud contemnere, eique penitus refragari. Istud enim sibi potest persuadere, ne utiquam iudicasse se, neque iudicium sese efformasse, sed merâ mali specie aut apprehensione fuisse deceptum. Cùm enim ex centenis, imò & milenis vicibus, vix vnicâ eiusmodi hominum genus iudicium & sententiam de rei agendæ bonitate aut malitiâ proferat, sed plerumque semper inter vtrumque hæreat dubitandum & suspensum, malique impendentis specie perculsum, prudenter sanè scrupulosus sibi persuaserit, etiam tum apprehensionibus sese agi, cùm sibi iudicium ferre videtur. Prudenter, inquam, id statuit, cùm ab ipso stetit præsumptio; nam vt rectè fert iuris regula, *presumptio habetur ex consuetis*. Jam verò, etiam si verè iudicasset mortale esse quod agebat, tamen cùm ob cerebri intemperiem, phantasmatumque turbulentiam, plerumque, imò semper ineptus sit qui in illâ quâ vexatur materiâ, discernere liquidò possit, an iudicium de actionis malitiâ tulerit, an verò mali apprehensione merâ fuerit agiturus; prudenter omnino statuet nullum à se latum esse iudicium, sed falsâ tantum mali specie fuisse irretitum: quæ quamquam in iudicium videretur inclinare, tamen intra apprehensionis vanae terminos stetit. Quod si verò ne hoc quidem sibi possit persuadere, iudicium id est, non leuiter, sed insignitè admodum ipsi læsum esse cerebrum. Neque huic aliud restat remedium, quam vt sese prudentis viri iudicio committat, eiusque in omnibus arbitrio acquiescat.

17. Atque hoc modo arbitror affatim exposuisse me, quid agendum sit scrupuloso, cum scrupulis perurgetur, in rebus actionibusque præstandis quæ præ manibus adhuc sunt. Tractatu verò *II*. dicam, quâ ratione agendum ei sit cum scrupulis, qui peractæ jam actioni superueniunt; antea actæ nimirum vitæ. Confessionibusque præteritis, quæ omnia ingentes nonnumquam pariunt, non sine Dæmonis artificio temperantes.

states. Eas autem & examiñabimus & discutiemus portò deinceps.

§. III.

Ponuntur aliquot remedia generalia ad arcendos sanandosque scrupulos.

18. **I**nterim, vt quod res est fatear, cùm magna me teneat commiseratio eorum qui morbo hoc, sanè molestissimo conflictantur, operæ prætiùm me facturum existimo, si prout iam exposui, quo pacto scrupulosi in ipso scrupulorum conflictu & morbi quasi paroxismo agendum sit, nunc quædam generalia præcepta, ex infinitis quæ passim proponuntur, afferam, quæ quasi medicinæ loco futura sint & remedia, quibus tam importunum malum aut penitus detergatur, aut saltem non modicè infringatür.

R E M E D I V M I.

Medicinæ physica purgande melancholico aut pituitoso humori nonnumquam adhibenda.

19. **A**C primò quidem, cùm istud compertum satis sit, & verò etiam Tractatu præcedente liquido demonstratum, sapissimè scrupulos ex naturali sanguinis humorumque malâ temperie exortum ducere; vnde id etiam constat melancholicis aquaticisque corporibus eos faciliùs innasci, & copiosius innutiri; vtpotè quibus genius sit timidior, cerebri verò humorumque compositio viscosior & tenacior, ac propterea aptior quibus tetriora rerum simulacra; scrupulorum, inquam, semina imprimantur: hinc nullo modo dubitandum est, quin medicinæ physicae quibus tenaciores humores dissoluuntur, sanguis reficitur, cerebrum purgatur, maximum etiam conducturæ sint scrupulis remedium; vtpotè quibus fundamentum ipsum cui inseruntur, & esca quæ nutriuntur subducenda sint quantociùs. Curato autem corpore,

*Scrupulosi
sape adhibenda sunt
medicina
physica ad
purgandũ
sanguinem
melancholicum.*

phantasiâque penitus defæcatâ, expeditius vires suas exeret, vaporibus antehac nimis præpedita mens, & actiones omnes pro libero, quo tum pollebit arbitrio, commodè ac sine difficultate dispertiet. Quas autem medicinas corpori perpurgando, confirmandoque cerebro pro re natâ adhibere oporteat, meum non est id statuere, Medicorum id est munus. Istud experientiâ certum est, eos qui scrupulis agitantur, pro variâ anni tempestate, Lunæ mensiumque varietate, sanguinis denique affluxu aut detentione, validius etiam scrupulis impeti, terrioribus rerum occurrentium simulacris terreri, cæcioribus denique animæ tenebris penitus obuolui. Quod quidem ab eo qui scrupulosum curare desiderat, obseruandum est non indiligenter, ne frustra operam perdat, animum curare dum satagit, antequàm sanando corpori adhibita sit medicina. Et quamuis medicinam vllam particulatim præscribere non sit animus, cum eæ pro variâ corporis, sexus, ætatis, morbi que diuersitate à perito medico sit distinguenda, & temperanda; istud tamen generatim dico, eiusmodi homines moderatè debere viuere; neque iis vllò modo conuenire, vt vires corpori per longa & crebra jejunia, asperiores membrorum afflictationes, diuturnioresque vigilias subtrahant. Euacuatur enim defatigatione nimia viuacior sanguis; & quod in aliis, vt vulgò dicitur, vacua præstat crumena & sine nummis, hoc in scrupulosis agit vacuus & sine debito nutrimento stomachus: vtrumque enim, vacuum facit esse cerebrum, sensus ad omnia torpidos, mentem turbidam, & phantasiâ sibi malè cohærentem.

R E M E D I V M II.

Non agat familiariter cum scrupulosis.

Scrupulosus cum scrupuloso non agat familiariter.

Alterum prætereà scrupuloso obseruandum, vt sibi sedulò à scrupulosi hominis commercio societateque caueat, quantumcumque modestus sit & vir pius. Contagiosus enim hic morbus est, & vbi materiam facilem inuenit, impressionisque capacem, etiam contactu nocet. Neque verò id quemquam latet, scabiosam ouem, quantociùs oui sibi simili scabiem affricare. 20.

Separandæ

Separandæ itaque profectò sunt quas malum tetigit, ne nimio commercio serpat longius, & in eas ipsas, quas malum corripuit, redeat & grassetur infestius.

21. Istud autem est prorsus admirabile, quòd si duo tantùm sint *Diabolus*
in aliquo hominum conuiuentium, aut etiam idem templum *procurat*
frequentantium cœtu, qui hoc morbo laborant scrupulosi, vix *ut scrupulo-
si inter se*
paruo interiecto tempore fieri, vt ii sese internoscant, familia- *silenter a-
gant.*
ritatemque adeant facillimam. Istud quidem non miror ego, amicitia inter eos quòd coëat de facili; similis enim simili gaudet; & in hisce hominibus peculiare id est, quòd cum religionem sanctitatemque ipsis spirare videantur scrupuli, magnum etiam ad conciliandos proborum hominum, & ad virtutem pari studio connitentium animos, habeant pondus. Coïre igitur inter eos tam facillè amicitiam, minimè miror. At verò quòd sese tam facillè scrupulosi internoscant, id sanè non satis capio: nihil enim tanto studio solent celare quàm scrupulos, neque quidquam ita exhorrent, quàm videri. Vnde ergo mutuam morbum tam citò detegunt, aut coniecturant? An aliquis existit ex scrupulis nidor, qui dum vtrumque præsentem complectitur, motus excitat in cerebro, vi magneticâ, aut amicâ quâdam humorum sanguinisque sympathiâ? Nescio quî id fiat, fit tamen quotidie. Suspicio ego, & verò etiam credo, Dæmonis hæc esse commenta & artificia. Vti enim dexteritate summâ, homini in peccata procliu & proiecto, occasiones peccandi solet obtrudere; conquirere, inquam, homines eiusdem genii, quorum consortio maioribus semper sceleribus implicetur: ita cum ex aduerso hominem à sceleribus alienum, scrupulis videt oppugnandum, vt eum à tramite virtutis auocet; istud etiam magno opere satagit, vt ea ipsi obtrudat hominum commercia, per quæ certò scit, maioribus eum tricis scrupulisque quotidie inuoluendum, argendosque mutuâ familiaritate timores fanaticos & ineptos.

22. Atque hinc petenda est ratio, cur scrupulos suos cum homine scrupuloso communicare, eiusque vicissim scrupulos audire nefas sit ei, ab hoc morbo curari qui vult serio. Fugienda est, inquam, hæc oris animique communicatio, non secus quàm homini orthodoxo, omnis cum hæretico euitanda est de religione disputatio. Est enim scrupulorum morbus, hæresis quædam moralis, & mentis peruicacia. Cum autem, qui naturâ suâ timidus *Scrupulosi
angere mu-
tuos metua
mutuis eob-
loquunt.*
est,

est, & vitio suo scrupulosus, alienos metus intelligit, præsertim eius cuius virtutem aestimat, illicò & suos metus auget, & novos veteribus adiicit. Timet enim ea, timeri quæ videt, & quæ antea timenda esse minime suspicabatur. Abrumpatur itaque eiusmodi commercium; neque morbos suos detegat scrupulosus iis, à quibus nullum malo suo remedium relaturus sit; sed contra potius noua concipiet phantasmata, nouasque peccatorum species, per quas longè maximum suo malo adiciet incrementum.

R E M E D I V M III.

Scrupulosus nequidem secum de scrupulis multum agat, disputet, aut deliberet.

Diabolus scrupulosi otium & solitudinem suadet, vtrumque cauendam.

NEQUE aliena tantum de scrupulis declinanda sunt colloquia, sed & illa quæ quisque secum instituit. Hæc enim altera est Dæmonis techna. Vt scrupulosum hominem dementet facilius, ei solitudinem suadere nititur, & persuadere tandem ut rebus omnibus, functionibusque procul amandatis, multum secum agat, multa cogitet, multa expendat. Genio autem suo, cogitationibus, inquam, objectis indulgere scrupulosi mens dum incipit, tum verò velut agmine facto vndique irruunt rationes falsæ, peccatorum adumbratæ species, vani motus; totamque & phantasmam & animam simul infestant crudelissime. Itaque otium, solitudinemque deuita studiosissime, ne mens dum nihil agit, agatur in transuersum, atque agat pessime.

Scrupulosos secum de scrupulis non loquatur.

Neque tacita secum de scrupulis trahat colloquia, præsertim nocturna; longè enim facilius ea te perdent, quam aliena. Cum enim naturam suam pauido id proprium sit, ut ea sibi semper obijciat quæ maxime metuit, sane hæc tibi semper, quæ maxime vrgeris, propones materiam, & sic excrecent phantasmata quæ metus faciunt. Rursus ut ne vanus esse credas, rationes vndique conquirens fulciendis scrupulis; & cum iis semper admixta sit superbia, bonaque sui ipsius existimatio, nemini facilius credes quam ipsimet tibi.

Tecum itaque de scrupulis ne colloque re. Id autem ut clariùs

rius quid sit explicem; ne, inquam, inquire an bene an verò male fundata sint ea quæ obijciuntur animo; an judicia sint quæ de rebus efformasti, an verò ludicræ fuerint mali species, & simulacra quæ phantasiæ oberrarunt tantummodo; an primæ mentis comprehensiones, id est iudiciorum lineamenta prima. Rursum, an rationes occurrentes fuerint certæ, an dubiæ, an saltem non probabiles. Hæc, inquam, & his similia, ne tecum age, abrumpendæ sunt penitus cogitationes hæc, neque diutius protrahendæ. Quantumcumque enim tibi videaris sapere, tamen id certò tecum statue, non esse te eâ mentis perspicacitate, hæc qui liquidò possis dissolvere. Intricatum est filum; discindi potest a te, explicari verò sic ut plana tibi sint omnia, minimè: quò magis ea obuoluis animo, eò tricus hisce laberinthæis strictius inuoluèris, & intricaberis infelicius.

*Quid sit
secum de
scrupulis
loqui.*

26. An ergo inquires, actiones præteritas dum examino, discutere penes me non possum an blasphemis cogitationibus, aut impuris suggestionibus consenserim, an non consenserim? Respondeo; quòd si eæ scrupulorum tibi sint materia, & in quâ solita pateris animi tormenta, minimè tibi illis examinandis esse inhærendum. Verùm de examine Conscientiæ ritè instituyendo, amplior Tractatu I. I. dabitur disputandi locus. Istud nunc dico; quòties scrupulosus non ita certus est de malitiâ actionis suæ jam peractæ, ut juramento affirmare audeat, se peccatum sponte suâ, absque vllâ incogitantia, & plenâ libertate commississe, istud debet statuere, sese nullam actionis suæ peruersitatem voluisse, ac proinde non peccasse. Nam ut præclare Bossius, cum scrupulosi non tantum rationem, sed & umbram peccati ita horreant, ut eius tantum metu vexentur; non est credibile, eos rem expressè ut malam aggressos fuisse, vel aggressuros, quamdiu scrupulosi sunt. Non enim simul stant tantus peccati horror, ac ab eo voluntatis auersio, & libera eiusdem, licet expressè præcogniti, volitio. Ita ille. Quæ sane in hæc materiâ utilissima est sedandis scrupulorum moribus, doctrina.

*Nec præterita
multum
examinet.*

Boss. de
Consc.
n. 1084.

27. Saltem despiciere possum inquires, in rebus adhuc agendis, quid licitum sit quid illicitum, rationesque utrimque ad Conscientiæ meæ trutinam exigere. Ita tu quidem, qui nullum non prætextum scrupulis inducendis conaris obducere. Ast ego rursus assero, non istud oneris scrupuloso incumbere: satis sese deteget

*Neque de
faciendis
actionibus
multum
deliberet,
licitane
sint, an ille-
cita.*

deteget actionis illicitæ malitia, etiam si à scrupuloso studiosè non exquiratur. Quid hæc in parte aliis agendum sit tuse per aliquot Tractatus jam docuimus. Scrupulosi verò ab hæc indagatione abstinendum non minùs est, quàm ab illecebrofis blasphemisque cogitationibus; vtpote quæ haud paullò plus damni, præ his animo sint allaturæ. Illas itaque illicò discute; nam si tecum ipse agere incipias; rationumque hinc atque hinc militantium dissidia & momenta vis expendere, centum actutum præ foribus stabunt rationes, & cum singulis, centum scrupuli. Illud itaque ex indagatione illâ referes incommodi, vt qui in omnibus actionibus times peccati speciem, in omnibus etiam peccatum ipsum sis reperturus. Fingit enim sibi omnis timidus simulacra quæ timeat: sic qui mures expauescit, vbique sibi eos fingit: eosque dum fingit, non fictos sibi metus parit. Itaque ne cogitationibus eiusmodi, dum obueniunt, segniter & quasi per otium indulge: vires sumunt dum tractantur molli-ter & otiosè. Excute hæc prima scrupulorum semina quantum potes: si non potes, patere; modo sponte tuâ, animo ea non reuoluas; illudque certò statuas, te ex scrupulorum motu nihil quidquam acturum imposterum, sed forti ceruice jugum tam molestum, cum res feret, strenuè excussurum.

REMEDIVM IV.

Agat contraria iis quæ à scrupulis suadentur.

*Numquam
cedendum
est scrupu-
lis, sed a-
genda iis
contraria.*

ATque hoc quidem quartum est remedium; aries enimvero 28.
fortissimus, quiq̃ue expugnandis scrupulis necessariò debet
admoueri. Nempe vt erecto animo, quisquis sanari vult, scrupulorum suggestionibus sese opponat; sic, inquam, agat, vt numquam iis obediat aut succumbat, sed alia potius omnia iisque contraria exequatur. Si repetendum Psalmum, aut Rosarij recitationem scrupulus oggerat, adeò acta non reperat, vt contrà potius pergendum sibi esse statuatur, ideo quòd eiusmodi cogitatio menti inciderit; idemque in reliquis suggestionibus esto resistendi modus. Ratio in promptu est: cum enim scrupulos plerumque à Dæmone aut fuscitari, aut certè fuscitatis hostem importu-

importunissimum armari demonstratum sit, non aliâ sanè arte validiùs imbellis hostis fugabitur, eiusque terculamenta infringentur faciliùs, quàm si fronte imperterritâ iis obsistas, obedientiamque omnem præfractè deneges. Vti enim non alius vllus Dæmone est ferocior, cùm vim à se illatam pro voto videt procedere; ita nullus eo imbecillior, cùm vis vi illiditur, artesque suas videt esse despicatui. Atque hæc quidem bellandi forma, à Diuo Jacobo apertè traditur. *Resistite, inquit, diabolo, & fugiet à vobis.* Neque Dæmon tantùm fugiet, sed & phantasmata, ludicraque peccatorum simulacra quæ cerebrum infestabant, illicò dilabentur: & vti vanæ sunt sanguinis fuligines, ita & in auras quantocius evanescent: fouebuntur autem & vires à tuâ fument inertîâ, iis si per summam ignauiam succubueris, vti jam antè demonstratum est.

Iaco. 4.
v. 7.

29. Verùm cùm s. 2. multis hanc rem exegerim, ostenderimque scrupulis omnino semper esse resistendum, pluribus nunc supersedeo. Istud tamen penitus inculcatum volo, nihil admodum è cæteris quæ passim afferuntur remediis, adjuncti relaturum te, nisi hæc insistas viâ, scrupulosque imperterritus aggrediaris, fidem iis prorsus deneges, & importûna forti animo imperia excutias. Et vt planiùs exponam, quâ ratione id agendum sit; dico non liquidiùs & generosiùs id præstari, quàm si cum scrupulis contemptim agas & perfunctoriè, quasi si tam imbellis hostis sit qui conatus maiores, præclariorefque animi imperus, depellendis eius assultibus, non mereatur. Magni imprimis ad rem nostram emolumentum, erit, si rectè adhibeatur, hæc doctrina. Uti enim superbissimus est Dæmon, & in omnem affurgit arrogantiam dum timetur; ita non aliud tantoperè fugit commercium, quàm eorum, apud quos artes suas videt esse despicatui.

Contemp-
tim agen-
dum cum
scrupulis.

30. Itaque dum scrupulis agitaris, iisque fortiter consensum negas, id tamen sic age, vt nec frontem contrahas, nec oculos occludas, nec eos detorqueas, nec caput agites quasi si mucas importunas abigeres. Ne ista quidem exultandi occasio danda est Diabolo, quod saltem vexari te persentiscat; aliquod enim ex suis artibus tum ferret operæ suæ præmium. Verùm immoto prorsus corpore, quasi si nihil quidquam te circumstrepere, hære imperterritus; mente solâ age omnia, animum obfir-

In quo con-
sistat iste
contemptus,
declaratur.

ma, neque ore aut nutibus consensum denega (ridiculum enim te gesticulationes istæ facient) sed solâ voluntatis actione; sic vt Dæmon nihil eorum quæ aguntur intus, perſentiscat. Incredibile est, quantum contemptus hic arrogantissimo hosti officiat, eiusque impudentiam succidat. Deinde ꝑ rationibus quibus scrupulorum iustitiam conatur fulcire; ne responde; multo autem minus patere apud te de iis disputationem institui, & quasi rem totam vocari in jus. Reicienda inquam sunt hæc omnia per ingentem contemptum, quasi indigna prorsus quibus aurem præbeas. Ira age: rationibus enim, & respondendo si tumultuantem hanc belluam vis compeſcere; nequidquam ages omnia. Non aliâ melius ratione eius fastus & importunitas deprimitur, quàm tacendo. Consilium id est D. Antonini. *Scrupulos inquit, more canum oblatrantes, & lacerare minantes, non possumus melius compeſcere quàm per contemptum.* Præclare in rem meam. Enimuerò in quantas exurgunt iras imbelles catuli, si quem, penes domum suâ custodiæ commissam, transeuntem viderint? accurrunt quasi si pedes viatori velint detrahere; clamant, fremunt, ringuntur, & larratibus totam implent ac turbant viciniam. Quid hinc agat, si sapit viator? sanè si cani respondeat, itinerisque sui rationem dare voluerit, innocentem se proclamet; neque quidquam domui se velle officere si cani velit persuadere, ac proinde non ira sibi esse oblatrandum; & tempus perdet, & majores in se caniculi excitabit clamores, neque quidquam à totâ viciniâ referet præmii, nisi risus & cachinnos, quod rationibus cani velit os obstruere. Quid ergo agendum est? Nihil prorsus. Clamet catellus, sic vt in raum abeat infracta vox; viator nihilominus prosequatur iter tacitus, & securus sui. Defatigabitur tandem catellus, ponet iras, & nullâ re actâ, ad nidum se recipiet, ibique si libuerit, de victoriâ phantasticâ à se relatâ, plausum sibi faciet & triumphos. Interim euasit viator, & tutus agit res suas. Ita cum scrupulis agendum est, inquit Antoninus. Iis responde, & colloquia cum iis misce, si totâ illico turbatum vis domo contemne; & tuta sunt omnia.

Comparatione peris & latratu catellorum explicatur res.

D. Antonini. part. 1. tit. 3. c. 10. § 10. reg. 6.

REMÈ-

REMEDIVM V.

In formandâ contra scrupulos Conscientiâ, non rationis, sed tantum Confessarij, & quidem solius & unius iudicium sequatur. Quamodò cum Confessario & à Confessario cum scrupulosis agendum sit.

31. Verum quia præcipua quæ scrupulosis obvoluitur difficultas, tota fere in rectâ Conscientiæ efformatione consistit, id est in efformando iudicio actionem quæ præ manibus est licitam esse aut illicitam, ad quintum ipsis remedium est recurrendam; nempe ut magnâ iudicii sui submissione, prudentis sese viri aut Confessarii directioni subiiciant, ex eius mente arbitrentur, illiusque sententiæ cæcè obediant & acquiescant. Adeo ut si millenâ in contrarium rationes occurrerint, iis tamen prorsus contemptis, soli & nudæ Confessarii definitioni penitus statuant inharere. Quod si autem, ut Theologorum prorsus omnium fert sententiâ, scrupulosus, vnius prudentis viri iudicium in efformando sibi Conscientiæ dictamine sequi possit impunè & innoxie; sanè illud sequi non tantum posse, sed & sapenúmero debere dicendus est: cum malo suo adhibere medicinam quiuis debeat, neque alia super sit, si hæc non adhibetur. Jam verò, uti adhuc diximus, quamvis Confessarius errare, ac propterea clientem suum in materiale errorem possit inducere, nullius tamen noxæ reus erit quisquis sic errantem bonâ fide sequitur. Non enim aliud legitime ab homine exigere potest Deus, quam ut prudenter agat res suas. Prudenter autem actionem suam scrupulosus instituit, quam ex prudentis Confessarii mente designat: cum alius ei modus non super sit, quo possit Conscientiæ suæ iudicium efformare, & rectè statuere quid sit agendum.
32. Neque istud mihi regeras, multò te fortasse magis præ Confessario tuo sapere, probiùsque callere ea quæ Conscientiæ spectant jura. Nam quamvis fortasse speculatiuè sis sapientior, magisque peritus Theoriæ; practicè tamen, scrupulosus cum sis, longè illo es inferior. Nam ut clarè loquar, ob cerebri intemperiem, angorem animi, metusque superfluos & intempestuos,

Scrupulosus ex mente Confessarii sui sibi Conscientiam formet actionisque instituat.

Sapenúmero debere dicendus est.

Neque peccat si errantem bonâ fide sequitur.

Etiâ doctior indolentem docti sequi.

non es is qui Theoriam praxi, & medicinam morbo ex arte possis attemperare, & suo tempore bonâque ratione applicare. Cede igitur quantumcumque sapias, & verè sapias. Sic Galenus ipse in morbum si inciderit, medici minùs experti iudicio prudenter se subjecerit. Depravata sunt enim plerumque quæ de se æger fert iudicia, medicinæque applicandæ vim dum metuit, facillè sibi adulatur, & palpum facit: alieno itaque curandus est iudicio, quantumcumque sapiat suo. Atque hoc præterea præclari habet ea Confessario suo subiicientis sese scrupulosi demissio, quòd sincerâ illâ humilique animi submissione, ingentes sibi à Deo gratias impetret, quibus tandem mentis pernicacia & superbia, quæ scrupulis plerumque est intermixta, retundatur, fugenturque peccatorum simulacra & phantasmata, quæ totam animi perturbant penitus concordiam & symmetriam.

*Illâ animi
submissio
magnas
gratias
impetrat
ad sedan-
dos scrupulos.*

Verùm ut remedium hoc, quod tanti momenti est, scrupulosi morbo suo rectè applicent, sciantque quâ ratione Confessario, aut viro prudenti sese debeant totos credere, pauca quædam sunt obseruanda. 33.

*A Confessario ratio-
nes dicto-
rum non ex-
poscas.*

Ac Primò quidem, definitionem rei agendæ aut omittendæ à Confessario scrupulosus petat simpliciter; rationes verò cur hoc aut istud statuatur, minime exposcat. Eas enim si requirat, manifestum est non tam viri prudentis iudicio, quàm rationibus & quidem à se approbatis velle adhærere. Hoc autem non est alieno duci iudicio, sed suo: quod tamen scrupuloso minime expedit. Hinc istud est etiam Rodriquezsi consilium, ut Confessarius, aut quivis vir prudens à scrupuloso consultus, breuiter ei & summam quid de re sentiendum sit respondeat, nec vllas confirmandæ suæ sententiæ rationes afferat: Nam si rationibus agere incipiat, illico arbitrabitur scrupulosus, alicuius momenti fuisse scrupulum quem proposuit; neque contemnendum esse existimabit quod tanti facere putat Confessarium, ut rationibus & quidem exquisitis inquirenda res fuerit. Itaque absistat rationibus, si ægro mederi vult, & sensum suum sic quasi per contemptum exponat, & quasi de re, de quâ minime fuerat dubitandum. Quòd si autem rationibus rem vult euincere, sanè scrupuloso non deerit quod rationibus reponat; tuasque cum non perceperit, facillè suis adhærebit. Denique dum sic utrimque contenditur, infigitur scrupulus memoriæ, sicut iteratis mallei 34.

*Neque eas
dicit Confessarius
etiam ro-
gatus.*

Rodriq.
in opere
mor. c.
129. n. 4.

mallei ictibus clauus parieti fortiùs impingitur, hæretque sic diutiùs & inualefcit peccati simulacrum, id est scrupulus. Itaque quasi de plano agat Confessarius; credat scrupulosus, atque rationis omnis loco. sit istud Pythagoricum *avros ePa.*

35.

Secundò, nodum seu scrupulum Confessarius dum dissoluit, & tibi faciendum quid sit dum explicuit, caue imprimis, ne eiusdem aut similis rei gratiâ, aut libros, aut Confessarium à primo alium consulas. Nam vti disertè Nauarrus, Layman, Franciscus Lugo, & alii Theologi, non aliâ ratione tam facilè innodantur scrupulosorum animi, quàm si plures adeant, quorum placita expiscentur. Cùm enim totus animæ status, cerebri constitutio, scrupulorumque quibus agitantur implexus varii, iis quos consulunt penitus perspecti non sint; facilè dicunt aliquid quo consulentis mens percellitur, aut quod scrupulosus in rem suam trahat, atque exinde suis scrupulis, quantumcumque ridiculis, adiciat incrementum. Imò Confessarii prioris apud eum auctoritas diminuitur, eique posthac statuit non tam facilè esse credendum. Quæ sanè pessima est scrupulosi affectio; cui si insistit, malum fiet omninò incurabile. Nam rursus si secundus hic deinde pro re natâ, ea respondeat quæ scrupuloso minùs arrideant, tertius adibitur; deinde quartus; tandem decimus & centesimus, nullusque omninò satisfaciet; & sic denique credetur nulli. Neque aliud circumcursitationis tam variæ præmium referetur, quàm quòd tam diuersis responsis, quasi laberinthæis plexibus inuoluenda sit mens, è quibus denique non dabitur eluctari. Nihil est adeò tritum, quàm nonnisi clauis vnicæ, aut quæ eiusdem sit structuræ, committendam esse seram. Quod si alterius formæ clauim inferueris, refractariam seram inuenies; & quod peius est, prout variis implexibus efformatæ sunt clauis singulæ, ita singulæ variam seræ imprimunt vim; cui si valdè insistis, distorquebitur tandem interior seræ conformatio, aut frangetur aliquod retinaculum; & sic tandem etiam ordinariæ clauis, fiet porta penitus imperuia. Vsitatis itaque vtere consiliis, & eorum quibus animi tui plexus, scrupulorumque amfractus perspecti sunt. Agent ipsi pro rei opportunitate prudenter, & è re tuâ. Denique istud scias, toties & à tam variis consilia dum exquiris, euidens esse, Confessario tuo parum quòd fidas; non fidis autem, quòd contraria tuæ sententiæ respondeat. Id autem arrogantis & pernicacis signum est

Plures de eadem re consulturus non audeat scrupulosus.

Incommoda qua inde sequuntur. Primò.

Secundum.

Tertium.

Quartum.

est manifestum. Eam autem ut retundat & puniat Deus, permittit variis quas exquiris responsionibus, magis & infestius excruciariter: ut tandem cœco modo discas obedire, vnamque quâ solâ curari potes, exercere animi demissionem.

Ne cum Confessario quidam malitiam agat de scrupulis.

Neq. Confessarius veteres scrupulos tangat.

Tertio, ne apud Confessarium quidem aut multum aut sæpè de scrupulis agendum est. Inculcatur enim, ut dixi, & fortius phantasia scrupulus infigitur, quoties tangitur. Idcirco non ostendat Confessarius sese admodum studiosè scrupulos suos enarranti attendere, quasi si de re magni momenti agatur; nullo autem modo circumstantias aut perat, aut exaggeret, aut clariùs sibi explicari postulet: imò non tangat quidem. Multo etiam minùs veteres scrupulos objiciat aut exponat. Sinat consulentem primâ vice utcumque dicere res suas, frita videatur, ne animis despondeat si se extemplò rejectum suspicetur: est enim suspicionibus admodum obnoxium eiusmodi hominum genus. Sed ut dixi, non tangat is qui consultitur, ea quæ scrupulosus non tangit. Nam ut rectè Caietanus, in lapidum aceruo qui temerè coniectis in struem saxi in acumen assurgit, non facile lapidem aliquem tetigeris & loco moueris; quin illicò superior cumulus corruat, & deuolutis lapidibus abeat in ruinam. Sanè scrupulosi hominis cerebrum, non nisi phantasmatum & scrupulorum temerè congestorum, malèque inter se cohærentium strues est & congeries. Vnam si moueas, moues omnes: & ubi, cum non tangebantur, aliqua saltem erit animi tranquillitas, utcumque scrupulum vnicum moueris, actutum omnes agitari incipient, & toto cerebro fiet fragor. Itaque ne tange quæ quieta sunt, ut quieti reddas ea quæ temerè mouentur.

Caiet. v. scrupulorum medicina.

Scrupulosus suo Marte scrupulos discas superare.

Quarto, dum res definita iam est à Confessario, statutumque quid agendum sit; v. g. ieiunandum non esse, carnibus vescendum, tali cultro & non alio sciendum panem, Confessionem veterem peccatorum non esse repetendam, & cætera huiusmodi: hæc, inquam, dum ita constituta sunt, & sese occasio obtulerit quâ hæc in praxim sunt redigenda; tum verò fit, uti semper fit, scrupuli insurgant valideque inrudescant, nullo modo inducas animum; ut rursus aut consilii aut solatii gratiâ Confessarium adeas; verùm cum satis superque quid porro agendum sit scias, tuo Marte tibi scrupuli superandi sunt, tuis tibi pedibus est incedendum, neque infantis ad instar recurrendum est ad vehiculum;

aut

hant brachium alienum. Numquam scrupulos expugnaueris, nisi tuis solùm viribus eos didixeris oppugnare. Numquam tibi gressus firmabitur, nisi desertis alienis humeris, tuis cœperis pedibus insistere. Id autem non agis, cum in re tam apertâ, auxilii causâ ad Confessarium tam sollicitus accurris. Neque dicas aliquorum fortasse oblitum te, aliqua non intellexisse, circumstantias denique fortassis esse immutatas; scrupulorum hi prætextus sunt, & velamenta ludicra. Age quod agendum nosti; & cum peracta res fuerit, Confessatio expones reliqua.

38. Quod si verò sapius eiusdem rei interrogandæ gratiâ, redeat scrupulosus, cum verò ex Molina, Azorii, Vasquesii, & aliorum consilio, consulentem se non admittat, satis superque de re de-

Molina
de iusticia
to. 4. disp.
13.

liberatum esse seuerus edicat, nihilque præterea apponendum. Repeti verò Confessiones præteritas, aut de integro institui generales, minime patiatur, quocumque demum sub prætextu. Neque sinat se precibus inflecti nequidem grauissimis, ne si lachrymæ etiam precibus fuerint intermixtæ. Ferociam interpretetur scrupulosus: interim seueritas illa, si rectè rationem quam dixi tenet, summa est clementia, atque optimus scrupulos curandi modus. Numquam illi acrius recrudescunt, quàm cum blandâ tractantur manu. Quid est autem iis ablandiri, imò & cedere, quàm eorum impetu abripi, & semper rem peractam, quasi actam malè, de integro velle reficere, idè quòd ita agendum dicent scrupuli? Non itaque mirentur scrupulosi, aut quòd nullum à Confessariis aliquando responsum referant, aut quòd à confessionibus repetendis seuerius arceantur. Ita enim illi dum agunt, prudenter agunt; nolunt enim fouere scrupulos, quorum acrimonia magis accenditur, quò iis facilius ceditur, & sapius obeditur. Neque verò mirari oportet, si ne unicâ quidem vice importunitati tue velint cedere, neque aures postremum de hac re confessuro, accommodare. Nam quantumcumque ultimas eas fore vides, quibus de scrupulis qui tibi tum occurrunt acturus sis, bonâ fide pollicearis, ne iurato quidem credendum est tibi. Nouimus has artes, nouimus scrupulorum hominum, hæc in parte, quam valida sint iuramenta, & quanta iis adhibenda sit fides. Ego certe homini, in ebrietatem projecto & crapula enutrito, iuranti vltimum fore hodie quòd se inebriet, malim credere, quàm scrupulosi illis, scilicet hæc, quam extorquere conantur, confessio-

Neque à
Confessariis
si sapius e-
dem ab rem
redeant ad-
mittantur.

Scrupulosi
asserenti-
bus vltimâ
hanc fore
confessionem
quam exi-
gunt, nullo
modo est
credendum
ne iuratis
quidem.

ORIGINE

K k

ne

ne, si audiantur, deinceps destituros, sanctè pollicentibus. Istud enim ebriosorum hominum juramentum vino si inscribitur; sanè scrupulosorum pollicitatio, fumos redolet. Vtraque fluida; fumorum verò magis euanida est materia.

Neque verò hæc à me dicta sunt, vt Confessariis præcepta dem; 39. eùm eos esse sciam, qui harum rerum longè sint expertissimi; sed vt scrupulosi intelligant, è re suâ esse nonnumquam, si præter expectationem fortassis excipiantur durius. Sciant enim non sine grauissimorum auctorum consilio, eam à Confessariis agendi rationem iniri; quòd non alia æquè præsens medicina suppetat, 40. importunissimæ huic ægritudini quâ occurrant. Quando autem, & quo applicanda sit modo, id verò eorum prudentiæ est relinquendum.

REMEDIVM VI.

Non sit nimium sollicitus de salute, nec nimiam adhibeat peccatis venialibus fugiendis curam.

Non nimium de salute consequenda sit sollicitudo.

40. **I**Am verò, eùm istud etiam certum sit, scrupulos plerumque è metu salutis æternæ consequendæ enasci, sextum curandis scrupulis remedium, anxio huic timori adhibendum est, seduloque curandum vt nimia illi sollicitudini non modicum temperamentum afferatur. Quod vt facias, illud tibi sit persuasissimum, nimiam te peccatorum venialium euitandorum curâ distineri, longeque majori quàm Deus à te exigit. Hæres hîc satis scio quâsi mente attonitus. Et quid hocce demùm rei est inquis? an ergo nimia potest esse salutis cura? an nimium perpurandæ animæ studium? an nimia cælum tenendi sollicitudo? Possunt sanè hæc omnia esse nimia. Neque enim quisquam mihi negauerit, viatorem & de viâ nimis auxilium esse posse, & de consequendo quem petit termino nimis sollicitum, maioremque adhibere posse diligentiam, quàm quæ exigitur. Si enim dum commode incedendo ad optatam metam datur peruenire, summo sese conamine in pedes conjiciat, cursumque ita acceleret, vt spiritu demùm intercepto anhelus concidat; nec iter inceptum posthac aut lubeat emertiri, aut si lubeat, præ virium tamen imbecillitate non possit nisi summo

summo cum incommodo, is profecto nimium in re bonâ conser-
quendâ studium adhibuisse merito censebitur. Neque minus ni-
mii studii nimixque sollicitudinis in cælesti patriâ obtinendâ
impensæ reus est, qui ita in viam incumbit, vt vires animæ præ-
pediat, præ lassitudine langueat, & victum tædio dimittat caput.
Hoc enim uerò tandem præstant scrupuli: studium excitant quos
exederis; sollicitudinem afferunt, quâ consumeris; plurima
virtutum exercitia præpediunt; vires infringunt; tædium viæ
afferunt; sic vt animis profus abiectis, ab itinere feliciter insti-
tuto tandem abstineas. An non hæc nimia dicenda est cura?

41. Rursus, an tantam fugiendis peccatis venialibus curam à Deo
exigi arbitraris, quàm tute tibi temerè fingis, & planè præter
rem? Quasi verò ea mens sit Dei, vt singularum quæ fortè oc-
currunt cogitationum apices persequaris, iis insidieris, eos
voluas reuoluas, excutias an fortè peccatum quid sit? deinde
vt singula quæ proferenda sunt verba pponderes & appendas; &
ne pedem quidem manumue moueas, imò nec oculum detor-
queas, nisi præmeditatò actionibus omnibus pondus dederis,
certamque quousque extendendæ sint mensuram? Denique, vt
paucis dicam omnia, an ea Dei mens est, vt euitandis eluen-
disque peccatis etiam minimis, quæque aciem prudentis viri
fugiant; totos impendas non tantum dies, sed & cerebrum
lædas tam immaniter, vt rebus quæ tibi incumbunt ex mu-
nere non attendas, eaque agas quæ viro sapienti risum mo-
ueant, imò & quæ perculsi aut maleferiati capitis aperta sint
indicia?

Neque ni-
miam in
peccatis ve-
nialibus
vitandis
curam ad-
hibeat.

42. Minimè gentium; non tale studium vitandis maculis exqui-
rit Deus. Imprudens omnino, & præter modum omnem &
rationem est eiusmodi sollicitudo, vtpotè quæ humanas vires
ingeniique nostri exilitatem longè superet. Deus autem nihil
imperat quod prudentiæ aduersetur, aut quod rectè agentem
obruat & penitus terræ affligat. *Fugum enim meum suauè est,* in-
quit, *& onus meum leue.* Non igitur à Deo impositum est quod
sibi scrupulosi fingunt onus, quodque reipsâ ostendunt esse
profus intolerabile. Curam salutis exigit, sed prudentem &
moderatam, moralem passim vocant; & benè: vtpotè quæ ta-
lis sit, quàm moris sit à prudentibus viris agendis rebus adhiberi.
Non igitur dissolutus sit animus; sed ne ad minutias etiam ni-

Sed mora-
lem, qualè
prudentes
solent.

Matt. 11.
v. 30.

miūm contrahatur. *Viam mandatorum Dei curabat David, sed cum dilatastis inquit, cor meum.* Neque speciei aut formæ suæ curam omnem abjecisse dicenda est virgo, quæ non totos dies inhæret speculo, vt minimos in vultu detegat naus, vt diffluentem in eam si crinem minimum subigat, & inordinem, prope distortum & castigatum, redigat. Non est hæc formæ cura, sed vana & ridicula superstitio.

REMEDIVM VII.

Peculiariter contra scrupulos, tamquam contra Diaboli tentationem, Deum oret.

Ora scrupulosus enixè vt ab incitatione Diaboli possit liberari.

DEnique cum t. nra sit Dæmonis vafrities, vt semper penè sese scrupulis interferat, eos aut moueat ipse, aut motos immensum augeat, falsisque rationibus quasi pigmentis adtæret, vt aliquam saltem boni præterant similitudinem, istud tandem postremum est remedium, vt scrupulosus sincero animo ad Deum per orationem confugiat, eiusque contra Dæmonis insultus, auxilium seridè imploret. Præsentissima hæc est medicina, scrupulosus tamen raro vsitata, quod sibi à Diabolo hæc esse terri culamenta, vix aut ne vix quidem persuadeant. Hæc tamen arte ad superandam importunissimi hostis vafritiem vsus est David. Deficiebat animis tantus vir; *Contristatus sum, inquit, in exercitatione mea, & conturbatus sum à voce inimici.* Quid deinde? *Ecce elongaui fugiens, & mansi in solitudine,* precibus nimirum intentus & Deo. Vt quid? *Expectabam eum qui saluum me fecit à pusillanimitate spiritus, & tempestate.* Hæc igitur viâ insiste. Detarigari tibi mentem scrupulorum aculeis dum persentis, precibus insistendum est, alia agere dum non potes. Et primò quidem imbecillitatem tuam supplex agnosce, fatere quod res est, non esse Dæmonem hostem eum, qui viribus tuis sine Diuino auxilio exæquetur, neque parem te esse qui assaultus tam efferos vafrosque excipias. Hac sanè animi demissione fauorem tibi caelestem demereberis, viamque tibi sternes, quæ consilia tibi à Confessario applicanda promptus

Fatentur imbecillitatem suâ.

Psal 54. v. 3. v. 8. v. 9.

& cum fructu excipias. Deinde lumen exposce quo rethnas *Et divina gratia lumen exorat.* valerrimi insidiatoris detur internoscere; quo sanctissimam Dei voluntatem sine errore vilo & fallaciâ detur intueri; quo denique dissipentur nubes illæ, quæ tenebras inducunt animo, & phantasmata discutiantur quæ tantos hactenùs fecère metus, tantamque pacatæ menti induxère tempestatem.

44. Hæc si pro virili egeris, seridò & constanter; aderit profectò aliquando tandem expetita mentis serenitas & pax. Sin autem; tum sanè contrahendi sunt humeri, sufferendum est durissimum quod à scrupulis infertur bellum; magno tamen & erecto animo; cum certum illud sit, non passurum misericordem Deum, *tentari vos supra id quod potestis, sed vultestatur Apostolus, faciet etiam cum tentatione proventum.*

1. Cor. 10. v. 13.

Kk 3 TRACTA